

12004

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՅՕՐԻՆԵԱԼ ԱՇԽԱՏԱՄԻՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻՐԱՑՈՒ ՅՈՎԱՏՓ ԲԱՐԵՋԱՆ
ՎԱՐՃԱՊԵՏԻ ՍԱՂՄԿՈՑ ԵՒ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԵՐ ԳԵՈՐԳ ԲԱՀԱ
ՆԱՅԻ ՄԱՅՐ ԵՎԵՂԵՑԻՈՅՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ԵՄԲՐԱՆՆԻ
ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ՝ Տ . Տ . ՆԵՐՍԷՍԻ ՍՐԲԱԶՆԱ
ԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՒՂՈՒԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ
ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍԻ , Տ , ՄԱՏ
ԹԻՈՍԻ ՍՐԲԱԶՆԱ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

*Արդեամբք գերամեծար Փիշիշէան քեռորդի
բարեսէր մահատեսի Յովհաննէս աղայի Ան-
տօնէան , որ յԱհնայ գեղջէն Ապուլէխու :*

Ի ՏԻՊ ԱՐՁԱՆԱՅԵԱԼ

ՅՕՐԹԱԳԻՒՂ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՊՕՂՈՍԻ ԱՐԵՊԵԱՆ ԱՊՈՒՉԵԻՅԻՈՅ

Handwritten mark or signature in the bottom left corner.

188 11
Учб № 2568

36826-66

Բ. Բ. Ն. Բ. Ռ. Բ. Ն. Թ. Ե. Բ. Յ. Բ. Ս. Ի. Բ. Ս.

Բնդհանուր պարտաւորութիւն է բանա-
կան արարածոց՝ հաղորդել այլոց իրենց ունե-
ցած բարիքը. ինչպէս պարտաւոր է հարուստը
օգնել կարօտեալին, կարողը՝ ձեռնառու ըլլալ
տկարին, աւողջը՝ դարման ընել հիւանդին,
գիտունը՝ սորվեցնել տգէտին, և այլ այս-
պիսի բարեաց տէր եղօղներուն անհրաժեշտ
հարկ է իրենց բարիքը հաղորդել չունեցողնե-
րուն. քանզի հարստութիւն՝ կարողութիւն՝
աւողջութիւն՝ գիտութիւն և այլ այսպիսիք՝
բոլորն ալ բարիք կրալին, քանի որ այս աշ-
խարհիս մէջ էմք:

Այսպէն տիրապահ քաղաքին Արապիկե-
րու Սողմիկ գիւղ բնակեալ Տերացու Յուլ-
սէփ բարեջան Աւարժապետը, որ իւր գրանը-
ված տեղւոյն նայելով՝ և ուսումնական և ար-
հեստական գիրքերէ գրեթէ զուրկ մնալով՝ և
գիտնական իմաստասէր ընկերներէ ըստ մեծի
մասին հեռի գտնըլէլով՝ բաւական տեղեկու-
թիւն և հմտութիւն ունի կարեւոր բանից նք
գրոց: Արդ՝ սոյն աշխատասէր անձը ճանչնա-
լով իւր պարտաւորութիւնը, որ պէտք է հա-

Կ ԱՆ Խ ԱՐ ԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

ԱՌ ԻՄԱՍՏԱԽՆԴԻՐ ԲԱՐՉՐԱՊԱՏԻ ԶՈՎՅԱՆ
Ն ԵՍ ԱՂԱՅՆ ԱԼՓԻԱՐԵԱՆ

Պաշտոյ առաքինութեանց կրօնի այն առաքինութիւնը, որ գերազանցութիւն ունի իրմէ նուաստ առաքինութեանց վըայ • և ահա՛ այն առաքինութիւնները՝ որ մարդոյս կիրքը կը կրթեն և կը սանձեն, անոնց մէջ՝ դիւցազնական առաքինութիւնը դշտոյ կը համարվի • Ինչպէս որ այս առաքինութիւնը ունեցողին ՚ի վեր քան զմարդ կըսէին նախնի իմաստասէրք • և այն առաքինութիւնները՝ որ մարդոյս կամքը կը կրթեն և կանոնի տիպ կը ձգեն, անոնց մէջ արդարութիւնն է դշտոյ • Բայց իմաստութիւնը թագակալ դշտոյ է այն առաքինութիւններուն մէջ, որոնք մարդոյս միտքը կուղղեն և կը լուսաւորեն :

Արդ՝ այսպիսի գերազանց առաքինութեանց հետեւող ըլլալովք՝ ո՛վ Խմաստասէր Աարերար իմ, հրաման ըրիր ծառայիդ՝ որ գիտցածիս չափ ըստ կարողութեա՛՛ ձեր մտացը զբօսարան մը ընծայ ընելու աշխատութիւն ունենամ • որպէս և ՚ի վաղուց անտի ծառայիդ այսպիսի գրուածները ընդուներես, և սիրով կը կարդաս :

Ուստի այս անգամի նուաստիս յանձն առած ընծայելի աշխատութեանս նպատակը այս է, որ դժուար իմաց եղած խնդրոց ոմանց տարակուսանքը լուծել խորհեցայ, վասն որոյ և այս համառօտութեանս անուանը՝ Վննութիւն խնդրոց ըսի : Աւ այսպիսի խըն-

գիրները հինգ տեսակ բաժանելով՝ հինգ մասն ըրինք այս գիրքը։ Առաջին՝ աստուածաբանական խնդրոց և հրեշտակաց վրայ։ Երկրորդ՝ եկեղեցական իրողութեանց վրայ։ Երրորդ՝ մեկնութեան վերաբերեալ հարցմանց վրայ։ Չորրորդ՝ բարոյական քննութեանց վրայ։ Հինգերորդ՝ բնական իրաց վրայ։

Եւ յերաւի այսպիսի խնդրոց վրայ գիտունները զանազան մեկնութիւն և վկայութիւն կուտան՝ հաստատեալ սուրբ գրովք և վճռովք իմաստասիրաց, բայց մեք յամենայն բարեաց զուրկ ըլլալով՝ այսչափ կըրցանք մեկնել ինչ որ մտքերնիս գրինք հարցանել և պատասխանել։

Արեմն խնդրեմ ՚ի խոնարհամիտ Յարգութենէդ՝ բարեսէր կամօք ընդունել մերս նուազ գիւղական ընծայն, և երբեմն երբեմն զբաղիլ ՚ի սմա ընթերցմամբ սիրովն Յիսուսի, յորոյ շնորհն ապաւինեալ մեր՝ սկսանիմք ձեռն արկանել առաջակայ գործոյս,

Որ եմ
Ճառայ Ճառայիցն Աստուծոյ
Յովսէփ ՚ի բնակաց
Սաղմկոյ։

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

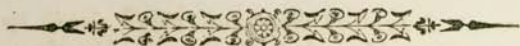
Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՄԱՍՆ • Ա

ԸՍՏՈՒՆԾԱՐԱՆԵՆԿԱՆ ԽՆԳՐՈՅ

ԿԱՄ ՀՐԵՇՏԱԿԱՅ ՎՐԱՅ

Հ Ա Ր Յ Ո Ւ Մ Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Աստուածային բնութիւնը անփոփոխ է , ինչո՞ւ երբեմն կըսվի՝ բարկացաւ :

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ի

Այսպիսի բառերը երբ նոյն վրայ կըսվին , փոխաբերաբար իմանալ պէտք է • որով թէ երբ նա իւր խնամքը մեր վրայէն կը վերցընէ՝ կամ մեղաւորները կը պատժէ՝ կըսեմք բարկացեալ • բայց նա ինչ որ կը գործէ նէ՝ արդարութեւն է , և ոչ կրիւք • և նոյն վրայ բարկանալ , կամ սարջանալ կըսեմք նէ , մեր մարդկային տկար մտաց ըմբռնմանը համար է • ուստի Ալլպերտոս այսպէս կըսէ • || Յորժամ նա առնէ զինն , փոփոխումն ոչ լինի յնա , այլ ՚ի գործեցեալ իրն • ալլա , 41րէ , մ • 42 , ԺԹ || :

Հ • Բ

Թէ նա անփոփոխ է , հոգին նա ալ նա է • ինչո՞ւ երբեմն հոգւոյն սրբոյ փոփոխիլ կըսվի :

Պ • **Գ** փոփոխիլ ըսվածը , մի՛ կարծեք թէ ինքն յինքեան կը փոփոխի ըստ եռութեն , այլ ըստ ներգործութեն , այսինքն ըստ պարզեաց իւրոց • քանզի զանազան ժամանակ իւր ներգոր-

Ծուծիրը կրփոխէ , և ոչ էթէ ինքն կրփոխվի : Ինչպէս հոգին
 ուր առաջին գերիներուն մէջ Աբրահամ միտցն արդարացոյց
 իւր աղօթին մէջ և բարեկամ ըրաւ : Եւ երբ գերին և աղօր
 փոխվեցաւ , Մովսէսը՝ և Սամուէլը՝ և Գաւիթը մարգարէ
 ըրաւ . յետ ժամանակի առարեալները հաստատեց . և այսպէս
 ըստ փոփոխուծէ գերիներուն և աղօրերուն՝ իւր ներգործու-
 թիւնն ալ կրփոխէ . ոմն մարգարէ կրնէ , ոմն առարեալ , ոմն
 վարդապետ , ոմն հովիւ , ոմն մարտիրոս , և ոմն ալ ըստ կարգի
 հրաշիւք կրնէ մինչև աշխարհին վերջս . ինչպէս փրկիչն մե-
 կըսէ իւր վարդապետութիւն մէջ . || Հոգին ուր ընդ ձեզ բնա-
 կեսցի , և ընդ ձեզ եղցի յաւիտեան . յօհ , ԺԴ . 16 || :

Հ . Գ

Երբ ք՞ Յորդանան մկրտեցաւ , ինչո՞ւ հոգին ուր աղաւ-
 նոց կերպ իջաւ վրան՝ և ոչ ուրիշ կերպիւ :

Պ . Իրուանելիս Ոսկերբանէն առնելով՝ այսպէս կըսէ .
 || Քրիստոսի առաջին գալուստը՝ խոնարհուծէ կերպով էր ,
 քանզի մեղաց թողութի տալ , և գուծ և ողորմութի ցուցա-
 նել էկաւ . բայց երկրորդ գալուստը՝ հոց նման պիտի ըլլայ
 մեղաւորները դատապարտելու համար : Աւստի հոգին ուր ա-
 ղաւնակերպ իջաւ , որ իւր փառակցին հեղութիրը ցուցունէ ,
 աղաւնոց նման խոնարհութի ցոյց առլով : Տէս զընդարձակն
 Դիւթէ Հարցումն այսր մասին :

Հ . Գ

Հոգին ուր Սիօն վերնատանը մէջ առարեւոց վրայ ինչո՞ւ
 հրեղէն լեզուաց կերպով իջաւ :

Պ . Ետ պատճառներ կը գրեն սրբազան մեկնիչները .
 բայց մեք համուօտ կերպով մը խնցունենք : Բառքին՝ քանզի
 ինքն մեղաց խախնէրը այրօղ կրակ մի էր : Երկրորդ՝ առա-
 բեալները բորբոքելու համար իւր սիրոցն վրայ : Երրորդ՝
 վառեալ սիրով քի սուրբ Աւետարանը քարոզելու համար :
 Զորրորդ՝ ինչպէս Սասյի մարգարէին լեզուն կրակով մարբը-
 վեցաւ , ասոնցն ալ հրեղէն լեզուներով մարբրվելու համար :
 Հինգերորդ՝ ցուցունելու համար զանազան լեզուաց խօսակ-
 ցութի պարզ էր : Երկրորդ՝ ցուցունէ թէ ինքն է , որ իրենց
 ազխաութիր պիտի ջնջէ , վասն որոց ըսաւ ք՞ , || Նա եկեալ

ուսուցէ ձեզ զիմ՝ 304, ԺԴ, 26 ॥ : Աթեներորդ՝ հոգին սբ՝
 ձեռն և մատն նոյ կրավի . ինչպէս էրբ Երեմիա մարգարէն
 ըսաւ . ॥ Մանուկ եմ էս , և խօսիլ խիստ ոչ գիտեմ ॥ . Թճ՝ ձեռքը
 բերնին մօտեցոյց և ըսաւ . ॥ Ահա՛ ետու զբանս իմ՝ ՚ի բերան
 քո . էրէմ . Թ . 9 ॥ :

Այսպէս ալ այս տեղ նոյն նոյ ձեռքը , այսինքն հոգին
 սբ , հրեղէն լեզուաց ձեռով՝ առաքելոց վրայ հանգչելով՝ իրենց
 մանկամտութիւն խնայատարութե՛ն դարձուց : Աւթերորդ՝ ըսա
 կուսնէրեսի , որովհետեւ առաքեալները սբ աւետարանին քո-
 ըրողն կարգէց , և քարոզութե՛ն գործիքը լեզուն է , վասն որոյ
 այն կերպովը հոգին սբ լիցաւ : Իններորդ՝ որովհետեւ լեզուն
 գիւրաւ կրճուի առ բարին և առ չարն , և մարդոցս մտաց
 թարգմանն է . վասն որոյ հոգին սուրբ հրեղէն լեզուաց նման
 էրևեցաւ առաքելոց վրայ , որոնք առբարին հաստատէ :

Հ . Ե

Ուրբ Գրիգոր Նարեկացին ՚ի դէմն հոգւոյն սրբոյ շա-
 բաղրած աղօթքին մէջ այսպէս կրսէ առ հոգին սբ . ॥ Որ բա-
 րեխօսդ էս վասն մեր յանմուռնչ հեծութիւնս . բնն , լի՛ ॥ :
 Արդ՝ բարեխօսելը նուաստութե՛ն նշան է , և հոգին սբ հա-
 մապատիւ կը դաւանիմք հօր և որդւոյ . սպա ինչո՛ւ համար
 բարեխօսել կրավի :

Պ . հոգին սբ Թճ է , և բարեխօսելը միշտ նուաստութի
 ցոյց չի տար . քանզի եթէ բարեխօսութիւն ՚ի ստեղծուածոց
 առ ստեղծօղն ըլլայ , յայտնապէս նուաստութեան նշան է .
 ինչպէս Սողոմոնացւոց համար Աբրահամու ըրած աղաչանքը
 առ Թճ . Ժնն . ԺԲ . 23 : Ալ եթէ ստեղծողէն առ ստեղծօղն
 ըլլայ բարեխօսութիւն , նուաստութե՛ն նշան չէ՛՝ այլ համա-
 պատուութե՛ն : Այսպէս Բերտաբէ աղաչանք ըրաւ իւր որդւոյն
 Սողոմոնին , որ Սօմնացի Աբիսակը՝ Ադօնիայի տայ կարգը վէ-
 լու . ԴԷ , Բա՛ . ԲԷ . 21 : Ալ տիրամայր Աճաճինը իւր որդւոյն
 աղաչանք ըրաւ հարանեամանը մէջ՝ զինիին պահելու համար .
 304 , Բ . 3 : Ահա՛ երկուքն ալ ծնողական պատուով նախամե-
 ծարբ էին , և ոչ նուաստացան իրենց բարեխօսելովը . այսպէս
 հոգին սբ վն մեր բարեխօսելովը առ հայր՝ չի նուաստանար :
 Աթէ այս մեկնութե՛ս ընդդիմացող ըլլայ , ունիմ՝ ըսել
 թէ՛՝ անառակ որդւոյն առակին մէջ՝ որ կրավի , թէ հայրն
 էրեց որդւոյն կապալէք , սպա նուաստացաւ համարիմք

Հայրն քան զորդին , որ Հայրը՝ Հայր անց ցոյց կուտայ , և
Երեց որդին՝ հրեշտակական բնութիւնը :

Հ . Զ

Տողոցն սրբոյ պարզեաց մէկը՝ Երազոց տեսիլքը կը
համարէ Յովէլ մարգարէն , ինչպէս որ կըսէ . ॥ Եւ ծերը ձեր
երազովք երազեսցին . յովէլ . Բ . 28 ॥ : Արդեօք երազը ճշմա-
րիտ համարի՞նք մի , կամ մասն մարգարէութեան : Աւաճա՛
Նաբուքոդոնոսոր և Փարաւօն մարգարէական երազ տեսան ,
ասոնք մարգարէ համարի՞նք :

Պ . Արի ու պայման պէտք է երազին , որ մարգարէութիւն
համարվի : « Կախ՛ պէտք է որ ճշմարտապէս ցուցունէ ետքէն
ըլլալու բան մը , կամ ծածուկ եղած բան մը : Արկրորդ՝
երազին նշանակութեան ճշմարիտ ծանօթութիւնը՝ նոյ յայտ-
նութենէն եղած պիտի ըլլայ :

Աւաջին պայմանին պակասութեանը նայելով՝ ըստ օրինի
պէտք չէ երազի հաւատալ . քանզի երազը բնական բան մի է .
ուստի յարմարութի՛ և բաւականութի՛ չունի , որ ծածուկ՝
կամ ետքէն ըլլալու ծածուկ բան մը ցուցունէ ճշմարտապէս :

Արկրորդ պայմանին պակասութեանը նայելով՝ մարգարէ
չէն համարիր ո՛չ Փարաւօն և ո՛չ Նաբուքոդոնոսոր՝ և ո՛չ անոնց
նման ուրիշները , քանզի իրենք իրենց երազոց մեկնութիւնը
չի գիտցան : Սիւայն մարգարէ կը համարին Յովէտի և Գա-
նիէլ , որոնք անսոյն յայտնութի՛ւն պիտի մթութե՛ խաւարին մէջ
ճշմարտաբան մեկնիչ գտնուէցան :

Հ . Ե

Անչո՛ւ համար հոգին սուրբ հոգմոյ կամ հրոյ օրինակաւ
երևեցաւ :

Պ . Այսպէս պատասխան կուտայ Ալպերտոս . ॥ Տուեալ է-
ղև (կըսէ) հոգին նք հրով , զի Չերմացուսցէ զսառուցեալս .
սուեալ եղև հոգմով , զի զարհուրեցուսցէ զսպասամբեալսն .
Գրէ՛ , ան . Գլ , Բ՞ ॥ :

Հ . Ը

Այնպէս կը հաւատամք , որ անձ ամեն տեղ է . սպա
ինչո՛ւ միայն երկինքը կըսվի աթոռ նոյ :

Պ. Երկու թահան բան մը ուր է նէ՝ հոն է, ուրիշ տեղ չէ՝ •
 Ինչպէս՝ Պետրոս՝ որ հոս է, ուրիշ տեղ չէ՝ • Բայց այսպէս
 մի՛ իմանար երկնից աթոռ ըլլալն այ, այլ երկինքին բարձ-
 րու թեանը և գերազանցութիւնը և պատուականութիւնը նայելով՝
 կրավի աթոռ այ • քանզի ինչպէս որ կրավի ՚ի հեղա և ՚ի խո-
 նարհա բնակիլ, ըստ հաճութե կամաց պիտի իմանամք բնակի-
 լը • այսպէս՝ որ երկինքը նստիլ կրավին՝ իբր յաթոռով, այսինքն
 իննեակ դասակարգութեց վրայ • ինչպէս մարդոցս իմացակա-
 նութիւնը իւր մտացը մէջ • թէպէտ մեր իմացականութիւնը և մեր
 միտքը էակից են • և յիշեալ և աթոռոց դասք հրեշտակաց ուրիշ
 կերպ են : Այլ Գիորգիսիոս Արիստղագացին անձակիւր կանուանէ
 այդ աթոռոց դասակարգութիւնը • բայց անձակիւր ըսածը՝
 գոյացութեամբ զանազան կրեւ չի պիտի իմանամք, ինչպէս բեռ-
 նակիրը բեռ մը կը կրէ նէ, այլ շնորհիւ անձակիւր կանուանին
 ըստ կերպի սպասաւորաց :

Հ • Թ

Արկիւրը ինչպէս կանուանի պատուանդան ոտիցն այ :

Պ. Արդեոյն միածնի մարդեղութիւնը յատկացեալ անային
 գերազանց ողորմութիւնը մեր միտքը ըմբռնելու համար, եր-
 կինքէն իջնալ կրսեմք, թէպէտ ինքն անփոփոխ է • և այնպէս
 ալ կը հաւատամք ըսելով, ՝ Որ վասն մերոյ զրկութե իջեալ ՚ի
 յերկնից ՝ : Այլ յառաջ քան զմարդեղութիւն միտքերնուս ու-
 զեղ ըմբռնմանը համար՝ երկինքը աթոռ կանուանեմք, և
 այսպէս կ'իմանամք աթոռոց դասակարգութիւնը, ինչպէս վերի
 հարցմանդ պատասխանին մէջ ըսի : Այլ երկինքն ալ պատուան-
 դան ոտից որ կրավի, ասով ալ՝ այսինքն ոտիւք, այժմեան
 անձարան վարդապետք կ'իմանան մարդեղութիւն քի • քանզի
 ոտքն յետին մասն է մարմնոցն, և մարդեղութիւն եղև յետին
 ժամանակի մէջ, որ որդեոյն միածնի անձին՝ պատուանդան
 եղաւ առեցեալ մարդկութիւնը :

Հ • Ժ

Պ. Աժոխքին մէջի դատապարտեալ հոգիները, վերջապէս
 հնար է որ ընդդէմ արդարութեան այ դժոխքէն ազատին,
 և արբայութիւն երթան :

Պ. Այնք է գիտնալ, որ անային կարողութիւնը երկու կը
 գանազանի, Բացարձակ կարողութիւն և Վարդեալ կարողութիւն :

Բացարձակ կարողութիւն անանկ բան կրնայ ընել անձ , որ մեք չեմք կրնար իմանալ՝ Օգոստինոսի ըսածին պէս • և այս Բացարձակ կարողութիւն դատապարտեալ հոգիները դժոխքէն կրնան ազատիլ : Բայց կարգեալ կարողութիւն հնար չէ՝ որ դատապարտեալները դժոխքէն ազատին • քանզի կարգեալ կարողութեամբ չի կամիր անձ , որ չարը առանց պատժոյ մնայ , և ոչ բարին՝ առանց վարձուց :

Եւ թէ՛ քանի որ մարդս աշխարհիս վրայ է , իւր չար դործը փոխելով՝ կրնայ անային վճիռն ալ փոխել , որ ան իւր մարդասիրութիւնը կը փոխէ • Ինչպէս որ սուրբ Գրիգոր Նարեկացին կըսէ առ անձ • || Որ միշտ յողովիս ՚ի գթութիւն և ոչ թշնամանիս • պարտիս յողորմութիւն և ոչ պարստիս , և այլն • Բան , ծը || :

Ի՛հա՛ քեզ օրինակ , Եսայի կուգոյ առ Եղեկիս հրամանաւորն նոյ՛ և կըսէ • || Հրաման տուր վն տան քո , զի մեռանիս և ոչ կեաս • Եսայ • լԻ • 1 || • § Ետոյ աղօթք ընելով Եղեկիս , ասան և հինգ տարի ևս կեանք տրվաւ իրեն անձ : Նինուէացւոց համար վճուեց անձ • || Թէ այլ ևս երեք աւուրք են , և Նինուէ կործանեցի • Ես • Գ • 5 || : Բայց քաղաքացիք երբ իրենց չարութիւն դարձան , ան ալ իւր վճիռը փոխեց :

Մարդս որչափ որ աշխարհիս վրայ է , կրնայ լինալ և կայնիլ , և եթէ այսպէս չըլլար , մարդոյս անձնիշխանութիւնը կը խափանէր : Նա ևս շատ անգամ նոյ մարդասիրութիւն զղջումի շնորհ կը պարգևէ մարդոյն , թէպէտ ամենն ալ չեն զղջար՝ որովհետեւ այն շնորհացը աեղի չեն տար , բայց շատերն ալ աեղի տարով կը զղջան , ուրեմն ժամանակաւոր վճիռը կրնան յետս դարձունել : Եւ թէ աշակողմեան աւազակը և Մարիամ Մագդաղենացին չի զղջացած մեռնէին , կը դատապարտուիէին դըժոխքին մէջ , և որովհետեւ զղջացին , վճիռը փոխվեցաւ :

Հ • ԺԱ

Երբէօր նոյ յաւիտենական վճիռը դժոխքի դատապարտեալ հոգւոց վրայ , հնար է որ փոխվի :

Պ • Մարդս՝ որ այս անցաւոր կեանքէն կըլլայ , և յաւիտենական դատապարտութեան տիպ կը մնայ , այնուհետեւ ոչ այն յաւիտենական վճիռը կը փոխվի , և ոչ նոյն դատապարտեալ հոգին կազատի : Քանզի ազատութիւն չըլլար՝ մինչև մարդոյս անձնիշխան կամոյ հաւանութիւն չըլլայ , ինչպէս կը վիպէ

Օգոստինոս՝ ըսելով . || Որ ստեղծ գրեզ առանց քեզ , ոչ արգարացուցանէ գրեզ առանց քեզ || :

Եւ որովհետեւ մարդոցն կամբը մեռնելէն ետքը անփոփոխ է ՚ի չարէն առ բարին՝ և ՚ի բարւոցն առ չարն , նմանապէս արդիւնքն ևս չի փոխվիր , ոչ դատապարտեալն կազատի , և ոչ փրկեալն կը դատապարտի . ահա՛ սբ գիրն ևս կը վճռէ ըսելով . || Եթէ անկցի փոյան ՚ի հարաւ՝ և կամ ՚ի կողմն հիւսիսց , ուր անկցի փոյան՝ անդ կացցէ . Ճ՞ա . Ժ՞ա . 3 || : Եւ Աբրահամու առած պատասխանին , որ ըսաւ մեծատանը .

|| Ո՛չ կարեն այսի առ մեզ անցանել . զա՛յ . Ժ՞ա . 26 || :

Հ . ԺԲ

|| Ա՛յ որ ամեն բան անկ կը կառավարվի , ինչո՞ւ համար այսչափ մեղք և պակասութիւններ կը պատահին . և շատ անգամ աշխարհն մէջ արդարները ձախորդութե՛ մէջ կլինան , և մեղաւորները յաջողութի՛ կունենան :

Պ . Ե՛ս յայտն պատասխան կուտայ Օգոստինոս . || Ա՛յ ծայրագոյն բարի ըլլալով , ամենեին չուզէր որ գործոց մէջ չար մը պատահի . և եթէ այնքան ամենաբարի և ամենակարօղ է , որ չարէն ևս բարի կը հանէ . ինչպէս որ Յուդայի չար մատնութեանն , և Հրէից չար անգթութի՛ն յայանի է որքան բարիք յառաջացան || :

Հ . ԺԳ

|| Ա՛յ որ չարէն բարի կելլայ՝ ինչո՞ւ համար կըսեն՝ հակառակաց հակառակ են և պատճառք , և ի՛նչպէս չարէն կըրնայ բարի ըլլալ :

Պ . Հակառակաց հակառակ են և պատճառք , ասիկայ ամեն իրողութե՛ց վրայ ճշմարիտ չէ՛ , մանաւանդ բնական գործոց վրայ , ինչպէս կըսակին տարութի՛ր ցրտութե՛ պատճառ չըլլար . բայց արարողական պատճառը՝ որ կամաւոր է , կընայ ներհակաց պատճառ ըլլալ . ինչպէս պատկերհանր գեղեցիկ պատկերալ կընայ նկարել , գէշ պատկերալ :

Ի՛հա՛ սրբազան առաքեալն Պողոս ևս կը վկայէ . || Եթէ ո՞չ ունիցի իշխանութիւն բրուան կաւոյն ՚ի նմին զանգուածոց առնել զանօթ , զոմն ՚ի պատիւ և զոմն յանարգանս . հոռօ՛վ . Թ . 2 || : Պարծեալ՝ չարն բարւոցն ներհակ չէ՛ , այլ

պակասութիւն է բարւոյն • անոր համար հարկ չէ որ չարին
սկիզբն ըլլայ • քանզի չարն ինչ չէ՛ , այլ ոչնչ է :

Հ • ԺԴ

Շատ բան կայ՝ որ ըստ գիտութեան կը ըլլայ , այդպէս
բաներուն ալ կը սովոր մի նոյն նախախնամութիւնովը եղած :

Պ • **Բ**աննկ բաները գիտութեան կը համարին որուն որ կը պատահին
հիննէ , և ոչ էթէ նոյն՝ որ այն գործը ՚ի կարգի գնօղն է •
գեղեցիկ օրինակաւ մը Ազուլինացին կը մեկնէ այսպէս :
|| Աղային մէկը իր երկու սպասաւորը զատ զատ ճանապարհաւ
տեղ մը կը խրկէ • և այսպէս այլ և այլ ճանապարհաւ երբ կեր-
թային՝ մէկ ըզմէկու պատահեցան՝ աղաներնուն ըրած խոր-
հուրդին պէս , որ իրենք չէին գիտեր : Արդ՝ սպասաւորաց
իրարու պատահելը՝ իրենց մտացը նայելով գիտութեան կը համար-
են • բայց խրկող աղային մտացը նայելով գիտութեան չի համարիր ;
քանզի ինքն գիտեր՝ որ իրարու պիտի պատահին || :

Հ • ԺԵ

Ը՛հ կամի զմահ մեղաւորին , այլ զդառնալն ՚ի չար
ճանապարհէն և զկեանքն : Արտեսնանք՝ որ շատ մեղաւոր ի-
րենց չար ճանապարհէն չեն դառնար • արդ՝ նոյն կամքը ան-
կատար կը մնայ :

Պ • **Ա**թէ մեղաւորին սիրտը արժանապէս պատրաստ գտնը-
վի նոյն կամքընէ , նոյն կամքը միշտ կը կատարի • և էթէ ան-
պատրաստ գտնըվի , նոյն կամքը չի կատարիր • և այսպիսի կամքը՝
անձաբան վարդապետները նախընթաց և հետեւեալ կամք կան-
ուանեն : Ախրնթաց կամքը ան կը կամի , զի ան մարդիկ
կեցցեն , և ՚ի գիտութիւն ճանապարհութեան եկեցցեն : Այս է նոյն
կամքը իւր կողմանէ , որ միշտ չի կատարիր , էթէ միշտ կատար-
ելու ըլլայ , մեր անձնիշխանութիւնը բռնութեան տիպ ինկած
պիտի ըլլայ , և ան ժողովուրդը բռնութեան փրկած պիտի ըլ-
լար , որ այս արդարութեան դէմ է • ևս և չարը պատասխարտելի
չէր ըլլար • կրնար ըսել մեղաւորը՝ թէ ան զիս ալ բռնութեան
թող արդարացընէր : Այց հետեւեալ կամքն է , որով ան
իւր ուղածին պէս պատրաստութիւն ունեցողները կամք կրնէ
փրկելու , և այս կամքն է՝ որ միշտ կը կատարի :

|| Է որ կարէ տեսանել զձժ որքան ՚ի մարմնի է . ապա
 ինչո՞ւ Եսայի մարգարէն կրսէ ինքը զինքին համար . || Տեսի
 զտէր նստեալ յաթոռ բարձրութեան և վերացելոյ , և լին էր
 առնն փառօր . Էսայ . Դ . 1 || :

Պ . || Ետ Կռուներնոս . || Եսայի ոչ ետես զձժային էութիւն .
 քանզի Յովհաննէս աւետարանիչ կրսէ . || ՂԱԾ ոչ որ ետես եր-
 բէք || . անանկ է նէ՝ ոչ Մովսէս , ոչ Պօղոս , և ոչ Եսայի
 կրցին տեսնալ : Ապա մարգարէին տեսի զտր ըսելը , կամ կերպ
 մը տեսաիաւ էր՝ իբր թէ մարմնական պատկերաւ , ինչպէս
 տեսան Աբրահամ , Յակոբ , և Մովսէս : Բայց այս տեսաիը
 իբր թէ մարդու կերպարանքով էր , այսինքն թագաւորական
 կերպիւ , որովհետեւ նստեալ տեսնըվեցաւ : Աւայսպէս միշտ
 կտակարանին մէջ՝ մարդկային կերպիւ տեսնըվիլ կրսվի , որով-
 հետեւ մարդկային բնութիւն առնելու էր :

|| Ես եղանակին ըսիր թէ մարդկային կերպիւ տեսնըվիլ
 կրսվի , բայց մէք ձժաշուհ զբոց մէջ կրկարդամք , որ երբ
 կերեւար նահապետաց , իբր թէ ինքն իւր անձամբ հետերնին
 կր խօսէր , ինչպէս որ շատ տեղ յայտնի է . արդ՝ ինչպէս
 կերեւայ , քանզի ինքն է՝ որ կրսէ , հիչ մարդ մը չի կրնար
 երեսս տեսնալ և ապրիլ . Էլից . ԼԷ . 20 :

Պ . || Ուրբն Կիպրիանոս՝ յերկրորդ գիրն , որ ընդ դէմ շրէից
 ՚ի հինգ գլուխն , և նքն շիլարիոս ՚ի Դ գիրն ամենամբ երրոր-
 դութե , և նքն Գրիգոր Նազկանզացին յընձեռուածս հա-
 ւատոյ այսպէս կը համարին թէ , ձժ առեցեալ երեւել մարմ-
 նովն երեւցաւ Աբրահամու , Մովսէսի , և Մարգարէից :
 Բայց ճշմարիտ է թէ՝ այս ամեն երևմունքները հրեշտակօր
 եղան , որոնք առեցեալ մարմնովքն զանձն նյ կրէին , անոր
 համար ձժ կանուանին :

|| Եսայի վկայէ նքն Գիոնեսիոս ՚ի գիրն երկնային քա-
 հանայապետութեան . նքն շերոնիմոս՝ յերրորդ գլուխն առ
 Գաղատացիս . նքն Օգոստինոս՝ յերրորդ գիրն ամենամբ եր-
 րորդութեան . սուրբն Գրիգոր՝ յառաջաբանութե բարոյա-
 կանին . և ուրիշ շատ վարդապետներ :

Աւահն հաստատեմ , քանզի այն՝ որ երեւցաւ Մովսէսի ,
 և ախէ , || Ես եմ ձժ Աբրահամու || , այն հրեշտակ էր . ինչպէս

որ կը վիայէ նրն Ստեփաննոս • Գործ • Է • 30 : Մ. յայէս և
 Թժ • որ օրէնք տրվաւ Մովսէսի Սինէական լեւան վրայ •
 Էւէց • ԺԹ • 20 : Պ. նբն Պօղոսէ առ Գաղատացիս , Դ • 19 •
 Հրեշտակ կանուանի :

Հ • ԺԸ

Ս. Նչպէս իմանամք նոյ խօսակցութիւն նահապետաց կամ
 մարդարեկց հետ :

Պ. Մ. յայէս կըսէ Վուռնէլեոս , երբք կերպիւ Թժ խօսե-
 ցաւ նահապետաց և մարդարեկց հետ : « Մախ » երբեմն իրմէն
 ցոյց տուած երազներով : Արկորդէ՝ հրեշտակօք և լսելի ձայնիւ •
 Արորդէ՝ հոգևոր խօսակցութիւն իրենց մասցը և անուրջքին մէջ :

Հ • ԺԹ

Արբ Թժ հրեշտակներով կը խօսի , հրեշտակները մարմ-
 նաւոր և զգալի կերպիւ կերևան • արդ ինչպէս մարմին , և
 ինչպէս կուենեան :

Պ. Հրեշտակները չեն կրնար իրենց հետ միաւորել մարմին
 մը գոյացաբար՝ առանց անձնաւորական միաւորութե՝ , քանզի
 այս միայն նոյ զօրութիւն յատուկ է • բայց կրնան պատահա-
 բար մարմին առնել և իրենց հետ միաւորել , և այն մարմինը
 շարժել • այլ հասարակապէս իրենց մարմին կը կազմեն օդէն՝
 խառնելով հասա գոլորշիներէն՝ մոլթ և փայլուն եղածնե-
 րէն , և իբր թէ ճշմարիտ գոյն և ձև մարմնաւորի պէս կը կազ-
 մեն • և երբ աներևոյթ ըլլան՝ վաղվազակի օդ և գոլորշի դառ-
 նալով , այն մարմինը կը ցրվի , այսպէս կը համարի վասպէս :
 Մակից յայտնի կընէ , թէ այն մարմինները՝ որոնցմով կերևան
 հրեշտակները , ճշմարիտ մարմին չեն , միայն թէ երևելի բան
 մը , ինչպէս որ երբեմն ամպին մէջ զանազան ձևեր կերևան :

Մ. րդ՝ այսպիսի մարմնով չի կրնար գործել հրեշտակը հա-
 սարակ կենդանեաց գործը , ինչպէս ուսել , խօսիլ , և այլն •
 քանզի այսպիսի գործքերուն կենդանացեալ մարմին հարկա-
 ւոր է • բայց հրեշտակը չի կրնար մարմին կենդանացունել ,
 միայն կրնայ այնպիսի գործքերու հետեւիլ , մինչդէռ չի կար-
 ծեմք՝ սուս կամ կեղծեալ ըլլալը :

Մ. յայիսի մարմինները ճշմարտապէս հաստ և թանձր չեն՝
 ինչպէս ուրիշ մարմիններն են , և երբ շոշափեմք , հնար է որ

կարծրվին՝ թէ ճշմարիտ մարդկային մարմին չեն, բայց իրենք
ինչպէս որ ուղեն՝ այնպէս կրնան իմացընել տալ: Ինչպէս որ
մեր հոգին մարդկային մարմնոյ մէջ՝ երբեմն թոյլ և երբեմն
պինդ ցոյց կուտայ զգայութիւնները, այսպէս հրեշտակները
թոյլ կուտան Աբրահամու շոշափել իրենք՝ երբ որ սօրերնին
կըլուանայ, ծնն. ԺԷ. 5: Աւերբ որ Ղովտայ ձեռքը բռնե-
լով, Սողոմոյ քաղաքէն կըհանեն. ծնն. ԺԹ. 16:

Հ . Ի

Ինչո՞ւ անկերևայ Մովսէսի վառեալ մորենւոյն մէջ:

Պատճառն այս է՝ որ ցոյց տայ իրեն այրիւլը իւր Ժողո-
վրդեան թշուառութեանը համար, որոնք նեղութի կըկրէին
Եգիպտացիներէն: Երկուսէս երևեցաւ Ստեփաննոսի՝ ուր թէ
ի պատերազմի, որովհետև կանգնեալ երևեցաւ, իբր թէ իրեն
հետ պատերազմելոց էր: Սագդաղէնացիին երևեցաւ պարտիզ
պոնի կերպով: Ամնառուս գնացող աշակերտներուն ճանապարհ
հորդի կերպով երևեցաւ. քանզի պարտեղին մէջ պարտիզպան
կերևայ. ճանապարհորդ եղողներուն՝ ճանապարհորդ կերևայ:

Աւ որովհետև պարտիզպան և պանդուխտ էր իրենց կար-
ծիրով, որ իւր յարութիւն կըկասկածէին. և նորին չարչար-
անօքն և խաչին հովանացեալք, քրիստոնէական հաւատայն
վրայ կըդողո՞ղային, անոր համար այնպէս երևեցաւ. Խոս-
ի Ռէն, Էսայ. 41, 7. համար. ան:

Հ . ԻԱ

Սուրբ եկեղեցին համապատիւ կըդաւանի ամենանք եր-
րորդութիւնը. արդ՝ երբ քն դատաստանին աւուր վրայ կը
խօսինէ, ինչո՞ւ կըսէ թէ, || Այլ վասն աւուրն այնորիկ և
Ժամու՝ ոչ որ գիտէ, ոչ հրեշտակը յերկինս և ոչ որդի, բայց
միայն հայր. Խոս. 17, 36 ||: Երկուս այս խօսքէն կըհետևի՝ որ
հօր նոյ գիտցածը որդին չի գիտէր:

Պատճառն չէ՝. քանզի ամենայնիւ ստոյգ է՝ թէ ինչպէս
որ հօր և հոգւոյն սրբոյ միօրինակ յայտնի էր, նոյնպէս և
որդւոյն՝ ոչ միայն ըստ որում ան, այլ և ըստ որում մարդ: Աւ
թէպէտ ըսող եղաւ, որ քն ըստ որում մարդ՝ չէր գի-
տէր. բայց ըստ հասարակ վարդապետութե չէ՛ և չէ՛ արժան
այսպիսի նուազութիւն տալ այն գերափայլ և լուսաւորեալ

մարդկու-թեանը , յորում՝ ամ գանձք ամային իմաստու-թէ և գիտու-թեան ծածկեալ կային : Աւ որովհետև մարդկօրէն կը պատմէր դատաստանին նշանները , վն որոյ դատաստանին ժամանակը չուզէց յայտնի ընել , քանզի այ գաղտնի խորհրդոց մէկն է . վասն որոյ և չգիտցօղ ձեանալու համար առ արտաքս՝ չգիտել ասաց . ինչպէս կերպարանափոխ թագաւոր մը երբ կը շրջի , իբր թէ ինքը զինքը կը ծածկէ , նոյնպէս և իւր տէրուէ գաղտնիքները կը պահէ : Տէս Դիտու-թի նոր կտակարանաց :

Ահա և Վաղինոսի բերած օրինակը այս բանին վր . || Գիտէր կըսէ և ըստ մարդկու-թէ , բայց չյայտնելէ գիտու-թի . ինչպէս որ խոստովանահօր մը եթէ հարցունես , թէ ինչ ըսաւ քեզի այս ինչ մարդ երբ խոստովանեցաւ . ճշմարտապէս պատասխան կուտայ քեզի՝ թէ ոչ . ահա ամմէնքս ալ պարտական եմք այսպէս իմանալ քի ստու-թէ ոճը , այսինքն ոչ գիտեմն , որ իմանալի է՝ թէ չէ՝ պարտ ասել , զի գիտեմ՝ զայն ընդ գաղտնեօք :

Հ . ԻԲ

Այս համապատու-թէ վրայ այս ալ հարցունեմ , ինչպէս համար կըսէ աւետարանիչը , || Ոչ եթէ հայր դատէ զոք , այլ զամ դատաստան ետ որդւոյ իւրոյ . Ե՛հ . Դ . Է՛ր || :

Պ . Ա արտաքս եղած երկց անձանց ամմէն գոծքը՝ երկց անձանց ևս հասարակ են , ինչպէս կը վկայեն ամ ամբարանք . ուստի ընդ որդւոյ դատէ և հայր և հոգին սբ : Բայց այնպէս կըսէ թէ ամ դատաստան տուաւ որդւոյ , որովհետև նա միայն դատաստանին օրը դատաւորի կերպարան պիտի ունենայ , ինքն միայն պիտի տեսնուի դատողական յաթոռ նստած , ինքն միայն պիտի խօսի , և յեաին անդարձ վճիռը պիտի տայ . և ասոր համար կըսէ սբն Սմբրոսիոս . || Չի դատաստան ետ որդւոյ || . ետ արդարև ծնանելով՝ և ոչ առատաձեռնելով : Աւ Ոսկեբերանն ասէ . || Ետ նմ զամ դատաստան , վն զի դատաւոր ծնաւ զնա :

Հ . ԻԳ

Պիտեմք՝ որ ամ բարի է և ստեղծօղ բարւոյ . ինչպէս համար ինք իրեն կողմանէ՝ Եսայի մարգարէին բերանովը կըսէ , թէ || Ես եմ որ առնեմ զխաղաղու-թիւն , և հասատեմ զչար . Էսայ . Լսէ , 7 || :

Պ . Այս այն խօսքն է , որ ամ մարգարէով կը խօսի Վիւրոս թագաւորին հետ , որ անոր ձեռքովը պիտի աղատէր չրէկց

ազգը չար թշնամիներուն գերութիւն . ուստի այսպէս կը մեկ-
նրվի : Հրէից ազգին խաղաղութիւն՝ է հարստութիւն՝ ճոխութիւն
ազատութիւն , և այլն , որ բարեաց առատութիւն է : Այս բարիք-
ները ինչո՞վ կելլեն իրենց ձեռքէն , յայտնի է որ չար գործ-
քերով , որ այն գործքերով անձ կը բարկացնեն , որուն համար
ալ պատիժ կը կրեն , որ է կարօտութիւն՝ ծառայութիւն՝ սով ,
և այլն . այս է՝ որ կըսվի չար . բայց մեղաց չարը աստուծո՞ւմ չէ՞
այլ իրենցմէ . բայց պատիժին չարը՝ որ իրենց չար գործքերէն
կը հետևի , այն աստուծո՞ւմ է . և այն ալ բարի է՝ արդարութեան
կանոն և օրէն ըլլալով : Այս մեկնութիւն սորվեցանք Հերոնի-
մոսէն՝ Օգոստինոսէն՝ Իրինոսէն՝ և Ռսկեբերանէն , ինչպէս
որ կը վկայէ Կուսնեւիտս Ի մեկնութեն Եսայեայ :

Հ . ԻԳ

Ի՞րբ անձ ստեղծեց ամէն արարածները , բնութե գէմ
բանմը չըբաւ . բայց Գաւթի կըսէ թէ՝ || Եւ ջուրք՝ որ ՚ի
վերջ քան զերկինս , օրհնեցէք զանունն ան . սաղմոս , ճիւղ , 4 || :
Ահա բնութեան գէմ կերևայ ջուրին երկինց վրայ ըլլալը :

Պ . Ինձութե գէմ չէ՞ այն ջուրին երկինքէն վեր ըլլալը ,
որովհետև անօր՝ նուրբ՝ և թեթև ջուր մի է , որով կը զանա-
զանի մեր ջուրէն , և իւր բնական տեղին այն է . քանզի
Օգոստինոս կըսէ՝ թէ || Ամէն բանին բնականը այն կը հա-
մարվի , ինչ որ իրեն անօրինվեր է անկից , որմէ է ամէն չափը ,
թիւր , և բնութեան կարգը || :

Հ . ԻԵ

Ինչո՞ւ համար այս ջուրերը այն տեղ գրվեցան :

Պ . Եսպէս կըսվի , որ բարեխառնէն ջերմութիւն , որ յա-
ռաջ կուգայ աստեղաց զօրութեանէն և շրջանէն :

Հ . ԻԶ

Ինչո՞ւ երբեմն առաքինի գործովք զարդարված ոմանք
Թող արված կերևան , և իրենց վախճանը մոլութիւնով և չար
գործքով կը կատարի :

Պ . Ի՞նչ հիշ մէկ արդարը Թող չի տար , և չի զրկեր իւր
շնորհքէն , եթէ նախ ինքը զինքը Թող տալ չի տայ . այսպէս
կը սորվեցնեն անձաբանք :

Սուրբ գրոյն մէջ գրված է՝ Թէ ॥ Ասաց անձ եղիցի լոյս , և եղև լոյս ॥ , մի՛ Թէ այսպէս արտաբերական ձայն էր :

Պ • Սէ Թէ արտաբերական ձայն էր , այլ կամին էր այն , որ այս այսպէս ըլլայ • Ընչպէս կը գրէ Աթանասիոս Արիանոսաց գէմ : Աւ եկեղեցական երգոյն մէջ կըսվի , ॥ Տէրն յետ ստեղծման արարածոց՝ հանգեաւ յեօթն օր ՚ի գործոց • այն որ հանգիստ աշխատելոց՝ և կամքն (ահա՛ ասաց) գործ է եղելոց ॥ , այսինքն ներգործութիւն հաստատող արարածոց :

Պիտեմք՝ որ անձ ամենուս անձն է , ինչո՞ւ համար սուրբ գրոց մէջ կանուանի անձ Աբրահամու , Իսահակայ , և Յակոբայ , և այլոց նահապետաց :

Պ • Սու երէք անձէն սկսեց գերազանց երէք առաքինութիւնք , և ասոնցմէ ուրիշներուն անցան • Աբրահամէն սկսաւ հաւատը և հնազանդութիւնք • Իսահակէն՝ մտքութի մեղաց և անմեղութի • Յակոբէն՝ աշխատութիւն և թշուառութի համբերութիւն և արիութիւն : Սահա՛ ասոր համար կըսվի անձ Աբրահամու , Իսահակայ , և Յակոբայ :

Պ Բրիտանի ուտելը յարութենէն ետքը ինչպէս էր :

Պ • Բրիտանո յարութենէն ետքը շնորհապէս առաքելոց հետ կուտէր , բայց հրեշտակաց ուտելուն պէս կերածը օդ կը փոխարկէր • քանզի փառաւորեալ մարմինը՝ կերակուրով չի սնանիր • այսպէս կըսեն անձաբանք :

Թէ որ կարելի է , առաւել ընդարձակ մեկնութիւն մը սուր այս բանին վրայ , որ աղէկ մը յայտնի ըլլայ :

Պ • Սահ այսպէս ընդարձակ կը մեկնեն Կաղինոս՝ շերտնիմոս՝ Օգոստինոս՝ և Լիբրանոս , Թէ յս յարութենէն ետքը երևցած ատենը շնորհապէս կերաւ , ոչ էթէ կերակուրի կարօտութիւնով մեղի պէս՝ այլ կարողութիւնով , ինչպէս կըսէ Օգոստինոս : Հրեշտակները երբ որ մարմնաւոր ձևով կերևան ,

Ճշմարտապէս չեն ուտէր, այլ արատրուստ այնպէս կը ձևացընեն . քանզի ուտելը կենսական գործողութի մի է, որով հոգին գործածելով մարմնեղէն գործարանները՝ որ իրմէն տեսակաւորեալ են, իբր հոգեւորված . կը խրկէ իւր բերանէն ստամոքսին մէջ այնպիսի ուտելիք, որոնք այն տեղ կը հալին և կը մարսին, և յետոյ կաթի պէս բան մը կը լլան՝ և յետոյ արիւն կը փոխարկին, որով անդամները կը սնանին: Հրեշտակը տեսակաւորեալ չի համարվիր առած մարմնովը, միայն մտաւորութի մը կը լլայ իրեն . ուտի խօսիլը, շարժիլը, ուտելը, կենսական գործողութիւն մի չէ՛, այլ լոկ արատքին ինչ:

Տօբիթայ հրեշտակը կերակուր կառնէր բերանը, կուլ կուտար, կերթար ստամոքսին մէջ, բայց ինչպէս որ բերանը՝ և խոչափողը՝ և ստամոքսը տեսակաւորեալ չեն այն հրեշտակէն, անոր համար ճշմարիտ բերան՝ խոչափող՝ և ստամոքս չէին . նոյնպէս ուտելն ալ ճշմարիտ ուտել չէր, այլ լոկ շարժումն կամ երևոյթ մի, որով այն կերակուրը կը մանրի իբր առ աչօք բերանին մէջ, և ապա օդին մէջ կը ցրվէր և աներևոյթ կը լլար:

Բայց քի՛ յարութէն ետքը ճշմարիտ կենսական գործողութեանը կը ծամէր կերակուրը մարդկային եղանակաւ, որ կիջնար ստամոքսին մէջ այնպիսի եղանակաւ, որ կրնար փոխվիլ յարիւն և ՚ի սնունդ՝ էթէ սննդեան կարօտ լլար . բայց սննդեան կարօտ չըլլալուն համար, և թափանցութի ունենալով ՚ի ձրից փառաւորեալ մարմնոյն, հոգին անտեսանելի կերպով մը օդոյն կը ցրվէր:

Եթէ աղէկ մը չի հասկըցար այս ըսածովս, որովհետեւ երկար եղաւ, քեզի օրինակ մը ըսեմ՝ Օգոստինոսէն, որով աղէկ իմանաս, և քի՛ յարութէն ետքը ուտելը ինչպէս էր, և մեր ուտելը ինչպէս է՝ աղէկ մը հասկընաս: Տ՛ուրը՝ արեգակն ալ կը խմէ, և ծարաւ ցած գետինն ալ, բայց զանազան եղանակաւ: Արեգակը կարողութեամբ կը ցամքեցնէ ջուրը, և ոչ էթէ ջուրին կարօտութի ունենալով . բայց ծարաւ երկիրը կարօտութիւնով կը խմէ՝ որ զովանայ:

Ծարաւ երկիրը կը խմէ ջուրը, և իւր երակներուն բաժին կընէ . արեգակն ջերմ ճառագայթները կը քաշէ ջուրը, և անկէ իրեն օգուտ չունենար, քանզի ջուրի կարօտութի չունի, ուտի շոգի կը դարձունէ, և անյոյտ կընէ, տէս ՚ի Տեսութիւն նոր կտակարանաց, հարստ . Է:

Քրիստոս խաչին վրայ խաչահանուաց համար առ հայր
 ան աղօթեց , ըսելով ՝ Հայր թող դոցա՛ զի ոչ գիտեն զինչ
 գործեն . զԿ . իԴ . 34 ՝ : Եթե քի հայցուածքը հօր նյ ըն-
 դուներէ եղաւ , անանկ է նէ անձաբար շրեաները չի դա-
 տապարտվեցան . թէ որ ընդունելի չեղաւ՝ ուրեմն հայր ան-
 չընդունեց իւր միածին որդւոյն խնդիրքը :

Պ . Որդւոյն միածին խնդիրքը ընդունելի եղաւ , և միշտ
 ալ կրլայ . ինչպէս որ ինքն ալ վկայեց՝ երբ չորեքօրեայ մեռ-
 եալ Ղազարոսին յարութի տուաւ , ուր տեղ ըսաւ , ՝ Հայր՝
 գոհանամ զքէն՝ զի լուար ինձ , և ես գիտէի՝ զի յամ ժամ
 լսես ինձ . յԳ . ԺԹ . 41 ՝ : Մտնց համար միայն ընդունելի
 եղաւ , որոնք որ տեղի ունէին ընդունելու այս ներողութե՛
 շնորհը . որով հարիւրապետը և այն տեղ եղօղներէն ուրիշները՝
 շնորհաց և փրկութեան արժանի եղան : Իայց որոնք որ տեղի
 չունէին արժանի ըլլալու այս շնորհացը , դատապարտեցան
 իրենց յամառութեամբը : Մտնց կրվերաբերի մարգարէին
 բերնով վկայվածը՝ որ կրսէ , ՝ Եւ աղօթք իմ՝ ՚ի ծոց իմ՝
 դարձցին . սաղ . լԴ . 53 ՝ :

Առաջին պատասխանին վկայութիւնը տէ՛ս ՚ի մեկնութեն
 Եսայեայ՝ որ ՚ի կուռնելիոսէ . ԳԼ , ԺԴ . 12 : Իայց հարիւրա-
 պետին և անոր հետ եղօղներուն հաւատալը , տէ՛ս Յայամա-
 ռուրաց մէջ : Այս Ղուկիիանոս հարիւրապետը միականի
 էր , որ տեգով խոցեց քի կոճը , և անկից բղխեալ արիւնը
 կոյր աչքին ցաթկելով՝ լուսաւորեցաւ , և հաւատաց ինքը՝ և
 երկու զինուորալ իրեն հետ :

Մրէօք ան էր Յակոբայ հետ մարանչօղը՝ եթէ հրեշ-
 տակ . Ծնն , լԴ . 24 :

Պ . Ոմանք ըսին թէ՛ որդին նյ էր . բայց ըստ կուռնելիոսի
 հրեշտակ էր . որ Ովսէ ալ կրվկայէ ըսելով , ՝ Ժուժկալեաց
 ընդ հրեշտակի՝ և զօրացաւ . սվտ . ԺԷ . 4 ՝ : Այսպէս և նրն
 Դիոնեսիոս և ուրիշները կրսեն :

Հապա ինչո՞ւ համար երեսուն համարին մէջ կրսէ Յակոբ .
 ՝ Տեսի զանձ դէմ յանդ իման , և սպրեցաւ անձն իմ՝ :

Պ. Մաս կուռնելիսսի հրեշտակ էր ևս ըստ անձին . բայց ներկայացէս և հեղինակագէս անձ էր . ինչպէս որ Թագաւորին փոխանորդին՝ Թագաւոր կըսվի :

Հ . ԼԴ

Լ. Եւ հրեշտակը ինչո՞ւ համար Յակոբայ հետ կը մարտնչի :

Պ. Լ. Եւսպէս կը պատասխանէ կուռնելիսս , թէ այս մարտնչելովը , և թոյլառուութեամբ Յակոբէն յաղթելովը , իրեն յոյս կուտար որ՝ այսպէս և առաւել քան զայս պիտի յաղթէր իւր Եսաւ եղբայրը :

Հ . ԼԵ

Լ. Եւ հրեշտակը ինչո՞ւ համար Յակոբայ պուտին ետևի ջիղերը կը ձմիէ և կը թմրեցնէ :

Պ. Յայտնի ըլլայ Յակոբայ որ՝ հրեշտակին դէմ համբերութեամբ առկալը՝ իւր ուժովը չէր , այլ նոյն զօրութիւնը . այսպէս կը վկայէ Թէոփոսէթոս : Եւ կաղալն ալ անոր համար էր որ , միշտ քալած ժամանակը անձային բարերարութիւնը միտք բերէ : Տէս Ի Տեսութի հին կտակարանաց , հասար , ան . երէս 85 :

Հ . ԼԶ

Ինչո՞ւ համար կին անուամբ կանուանի քրիստոս :

Պ. Որովհետև Պողոս առաքեալ աւետարանաւն ծնաւ հեթանոսները Ի հաւասան քի , հեթանոսաց հայր անուանեցաւ . և որովհետև քսի ևս ցաւօք և շարժարանօք ծնաւ զէկեղեցի , կոչեցաւ կին անուամբ և աւելածու , որ զդրամն կորուսեալ խնդրեաց . զուհաս , ժե , ծ . և մայրաբար միշտ գուծ ունի իւր որդւոց վրայ :

Հ . ԼԷ

Քրիստոս անունը երբ գրվեցաւ միտմնի որդւոցն նոյն :

Պ. Ոմանք ըսին թէ՝ քսի անունը Յովհաննէս Մկրտիչ գրուաւ մկրտութե ժամանակը . բայց այս կարծիքին հակառակ կը վկայէ նք Մատթէոս աւետարանիչը , թէ ॥ Յակոբ ծնաւ զՅովսէփ զայրն Մարիամով , որում խօսեցեալ զՄարիամ կոյս , յորմէ ծնաւ յս՝ որ անուանեցաւ քսի . իտար , ան . 16 ։ 'Սա ևս' քսի

36326-66

անուանը և անուն ներդործութի միաւորութի բանին և մարմնոյն՝ առողին և առեցեւոյն . և այն միաւորութիւր մկրտութիւն շատ յառաջ եղած էր :

Հ . ԼԸ

Մ. յա աշխարհիս մէջ եղածներուն բարի կրօնի ըստ սբ գրոց . և մեր ամէն բարիքն ալ աստուծմէ է , և աստուծմէ կը յառաջանայ . ապա ինչո՞ւ քս կրսէ , || Չիք որ բարի՝ բայց մի անձ . զուհաս , ԺԴ . 19 || :

Պ . Քարին երկու կերպիւ կիմտցվի , հազորդութի և բնութի . արդ՝ ամէն ստեղծականք բարի են՝ այ բարութիւր հազորդ ըլլալով , ինչպէս որ սբ գիրն ալ կը վկայէ . || Եւ ետես անձ զամ՝ զոր արար , և ահա՛ բարի են յոյժ . Ճն , ան . 32 || : Բայց բնութեամբ բարին , այսինքն էապէս և ըստ ինքեան բարին՝ ճշմարտապէս մի միայն անձ է :

Հ . ԼԹ

Քրիստոսի հետ եզոզ աշակերտները թափօրական լեռը պայծառակերպութի ժամանակը , իւր անութիւ լոյսը ի նշպէս կրցին տեսնալ մարմնաւոր աջօր :

Պ . Սուրբն Յօհան ոսկեբերան կրսէ՝ « Ա՛յ բովանդակ զամ՝ պայծառութիւնն հանդերձեւոցն յաւիտենից երեւցոց նա » մեզ : Օ՛ի թէ խնայելով էր տեսին այն՝ և ոչ ճշգրիտ յանդիմանութիւն իրացն , այն յոյտ իսկ է՝ ի նոցուն իսկ բանից » աւետարանչին : Իսկ զինչ իցէ՝ զոր տեսն . || Լուսաւորեցաւ ի բերե զարեգակն . ԺԳ , ԺԷ . 2 || : Իսկ արդ՝ անապական մարմնոյն մասը , ոչ ի բերե զապականացու մարմնոյս արձակէ զըցս . » և ոչ դարձեալ այնպիսի ինչ , զի մահականացու տեսանելիւ երբէք բաւական իցեն հանդարտել այնմիկ , այլ անապական և անմահ աչաց ոչեօք են տեսանել զնա : Տես՝ ի գիրք ան , ի ճառն՝ որ առ անկեան թէ ողորոս : Կրցնպէս և ի մեր Շարահնոցին ասի || Ի մասնաւոր լուսոյն զարհուրեցան դասք աւարեւոյց || : Աւրեմ տեսածնին անութեան բոլոր լոյսը չէր , այլ կրցածնուն չափ :

Հ . Խ

Տօր նոյ կամօք մատնեցաւ որդին ՚ի ձեռս մարդկան ՚ի
խաչ ելանել . ապա ինչո՛ւ համար պարտաւորեցան Հրէայք
խաչելով՝ և Յուդա մատնելով :

Պ . Վրէաները և ապերախա մատնիչն՝ Յուդա սոյդ սարսա-
փելի մեղքը գործեցին նէ՛ . հօր նոյ կամօքը կատարելու համար
չէր , այլ վն նախանձու մեռուցին չարչարանօք խաչի , վն որոյ
աններելի մեղօք մեղանչեցին . քանզի ուղեցին՝ որ անով իրենց
չար ցանկուծիքը և կամօքը կատարեն . ինչպէս որ Պիղատոս ալ
հասկընարով՝ ըսաւ , առ նախանձու մատնեցին զնա . եթէ կամիս
տեսն ՚ի դ՛ մասն գրոյս՝ Հարցումն , զը :

Հ . ԽԱ

Չարչարանաց ժամանակը որդին միածին կըսէ առ հայր
ւած . ॥ Հայր՝ եթէ կամիս , անցն՝ զբաժակս զոյս յինէն . բայց
նչ իմ կամօք՝ այլ քոյդ լինի . զը-ի , իբ՛ . 42 ॥ . և երևեցաւ նմա
հրէշտակ յերկնից՝ և զորացուցանէր զնա , այսինքն աղաչէր , թէ
հօր նոյ կամօքը քո մեռանիլը կուղէ աշխարհի փրկուծե՛ հա-
մար . արդ՝ որովհետև քն է իմաստուծի հօր նոյ , գիտէր նորին
կամօքը , ինչո՛ւ հրէշտակէն սորվեցածի պէս կերեայ :

Պ . Քրիստոս ւածուծի հօր նոյ հաւասար էր , բայց մարդ-
կուծի փոքր քան զհրէշտակս . եբք , թ՛ . 9 : Աւ որովհետև սո-
վորուծի է , որ փոքր եզօղը մեծէն կը սորվի նոյ կարգադրու-
ծեամբը , անոր համար և որդին նոյ ինչպէս չարհամարհեց
իրմէն հաստատված թլիստուծե՛ օրէնքը , նոյնպէս անարատ
պահեց իրմէն դրված կանոնը՝ կամելով հրէշտակաց միջնոր-
դուծի սորվել . և մանաւանդ օրինակ տալու համար աւարե-
լոց , թէ ւամ պարգևք՝ որ ՚ի վերուստ կիջնան ստորնոցս վրայ ,
կարգաւ և աստիճանաւ են : Ինչպէս որ թագաւորի մը զաւակ՝
թէ պէտ յառաջագոյն գիտէ իւր հօրը կամօքը , բայց դեսպա-
նով ևս կը հարցունէ և տեղեակ կըլլայ , որ տեսնօղները և ըօղ-
ները չի կարծէն թէ հակառակ է ըրած գործը հօրը կամօքին :

Իմանապէս և քն որդի երկնաւոր հօրն՝ գիտէր իւր հօրը
կամօքը , որովհետև մե էր իւր և հօրը կամօքը . բայց ըստ որում
մարդ՝ կամեցաւ անօրինաբար իմանալ և սորվիլ : Ա՛յն՝ որ
մարդասիրուծեան համար նուսատուծիւն չի համարեց իրեն՝
մարդկային կերպիւ երկրի վրայ շրջել , անոր համար և մարդ-
կօրէն հարցունելն ալ ամօթ չի համարեց :

Վեղեցիկ պատասխանն կուտայ սուրբն Դիոնէսիոս այս հարցմանը վր՝ . ահա իւր բուն շարադրութիւն որ կրսէ . || Ինքն յս՝ որ է գերագոյն էութիւն , պատճառ երկնայնոցն էութեց՝ ՚ի մեր բնութիւն անփոխադրաբար եկեալ , սչ փախչի յիւրմէ կարգեցեալ և ընտրեալ մարդավայելուչ բարեկարգութեն , այլ բարւոք հաւանութիւն հնազանդի հօր այ ՚ի ձեռն հրեշտակացն տղաւորութեանց || :

Հ . ԽԲ

Լրբ հոգին սբ քի վրայ իջաւ , ինչո՞ւ համար աղաւնւոյ կերպիւ երևեցաւ :

Պ . **Լ**ախ՝ քս աշխարհ եկաւ հեղ աղաւնւոյ նման , որ մարդկան մեղաց թողութիւն պարգևէ . բայց դատաստանին օրը հրոյ նման պիտի գայ՝ ամբարիշտ և չար մարդիկները պատժելու համար . ուստի հոգին սուրբ քի աղաւնական բարբը ցոյց տալով՝ աղաւնւոյ նման իջաւ . այսպէս կրսէ Աուռնելիոս՝ ուսեալ Յոսիէբերանէ :

Լրկրորդ՝ եօթն յատկութիւն ունի աղաւնին ըստ բնագիտաց , որոնք կը ցուցնեն հոգւոյն սրբոյ եօթն պարգևը՝ որ ՚ի քս : **Լ**ախ՝ աղաւնին ջուրի մօտ կը նստի , և կը դիտէ բազէին և այլ գիշատիչ թռչուններուն շուքը , որ տեսնալով՝ փախչի անկից . այս յատկութիւն կիմանամք քի վրայ իմաստութիւն պարգևը : **Լ**րկրորդ՝ աղաւնին ընտիր ունդեր կուտէ , գէշերը կը նետէ . այս յատկութիւն կիմանամք քի վրայ գիտութիւն պարգևը : **Լ**րրորդ՝ աղաւնին ուրիշներուն ձագերն ալ կը սնուցանէ . այս յատկութեամբ կիմանամք քի վրայ խորհրդոյ պարգևը : **Չ**րրորդ՝ աղաւնին նեղութիւն չի սնուցանէր ձագերը . այս յատկութիւն կիմանամք քի վրայ հանձարոյ պարգևը : **Հ**ինգերորդ՝ աղաւնին սրտին վրայ լեղի չունի . այս յատկութեամբ կիմանամք քի վրայ անպաշտութեան պարգևը : **Ս**էցերորդ՝ աղաւնին իւր բոյնը սպառած քարերուն մէջ կը գնէ . այս յատկութիւն կիմանամք քի վրայ զօրութիւն պարգևը : **Լ**օթներորդ՝ աղաւնին երգոյ փոխարէն՝ ցաւոյ ձայն կը հանէ . այս յատկութիւն կիմանամք քի վրայ երկիւղի պարգևը : **Լ**հա՛ այս պատճառներով հոգին սբ աղաւնակերպ իջաւ իւր Եակցին վրայ :

Աստուծոյ ամենողորմած մարդասիրութիւն չի վայելեր, որ իւր մտացը մէջ պահէ մեղաւորին մեղաց համարանքը՝ որ յետոյ պատժէ. ապա ինչո՞ւ համար սբ Գրիգոր Նարեկացին կրսէ, **|| Եթէ ամբարես զառանց համարոյ գործոցս իմ չարիս՝ մեռայց կենդանւոյն • Բան, Տ՛ր • 3 || :**

Պ. **Գ** խտեմ՝ պիտի ըսես թէ մեղքը չար է, և չի վայելը՝ որ չարը աստուծոյ մտացը մէջ մնայ. ահա՛ քեզ պատասխանի : **Ը** իրմով կը ճանաչէ բարին միակ միջնորդիւ, այսինքն իւր յատուկ եռութիւն ըստ Ալպերտի. բայց չարը կամ մեղքը կը ճանաչէ իբր թէ երկու միջոցիւ. քանզի իւր եռութիւն կը ճանաչէ այն ունակութիւնը՝ որ չարին ներհականն է, և այն ունակութիւն միջնորդութիւնը կը ճանաչէ բարին պակասութիւնը՝ որ է չարն. ինչպէս լոյս չեղած ժամանակը՝ գիտեմք որ խաւար է. լոյսը գոյացական իր ըլլալով՝ մեղմով կրնամք գիտնալ, և ո՞չ թէ պակասութիւն. բայց խաւարը ոչինչ ըլլալով՝ իւր գոյութիւնը չի ճանաչվիր, այլ լուսոյն պակասութիւնը. ահա՛ այս է կրկին միջոցիւ չարը կամ մեղքը գիտնալը : **Ա**յս մտօք կրսէ Դաւիթ այ գիտութիւն համար, թէ **|| Չբարձուես Դիհեռաստանէ ճանաչէ, (այսինքն զչարս) • առջ շիէ • 6 || :** **Ա**յս այսպէս ըլլալը աէս Ալպերտի անծաբանութիւն մէջ. **Գրիգ, Թ • գլ • իթ :**

Սուրբ Երրորդութիւն երեք անձինքն անբաժանելի են Դիմեանց. ապա ինչո՞ւ համար որդին միածին խաչին վրայ կազաղակէր առ հայր, **Ա՛ճ իմ՝ Ա՛ճ իմ՝ ընդէն՝ թողեր զիս :**

Պ. **Գ** ըրիտոս սովորաբար իւր ամեն գործած գործը առ հայր անձ կը վերաբերէր. և շատ անգամ մեր բերանովը՝ իբր միջնորդաբար հօր այ կաղաչէր. ինչպէս սբն Ներսէս շնորհալին կրսէ. **|| Փարելի բարբառ ընդ իմ՝ էլի էլի առ հայր գոչէր || :** Աւրեմն՝ այն ընդէն՝ թողեր զիս ըսածը՝ իրեն համար աղաչանք չէր, այլ մեղին համար : Աւստի Գրիգոր անծաբանն յաղագս որդւոց այս խօսքին վրայ կրսէ. **|| Ա՛ճ իմ՝ անձ իմ, ընդէն՝ թողեր զիս || .** քանզի և ո՞չ ինքն թողաւ՝ կամ Դիհօրէ՛ կամ յիւրմէ անութիւն, ո՞նչ թուի ոմանց իբրև զարհուրեալ Դի չարչարողէն, և յաղագս այնորիկ ամբողջեալ Դի չարչարողէն. **Գ** անզի սհարկ արար նմա Դիստորինս իջանէն և Դի խաչ էլա-

նելն , այլ յինքեան՝ որպէս ասացի , տալուորէ զմերս . վն՝ զի մեք թողեալք և անտես եղեալք՝ փրկեցաք նր չարչարանօքն ՚ի չարչարանաց . զի որն զյիմարութի մեր և զմեզն ինքեան ընտանք եցուցանէ , յասելն՝ ॥ Հեռի եղէ ՚ի փրկութի իմմէ վասն բանից յանցանաց իմոց ॥ և ուսանիլն նմա զհնազանդութի , և աղաղակն , և արատաւքն , և աղաչելն , և լսելն լինել , և զարհուրանքն , յարմարի սքանչելապէս յաղագս մեր : Կուռնելիոս՝ այս բանիս վրայ , էլի էլի և այլն . կրսէ , ॥ Քն կը խօսէր մարդկային բնութեան բերանով , որուն երաշխաւոր եղած էր ॥ . սպա եթէ ասես՝ թէ քն մերով բնութի մեզի համար կաղաչէր՝ չես սխալիր . քանզի և Շնորհալին այսպէս կրսէ . ॥ Ելի էլի աղաղակէր , իմովս ընդ իմ՝ զհայր աղաչէր ॥ :

Վարձեալ՝ Ընդէն թողէր զնա ըսելը , իբր թէ ըսել կուզէ , թէ այս յամուտալ և խստասիրտ հրէից համար ընդ էր թողէր զնա չարչարիլ , որովհետեւ իմ փրկական չարչարանքովս օգուտ ըլլալու չէ՛ ասոնց , այլ ևս առաւել պիտի խստանան :

Հ . ԽԵ

Ըբոլոր ստեղծուածներուն՝ թէ հոգևորաց և թէ մարմնաւորաց՝ ամմէնուն ալ անձ կրսվի . քանզի ամմէն արարածներուն հիշէն գոյացուցիչը ինքնէ . արդ՝ սբ Գրիգոր Նարեկացին ինչո՛ւ համար միայն ԱԾ հոգւոց կանուանէ :

Պ . Վ . յն՝ անձ է ստեղծօղ ամմէն արարածոց , այսինքն անձ հոգւոց , թէ իմացականաց՝ թէ բանականաց՝ թէ զգայականաց՝ թէ շնչաւորաց՝ և թէ անկականաց . բոց յատկապէս երբ կրսվի ԱԾ հոգւոց , իմանալու է նկատմամբ հրէշտակաց և մարդկան . և յիրաւի մարմնոց ևս անձ է , բոց որովհետեւ հոգին պատուական է քան զմարմինն , ուստի պատուական մասէն կանուանի ստեղծօղը :

Պատուական մասն ասացի , նախ՝ հոգւոցն առ անձ նմանութեանը համար . երկրորդ՝ անմահութիը համար . երրորդ՝ հոգին պարզ ըլլալով՝ առանց նիւթոց յատկապէս աստուծմէ ստեղծեալ ըլլալուն համար . բոց մարմինը՝ պատճառաւ բրնութեան հողէն կը յառաջանայ : Վա ևս մեք մեր հասարակ խօսակցութի մէջ՝ երբեմն մարդը հոգի կանուանեմք . ինչպէս կրսեմք՝ քանի՞ հոգի կային Պետրոսին առնը . մի՛ թէ այն ըսողները միայն հոգի՞ են , մարմին չունին : Վ . յսպէս իմացիր և Նարեկացւոյն ԱԾ հոգւոց՝ ըսելը :

Եստուծոյ ամենակարող զօրութիւնը սահման չի գրվիր •
ինչո՞ւ համար Թովմա Ագուինացին կրսէ • ॥ Ա՛ճ կարէ առնել
լաւագոյն ինչ քան զոր արարեալն է՝ բաց ՚ի յերկց ॥ : Իբր
թէ ըսել կուզէ , թէ ան ստեղծածներէն զառ առաւել
լաւ բան կրնայ ընել՝ բաց ՚ի երեք բանէն • արդ՝ ինչ պիտի
ըլայ այն երեք բանը :

Պ • Յիրաւի ճշմարիտ է՝ ինչպէս որ ինքն կրվկայէ • ահա
այս երեքին առաջինն է քի մարդեղութիւն • երկրորդն՝ երան-
եալ սրբուհի Ա՛ճածինը • երրորդն՝ արդար հոգւոց երանութիւն :
Եթէ կուզես պատճառը իմանալ , այս է • Քրիստոսի մարդե-
ղութիւն է միաւորութի մարդկային բնութիւնը ընդ բանին նոյն :
Իհա՞ որովհետեւ յանձն եղերեցաւ այս գործողութիւնը՝ որ է
անձործութի , անհնար է քան զայն առաւել բան ընել ,
քանզի առաւել քան զանձն բան չիկայ • ինչ կայ քան զայս
առաւել , որ ան և հող միաւորին :

Երկրորդն՝ որ սրբուհի կոչան է , որովհետեւ նոյն մայր
եղաւ , ահա և նորին գերազանցութիւն յանձն եղերեցաւ • ինչ
կրնայ ըլլալ քան զայս առաւել • ինչպէս կրսէ Բեռնարդոս ,
॥ Այնպիսի մեծ անձործութի , որ ասաղը՝ արեգակը տարաւ ,
առուն՝ աղբիւրը , վերջապէս ստեղծուած Մարիամը՝ ստեղծող
անձ յոր բովանդակեց ॥ • յիրաւի ասկէ առաւել բան չըլլար :

Երրորդն՝ որ արդարոց մշտնջենաւոր երանութիւն է , որ
է նոյն ցանկալի տեսութիւնը և զմայլելի յէսպէս բարին • որով
մարդոցս անյագ ցանկութիւնը , յօժարութիւնը , իղձը՝ կրկնա-
նոյ և բաւական կրսէ • ահա այսալ եղերեցաւ յանձն : Աւրեմն
ճշմարիտ է այն վարդապետին ըսածը , քանզի այս երեքէն
աւելի բան չըլլար :

Եստուծոյ պարզ էութիւնը ձևի կամ կերպարանքի մը
նեբըն չիցնար • և ինքն ըսաւ Մովսէսի • ॥ Մի առնիցես զանձ
նմանութիւն՝ որ ինչ յերկինս ՚ի վեր • Է՛ , օրինաց , Գ • 15 ॥ •
Երդ՝ ինչո՞ւ համար քրիստոնէսք տէրուհական պատկեր կը
նկարեն :

Պ • Երարեւ պէ՛տք չէ տէրուհական պատկեր նկարել՝ հայե
լով ՚ի պարզ էութիւն նոյն , բայց մեք մեր նկարած պատկերնե-

րով՝ ոչ էթէ այ պարզ էութիւնը ցուցունել կաշխատմբ , այլ միայն զգալի կերպով մը՝ այ մարդասիրութիւն միտքերնիս բերելու համար . այնպիսի կերպարանքով կը նկարեմք , ինչպէս որ մեզի երևցած ունի :

Ահա որդին միածին՝ որ մարդկային կերպ զգեցաւ՝ մարդոց կերպարանքով կը նկարեմք . հոգին սք՝ որ աղաւնւոյ կերպով երևեցաւ , մեք ևս աղաւնակերպ կը նկարեմք . և հայրն անձ՝ որ հին աւուրց ծերի կերպով երևեցաւ Ղանիէլ մարգարէին , մեք ևս ՚ի կերպ կատարեալ հասակի մարդոց կը նկարեմք :

Սի թէ չէմք գիտէր , որ երեք անձինքն մի պարզ էութիւն՝ անձև և անախպ , խոստովանելով միանգամայն՝ թէ երեք անձինքն ՚ի վեր են քան զօրինակ , և անդր քան զնմանութիւն :

Այսպէն նախնի հէթանոսք ևս պարզ կը խոստովանէին անձային էութիւնը . և երբ այ անունովը պատկեր կը նկարէին՝ խորհրդական ձևեր կը գործածէին , որոնք երկայնամիտ ըլլալուն համար՝ ոտքերը բամպակէ կը նկարէին , և բարկութիւն պատժելոյն համար՝ ձեռքերը երկաթէ կը նկարէին , այսպէս և այլ զգայարանքները :

Հ . ԽԸ

Եստուածային էութիւնը ոչ ծնող է և ոչ ծնվող , ոչ բղիւղ է և ոչ բղիւրվող . և այս խօսքը ընդհանուր կանոն է բոլոր անձաբան վարդապետաց մէջ . արդ՝ որդւոց այ ծննդեանը համար ինչո՞ւ Նիկիական հանգանակին մէջ կըսվի . || Ճնեալն յայ հօրէ՝ միածին , այսինքն յէութիւն հօր || :

Պ . Ամարիս է այդ ըսած կանոնդ , քանզի էութիւն չի ծրնանիր զէութիւն . էութիւն չի ծնանիր զանձն . անձն չի ծնանիր զէութիւն , այլ անձն ծնանի զանձն : Իսոյց Նիկիական հանգանակին , այսինքն հաւատամքին մէջ՝ որ կըսվի , քու ըսած կանոնիդ դէմ չէ . քանզի հայր անձ՝ զօրութիւն էութիւն , որ յինքեան կայացեալ է՝ ծնանի , և որդւոցն միածնի՝ ծննդեամբ կը հաղորդի էութիւն հօր . ինչպէս և հոգւոցն սրբոց հաղորդ կըլլայ հօր էութիւն՝ բղիւսելով ՚ի հօրէ . Սլոգր . 4 էր , 6 , 7 , 8 , 9 : || Եւրեմն այս խօսքիս մէջ էութիւն իմացիր էակցութիւն , այսինքն ենթադրութիւն և անձն :

Հ . ԽԹ

Որդւոցն միածնի համար կըսվի մեր Շարակնոցին մէջ , || Ի ծոցոց հօր աւարեալ || , այս ծոց բառով ինչ պիտի իմանամք :

Պ. () ոյց կամ արդանդ որ կրսվի նոյ համար՝ այլաբանօրէն
 իմանալու է՝ որով կիմանամք որդւոյ նոյ ՚ի հօրէ ծնունդը
 բնութեամբ , որ կը զանազանի ստեղծմամբ արտաբնայէս
 եղօղներէն :

Հ . Տ

Ա. Զ. ք. և ականջք աստուծոյ՝ ինչպէս կրսվի :

Պ. Արբ կրսվի աչք նոյ , իմացիր իւր ողորմութի խնամքը , որ
 ունի երանեալ անձանց վրայ . ինչպէս էն անոնք , որոց երա-
 նութիւն կուտար քս իւր աւետարանական վարդապետութի
 մէջ . Լա . է : Ա. կանջք նոյ՝ որ կրսվի , անոր համար է՝ երբ
 կընդուենէ արդարոց և ընտրելոց աղօթքը , որ լսեց կրսեմք .
 այս պատճառաւ կրսէ դաւիթ . || Ա. ք. ան ՚ի վր արդարոց ,
 և ականջք նորա՝ յաղօթս նոցա || :

Հ . ՏԱ

Մտխանձն գիտաւոր մոլութեց մէկն է . նոյ նախանձիւ
 լսել չի վայէր . ինչու համար Մովսէս նոյ համար կրսէ .
 || Ա. նախանձոտ . ք . օրինաց . ք . 24 || :

Պ. () իրաւի նախանձ բառը ըստ որում մոլութիւնն՝ նոյ չի
 վայէր . բայց նախանձը երկու կերպիւ կիմացվի , և երկու
 կերպիւ կը սահմանվի : Մտխ՝ կիմացվի ստեղծութի և ցաւ ու-
 բիշի բարեաց վրայ . մոլութի ըսված նախանձը այս է , որ ամե-
 նեին հեռիէ աստուծոյ : Արկորդ՝ նախանձ կամ նախան-
 ձիւ կրսվի , երբ բարիին մէջ չար տեսնվի . ինչպէս քս սաճա-
 բին նախանձով կը մնայէր , տեսնալով չար Հրէաները նոյ բարի
 տանը մէջ , որ յառաջագոյն մարդարեացեր էր Գաւիթ հոգւով
 սրբով ՚ի դիմաց քի . || Մտխանձ տան քո եկեր զիս , և նախա-
 տինք նախատչաց քոց անկան ՚ի վր իմ . սաղ . կը . 10 || :

Արովհետեւ չար Հրէաները հօր նոյ տուներ՝ առուտուրի տե-
 ղի ըրեր էին . ահա այս կերպիւ նախանձ բառը կրսվի նոյ վրայ :
 Վանդիւ պսպիսի նախանձը հրոյ նման բան մի է , որ երկաթին
 ժանկը կը մարէ , և է անային նախանձ ջերմացեալ՝ անային
 պատուոյն վեճ ժխնդիր , որ չէր կրնար քս այսպիսի նախանձա-
 ւոր ցատումը անյայտ պահել : Ա. յսպիսի էր և նախանձ ծա-
 ուայիցն նոյ , այսինքն Փենէհէսի . Բո . ոյ . իէ : Եղևոյի . ք ,
 Բա . Գ . Ժ . 14 : Մատթեայ . ան , Լա . ք . 24 . և այլոց : Ա. և
 ՚նկողայոս Լիւրացին այն բանին վրայ , որ յաւետարանին .

304. Բ, 17. Կըսէ թէ, || Նախանձն՝ որ աստ կիմացվի, է Չէր-
մեռանդ և բարկացեալ սէր անոնց դէմ, որոնք որ սիրոյն ներ-
հակեալ կըլան ընդ քեզ ։

Նախանձն այն ստեղծածային և նր նախանձ է, երբ
սէրն՝ նր և նախանձ սէր է, և երբ սիրոյն Չէրմեռ-
թիւր ուղղուէ, և նախանձ կամաց հաճութիւնը յորմար, որ
միայն նոյ պատուոյն համար կը շարժի ։ Այլ Առաքելիս կըսէ
թէ, || Այս նախանձը եղաւ քի սրդար բարկութիւն և հոգւոյն
Չէրմեռութիւնը՝ նոյ պատուը և անպատուութեան փառքը վեր-
ցունելու համար ։

Վարձեալ՝ կըսեմ թէ, նախանձը հնացեալ ստեղծութի
մի է սրտի մէջ, և ուրիշի բարեացը համար մնշումն, որ ոչ
երբէք կըսվի աստուծոյ վրայ ։

Հ . ԾԲ

|| Կիզըն և պատճառ, ինչպէս կըսվին աստուծոյ վրայ ։

Պ . Նախ՝ գիտնալ պէտք է, որ պատճառը երկու կերպ է .
ներքին և արտաքին . Արտաքին պատճառն է բնութեան և
բնական . ինչպէս իւր տեսակաւ ծնունդ յառաջ բերողին՝
այսինքն ծնողին կըսվի ներքին պատճառ ծնելոյն ։ Արտաքին
պատճառն այն է՝ որ իրմէ պատճառեալէն ինքը զատ է . ինչպէս
արհեստաւորը իւր արհեստին հնարքով յառաջ բերած գոր-
ծէն զատ է . ինչպէս ոսկերիչը մատանիին մէջ չըլլալով, և իւր
անձէն դուրս չի գալով՝ ներգործական պատճառ կըսվի մա-
տանիին, բայց ոչ արտաքին պատճառ . սպաս այս այսպէս գիտ-
նալով որչափ որ կը լսես՝ թէ հայր նախ պատճառ է որդւոյ
և հոգւոյն սրբոյ, ներքին և բնութեան պատճառ իմա-
ցիւր՝ և ոչ թէ արտաքին պատճառ ։

Վարձեալ՝ պատճառ ըսածը՝ երբ եղական ստեղծութեան
վրայ կըսվի, պէտք է որ յառաջնութի մը իմացվի պատճառին
վրայ նկատմամբ պատճառեցելոյն . իբր թէ պատճառը՝ թէ
ըստ ժամանակին՝ թէ ըստ պատուոյն՝ առաւելութի մը կու-
նենայ յիւրմէ պատճառեալէն, ինչպէս ծաղիկը՝ որ պատճառ
է պտղոյն, ժամանակաւ յառաջ է պտուղէն . բայց ՚ի սուրբ
երրորդութեան, երբ հօր նոյ պատճառ կըսվի ծննդեան որդւոյ՝
և բղիմման հոգւոյն սրբոյ, ստեղծական պատճառայ պէս իմա-
նալու չէ, այլ պատճառն հօր՝ է համանգամոյն անսկիզբն և
յաւերանական ընդ որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ . քանզի սրբան

Հայրն Հայր , ընդ նմին և որդին որդի , և նր հոգին հոգի ք
 Ուստի ասէ Գրիգոր անճաբան . ॥ Եթէ սկիզբն ասես որդւոյ ,
 անսկիզբն ասեմ՝ զհայր ॥ որ չեմնացվն՝ Թէ Հայր սկիզբն ասելով
 որդւոյ՝ ժամանակաւոր կամ ստեղծական սկիզբն է , քանզի
 ըստ ժամանակին՝ անսկիզբնաբար սկսեալ է որդի ՚ի հօրէ . որն
 էթէ արեգակը յաւիտենական ըլլար , իւր ճառագայթն ալ
 ընդ նմին կըլլար յաւիտենական . այլ հայր անճ յաւիտենա-
 կան է , նոյնպէս են և որդին և հոգին նր . ուրեմն համոյա-
 ւիտենականք են հայր՝ որդի՝ և սուրբ հոգի :

Այս ալ երկու բառքս՝ սկիզբն և պատճառ՝ մեկնութե
 կարօտ ըլլալով , ուր որ գրվին կամ ըսվին հօր նոյ վրայ , պէտք
 է որ իմացվին ըստ ներքին սկզբնաւորութեան և պատճառե-
 լիութե . ուրեմն ինչպէս որ ըսինք , սկիզբն կամ պատճառ ըսե-
 լով՝ պէտք չէ գիտնալ նախկնութիւն մը՝ ոչ ժամանակի՝ ոչ
 գերազանցութեան՝ ոչ պատուոյ :

Հ . ԾԳ

Տողւոյն սրբոյ շրջելը ՚ի վր ջուրց ինչպէս խմանալու է :

Պ . Թէպէտ այդ հարցմունքդ այսպէս կը մեկնէ մեր Շարա
 կանն , Թէ ՚ի վերոյ ջուրց շրջելով հոգին սուրբ՝ զարարածս
 ստեղծանէր . բայց խորհրդական մեկնութիւն մի ևս ըն-
 ծայեմ հրամանոցդ :

Արովհետեւ հոգին նր է աղբիւր գիտութե , այն է՝ որ
 կուսուցանէ մեզի իմաստից և գիտութե ամեն տեսակը . այն
 է՝ որ անթարգմանելի անճային խորհուրդքը մեզի կը յայտնէ .
 այն է՝ որ միշտ կուսուցանէ մեզի՝ այն խորհրդոց վրայ ինչպէս
 պէտք է խօսիլ . քանզի ինքն է միայն քննօլ և հմուտ անճային
 խորին խորհրդոց :

Ահա՛ քեզ օրինակ . ստեղծեալ մարդոյ մտաց խորհուրդը
 հիշ մէկը չի գիտէր , միայն՝ հոգին՝ որ ՚ի նմա . նոյնպէս անըս-
 տեղծին նոյ խորին խորհուրդը մարդ չի կրնար գիտնալ , էթէ
 ոչ հոգին նոյ : Անոր համար որդին միածին կրտէր աշակեր-
 տացը , Թէ ॥ Յորժամ եկեսցէ հոգին ճմարտութե , առաջնոր-
 դեսցէ ձեզ ամենայն ճմարտութեամբ . յօհ . ԺԴ . 13 ॥ :

Աւ որովհետեւ խորքն նոյ անքննելի են ըստ սրբազան ա-
 ռաքելոյն Պողոսի , նոյնպէս և անքննելի հոգին նր կարէ քնն-
 նել և իմանալ , և ուսուցանել կամարարաց իւրոց : Ահա՛ հոգ-
 ւոյն սրբոյ շրջելը ՚ի վր ջուրց , իմացվեցաւ՝ Թէ ՚ի վր խորին

խորհրդոցն այ գորով՝ տարածէր զայնոսիկ ՚ի միտս հաւատա-
ցելոց՝ ըստ ընդունակութե՛ իւրաքանչիւրոց :

Հ • ԾԴ

Շ առ անգամ սուրբ գրոց մէջ անային նախասահման-
նութիւնն՝ ըսած էմ՝ . այս նախասահմաննութիւնն՝ ինչ պիտի
ըլլայ , կուզեմ որ իմանամ :

Պ . Թէ որ անարարէն սահման կուզես նախասահմաննու-
թեանը , այսպէս կըսէ Սիւրուս . || Նախասահմաննութիւնն է ընտ-
րութիւնն ուրուք առ ՚ի փառս || : Այս ընտրութիւնը յաւիտենա-
կան է , որովհետեւ անային ճանաչմանէն կը յառաջանայ . և
անային ճանաչումը յաւիտենական ըլլալով , և նախասահման-
եալքն են ՚ի յաւիտենից :

Հ • ԾԵ

Ինչէն կը յառաջանայ նախասահմաննութիւնն :

Պ . Ընտրութեան պատճառ կը խնդրես նախասահմաննութե՛ .
իմացիր՝ որ պատճառ ըսածդ չորս կերպ է . Արարչական , Նիւ-
թական , Տեսական , և Աստարունական :

Հ • ԾԶ

Այս չորս պատճառները կուզեմ որ իմացունես մէկիկ
մէկիկ :

Պ . Արարչական պատճառ նախասահմաննութեան՝ է ան-
՚իւթական պատճառ , է այն նախասահմանեալ անձն : Տեսա-
կան պատճառ , է եղանակ կամ կարգ նախասահմաննութեանն :
Աստարունական պատճառ , է սուրբ և անբիծ լինելն մեր
առաջի աստուծոց :

Հ • ԾԷ

Սիր թէ՛ նիւթական պատճառ՝ նախասահմանեալ անձն
է . անոր ինչէն նախասահմանեալ գանրվեցաւ :

Պ . Ի նախատեսեալ արդեանց , այսինքն իւր բարի գործերը
չի գործելէն յառաջ , ան ՚ի յաւիտենից նախատես ըլլալով
սահմանեց որ փառաց արժանի ըլլայ . ահա քեզ վիպութիւնն այս
խօսքիս , որ քն ըսաւ , կամ թէ ըսելու է արդարոց դասուն

դատաստանին օրը • ॥ Եկայք օրհնեալք հօր խնց՝ Ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ արքայութիւնն ՚ի սկզբանէ աշխարհի ॥ ։
 ՚ի սկզբանէ աշխարհի ըսելով՝ ՚ի յաւիտենից իմացիւր , քանզև Ժամանակաւոր ծանօթութի չի կոյ նոյ միտքին մէջ ։

Եւ այսպէս ՚ի նախատեսեալ արդեանց սահմանեալ ըլլալը յայտնելու համար , ահա՛ նոյն խօսքէն վկայութի • ॥ Զի քաղցեայ՝ և ետուք ինձ ուտել • ծարաւեցայ՝ և արբուցիք ինձ • օտար էի՝ և ժողովեցիք զես • ՚ի բանալի էի՝ և եկիք սուխ ॥ ։
 Ահա՛ պատճառը , թէ որ պատրաստեալ արքայութիւնը՝ այն նախասահմանելոց է ՚ի սկզբանէ աշխարհի , ուրեմն և ստոնց բարեգործ ըլլալը՝ է նախատեսեալ ՚ի սկզբանէ աշխարհի ։

Հ • ԾԸ

Ուրեմն այլազգեաց ճակատագրութի (մոլորատէր) ըսածին պէս իմանալու չէ՛ նախասահմանութիւր ։

Պ • Ս՛ • քանզև եթէ այնպէս ըլլար նէ , նախասահմանութիւր բռնութիւն հարկաւորութի մը բերած կըլլար նախասահմանելոց վրայ • և եթէ այսպէս ըլլար , շատ անյարմարութի կը հետեւէր սակից • բարի մարդկանց յանիրաւի պատիժ կը արվէր , և չարերուն վարձ կը արվէր • անիրաւութի կըլլար բարիներուն բարի հատուցանելը , և չարերուն չար • և վերջապէս մեր անձնիշխանութիւր կը խափանէր , թէ որ բռնութիւն ըլլար մեր գործքերը ։

Հ • ԾԹ

Որովհետև ըսիր՝ թէ նախասահմանելոց նախասահմանեալ ըլլալը՝ հարկ չի բերէր իրենց վրայ • ուրեմն ըստ որում մարդ են՝ հնար է որ մեղաց մէջ իյնան ։

Պ • Ա՛ • յո՛՛ հնար է , բայց որովհետև անոնց ինչ վախճանով կատարելին անձ գիտէ ՚ի յաւիտենից , թէ և իյնան , կընան էլլալ , և նոյն նախասահմանութե ներքեւէն էլած չեն ըլլար ։ Ահա՛ քեզի երկու նախասահմանեալ սքց օրինակ • մէկը ՚ի հնոց՝ որ է Գաւիթ • որ յիրաւի նախասահմանեալ էր ՚ի փառս , բայց ինկաւ , շնութիւն գործելով Ուրիայ Քետացիին կնկանը Բերսաբէին հետ , և սղանանելով անոր այրը Ուրիան ։ Ահա՛ երկու գլխաւորագոյն մեղք , շնութիւն և մարդասպանութի • տես , լէ , Ռաֆ • Գլ , Ժա : Այսց անպիմ շնորհ և ողորմութիւր զըջումի կանչեցին Նաթան մարգարէին միջնորդութիւնն ։

ինքն ալ տեղի տալով այս հրաւիրանքին՝ ըսաւ, Մեղայ ան . և Նաթան ալ ըսաւ, || Տէր անցոյց զքեզ զմեզս քո, և մի՛ մեռցիս . Ը , Թագ . ԺԸ . 13 : || Լ՛հա նախասահմանեալն անկաւ, բայց անձային շնորհացը տեղի տալով յարեաւ :

Եւ միւս օրինակ ևս ՚ի նորոցս՝ որ էր սրբազան առաքեալն Պետրոս, որ նախասահմանեալ էր ՚ի փառս, բայց երեք անգամ ուրանալով զքն՝ սարսափելի մեղաց մէջ ինկաւ . բայց երբ ասոր ալ Նաթանայ պէս խըրկրված հրաւեր մը եղաւ աստուծոյ՝ աւ ՚ի ապաշխարութի՛ն, այնչափ զղջաց և ապաշխարեց, մինչև ինքն ալ իւր վարդապետին նման՝ անոր սիրոյն համար խաչվեցաւ : Լ՛հա նախասահմանելոյն անկուսն, և շնորհօք յառնելն :

Թե՛ որ ըսես աստուծոյ՛ եղած հրաւերը՝ Պետրոսի ինչ էր, տես յաւետարանին Ղուկասու՝ ԼԻԸ, 61, Գարձաւ ան, և հայեցաւ ՚ի պետրոս : Լ՛յս հայեցողութե՛ շնորհացը տեղի տալով սրբազան առաքեալը, նոյն աւետարանիչը կր վկայէ ՚ի նոյն տեղին, թէ յետ հայեցմանն յի՛ ՚ի Պետրոս, Պետրոս ելեալ արտաքս, ելաց դառնապէս : Ուրեմն նախասահմանեալքն ըստ որում անձնիշխան են, և ըստ որում մարդ են, կրնան իյնալ, և դարձեալ շնորհացն ան տեղի տալով յառնել :

Հ . Կ

Պատես թէ հարկ կրլայ ըսել, թէ ինչո՞ւ անձ այս ինչ մարդ նախասահմանեց, և այս ինչ մարդ չի նախասահմանեց :

Պ . Լ՛յս հարցմանը պատասխանի չի կրնար տալ մահկանացու մարդ . բանդի որքան ՚ի մարմնի եմք՝ անձառելի է մեզ, և անձառելի լինին, սչ թէ ես ինձէն կրեսմ, այլ և անօթն ընտրութեան սրբազան առաքեալն Պօղոս կր վկայէ զարմանալով, յասելն՝ || Ո՛վ խորք մեծութե՛ և իմաստութեան՝ և գիտութե՛ աստուծոյ, որոյ անունելի են գատաստանք և անքննելի ճանապարհք նորին || :

Հ . ԿԱ

Պատասահմանութե՛ որպիսութի՛ր ըստ բաւականին իմացանք . եթէ կարելի է, համառօտակի մը նախաշարժութի՛ն ալ հասկըցու, որ իմանամք՝ թէ ինչ է, կամ ինչ պիտի ըլլայ :

Պ . Լ՛յդ նախաշարժութի՛ր անձութե՛ գործն է, որ իրականապէս և ՚ի ներքուստ և ներդրածաբար կր շարժէ անձ :

մարդուն կամքը առ ՚ի առնել . քանզի իրականապէս շարժէլ զկամս՝ միայն նոյ է . քանզի գործողաց ամենն ներգործական զօրութիւն է ՚ի ձեռնին նոյ , զի նա է իշխեցող կամաց և արարիչ և պահպանիչ և կառավար նորա :

Հ . ԿԲ

Որովհետև աստուծմէ է ըսիր այդ նախաշարժութիւն , որով կը շարժէ մարդուս կամքը առ ՚ի առնել , ապա մարդոյս կամքը անձնիշխանութենէն կելլայ , և բռնութիւն կը գործէ՝ ինչ որ պիտի գործէ նէ :

Պ . Ընդհանրապէս չէ՛ , անձնիշխանութեն չեւար . որովհետև այն կամքին ստեղծողը ինքն է , ազատ կը մնայ ևս կամքը և կամեցողը այն գործունեայ շարժութիւնը : Ընչն արեւ Օգոստինոս այս խօսքիս վրայ խօսելով , կրսէ՝ թէ անձն զչար կամս փոխարկէ ՚ի բարի , կամ մարդոյն սիրտը ՚ի բարին յօժարել կուտայ . յայտնի է որ այդ բարի գործը՝ որ ընել կուտայ մարդոյս , արդիւնաւոր գործ է , որ անոր փոխարէն վարձ պիտի պարգևէ . թէ որ գործը՝ գործողին ազատ կամքով և անձնիշխանութիւն չըլլար՝ բռնութիւն ըլլար , պէտք չէր որ վարձ ունենար՝ կամ արդիւնաւոր ըլլար . և որովհետև արդիւնաւոր է և վարձուց արժանաւոր , ապա գործողը բռնութեամբ գործած չըլլար , այլ անձնիշխանութեամբ :

Հ . ԿԳ

Թէ որ կարելի է , այս նախաշարժութիւն իրականապէս աստուծմէ ըլլալուն վրայ , ՚ի գրոց վկայութիւն բեր , որ հաստատութեամբ ընդունին :

Պ . Ընթաց թէ միայն յիշատակէ գրոց , այլ և ՚ի սրբոց հարց վկայութիւն բերեմ , թէ և երկարութիւն կը ըլլայ . և նախ յիշատակէ գրոց : Վերջապէս ՚ի գիրս Եսթերայ . ॥ Տէր թագաւոր ամենակալ , զի բուժ հրամանիդ սպասէ անոր . ոչ ոք է՝ որ ընդդէմ կայ կամաց քոց . Եսթեր . Ժ . 9 ॥ : Վարձեալ ॥ Մի թէ վերանայցէ՞ փայտատ առանց փայտահարի , կամ բարձրանայցէ՞ սրբոց առանց ուրուք ձգելոյ . նոյնպէս թէ զգաւազան որ , կամ զփայտ առնուցու . Եսթ . Ժ . 15 : ॥ Որպէս սահանք ջրոյ , նոյնպէս սիրտ թագաւորի ՚ի ձեռս նոյ , ընդ որ կողմ կամի՞ դարձուցանէ զնա , Եսթ . Ժ . 1 ॥ : Եւ թէ սիրտ թագաւորի ՚ի

ձեռին ւնց , ուրեմն և սիրտ ւամ մարդկան : ॥ Փոփոխէ զսիրտ
 իշխանաց երկրի , մոլորեցոց զնոսա ՚ի ճանապարհի , զոր ոչ
 գիտէին . յօբ . ԺԷ . 24 ॥ : Գետ օծանելոյն թագաւոր ՚ի Սա-
 մուէլէ , այսպէս ասէ նբ գիրն վն սաւուղայ . ॥ Շրջեաց նմա
 ւած զսիրտ այլ . ւ . Բաբ . Ժ . 9 ॥ : Աւ երեմիա ՚ի գիմաց ժողո-
 վրդեանն ասէ առ ւած . ॥ Գարձն զիս , և դարձայց՝ զի դու ես
 ւոր ւած իմ . Լն , 18 ॥ : Աւ գլուխ ւամ վկայութեց որ ՚ի սուրբ
 գրոց , է այն՝ զոր ասէ յովհաննէս . ॥ Ամենայն ինչ նովաւ
 եղև , և առանց նորա եղև և ոչինչ , որ ինչ եղևն . յով . ւ . 3 ॥ :
 Գամբ նբ հարց վկայութեց , որ այդ նախաշարժութեան
 ստուգութեը կրվկայեն : Սուրբն Օգոստինոս կրսէ . ॥ Աճ ՚ի
 կամաց մարդկան առնէ , զոր կամի և յորժամ կամի ॥ : Կուռնե-
 լնոս այսպէս կրսէ . ॥ Շարժի յնց ւամ ինչ՝ իբր յառաջայնոց
 շարժողէ , որ թէ ոչ շարժեցէ յառաջագոյն՝ հարկ է ոչինչ
 իմիբ շարժիլ բնաւ ՚ի յէս ॥ : Անդրէաս Վեգեան այսպէս
 կրսէ . ॥ Աճային զօրութե անճանօթ մերձեցումն , և կամաց
 մերոց սքանչելի շրջումն և հակումն ॥ : Սուրբն Գիորգիոս
 Արիստագացին ասէ . ॥ Սկիզբն է մի միայն՝ յորմէ է գոլ . և ւամ
 զօրութի , ւամ ունակութի , ւամ ներգործութի և շարժումն :
 Սուրբն Ամբրոսիոս ասէ . ॥ Աճ է ամենայնի կենսագործող
 շարժիչ և կառավար , որպէս հոգին ՚ի մարմնի բովանդակ ւամ
 ուրեք աղդէ , կենսագործեալ զնա , շարժեալ և կառավարեալ ॥ :
 Սուրբն Բարսեղ ասէ . ॥ Աճ ատրէ բնութե , և այլաղգ քան
 զնոստացեալն նորա՝ անհնար է իրին գիպիլ , զի ամենայնի է
 կարող , և ըստ կամն իւր փոփոխէ զւամ ॥ : Աւ Ոսկեբերանն
 ասէ . ॥ Ամենայն ինչ յանաշխատ ձեռանէն ւնց հաստեալ և
 շարժեալ՝ անօրինի ՚ի մեր փրկութիւն ॥ : Թոնղ ուրիշ վկայու-
 թիւնները՝ որ սուրբ գրոց մէջ շատ են :

Հ . ԿԳ

Նաւանեցայ բոլոր վկայութեցդ , որ այս իրական նախա-
 շարժութիւր աստուծմէ է , և ւամ ինչ նովաւ կրւայ , և նա է
 շարժող զւամ գործող ՚ի գործել . սպա ինչն համար միշտ չի
 շարժէր մեզն ՚ի բարի գործս՝ ինքն բարի ըլլալով , մանաւանդ
 շատ անգամ չար գործել կուտայ :

Գ . Ամարիտ է՝ որ ւած կարող է բացարձակապէս ամեն շա-
 բէր խափանել , և ամեննուն միայն բարի գործել տալ իւր
 ամենակարող զօրութեը , որ մարդ չի կրնար ուրանալ . բայց

պէտք չէ անոյն իմաստութիւն՝ որ ամենէն չարիքը խափանէ ։ այլ շատին ալ թոյլ կուտայ ։ որոնցմէ հասարակաց օգուտ կը յառաջանայ ։ քանզի թէ որ ամենէն չարիք խափանին ։ շատ բարիք կը պահպան աշխարհէս ։ Այն որ հալածանք և չարչարանք չըլլար հեթանոսներէն ։ նահատակաց համբերութիւն վարձը և մարտիրոսական պատիւ չէր ըլլար ։ անոր համար երբեմն անթոյլ կուտայ չարեաց ըլլալ ։ որ տիեզերաց գեղեցկութիւնը փայլի ։ քանզի պատկերին մէջի ստուերէն կը յառաջանայ պատկերին գեղեցկութիւնը ։ այս մտօք կը գրէ սուրբն Օգոստինոս ։ թէ ॥ ճանեալ նկարիչն ուր դիցէ զսևորակն գոյն՝ զի վայելուչ իցէ նկարն ։ և ան ի՞նչ գիտիցէ՝ ուր դիցէ զմեղաւորն ։ զի գեղեցիկ իցեն արարածք ॥ ։

Եւ որովհետև ամենաբարի է անձ ։ չարերէն և օ մեծամեծ բարիք կը հանէ ։ ինչպէս որ ուրիշ տեղ ալ խօսեցանք ։ և նոյն Օգոստինոս վարդապետը կը վկայէ այսպէս ըսելով ։ ॥ Ո՛չ թոյլ տայր անձ չարի իմքը լինիլ ՚ի գործս իւր ։ եթէ չէր այնպէս ամենազօր և բարի՝ մինչև ՚ի չարեաց առնել բարիս ։ ։ Կարձեալ շատերը կան ։ որ մեղանշահան են և շատ պակասութիւններ ունին ։ պէտք է որ անոնց այնպէսները այնպէս շարժել ։ որ թոյլ տայ շատ անգամ անկից չարութի յառաջանալ ։ թէպէտ ինքն ամենեւին չի մերձենար այն չարին՝ ըստ որում չար ։

Եւս տեղ փոքր ինչ դժուարութի պիտի երևայ ։ բայց դիւրին է այն ևս հասկըցունել ։ Եւս կը կամին ։ թէ ինչպէս կը լլայ՝ որ աստուածային շարժութիւնը կը տարածի այն չար գործողութեանց վրայ ։

Եւս այն շարժութիւն տարածվելը այն գործող վրայ՝ ոչ ըստ որում չար կը տարածվի ։ այլ միայն ըստ որում գործ ։ Եւս քեզ գեղեցիկ օրինակ մի ։ ամենն անդամոց սուղին շարժողը յայտնի է՝ որ մարդոց հոգին է ։ որ է պարզ ետութի մի ։ բայց ամենն անդամներն ալ մի և նոյն կերպով չեն ընդունէր նորին շարժման զօրութիւնը ։ այլ ամենն մէկը իրեն պէտք ըլլալուն չափ ։ ոտքը՝ քայլելու չափ ։ ձեռքը՝ գործելու չափ ։ և այլն ։ թէպէտ շարժող հոգին միակերպ զօրութիւն ամենն ալ շարժեց՝ և ամենուն ալ շարժող կըսվի ։ Այն որ այս անդամոց մէկը խեղ ըլլայ ։ որպէս եթէ ոտքին մէկը կաղ ըլլայ ։ յերաւի միւս ողջ ոտքին նման կը շարժի հոգւոյն մի և նոյն զօրութեամբը ։ բայց ողջ ոտքին պէս չի կրնար քայլել ։

Եւս ըսել կուզեմ թէ ։ հոգին տարածեց իւր զօրութիւնը այն կաղ ոտքին՝ որ շարժի ։ և ոչ ճշուտ քայլէ ։ քանզի

Ծուռութիւնը կամ ծուռ քայլելը իւր կազուութենէն է , և ոչ թէ հոգւոյն շարժիչ զօրութենէն : Վնասակէս և նոյ շարժութիւնը՝ ինչպէս որ ըսի , կը տարածի և առ շար գործն , բայց ոչ ըստ որում շար՝ այլ ըստ որում գործ . ինչպէս հոգին պատճառ է շարժման կազ ոտքին , բայց կազ գնալը այն շարժմանէն չէ՝ այլ կազութենէն :

Հ . ԿԵ

Օ ինչ է հրեշտակն :

Պ . Հրեշտակը իմացական գոյացութիւն մի է՝ մշտաշարժ , կամօք անձնիշխան , անմարմին , նոյ սպասաւոր , ընկալեալ զանմահութիւն ըստ շնորհաց և ոչ ըստ բնութեան :

Ըրդ՝ իմացական գոյացութիւն ըսվեցաւ , որ զանազանի բանական հոգիէն . քանզի բանական հոգին պատճառէն պատճառեցեալը կլմանայ . բայց իմացականը , այսինքն հրեշտակը պատճառը և պատճառեցեալը միասկէս գիտէ :

Մշտաշարժ ըսվեցաւ՝ վասն շարժման սիրոյն , քանզի հրեշտակները քան զամ ստեղծուածս մօտ են՝ էութիւն բարւոյն նոյ , մշտ շարժմամբ սիրոյն սպասաւորեն հրամանի նր :

Կամօք անձնիշխան ըսվեցաւ . հրեշտակին անձնիշխանութիւնը՝ մարդոյս անձնիշխանութիւնը պէս չէ՝ երբեմն առ բարին և երբեմն առ չարն , այլ այսպէս իմանալ պէտք է . զի միանգամ բարի հրեշտակը՝ անձնիշխանութեամբ բարին ընտրեց , և նոյն ընտրութիւնը վրայ կը մնայ միշտ՝ և չի փոփոխիր առ չարն , նոյնպէս են և չար հրեշտակները :

Վնասակէս ըսվեցաւ . քանզի պարզ էութիւն է ըստ ինքեան կայացեալ , և ոչ թէ բանական հոգւոյն պէս մարմնոյ վիճակեալ :

Մտուածոյ սպասաւոր ըսվեցաւ . քանզի իւրաքանչիւր դասը միշտ անձային հրամանաց կամակատար պաշտօնեայ են :

Ընկալեալ զանմահութիւն ըստ շնորհաց և ոչ ըստ բնութե՝ ըսվեցաւ . թէպէտ անմահ է հրեշտակական բնութիւնը , բայց այն անմահութիւնը բնականաբար ՚ի բնութե՝ չունի , ինչպէս կըրակը բնականաբար Չերմ է . այլ ՚ի շնորհացն նոյ ունին , որ թէ չըլար նոյն շնորհաց զօրութիւնը , ամենէն ալ յոչինչ կը դառնային :

Հ • 42

Հրեշտակները ինչպէս կը ճանաչեն :

Պ • Հրեշտակները իրենք իրենց գոյացութիւնը չեն ճանչնար • քանզի իրենց գոյացութիւնը պատճառ և տիպ կամ գաղտնիք չէ՛ իրաց , ինչպէս որ Թոմասին էութիւնն է • այլ Թոմասին տեսակներով և բնական իրաց գաղտնիքներով՝ և կամ գոյաւոր եղածներով կը ճանչնան • ինչպէս մեր մտացը մէջ բնաւորական եղած է՝ առաջին սկզբանց ունակութիւնը : Տեսնիք գոյաւոր եղածներով • քանզի Հրեշտակները ներգործաբար գոյացեալները գիտեն , և ոչ կարելիները , որ տակաւին եղած չեն , այլ կարելի է ըլլալնին :

Հ • 43

Հրեշտակները կրնան բնապէս ապագայ ըլլալները գիտնալ :

Պ • Ապագայ ըսածը երկու կերպով կ'իմացնի • մէկը Հարկիւ ապագայ կրնի , քանզի իրեն պատճառներուն մէջ փակեալ է • ինչպէս ըսեմք թէ՛ եկած տարի որովհետեւ այս ինչ մոլորակը այս ինչ շրջանին մէջ պիտի պատահի , վասն որոյ Հարկաւ կամ անձրև պիտի գայ , կամ չորութի պիտի ըլլայ • այսպիսի ապագաները Հրեշտակները գիտեն : Եւ միւսը ազատ ապագայ կրնի , որ այսպիսի ապագայն Հրեշտակները չեն գիտէր , այլ իբր կործեօք • քանզի ազատ ապագաները Հարկաւորաբար Հազորութի չունին երկրորդ պատճառաց հետ , այլ նոյն ազատ վրձնոցն և մարդկային կամաց ընարութեանը կապովս են • ուստի այսպիսի ապագաներուն նախագիտութիւնը նոյն յատուկ է • այս պատճառաւ Թոմասին կուսքերուն Եսայի մարգարէին բերնովը • ॥ Պատմեցէք մեզ , որ ինչ ՚ի վախճանին լինիցի՛ և գիտասացուք թէ Թոմասին իցէք • գլխիս ॥ : Տես յԹոմասնութեան Հարբութի 92 երես : Ընդ՝ ազատ ապագայ ըսածս օրինակաւ մը ևս իմացունենմ :

Թոմասին թէ եկած տարի յանկարծ աղքատ մը պիտի հարստանայ շատ ինչք (մտ) գտնալով՝ ճամբորդութիւնը քան տեսնուի • այդ ինչքը յիրաւի այն աղքատը պիտի գտնայ , թէ որ Թոմասին , և ինքն ալ այն ճամբորդութիւնը ընէ նէ , ապա թէ ոչ չի գտնար և չի հարստանար • արդ՝ ո՞վ գիտէ՛ Թոմասին կամենայ , թէ չի պիտի կամենայ , աղքատը այն ճամբորդութիւնը

ընել կը կամենայ, թէ չի կամենար, քանզի միայն նոյ կամբովը չըլար, այլ աղքատն ալ պիտի կամբ ընէ: Թէ որ այս խօսքս ծանր երևցաւ քեզ, ահա վկայուածի. || կամբն նոյ. . . եթէ գիտն մարդոյն հաղորդ իւր ոչ ունիցի, ոչինչ կարէ ներգործել յարժանաւորացն. Թէն. Կաթի ||:

Մ. հա աղատ սպազաները այսպէս են, որոնք հրեշտակները չեն ճանաչէր և չեն գիտէր. ուստի նենգաւոր կախարդաց թէ գիրքերուն և թէ բերնին խօսքին լսելու չէ՛. ըսածնին ըլլայ ալ նէ՛ պատահամբ է. քանզի լուսեղէն հրեշտակին չի գիացածը՝ սատանան հիչ չի գիտէր:

Հ. ԿԸ.

Հրեշտակները մարդոյս սրտին մէջի խորհուրդը գիտեն:

Պ. Թէ անձ որ խորհրդոց քննիչն է, չի յայտնէ, ստուգապէս չեն կրնար գիտնալ. կամ այն մարդը իւր սրտին խորհուրդը չի յայտնէ նէ, հրեշտակները չեն կրնար գիտնալ: Մ. հա վկայուածիւն քեզ. || Դու միայն գիտես զսիրտս որդւոց մարդկան. Դ. Բազ. Ը. 39 ||:

Հ. ԿԹ.

Հրեշտակները մարդուն սրտին խորհուրդը ինչո՞ւ չեն գիտէր:

Պ. Մ. յա՛ նոյ յառաջատեսուածիւր կը յանձնեմք, որ սրտից մէջի ծածուկ խորհուրդները՝ իւր քննուածեանը և դատաստանին ձգեց:

Հ. Հ.

Հրեշտակաց խօսակցութիւնը՝ մէկ զմէկու հետ ի՞նչ կերպ է:

Պ. Երբ հրեշտակ մը կամք կրնէ՛ որ իւր սրտին խորհուրդը ուրիշ հրեշտակ մը խմանայ, այն ատեն իւր միտքը կը շակէ: Գէպի այն միւս հրեշտակին, և այն ալ կիմանայ անոր սրտին խորհուրդը. ահա՛ այս կերպովն է հրեշտակաց խօսակցութիւնը մէկ զմէկու հետ: Մ. որ պէս մենք ալ որ աղօթքի կը կայնիմք, այս ձևովն նոյ և հրեշտակաց հետ կը խօսիմք:

Հ • ՀԱ

Հրեշտակները ինչպէս կուտեն :

Պ • Հրեշտակաց ուտելը՝ տեսակացուցիչ հոգիէն չէ՛, այլ իրենց միաւորեալ օգեղէն մարմինէն՝ որ իրենք կառնեն : Եւրդ՝ կը ձգեն կերակուրը իրենց մարմինին մէջ, և վաղվազակի օդի կը մոխարիեն : և ապա արեգակը՝ էրկրային խոնաւութիւնը կը դարձունէ, և գորշչեաց նման կայրէ և կը ցրուէ : այսպէս կըսէ կուռնելիոս :

Հ • ՀԲ

Հրեշտակաց գոյացողան իմաստութիւր՝ արդէօք օր ըստ օրէ կաւելանայ :

Պ • Ս՛. քանզի գիտութիւր պարզ և մի է երանեալ հոգւոց, թէ որ նոր ՚ի նորոց օր ըստ օրէ առաւելանային այն գիտութիւն, կատարելապէս երանեալ չէին ըլլար : քանզի օր ըստ օրէ յառաջ գնալը՝ ճանապարհորդին կըլլայ, որ տակաւին յուսացած տեղը հասած չէ՛ : Բայց հրեշտակները այս կերպը չեն, այլ կատարելապէս արժանացեալ են իրենց ցանկացեալ երանութեւր, անոր համար օր ըստ օրէ աճելութիւն չունին : Ինչպէս ըսեմք թէ կրակը իւր ջերմութեան աստիճանը հասնելու ըլլայ, չի կրնար այլ ևս տաքնալ, սակայն որքան աւելի նիւթ ունենայ այրման, այնքան առաւել կը տարածի :

Ինչպէս և հրեշտակները՝ իրենց գոյացողան գիտութեւր չեն կրնար աճիլ յինքեանս, եթէ սչ պատահամալք նորագոյն լուսաւորութեց, որ ան կը յայանէ իրենց ապագայ իրողութեանց մերարեբեալ՝ կամ գերբնական խորհրդոց մտայով բան մը, որ իրենց բնութեւն բնական զօրութեւր չեն կրնար իմանալ : քանզի շնորհաց խորհուրդը՝ միայն նոյ կամացը կատարած է, և հրեշտակներէն չի գիտցրիլ բնական ճանաչմամբ, այլ բնազանցական և երանական ճանաչմամբ ՚ի բանն նոյ :

Հ • ՀԳ

Եւրդէօք հրեշտակները տեղեանի էին քի մարդեղութեւր :

Պ • Եւրդէօք յատասխան կուտայ ան Գիտնեսիոս Արիստոքացին : Սէսանեմբ՝ զի և անային խորհրդոցն յի մարդեղութեանն՝ նախ հրեշտակը եղեն խորհրդաղբաւք, և ապա

ի ձեռն նց ՚ի մեղ էանց նց գիտութեն հանձար ։ Այսպէս
ըսելով յայտնի կըլլայ որ տեղեակ էին ։

Հ . ՀԴ

Այս որ տեղեակ էին , ինչո՞ւ համար քի համբարձման
ժամանակը՝ անգիտաբար կը հարցընէին՝ ։ Իսկ այս սիլէ որ դիմե-
տալ գայ յԵղօմնոյ , կարմրութի ճորձոց իւրոց ՚ի բոսորայ ։

Գ . Այսպէս այդ խօսքիդ վրայ կերպ կերպ խորհրդական
մեկնութիւններ կուտան սրբազան մեկնիչք . բայց մեք հարց-
մունքիդ կատարեալ պատասխանը տալ նայիմք ։

Քրիստոսի մարդեղութիւնը ան նախասահմանեալ էր ՚ի
յաւիտենից , և ժամանակ ժամանակ հրեշտակաց միջնորդութե
վարագուրաւ մը կը ցուցունէր մարգարէներուն մտացը . բայց
քի մարդեղութիւնը՝ ամենէն հանդամանքներով , կամ թէ քի
գերբնական գործքերուն պատճառը ինչ ըլլալը չէին գի-
տէր . վս որոյ քի մարմնանալէն ետքը՝ եկեղեցւոյ գերբնական
խորհուրդներէն շատ միտք յայտնեցան հրեշտակաց , և հրեշ-
տակներով յայտնեցաւ գլխաւորացն եկեղեցւոյ ։

Ահա քեզ օրինակ . Աճ ըսաւ ադամնոց և ևոյի համար ,
թէ ։ Եղեցին Երկոքեան ՚ի մարմին մի ։ և քս մեկնեց այդ
խօսքը՝ այսպէս ըսելով . ։ Արդ՝ զոր անձ զուգեաց՝ մարդ մի/
մեկնեսցէ ։ Այս անբաժանելիութիւնը՝ ըստ որում օրինակ քի
միաւորութեը՝ սբ եկեղեցւոյ հետ , հրեշտակաց հիչ մէկը չէր
գիտէր ։ Աւ քս յերկինս կը համբառնայր , որ լուսաւորութի
տոյ հրեշտակաց , ՚ի ձեռն նոցա ուսոյց և առաքելոց . քանզի
հրեշտակները առաքելոց ըսին՝ թէ ։ Այս յս՝ որ վերացաւ ՚ի
ձեռն , սոյնպէս եկեսցէ , զոր օրինակ տեսիք զդա երթալ յեր-
կինս ։ Ահա եկեղեցւոյ գլուխէն՝ այսինքն քս սորվեցան
հրեշտակները բազմապատիկ իմաստութի . ։ Աւրեմն ըստ անձա-
բանից՝ գիտէին հրեշտակները քի մարդեղութիւնը , այլ ոչ
ամեն հանդամանքներով՝ ըստ բերեալ վիպոյութեդ , թէ՝ ։ Իսկ
այս սիլէ՝ որ դիմեալ գայ յԵղօմնոյ ։

Հ . ՀԵ

Հրեշտակաց երգաբանութիւնը արդէօք ինչէ , կամ
ինչ ասմունք կըսեն ։

Գ . Աւրբ ներսէս շնորհալին ինն դասուցն ալ՝ յատուկ
յատուկ օրհնութիւն կը սահմանէ այսպէս ։

Առաջին դասը Աթոռոց կրսեն . || Աթոռ քո ան յաւիտեանս յաւիտենից . սաղմոս . ի Դ . 7 || :

Երկրորդ դասը Քերովբէից կրսեն . || Օրհնեալ են փառք տեառն ՚ի տեղուջ իւրում . Էդէկէս . Դ . 12 || :

Երրորդ դասը Սերովբէից կրսեն . || Մէ ար ար տէր զօրութեց , լի է ամ էրկիր փառք նորա . Էսայի . Դ . 5 || :

Չորրորդ դասը Տերութեանց կրսեն . || Արքայութի քո՝ արքայութիւն յաւիտենից , և տէրութիւն քո յազգէ մինչև յազգ . սաղ . ճիսի . 13 || :

Հինգերորդ դասը Չօրութեց կրսեն . || Տէր հզօր զօրութի իւրով տէր կարօղ ՚ի պատերազմի . սաղմոս . ի Դ . 3 || :

|| Էցերորդ դասը Իշխանութեանց կրսեն . || Տացին քեզ հեթանոսք ՚ի ժառանգութիւն և իշխանութիւն քեզ ընդ ամ ծագս երկրի . սաղմոս . Է . 7 || :

Եօթներորդ դասը Պետութեց կրսեն . || Դու էս քահանայապետ յաւիտենից և ար ընդ արմէ քումմէ . սաղմոս . ճի . 4 || :

Աւթերորդ դասը Հրեշտակապետաց կրսեն . || Ողորմեա՛ դու ստեղծեր , մի՛ կորուսաներ . զգործս ձեռաց քոց մի՛ անտես առներ . յօ . Ժ . 15 . և սաղմոս . ճի . 8 || :

Իններորդ դասը Հրեշտակաց կրսեն , որք և սասցին ՚ի ծննդեան ան . || Փառք ՚ի բարձունս ան , և յերկիր խաղաղութիւն՝ ՚ի մարդիկ հաճութիւն . զու . Է . 14 || :

Արդ՝ այժմ ըսել կրկամիս թէ , արդեօք յատուկ է ամմէն մէկ դասուն օրհնաբանութիւն ամունքը : Եւ թէ արդեօք միշտ այդ օրհնութիւնները կրսեն , թէ ուրիշ բան :

Առաջին հարցմանդ այսպէս կը պատասխանեմ՝ Հնորհալիէն առնելով , թէպէտ այս երգերը յատուկ է ամմէն մէկ դասուց , բայց փոխանցաբար ամմէնն ալ կերգեն . քանզի թէ որ երէքսրբեան փառաբանութիւն միայն Սերովբէից յաակացեալ ըլլար՝ ինչպէս որ ըսվեցաւ , և իրենք ալ միշտ ան աթոռոցն բովն են՝ և տեղ ձեն խրկրվիր . Եսայի մարգարէն ինչպէս կը լսէր այդ փառաբանութիւն ուրիշ Հրեշտակներէ . ապա վերի ըսած փառաբանութիւններն իս յատուկ է իւրաքանչիւր դասուց , բայց փոխանցաբար ամմէնն ալ կերգեն :

Սիւս հարցմանդ այսպիս կը պատասխանեմ՝ ննջեցի Եսայեայ Եղեկիէլի , Դ , 12 , մեկնութէն սորվելով , որ չըլլայ՝ թէ մէկը տգիտաբար կարծէ , թէ ամմէն մէկ դասուն օրհնաբանութիւն միշտ նոյն է . և այսպէս մօտ օրինակ մը կուտայ՝ ըսելով . Երբ ուրախութիւն խնձրքի մը մէջ , մէկ կամ քանի մը քնա-

րահար գանձվի , յայտնի է՝ որ միշտ մէկ եղանակաւ չեն երգեր , ապա շրեշտակները՝ որ առաւել գերագոյ են քան զմարգիկ , միշտ մէկ կերպ օրհնելովու թիւն արդե՛օք ունենան : Քանզի շրեշտակները՝ որքան բարձր են քան զմեզ տեղեալ , այնքան և գերազանց են խմաստութիւն . և որքան առաւել մօտ են քան զմեզ անոյին լուսոյն , այնքան առաւել քան զմեզ կը սիրեն՝ կը պաշտեն՝ կը պատուեն՝ և բազմապէսակ օրհնութեամբ կը գովեն և կը փառաւորեն :

Ըրդ՝ թէ որ ըսես , հապա ինչո՞ւ Յովհաննէս աւետարանիչ յայտնութե մէջ կըսէ թէ՝ || Չորք կենդանիքն ՚ի տուէ և ՚ի գիշերի ոչ հանգչէին ասելոյ , սբ՝ սբ՝ սբ՝ ան անակալ՝ որ էն , և որ էս , և որ գալոց էս || :

Ըրդ չորս կենդանեաց օրհնութիւն միայն այդ էր , և միշտ այդ կըսէին . և պէտք էր Սերովբէից պէս ըսել , || Սբ՝ , սբ , սբ , ան զօրութեց , լի է ան՝ երկիր փառօք նիւ || : Աւրեմն ըստ նախաստացեալ վարդապետին , և մէք կըսելիք թէ՝ Եսայի մարգարէն ըստ պիտոյից ժամանակին այնքան լսեց , և իմացաւ , քանզի հոգին սուրբ այնքան խմացոյց :

Ըստ Յովհաննէս աւետարանիչ՝ որովհետեւ առաջին գալտենէն ետքը՝ երկրորդ գալուստն ալ նկատելով՝ կը տեսնար նոյն տեսիլը , այն չորս կենդանիներէն աւելեօք խմացաւ . ապա իմանալ արժան է , թէ իւրաքանչիւր ժամանակ հարկ եղածին չափ՝ երգաբանութեան սամունք երևեցաւ , և ոչ եթէ միապէս միշտ մէկ բան մը կըսեն :

Վ Ե Ր Զ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն Մ Ա Ս Ի Ն

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՄԱՍՆ Ի

ԵԿԵՂԵՅՆ ԿՆՆ ԻՐՈՂՈՒԹԵՆՆՅ ՍՐԱՅ

ՀԱՐՅՈՒՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

Պ ուկաս աւետարանիչ՝ Յովհաննէս Մկրտչի թլփատութեանը համար երբ կը գրէ, կըսէ թէ՝ **||** Եւ եղև յաւուրն ութերորդի՝ եկին թլփատել զմանուկն, և կոչէին զնա յանուն հօր իւրոյ Զաքարիայ . **լուի . ան . 59 ||** : Բայց քի թլփատութէը համար որ կը գրէ, չըսէր եկին թլփատել զնա, որով թլփատութիւն ընօղմը յայտնի չըլլար . միայն այսքան կըսէ, **||** Իբրև լցան աւուրք ութ թլփատել զնա, և կոչէցաւ անուն նորա յն . **լուի . ք . 21 ||** : Արդ՝ յն ուսկից թլփատվեցաւ, որ աւետարանիչը չի յիշէր :

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ի

Պ արդապէտք եկեղեցւոյ յնր թլփատողը՝ իւր մայրն էր կըսեն . որով տիրանոյր անձանի սիրոյն գերազանցութիւր կերևայ մեր վրայ . որ իւր կուսական արիւնը տուած էր որդւոյն, թափեց մեր սիրոյն համար : Այս խօսքս՝ մտաց դէմ կամ տարակուսելի չիմանցիլ, քանզի Սեփօբայ Մովսէսի կինն ալ իւր որդիքը թլփատեց . **Ելի . ք . 25 :** Արդ՝ ըստ անձանի վարդապետաց՝ առաւել զարմանալուն համար աւետարանիչը՝ այս բանը չի յայտնեց :

Քրիստոսի քառասնօրեայ դալստեան տօնին ինչո՞ւ Տէն
ընդ առաջ կըսվի :

Պ . Որովհետեւ Սիմէօն Տերունին և Ննա մարգարէն , դի-
մաւորեցին . քրիստոսը՝ երբ տաճարը ընծայվիլ կը բերէին .
այդ դիմաւորելուն պատճառաւ ըսվեցաւ այն տօնին՝ Տեառն
ընդ առաջ :

Նյն հարսանիքը՝ որ ՚ի կանա Գալիլեայ եղաւ , ուր տեղ
քս և մարիամ անձամբին գացին . և քս իւր մօրը միջնորդութեւր՝
ջուրը փոխարկեց գինիի , այն հարսանիքին փեսայն ո՞վ էր :

Պ . Յակոբ անձաբանը կիւրակէից քարոզ գրքին մէջ կը
հաստատէ Շմուռն ըլլալը , որ և Սիմոն կանանացի կըսվի .
այսպէս կըվիսցեն սբն Իգնատիոս և սբն Եպիփան :

Քրիստոս իւր պայծառակերպութեան օրը իրեն հետ
եղօղ աշակերտներուն ինչո՞ւ կը պատուիրէ , որ մարդու չի
զուրցեն տեսածին , մինչև որ որդի մարդոց ՚ի մեռելոց յա-
րութիւն շառնէ նէ :

Պ . Շատ պատճառներ ցոյց կուտայ եռամեծն Գրիգոր՝ քի
այդ պատուէրին , որոնց գլխաւորները միայն ընտրանօք ըսեմք :

Նախ՝ սքանչելիքները , որոնք յարութեան ժամանակը
եղան , յարմար գան և ապացոյց ըլլան առաքելոց պատմութեւր ,
որ երկիր շարժեցաւ , վեմք պատառեցան , լուսաւորք խա-
ւարեցան , և այլն :

Երկրորդ՝ երբ առաքեալները զօրանան ՚ի հոգւոյն սրբոց
հրաշքներ գործելով , այն ատենը քրիստոսի համար ըսածնին
կրնան հաստատել :

Երրորդ՝ հրեշտակին քարոզած ժամանակը քրիստոսի յա-
րութիւր , հաւատան՝ թէ այն որ յարոց ինքը զինքը , կարօղ էր
և Մովսէսը յարուցանել ՚ի մեռելոց :

Չորրորդ՝ երբ երկինքը համբառնայ , այն ժամանակը հա-
ւատան՝ թէ կարօղ էր Եղիա բերել տալ երկինքէն , և լու-
սափայլ ամպերով երևնալ , և միւսանգամ ամպով դալ , և
ընտրեալները ամպովք յերկինս յաիշտակել :

Հ • Ե

Արդէօք քս չէր մարմնանայր, եթէ Ադամ չի մեղանչէր :

Պ • Քրիստոսի դալստեան պատճառը՝ երկինքէն թափած հրեշտակներուն տեղը լեցունելու համար էր • Ընչպէս սուրբ Աւետարանին մէջի՝ կորուսեալ ոչխարին և կորուսեալ դրամոյն օրինակը յայտնի կրնէ : Արհորդը՝ քի մարդեղութիւնը Ադամայ մեղքին համար էր՝ որ չէր կրնար վճարել, որովհետեւ նոյն անհուն բարութեանը դէմ մեղանչէր էր : Սակ կորուսեալ կեանքը վերստին ստանալու պատճառաւ մարդացաւ • ուստի ըսաւ քրիստոս • յովհաննէս • Ժ • 10 :

Այլ և քի մարդեղութիւնը մեղաց բարձման համար էր, անոր համար ըսաւ Յովհաննէս Մկրտիչ, թէ՛ Սհա գառն նոյ՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի • յովհ • ան • 29 ։ Այլ թէ՛ Սեկն որդի մարդոյ՝ խնդրել և կեցուցանել զկորուսեալն • Գառ • ԺԷ • 11 : Այլ ՚ի հաւատալին այսպէս ասի, թէ ընդ մերոյ փրկութեան իջեալ ՚ի երկնից՝ մարմնացաւ ։ Այս այս վկայութեց իմաստին նայելով՝ թէ որ Ադամ չի մեղանչէր, քս չէր մարմնանայր :

Հ • Զ

Ակեղեցւոյ աստիճանքն երբ պարզուեցան ՚ի քրիստոսէ :

Պ • Արբաղան վարդապետք եկեղեցւոյ այսպէս կը վկայէ : Ին թերցողութե աստիճան արվաւ քս, երբ Եսայի մարգարէին գիրքը ընթերցու • Պր • 1 • 17 : Այստասարկաւագութե, երբ չուանեայ խարաղանաւ տաճարէն դուրս հանեց առուստուր ընօղները • յով • Է • 15 : Այսրկաւագութե, երբ լուաց աշակերտաց ոտքը • յով • ԺԴ • 5 : Ահահանայութե, իւր մարմինը և արիւնը բաշխելով ՚ի սուրբ վերնատունն • Գառ • ԺԷ • 26 : Ապիսկոպոսութեան, երբ փչեաց յառաքեալն • յով • Ի • 22 : Այլ թողիկոսութե, երբ ձեռք դրաւ առաքելոց վրայ ՚ի համբառնալն • Պր • Գառ • ԻԴ • 49 :

Հ • Ե

Պ որ օրինաց խորհուրդները ինչո՞ւ համար ամենքը միատեղ չի կարգեց քրիստոս :

Պ • Առաքեալը կրտէ, թէ օրէնքն յնոյ կարգեալ էն • այլ յարմար կարգը այս է, որ պատճառը իրմէ պատճառեալ գոր-

Տէն յառաջ ըլլայ . արդ՝ քի՛ չարչարանքը նոր օրինաց խորհրդոց պատճառն է , քանզի այն չարչարանքով զօրութի՛ պիտի ըլլայ խորհրդոց . ուրեմն պէ՛տք էր քի՛ չարչարանացը՝ նոր օրինաց խորհուրդներուն կարգը վե՛լէն յառաջ ըլլալ :

Հ . Ը

Սոր օրինաց խորհուրդները քի՛ չարչարանքէն զօրութի՛ ունին , ինչպէս որ ըսիր , այլ քի՛ չարչարանքը տանջողութի՛ մի էր . և այսպիսի տանջողութե՛ նշան չերևար պսակին խորհուրդին մէջ , մանաւանդ անոր ներհականը՝ որ է փափկութի՛ և հեշտութի՛ . ապա ինչո՞ւ համար պսակը խորհուրդ կանուանեն :

Պ . (Պ) Եպէտ պսակը չի կերպարանէր մարդը քի՛ չարչարանացը ըստ նմանութե՛ պատճոյն , բայց կը կերպարանէ քի՛ չարչարանացը ըստ սիրոյն . ինչպէս կը հրամայէ Պօղոս առաքեալը . || Ա՛րք սիրեցէք զկանայս ձեր , ոպ՛ և քս՛ սիրեաց զէկեղեցի , և զանձն իւր մատոյց վս՛ նր՛ , զի զնա սրբեցէ սրբութե՛ աւանդանին բանիւ . Էփեսոսացոց . Է . 25 || :

Հ . Թ

Սրք քս՛ խաչել կը տանէին , խաչն ալ կռնակը շարկեցուցէր էին , ինչ կը նշանակէր խաչին շարկելը :

Պ . Զրեից և հեթանոսաց խստատրտութի՛ր բաւական չի համարելով խաչել տանելէն յառաջ տրված չարչարանքնին , ծանր խաչն ալ կռնակը տրվին : Այաչողներուն կողմանէ մեծ անողորմութիւն էր , բայց խաչեցելոյն կողմանէ մեծ խորհուրդ և գթութի՛ էր . որ խաչը իրեն փառաց աթոռ համարելով՝ ինքն կը տանէր , ինչպէս որ մարգարէն կը վկայէ . || Մանուկ ծնաւ մեզ՝ որդի տուաւ մեզ , որոյ իշխանութին ՚ի վր՛ ուսոց իւրոց . Էսայ . Թ . 6 || : Ալ ըստ Պօղոսի՛ որ ասէ . || Յանձն էառ զխաչ՝ արհամարհեաց զամօթ . Էփեսաց . ԺԷ . 2 || : Ալ ըստ յովհաննու՛ || Բարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն՝ և ելանէր ՚ի տեղին . ԺԹ . 18 || : Ար այս խօսքին վըսոյ այսպէս կըսէ Առնոնելոս .

« Երրդեալ լինէին վէրքն որ ՚ի ձաղանացն , և բացեալք բերանը վերացն հոսէին արիւնքն . վստն որոյ առաւել նուազիւր արիւնն և զօրութին . ուստի առեալ յուսոյ նր՛ վստն ակարութեն՝ եղին ՚ի յուսն Սիմոնի Աիւրենացւոյն , որնչ զի զսս՛ կենդանի պահեցեն , առ ՚ի առաւելանս կրել զամնջանս խաչին »

Հ . Ժ

Քրիստոսի խաչին երկայնութիւնը որքան էր :

Պ . Եւսպէս կը վկայէ Վուռնեւրոս , թէ երկայնութիւնը տասն և ութ քիւ էր , և խոտորնակը ինն քիւ :

Հ . ԺԱ

Քրիստոս երբ դժոխքը իջաւ , արդէ՞օք դժոխքին մէջ եղած ամէն հոգիները ազատեց մի :

Պ . Քրիու թեան արժանաւորները ազատեցան , և անոնք որ իրենց կենդանու թէր քի մարդեղու թէր պիտի հաւատային , անոնք ալ ազատեցան : Եւսպէս կը վկայէ սուրբ Վիւրեղ Աղէքսանդրացին , և Սեբեոխանոս Անտիոքացին , և Իգնատիոս տատուած ազգեացն , և Գրիգոր աստուածաբանն : Աւեհեղեցին մեր յայտնապէս կը քարոզէ ըսելով . || Վենագործեաց հղօրեղապէս զերամն արդարոց || :

Հ . ԺԲ

Եւսպէս խօսքիդ ոմանք կընդդիմանան այսպէս ըսելով . || Ադամ գլուխ էր ազգի մարդկան . թէ որ գլուխը ազատեցաւ , պէտք է որ անդամներն ալ ազատին || :

Պ . Եւսպէս այստամբու թէր շատ հետևողներ եղան , բայց Ադամայ ապաշխարու թեանը քիչ հետևող եղաւ , անոր համար ամէնն ալ չազատեցան : Եւսպէս քիչ վկայու թի Դիոնիսիոս եկեղեցուցն , || Որ զմահ գերի առեալ մահուամբ զմահ կոխեցեր , արձակելով զերամն մարգարեից յանստուեր քո հանգիստ || :

Հ . ԺԳ

Եւսպէս ուրբաթ գիշեր տասներեք մոմ կը վառեն սեղանը . ինչո՞ւ տասներկու քը կը մարեն , և մէկը վառ կը մնայ :

Պ . Եւսպէս գիշերը առաքելները մինակ ձգեցին քնը , և իրենք ցրուեցան , վասն որոյ տասներկու մոմը կը մարեն , և մէկը կը ձգեն , որով կիմացվի քրիստոսի մինակ մնալը անօրինաց մէջ : Եւ երկրորդական մատու թէ այսպէս կը մեկնեն ոմանք , թէ այն գիշերը առաքելոց բոլորն ալ երկբայու թէ մէջ մնացին , բայց միայն նր կոյս Աճաթինը աներկբայ մնաց , ուստի տասներկու մոմը կը մարեն , և մէկը վառ կը ձգեն :

Քրիստոս հրաման կընէ առաքելոց հաւատացեալները մկրտել յանուն հօր և որդւոց և հոգւոյն սրբոց . ինչո՞ւ համար իրենք միայն յանուն յի . քի կը մկրտէին . ինչպէս որ գըրված է . Գործ . Ժ . 48 :

Պ . Յիսուսի քի անուամբը մկրտել ըսածդ , այն տեղ յի քի անունովը՝ քի հաւատքը կիմացվի . և քս սչ միայն իրեն յատկացեալ քարոզեց նոյն հաւատքը , այլ և հօր և հոգւոյն սրբոց . ինչպէս որ Արեգակն անունը կըսեմք նէ , անոր ճառագայթը և ջերմութիւնն ալ միատեղ կիմացվի :

Քրիստոսի երեքօրեայ թաղումը արդէօք ամբողջ երեք օր էր :

Պ . Քրիստոսի մահը երեք աւուրց հետ հաղորդութի ունէր , որք են՝ ուրբաթ՝ շաբաթ՝ և կիրակիէ . և ինչպէս որ էթէ մարդոցս մարմնոյն մէկ մասը տկարացած ըլլայ , ամբողջացէս հիւանդ կը համարի . այսպէս և քի մահը երեք աւուր հետ հաղորդութիւն ունենալով՝ երեքօրեայ կըսվի :

Սուրբ գրոց սովորութիւն է՝ որ երբեմն մասամբ բողբը կիմացունէ , և երեք օրը մէկ մէկի հետ հաղորդութի ունենալով գիշերի և ցերեկի՝ կըսվին երեք օր . ինչպէս ուրբաթ օրը երրորդ ժամէն մինչև իրիկուն , որ քս հոգին աւանդեց , և ուրբաթու գիշերը մինչև արուսեկին ծագիլը՝ մէկ օր . արուսեկին ծագմանէն՝ որ մէկ մասն կը համարի ուրբաթ գիշերվան , և շաբաթ աւուր ցերեկը՝ երկու օր , կիրակամուտը և իւր առաւօտը՝ երեք օր :

Սրբ քս արն մեր Պիղատոսի և քահանայապետաց ատետանը կայնէր էր , ինչո՞ւ անոնք կը խօսէին , ինքն պատասխան չէր խտար :

Պ . Մտա՛ պէտք էր Գաւթիթին ըսածին պէս լուռ կենալ մեղաւորաց հակառակութեան ժամանակը , ըստ այնմ՝ ॥ Եդի պահապան բերանոց իմոց՝ ՚ի հակառակիլ մեղաւորին առաջի իմ . սաղմոս . ԼԻ . 2 ॥ :

Երկրորդ՝ ինքն ըսէր էր , թէ պէտք չէ որ մտրգարխոր
խողերուն առջին ձգվի , ըստ այնմ՝ ॥ Մի արկանէք զմտրգա-
րխառ ձէր առաջի խողաց . Գափ . Է . 6 ॥ :

Երրորդ՝ քս գառին նման կարիչներուն առջին լուռ-
կայնէր էր , ինչպէս կըսէ Եսայի . ॥ Իբրև որոջ առաջի կարչի
անմուռնչ կայ , այնպէս ոչ բանայ զբերան իւր . Եսայ . ԾԳ . 7 ॥ :

Չորրորդ՝ Դիոնէսիոսի ըսածին պէս , անձային խորհրդոց
թագնութիւնը պէտք է ծածկել անհաւատներէն՝ որ ծաղը
չընեն , և պարզամիտ եղօղներէն՝ որ իրենց կասկածի պատ-
ճառ չըլլայ . ուստի չուղեց քս անհաւատ Պիղատոսին առջին ,
և յիմարութե գինիով արբեալ քահանայապետաց առջին՝ իւր
թագուն անձութեան զօրութիւր և խորհուրդը յայտնել , որ
չըլլայ թէ ծաղը ընեն՝ կամ գայթակղին :

Հինգերորդ՝ մտրգարէին բերնովը ըսած էր . ॥ Եղէ ես
մտրդ՝ որ ոչ խօսի , և ոչ գոն խօսք ՚ի բերան նր . սաղ . ԼԷ . 15 ॥ :

Վեցերորդ՝ Յովսէպոս այսպէս կըսէ . ॥ Չուր է ճառել
զօգտակար իրաց . յորժամ լսողքն ամենեքեան համաձայն միա-
բանին ՚ի վատթարն կոյս . Ը , ԴԿ . գլ . ԺԹ ॥ : Մէջ քահանայա-
պետները՝ գպիւրները՝ և փարիսեցիները ժողովէր էին քի վրայ
վատթար խորհրդով սպանման . վս որոյ լուռ կենալ կամեցաւ քս :

Եօթներորդ՝ եթէ քս անոնց խօսքին պատասխան տայր ,
մէկ խօսքով մը ինքը զինքը կարդարացընէր՝ և մահուանէն կա-
զատէր , և մեր փրկիւմբելուն գործը անկատար կը մնայր , և հօր
նոյ նախասահմանութիւնը որդւոյն միածնի մահուանը վրայով
ընդունայն կըլլար :

Հ . ԺԵ

Քրիստոս արն մեր մեռած օրը յարութի կրնար առնել .
ինչո՞ւ համար երէք օրէն ետքը յարութի առաւ :

Պ . Գրւայ թէ հիչ մէկը երկրայի քի ճշմտասպէս մահուա-
նը վրայ . անոր համար երէք օրէն ետքը յարութիւն առաւ :
Եւ թէ երէք օրէն յարութի առնելուն պատճառը այս էր ,
որ մեղի ցոյց տայ՝ իւր մահուամբը երէք կերպ մահ խափա-
նեց , այսինքն մեղաց մահը , մարմնոց մահը , դժոխոց մահը :

Հ . ԺԸ

Ինչո՞ւ համար քս յարութենէն ետքը յառաջ կանանց
երևեցաւ :

Պ. Որովհետև մահաբեր ձայնը յառաջ կնիկէ (Եւայէն) յայանի եղաւ . նոյնպէս պէտք էր որ փրկութէ՛ աւետիան ալ կնիկով տարածվէր :

Հ • ԺԹ.

Յարութենէն ետքը քս ինչո՞ւ համար մազդաղէնացիին կըսէ , || Մի՛ մերձենար յիս . յովհանէն • Ի • 17 || :

Պ. Առամեծն Գրիգոր շատ պատճառներ կուտայ այդ խօսքին , և համառօտ մը խմացունեմ՝ ձեզ : ‘Ախ’ մի՛ մերձենար յիս ըսելով՝ կիմացունէ , թէ ան որ կը խնդրես , հոգին սք կուգայ , կը մեկնէ քեզն : Արհարող՝ մարմնով մկրտեալ չէր , անոր համար ըսաւ մի՛ մերձենար . քանզի չի մկրտեալները կարող չեն քրիստոսի մերձենալ , թէ և իրեններն ալ ըլլան նէ : Արհարող՝ կիմացունէ , որ միայն էրիկ մարդիկ իշխանութիւն ունին պատարագ մատուցանելու , կանայք համարձակութիւն չունին այս գործոյն : Չորրորդ՝ քս Մարիամ Մազդաղէնացիին ըսաւ , մի՛ մերձենար յիս . որովհետև անկատար էր՝ ինչպէս որ Եւայ ՚ի ծառն գիտութիւն բարւոյ և չարի . քանզի երբ առ հայրս ելլամ՝ որ ինձի բնութիւն հայր է . և առ հայր ձեր՝ որ շնորհօք ձեզն հայր է , և առ ձեռ մարմնոյ իմոյ և ձեռ ձեր՝ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ . և նորին աջ կողմը նստելովս՝ այն ժամանակը հոգին սք կիջնայ որոտմամբ , և զձեզ կատարեալ կընէ շնորհօք , որով արժան կըլլաս հաղորդութիւն ինձ մերձենալու՝ մարմինս և արիւնս ճաշակելով :

Հ • Ի

Քրիստոսի հետ յարութիւն առնող սրբոց մէջ՝ սրբուհի կանայք ալ կային մի :

Պ. Չիկային . քանզի Յակոբ ձեռքան կըսէ , որովհետև մայրն աստուծոյ տակաւին չէր վերափոխեալ , վս որոյ սրբուհի կանայք ալ յարութիւն չառին :

Հ • ԻԱ.

Արդե՛ք Մարիամ ձեռքան սկզբնական մեղք ունէ՞ր :

Պ. Այդ հարցմունքը հաւատոյ մասն չէ՛ , որ ՚ի սք գրոց վնայութիւն մը ցուցունեմ՝ քեզն , միայն ձեռքանք ստաւեալ

Հաւատոյ Համաձայն Համարելով՝ կը վարդապետեն թէ սկզբնա-
կան մեղօք չի ծնաւ ո՞ք կոյսն Մարիամ: Ալ բացարձակապէս
ուշե՛ր ալ չէս կրնար ըսել, վասն զի սուրբ գիրքերը լռութիւն
անցեր են. վասն որոյ ողջամիտ քրիստոնէին արժան չէ սուրբ
գրոց չի յայտնածը՝ մարդկային իմաստութիւն յայտնել բա-
ցասելով կամ ստորասելով:

Հ • Ի Բ

Մարդարեւ շատ հաւնեցայ այդ խօսքիդ, բայց աւետարա-
նիչները ինչո՞ւ համար հիշ բան մը չի գրեցին ո՞ք կուսին վե-
րափոխմանը և այս սկզբնական մեղաց վրայ:

Պ. Ա՛յլ արդապետք եկեղեցւոյ կըսեն, թէ պէ՛տք չէ զարմա-
նալ. քանզի բաւական է այն՝ որ աւետարանիչները կըսեն՝
յորմէ ծնաւ յս. որ այս խօսքով ո՞ք կոյս ԱԾածնի բոլոր կա-
տարելութիւնները կ'իմացվի՝ իւր մօրը արգանդին մէջ յղա-
ցած օրէն մինչև վերափոխման օրը: Ալ այս չի գրելովն ի-
մացունել կուղեն՝ թէ ո՞ք կոյսին աշխարհ գալը և աշխարհէն
ելլալը ուրիշ կերպիւ է՝ և մեր մտաց ըմբռնմանը ներքև չի յ-
նար, վասն որոյ չի գրեցին ո՞չ գալը և ո՞չ գնալը:

Հ • Ի Գ

Ինչո՞ւ համար չի կամեցաւ անձ, որ սրբուհի ԱԾածինը
առանց ամուսնութե մնոյ կամ տաճարին մէջ՝ կամ իւր տանը
մէջ, այլ Յովսէփոյ հետ ամուսնացեալ ըլլայ:

Պ. Ա՛մուսնութիւն ըսածդ նախ պէ՛տք է իմանալ քեզ, բայց
այս տեղ կարգը չէ՛, այլ սոյն մատենիս բարոյական մասին մէջ
խի՞ չարցման Պատասխանը կարդա՛՛ որ իմանաս: Ա՛րդ՝ սուրբ
կոյսին Յովսէփոյ հետ ամուսնութե պատճառները կը մտածվի:
Մտի՛ն՝ ՚ի կողմանէ սրբոյ կուսին: Արկրորդ՝ ՚ի կողմանէ քի՛:
Արրորդ՝ ՚ի մեր կողմանէ:

՚ի կողմանէ ո՞ք կուսին մտածելով՝ երէք պատճառ կայ:
Մտի՛ն՝ հին օրինաց մէջ ամմէն աղջիկ ամուսնանալու էր, եթէ
ո՞չ՝ անիծից ներքև ինկած կը համարվէր. և որովհետև սուրբ
կուսին չէր վայելէր այս համբաւը, վս որոյ ամուսնանալ ար-
ժան էր, և մնալով իւր դալար կուսութիւնը՝ պտուղ բերելու
ուստի միայն ինքն ըսվեցաւ և եղաւ, Օրհնեալ ՚ի կանոյս:
Արկրորդ՝ որ իրեն արտաքին խնամատար և պահապան ունենայ:

Երրորդ՝ չըլլայ քի իւր միածին որդին ծնանելէն ետքը աւանց հօր , քարկոծվի հին օրինաց վճռով :

Դ կողմանէ քի մտածելովալ երեք պատճառ կայ : « Ախա՛ չի կարծըվի՛ թէ ապօրինաւոր է քի՛ ծնունդը , վն որոյ այսպէս կըսէ մեկնիչը . || Ի կուսէ ամուսնացելոյ ծնանելով յաւէտ՝ կամեցաւ կարծիս տալ՝ թէ ծնաւ Դ կնոջէ՛ առանց կուսուլթէ , քան յնչ ամուսնացելոյ ծնանելով՝ կարծիս տալ պոռնկուլթէ || » Երկրորդ՝ սովորական կարգաւ յայտնի ըլլայ՝ ո՞ր ցեղէ՛ պիտի ծնանի , և պէտք էր որ հայր անուանով մէկը ունենայ , քանզի հօրը ցեղը ցոյց կուտար ազգը , և նչ է թէ միայն մօրը ցեղը : Երրորդ՝ մօրմէն զատ արտաքին անուցիչ և պաշտպան մը ունենայ , որ և նքն Իգնատիոս կըսէ . || Իմաստուլթին նյ կարգաւորեաց , զի ամուսնացի սուրբ Այոյն . որն զի ծնունդն յի՛ ծածկեսցի Դ սատանայէ || : Մնացեալ պատճառները տես Դ գիրս Պատկեր տօնից :

Հ . Ի Դ

Քրիստոս անն մեր ինչն սրբուհի Այոյը կին կանուանէ , մայր չըսէր :

Պ . Երկրորդ հարցմանդ Մատթէոսն աւետարանին մեկնիչը՝ թէպէտ շատ պատճառներ կը խօսի , բայց մեզի մէկը միայն այս տեղ գիտնալ բաւական է : Արսէ՛ թէ անն մեր իբրև զան խօսելով իւր մօրը հետ՝ իւր անուլթիը և անուլթիը ցոյց տալով՝ կին կանուանէ . և ինքը զինքը որդի կանուանէ մօրը՝ ըստ որում մարդ էր , և ըստ մարդկուլթէ՛ Դ մօրէ ծնեալ էր . բայց ըստ որում ան էր , և ըստ անուլթէն յաւիտենականաբար Դ հօրէ ծնեալ էր , այդ պատճառաւ իւր մայրը կին կանուանէ , որ ցոյց տայ՝ թէ ինքն է ստեղծօղ մօր իւրոյ :

Եւս մայր է տիրածինն իւր որդւոյն , բայց առաջին պատճառ չէ իւր որդւոյն ծնելուլթեանը՝ բնական մօր պէս . քանզի մարդկային բնուլթեան միաւորուլթիը յանձն բանին՝ բնական կարգաւ չէր՝ այլ գերբնական :

Երկրորդ՝ սրբուհի Այոյը թէպէտ ստոյգ մայր էր քրիստոսի՝ այսինքն բանին մարմնացելոյ , բայց որովհետև բնականաբար մարդ էր , վասնորոյ չէր կրնար գերբնական ներգործուլթի բանին միաւորուլթէ և մարմնոյն յառաջ բերել՝ է թէ նչ իբրև երկրորդական պատճառ . սւստի այս մտօք կին անուանեց քն իւր մայրը :

Հ • ԻԵ

Սուրբ կուսին հասակը քանի՞ տարւոյ էր վերափոխման
ժամանակը :

Պ . Սարգսիսը կըսեն՝ Թէ յիսուն և ութ տարեկան էր
վերափոխման ժամանակը , քանզի երբ յորոշաւ զքս տասն և
չորս տարեկան էր , և նորին հետ մնաց երեսուն և երեք տարի ,
և քի մահուանէն մնաց աշխարհիս վրայ տասն և մէկ տարի :

Հ • ԻԶ

Սրբազան հաղորդութեան խորհրդոյ հացին վրայ սուրբ
պատարագ մատուցանելէն ետքը՝ ինչո՞ւ սուրբ հաց կըսվի :

Պ . Ս սրբազան խորհուրդը՝ որովհետեւ մասն հաւատոյ
է , և բոլոր սբ եկեղեցիք և ուղղափառ սբ վարդապետք կը
վկայեն , Թէ պատարագվելէն ետքը հաց և գինի չէ , այլ մար-
մին և արիւն յի . քի . ինչպէս որ այս խորհուրդը ինքն հաս-
տատեց իւր անսուտ բերանովը , և Թէ հացն՝ զոր ես տաց ,
մարմին իմ է , զոր ես տաց վս կենաց աշխարհի . յով . Դ . 52 ॥ :
Սակոյն հաց որ կըսվի , ոչ Թէ գոյացապէս հաց է՝ այլ ըստ
պատահմանց . պատահմանք ըսածըս այսպէս իմացիր , որ
հացին վրայի գոյնը՝ չափը՝ համը՝ ձևը՝ պատահմանք կըսվին .
և հացին հացեղինութեան տեսակը՝ գոյացութի կըսվի : Ս . յս
պատահմանքները անձ պահելով , հացին գոյացութիւնը կը
փոխէ , որ այ ամենակարօղ զօրութիւնը գործն է :

Հ • ԻԵ

Պատարագիչ քահանայն երբ էական բանը կըսէ սուրբ
խորհրդոյն վրայ , արդեօք այն ժամանակը կըլլայ գոյափո-
խութիւն հացին և գինեոյն՝ ՚ի մարմին և յարիւն ան , եթէ
ժամանակէ մը ետքը , կամ ուրիշ արարողութե՞ ժամանակ :

Պ . Ս յէ հարցմունքիդ վրայ գիտունները շատ վնձաբանու-
թիւններ ըրած են , բայց ձեր անդորրութեք համար համառօտ
մը այսպէս իմացունեմ , որ սուրբ պատարագը սկիզբէն մինչև
վերջը քի կենսաութիւն անօրէնութեց յիշատակութիւն է , և
վերջապէս իւր անարատ մարմինը և պատուական արիւնը ՚ի
Թողութիւն մեղաց մեղի տալուն խորին խորհուրդն է :

Ս . րդ՝ պատարագիչ քահանայն առ հայր անձ կաղթէ , և
կը յիշատակէ որդեոյն միածնի տալը իւր մարմինը և արիւնը՝

յայտնապէս ըսելով նք խորհրդոյն էական բանը, թէ || Առէ՛ք կերէ՛ք այս է մարմին իմ || • և թէ || Արբէ՛ք ՚ի սմանէ ամենեքեան՝ այս է արիւն իմ || • և առ ՚ի յիշատակ իւր մեզի պատուիրան աւանդելը միշտ կատարել այս խորհուրդը • և ազազոհութիւն կը մատուցանէ՝ որ մեր անարժանութիւնը այսպիսի ահաւոր խորհուրդ մատուցանելու արժանի ըրիր քու մտրդասիրութե՛ր • ուստի կը խնդրէ՝ նք հոգւոյն զօրութե՛քը այն առաջի եղեալ հացը և գինին ճշմարտապէս փոխարկել ՚ի մարմին և յարիւն նոն մերոյ և փրկչին յի՛քի :

Ա՛րդ՝ նք խորհրդոյն էական բանը մինչև չբովի՝ չի կատարիր խորհուրդը , վն որոյ նոյն էական բանին սկսեալ ժամանակէն մինչև ՚ի բանն || Փոխարկելով հոգւովդ քով սրբով || , կըլլայ գոյափոխութի՛ հացին և գինւոյ՝ ՚ի մարմին և յարիւն յի՛քի : Ա՛ռ որովհետև ՚ի յաճանքեալ և ապառնի ժամանակ չի կոյ • այլ զամ ներկայաբար գիտէ և ճանաչէ , վասն որոյ այս ըսածնիս մեր մտաց ըմբռնմանը կողմանէ է • ուստի հայելով անեղ և անժամանակ նոյ անսահման կարողութեանը՝ ժամանակ չես կրնար հաստատել , թէ այս ինչ ժամանակ կամ այն ինչ ժամանակ կըլլայ :

2 • ԻԸ

Ա՛յլ լազար մարդկանց հաղորդութիւն տալ արժան է :

Պ • Ա՛յլ լազար ըսածդ երկու կերպ է • ոմանք տկար մտք ունենալով՝ ախմար կըսվին , բայց կրնան սորվել հաւատոյ խորհուրդը և պատիւը , այսպէսնեքէն չարգիլվել նք հաղորդութիւնը • և ոմանք ամենեւին բանականութի՛ չունին , միայն կերպարանքով մարդ են , թէ որ ՚ի ծննդենէ այնպէս են , պէտք չէ հաղորդութի՛ տալ • բայց եթէ նք հաւատքը ընդունելէն ժամանակէ մը ետքը պատահած ըլլայ այդ դիպուածը , պէք է տալ՝ եթէ փոխելու կամ թքնելու երկիւղ մը չի կայնէ :

2 • ԻԹ

Ա՛նի՞ յատկութիւն պէտք է եկեղեցական խորհրդոյն կատարելութեանը :

Պ • Ա՛ռբբ և ուղղափառ հարցն հետևելով , պէտք է նիւթ տեսակ՝ դիտաւորութի՛ և օրինադրեալ պաշտօնեայ խորհրդոյն՝ հանդերձ սուրբ հաւատով :

Հ . Լ

Ինչ պիտի ըլլայ նիւթը :

Պ . Ինթն այն է՝ որ ըստ իւրարանչիւր խորհրդոց՝ քի կացուցման կերպովը՝ սուրբ եկեղեցին յատկացոյց . ինչպէս մկրտութի խորհրդոյն՝ ջուրն նիւթ յատկացոյց . պատարագին խորհրդոյն՝ հացն և գինին , և այլն :

Հ . ԼԱ

Տեսակը ինչ է :

Պ . Տեսակը խօսքին ձևն է , որ ՚ի քէ կացուցու . ինչպէս սուրբ պատարագին բանին ձևն է , || Առէք կերէք այս է մարմին իմ . և արբէք ՚ի սմանէ ամենեքեան այս է արիւն իմ || . Ըստպէս է և միւս խորհուրդներուն :

Հ . ԼԲ

Պիտաւորութիւնը ինչ պիտի ըլլայ :

Պ . Ստածելու կամք ունենալ զայն առնելոյ , զոր առնէ եկեղեցին :

Հ . ԼԳ

Հերեպիկոս քահանային ըրած պատարագը արդեօք ընդունելի՞ կըլլայ :

Պ . Ի՞նչ որ քահանայն Արիոսի հետևող է ընդունելի չէ՛ իւր պատարագը , քանզի Արիոս պատարագված քի անութիւր ուրացաւ : Ի՞նչ որ Եւնովիոսի հերձուածոյն հետևող է՝ այն ալ ընդունելի չէ՛ , քանզի Եւնովիոս հոգւոյն սրբոյ անութիւր ուրացաւ՝ որ կատարելագործօղն է ամեն խորհրդոց : Ի՞նչ որ Ապողինարի հերձուածոյն հետևող է՝ ևս ընդունելի չէ՛ , քանզի Ապողինար՝ քի բանական հոգին ուրացաւ : Ըստպէս իմացիւր և ուրիշ հերձապետաց հետևող քահանայից պատարագը , որոնք այս հերձուածողութեանց նման հերձուածողութիւն կունենան :

Հ . ԼԴ

Ինչո՞ւ վարդապետ ոմանք կըսեն , թէ խորհուրդը կատարողին վրայ՝ եթէ հաւատք և սրբարար շնորհք չըլլայ նէ՛ հոգ

չէ՛ . քանզի ամեն մարդ կրնայ խորհուրդ կատարել , թէ
հերձուածօղ ըլլայ՝ թէ անհաւատ՝ թէ չար՝ թէ բարի , միայն
յատուկ կամ հասարակ դիտաւորութիւն ունենայ՝ այնպէս
ընել , ինչպէս որ կրնէ եկեղեցին :

Պ . Գար պաշտօնէիւք խորհուրդ կատարելը բացարձակա-
պէս չարգելիւր . քանզի կրսվի թէ ակաաւոր բժիշկն ալ եր-
բեմն կրնայ հիւանդ բժշկել : Բայց անհաւատը՝ որ սուրբ
երրորդութեն հաւատոյն ծանօթութիւն չունի , և մկրտութեն
խորհրդոյն դռնովը ո՛ր եկեղեցին չէ՛ մտեր , կարող չէ՛մ ըսել՝
թէ կրնար խորհուրդ կատարել . քանզի սուրբն Վիպրիանոս
կրսէ՛ թէ անհաւատից կատարած խորհուրդը խորհուրդ չէ՛ ,
այլ ծաղրածութիւն խորհրդոյ :

Հ . ԼԵ

Ուրացօղ քահանային կատարած խորհուրդը ինչպէս է :

Պ . Բահանայական կարգին կնիքը անջնջելի կը մնայ ու-
րացօղ քահանային վրայ . հարկ եղած ժամանակը կրնայ կար-
գին զօրութեբ խորհուրդ կատարել . բայց շնորհք չի կրնար
բերել իւր գործած գործէն :

Հ . ԼԶ

Եւամարար քահանայն երբ ո՛ր հացը կը բաժանէ , թի՛
մարմինն ալ բեկեալ կիմացվի՞ մի :

Պ . Յակօր անաբանն ընդ անձ ուղղափառ վարդապետաց
կրսէ , թէ ըբեկմամբ նշխարին՝ ոչ բեկանի , ոչ կրէ , և ոչ
ցաւի մարմինն թի՛ ունի բեկմամբ հայելւոյն՝ ոչ բեկանի ծաղ-
եալ լոյսն ՚ի վերայ նորա ը :

Հ . ԼԷ

Գրոշմին խորհուրդը հնամբ է որ միւսանգամ ըլլայ :

Պ . Այ՛ . քանզի անաբանը կրսեն , թէ ը Յորու՛մ տուեալ
լինի կնիք , ոչ է կարելի կրկնել . և արդ՛ յերիս խորհուրդս
տուեալ լինի կնիք , այսինքն ՚ի խորհուրդ մկրտութեան ,
գրոշմին , և կարգին , վասն որոյ ոչ կարեն կրկնիլ ը :

Հ • ԼԸ

Քահանայ մը եթէ միայն էական բանը ըսէ հացին և գինին վրայ ՚ի խորհուրդը՝ ալ պատարագին, և միւս աղօթքները չըսէ, արդեօք այն խորհուրդը կը կատարի՞ :

Պ • Իր կատարել կրէն անձաբանք • բայց այնպիսի քահանայն մահացու մեղք կը մեղանչէ :

Հ • ԼԹ

Թէ որ նեղ ժամանակ մը հարկ ըլլայ, հնամը է որ այն գործը առանց մեղաց ըլլայ :

Պ • Երբ արդապէսք չէ՞ կրէն • քանզի հարկաւորութիւն ժամանակ առանց մեղաց միայն մկրտութիւնը կը ըլլայ էական բանիւ, բայց պատարագին խորհուրդը չըլլար :

Հ • Խ

Խորհուրդը ալ պատարագին՝ կը հաւատամք, որ սրանչէրէօք հացին և գինւոյն պատահմունքը կը մնայ, այսինքն գոյնը՝ համը՝ չափը՝ և այլն • բայց հացին և գինւոյն գոյացութիւնը չի մնար • այս խորհուրդոյն բնականաբար օրինակ մը կրնան տալ, որ խելքս հասնի :

Պ • Ամաստասիրական ընդհանուր կանոն է, որ սկզբնական պատճառը երկրորդ պատճառէն աւելի ներգործութիւն ունի պատճառեալ էրին վրայ : Երբ նշանը այն է որ՝ երբ երկրորդ պատճառը իւր զօրութիւնը կը վերցունէ իրմէ պատճառեալէն, սկզբնական պատճառը ամբողջ կը պահէ նոյն իրը • ինչպէս ծնած մարդուն երկրորդ պատճառը իւր ծնօղն է, և առաջին սկզբնական պատճառ ծնողեանն անձ և երկնից լուսաւորաց զօրութիւնքն են • և երբ կը վերցըլի երկրորդ պատճառը՝ որ է ծնօղն, պատճառեալը՝ այսինքն ծնեալ մարդը չի ապականիր, քանզի առաջին սկզբնական պատճառէն ևս կաննէ իւր զօրութիւնը, և անով կը պահպնէ :

Երբ յայտն իմացիր և քու հարցմունքիդ պատասխանը • պատահմունք ըսածդ պատճառեալ բան մի է, և իրեն երկրորդ պատճառը գոյացութիւն է • բայց սկզբնական պատճառը անձ է • ուրեմն կրնայ անձ պահել պատճառեալ իրը՝ որ է պատահումն, երբ երկրորդ պատճառը կը վերցըլի՝ որ է գոյացու-

Թիւնն • ուստի առանց ամենայն կարծեաց կըսվի , թէ կա-
րօղէ անձ պահել զամենայն պատահմունս առանց ենթակայի ,
այսինքն գոյացու թեան :

Հ • ԽԱ

(1) Ե որ հացին և գինիին պատահմունքները կը մնան , և
գոյացու թիւնները կը վերցըվին , կերևայ թէ առաջօր կամ
ստուերի նման բան մը կը ձևանայ ճշմարիտ խորհուրդը • քանզի
Արիստոտէլ կըսէ , || Մեծ մասն գիտելոյ մեզ զղինչն՝ պա-
տահմունքն ընձեռեն || • ապա եղաւ որ առանց գոյացու թեան
պատահմունք ցոյց տալ , խաբէութիւն չէ՞ մի :

Պ • Խարժած իդ պէս չէ՛ , քանզի եթէ գոյացու թիւը վերցըվի ,
հարկ է որ պատահմունքները մնան • որուն համար անաբանք
շատ պատճառներ կը խօսին , որոց գլխաւորը դնեմք այս տեղ :
Այս խորհուրդը հաւատոյ խորհուրդ է , և հաւատք ըսածնիս
յաներևութից է • ինչպէս ըսենք թէ , ցերեկ ժամանակ մէկը
կըսէ քեզի , թէ արեգակը ծագեր է , տեսնալով՝ հա՛ կըսես ,
այս հաւատք չէ՞՝ այլ գիտութի՛ • բայց թէ որ մէկը ըսէ , թէ
այս արեգական կառավարը՝ ընդհանրագոյն տէրութիւն մի է
ամէն ստեղծուածոց վրայ , թէ որ ասոր հա՛ ըսեմք՝ չի տես-
նալով , այն ժամանակը հաւատք է , որովհետև այն ըսած
ընդհանրագոյն տէրութիւնը աջօր չեմք տեսնար :

Արդ՝ եթէ քի մարմինը յայտնապէս մը երևար յատուկ
կերպով մը սեղանին վրայ , այն ժամանակը հաւատք չէր ըսվեր ,
այլ յայտնապէս պայծառ տեսութի • ուրեմն հարկ է՝ որ քի
մարմինը՝ հացին պատահմանց ներքև պահվի , որով հաւատք
ըսվի : Գարձեալ՝ այս խորհուրդս խորհուրդ հաւատոյ կըս-
վի , և հաւարը ոչ եթէ մեր զգայութիւններէն վեր է , այլ
մտքերնուս ալ վեր է • ուստի պէտք է ըլլալ այս խորհրդոյ մէջ
այնպիսի բան մը , որ ՚ի վեր ըլլայ քան զմիտս և զզգայութիս •
և մարմնոյն քի հացին փոքր քանակութե՛ ներքև ըլլալը ՚ի վեր է
քան զմիտս • և որովհետև հացին պատահմանց ներքև՝ որ
զգայութիւնը կը տեսնայ , հացի գոյացու թիւ չի մնար , այս ալ
զգայութենէ վեր է • ուրեմն պատշաճ է՝ որ հացին պատահ-
մունքը առանց ենթակայի ըլլայ :

Այս այս խորհուրդը հոգևոր կերակուր կանուանի • ինչ
հոգևորութիւն կը մնար , թէ որ պատահմունքը մարմնա-
ւոր գոյացու թիւն ունենար :

Եպիսկոպոս ձեռնադրութեան Ժամանակը աւետարանը
ինչո՞ւ համար գլխուն վրայ կը դնեն :

Պ . Զեռնադրվողին ցոյց տալու համար , որ իւր ամեն
արարմունքին մէջ ո՞ր աւետարանին պատիւը գերազանց պա-
հէ . և միշտ իւր մտացը մէջ անոր հրամանները նկարագրէ , և
անով անօրինակութիւն վճիռներուն տեղեակ ըլլայ , և աւետա-
րանը բոլոր անօրին գրեանքներէն առաւել յարգի ունենայ :
Եւս մեկնութիւն ո՞ր Գիտնեսիոս Արիպագացիէն սորվեցանք ,
որ իւր անօրինակութիւն մէջ անօրինակութիւն կանուանէ սուրբ
աւետարանը , որովհետեւ անօրին գործքը կը ճառէ , և անօ-
րին մարդեղութիւն քի խորհուրդը կը յայտնէ :

Երբ աւորներուն հրաման կայ մի ամուսնացելոց հետ
կամ օտար կանանց հետ բնակիլ :

Պ . Տիեզերական Նիկիոյ ո՞ր Ժողովը այսպէս կը հրամայէ :
Երգիլեալ է ամենեւին համաբնակուամն եպիսկոպոսին՝ քահա-
նային՝ սարկաւազին և այլոց ամենեցուն եկեղեցականաց՝ ընդ-
օտար և ներամուծեալ կանայս . միայն թէ կամ մայր իցէ ,
կամ քոյր , կամ հօրաքոյր : Աւ յիրաւի այնպէս է , քանզի
սատանային բուն կերակուրը ընտրեալ մարդիկն են , որ մէկը
որսալով՝ շատերն ալ կասկածի մէջ կը ձգէ :

Երբ Զխարհական մարդ մը քահանայութեան ինչ ըլլալը չի
գիտնալով , և այլոց բռնութեամբ քահանայ ըլլայ , յետոյ իւր
անարժանութիւնը գիտնալով , արդէօք կրնայ անպարտ ընել
ինքը զինքը ազիտութեան պատճառաւ : Երբնպէս ձեռնադ-
րողը՝ չի գիտնալով ձեռնադրածին անարժանութիւնը , ան-
պարտ կը ըլլայ մի :

Պ . Երբ հարցմանդ պատասխանը Յօհան ոսկեբերանէն սոր-
վէ , որ այսպէս կըսէ . « Արք ընտրեցանն , չէ՛ նոցա բաւական
« յարգարութի՛ն՝ ստէլն , ո՞չ ինքնակոչ ինչ էկի , ո՞չ զգործն ինչ
« քննեցի և ո՞չ տեղի ետու : Այնպէս և ո՞չ ձեռնադրողացն եր-
« բէք օգնեսցէ ինչ՝ էթէ սասացեն , թէ մեք զձեռնադրելոյն

«նչինչ գիտեաք • այլ վասն այնորիկ մեծ ևս լինին յանցանքն ,
 «դի զոր ոչն ճանաչէին՝ ՚ի մէջ ընծայեցին , և որ պաշտպա-
 «նութիւն իմն երևի լինել , նոյն առաւելու զբամբասաննն :
 Ղառ. յաղագս քահանայութեան :

Հ • ԽԵ

Յովհաննէս մկրտչի ըրած մկրտութիւնը՝ արդեօք խոր-
 հուրդ կը համարուէր :

Պ • Եկատմամբ իւրիւր խորհուրդ էր , քանզի խորհուրդն է
 նշան սուրբ իրաց • և որովհետև Յովհաննու մկրտութիւնը՝ քի
 մկրտութեանը նշանակ էր՝ որ է նք իր , ուստի այս մտօք խոր-
 հուրդ էր : Բայց որովհետև նշանակ էր շնորհաց՝ և ոչ պատ-
 ճառ շնորհաց , չբովիւր կատարեալ խորհուրդ , քանզի հոգի չէր
 տար • և որովհետև Յովհաննէս մկրտչէ մկրտվօղնէրը միւսան-
 դամ մկրտվեցան առաքեալներէն , ուրեմն խորհուրդ չէր ,
 քանզի խորհուրդ ըսածդ միւսանդամ չըլլար :

Հ • ԽԶ

Երեամբ մկրտվելը , այսինքն նահատակ ըլլալը առանց
 խորհրդական մկրտութե՝ բաւական կըլլայ՝ փրկութե :

Պ • Ե՛րբ որ արեամբ մկրտութե՝ կը մկրտվի , ամեն մեղքե-
 րէն կարձակվի , և ամեն պատիժէն կազատի , և արքայութեան
 արժանաւոր կըլլայ • և այս ոչ է թէ չափահասից միայն յատուկ
 է՝ այլ և տղայոց • քանզի տղայք՝ թէպէտ բանականութի չու-
 նին անձնիշխան կամնց սովորութե՝ է թէ քի անուանը համար
 նահատակվին , բայց արքայութե՝ արժանաւոր կըլլան • այսպէս
 կը վկայեն աստուածաբանք :

Հ • ԽԷ

Նարէ տղայն մկրտել իւր մօրը փորէն չի ծնած :

Պ • Ա՛յն քանզի Պօղոս առաքեալ ՚ի գիրս Կորնթացւոց կըսէ •
 || Բայց ոչ նախ հոգեւորն , այլ շնչաւորն և ապա հոգեւորն || •
 Իսկ վերստին ծնունդն է հոգեւորական մկրտութիւնն • ապա
 պէ՛տք չէ հոգեւոր ծնունդը մարմնաւոր ծնունդէն յառաջ ապա :

Հ • ԽԸ

Թէ որ երկու քահանայ մէկ տեղ ըլլան , մէկին ձեռքը կոտորած , և միւսը համր , կրնան ասոնք երախայ մը մկրտել , եւր թէ մէկը խորհուրդը ընելով , և միւսը երախայն ջուրը ընկզմելով :

Պ • Ը • քանզի մկրտութի խօսքին ձեռն յայտնի է , որ մէկ հոգի պիտի ըլլայ խորհուրդը ըսողը , և երախայն ջուրը ընկղմողը . որ կրսէ՝ Ես մկրտեմ զքեզ . յայտնի է որ՝ մէկ մարդ մի է ըսողը և գործը կատարողը : Այսպէս կուսուցանեն աստուածաբանք :

Հ • ԽԹ

Բրդէօք նբց բարեխօսութիւն ընդուսեւելի՞ է առաջի նյ :

Պ • Բուրբ Գրիգոր Նարեկացին այսպէս կը հրամայէ , սրբոց բարեխօսութիւն մեզի միջնորդ ունենալ առաջի նյ , ինքն անվկայեաց , և ուսոց . ահա՛ Նարեկացիին վկայութիւն . ॥ Չորոց (այսինքն սրբոց) կերպարանս և յիշատակս անուանցն աղաչել՝ ան իսկ վարդապետեաց , և նորօք հաճութի ՚ի մէջ խոսվութեան՝ արարչիւ բան լուսաւորեաց ॥ : Թէ որ ըսել կամիս , ան էրբ ուսոց և վկայեաց , թէ նբց բարեխօսութիւն ընդուսեւելի և հաճոյ է իրեն , ահա՛ վկայութի . ॥ Յօք ծառայ արասցէ աղօթս վնձեր . զի թէ ոչ նմա ակն առեալ էր , և թէ ոչ վն նորա էր , կորուսեալ էր իմ արդեօք զձեզ . յօբ • ԽԸ • 8 ॥ : Առն ան կերևոյ Աբիմեւէքայ , և Սաուայի համար կրսէ , ॥ Արձակեա՛ զիննդ յայր իւր , զի այր մարգարէ է , և արասցէ աղօթս վասն քո՛ և կեցցես . ճննոց • Խ • 7 ॥ :

Ի՛ճաճնի բարեխօսութիւն՝ ջուրը գինիի փոխել տրվաւ հարսանիքին մէջ՝ որ ՚ի կանայ Գալիլեացւոց . յօհ • Ը • 9 : Ան Ստեփաննոսի աղօթքով Սօղոսը՝ Պօղոս եղաւ : Ա երջայէս նբց բարեխօսութիւն ընդուսեւելի ըլլալը՝ կախարգ Սիմօն անգամ գիտցաւ , և ըսաւ առաքելոց , ॥ Աղաչեցէք դուք վասն իմ զտէր . Գործ • Ը • 24 ॥ :

Հ • Ծ

Պրեշտակները կամ սուրբերը որոնց համար կրնան բախելուսել :

Պ • Երեշտակները կամ սուրբերը չեն ցաւիր դատապարտեալ մեղաւորաց կորստեանը վրայ • քանզի նոյ կամաց լուծը (այսինքն արդարութե վճիւր) դատապարտելոց վրայ տեսնալով՝ կը հանգչին և կուրախանան : Բայց կրնան բարեխօսել ոմանց համար , որոց ապաշխարութիւնը կիսատ մնացեր էր կենդանութե ժամանակը՝ մահը արագ հասնելով , և ներելի մեղօք եղօղներուն ալ կը բարեխօսեն • վերջապէս անտախ մարդիկ՝ թէ կենդանութե ժամանակնին և թէ յետ մահուան՝ հրեշտակաց և սրբոց բարեխօսութեանը արժանի կըլլան :

Հ • ԾԱ

Սուրբ միւռոնը մարմնաւոր անտերու՝ իբրև դեղ դորձածէլ արժան է մի :

Պ • Ի դերս կանոնաց այսպէս գրված է • ॥ Մի իշխեսցէ քահանայն զմիւռոնն ՚ի պէտս դեղոց մերձեցուցանել , կամ յահանջս , կամ յատմունս , և որ յանդգնի՝ նորվեալ է ॥ :

Հ • ԾԲ

Կեղեցական ասմունքներուն կարգը ինչպէս մտաւ նբ աստուածը :

Պ • Եսպէս կուանդեն վարդապետք , թէ հնար չէր քի՛ն անտախ մարմնը խաչէն իջեցընել հողին աւանդելէն ետքը • քանզի կրակի նման կայծակուհի կելային բեւեռներուն վերքերէն՝ և տէգով վիրաւորված կողէն : Այլ յետոյ Յովսէփ Արեմաթացին ծունկ չորելով՝ ձեռքերը տարածեց , և աղօթել սկսաւ այսպէս ըսելով • ॥ Սուրբ անտախ , սուրբ և հզօր , նբ և անմահ , որ խաչեցար վասն մեր , ողորմեա՛ մեզ ॥ • և այսպէս երեք անգամ կրկնելով՝ քի՛ն մարմնը խաչէն իջեցուց , ուստի առաքեալներն ալ կանոն գրին այս աղօթքը ըսել :

Այլ սուրբ անտախ վերափոխման ժամանակը՝ որովհետև Բարթոլոմէոս առաքեալ հոն չէր , և երեք օրէն ետքը եկաւ , և ըստ բաղձանաց իւրոց անտախ դերեղմանը բացին՝ մարմնը տեսնալու համար , բայց մարմնը հոն չէր , քանզի յերկինս վերափոխեալ էր • յայնժամ թո՛վմաս առաքեալ այսպէս աղօթեց • ॥ Փառաւորեալ և օրհնեալ միշտ սուրբ կոյս անտախ Մարիամ՝ մայր քի՛ն , մատն զաղաչանս մեր որդւոց քո և նոյ մերոց ॥ : Այլ այս բանն ալ առաքեալները սովին՝ Յովսէփոյ

լրած Սուրբ Թեմին հետ կցեցին , և այն Ժամանակէն մինչև
ցայժմ ըսվիլ սկսաւ եկեղեցիներուն մէջ : Այսպէս կը վկայէ
մեր Սիմէօն Կաթողիկոսը Պարտալճար անուն գրքին մէջ :

Հ • ԾԴ

Ա երջին յարութէ օրը՝ յարութի առնօղները , ինչ հա-
սակաւ կամ ինչ որպիսութեամբ որ մեռան նէ , այնպէս պիտի
յարութիւն առնեն , եթէ ուրիշ կերպիւ :

Պ • Ա եկ մարդ մը ինչ կերպ մարմնով մեռանի նէ , այն կեր-
պով յարութի չի պիտի առնէ • քանզի ցորենը՝ մերկ հատ մի
է , կիցնայ հողին մէջ և կը մեռնի • բայց այնպէս չի բուսնիր ,
այլ հազված և զորդարոված : Այնպէս յարութի օրը՝ աղայն
և ծերը կտրիճի հասակաւ յարութի պիտի առնեն՝ ըստ նմա-
նութեան հասակին քրիստոսի • Եփեսացոց • Գ • 13 :

Հ • ԾԴ

Թեպէտ կատուգեն յարութիը՝ ամ՝ ուղղափառք • բայց
քիչ մը անհաւատալի կերևայ ինծի • քանզի չորս տարեբէն
գոցացած բան մը , որ սպականի՝ մինչև իւր աւաջին նիւթին
փոխվի , ինչպէս կը նորոգի , և ամբողջ մարդ կը լայ :

Պ • Յիրաւի այդ լրածդ բնութի գործ չէ՛ • Թէ որ բնու-
թեան գործ ըլլար , պէ՛տք չէր՝ որ հաւատոյ մասն ըսվէր , և
հարկ էր՝ որ ամ ազգք և աղինք հաւատային • բայց որովհետև
բնութի ստեղծօղն է այդ գործը կատարողը , և ինքը մեղի կը
վկայէ՝ Թէ յարութի պիտի աամ՝ ամ՝ ազգի մարդկան , ուրեմն
այ կարողութիւնը նայելով՝ հիչ բան մը չէ : Բնութի գործը և
այ գործը՝ այս զանազանութիւնը ունին • աւանց հօր և մօր՝
յայտնի է որ , ծնունդ չըլլար , ահա՛ բնութեան գործ • բայց
Աբամ աւանց հօր և մօր կատարեալ մարդ ըլլալով՝ աշխարհ
եկաւ , ահա՛ այ գործ • ուրեմն կարող է ամ վերստին նորոգել
ապականեալ մարմինը :

Հ • ԾԵ

Ատ մարդիկ կան , որ մարդու միս կուտեն , և այն
միսէն անուշիկ ունենալով՝ զաւակ կը ծնանին • եթէ լրածիդ
պէս յարութի կայ , պէ՛տք է որ այն կերոված միսը շատ անձի

վրայ բաժին ըլլայ , որ այս ալ անյարմար բան մի է • ուրեմն
յարու-թիւն չի կայ :

Պ • Պէտք չէ՝ որ մէկ մարդ մը բոլոր կենացը մէջ՝ ինչ որ
ունէր նիւթականացէս՝ յարու-թիւն օրը միւսանգամ առնէ •
այլ այնքան մը որ՝ բաւականու-թիւն ունենայ կատարեալ հաս-
սակին : Սէ որ կատարեալ հասակին բաւականու-թիւնը բան մը
պակսեց • ինչպէս ըսեմք թէ տղայու-թիւն ժամանակը մեռաւ ,
կամ անդամոց կողմանէ պակասու-թիւն ունեցաւ , անպիտան կարո-
ղու-թիւն կրնայ ուրիշ տեղէ լեցընել • ինչպէս բնու-թիւնը ուրիշ
տեղէ կը կատարէ ծնեալ տղային հասակը՝ բաց ՚ի հօրէն և ՚ի
մօրէն , նոյնպէս թէպէտ ոմանք մարդու միս կուտեն , հարկ չէ
որ յարու-թիւն առած ժամանակը այն միսն ալ իւր մարմնոյն մէջ
էրևայ • քանզի մարդոյն միսը միշտ կը ոչնչանայ բնական ջեր-
մու-թեան զօրու-թիւնը և դարձեալ կաճի • բայց կերված միսը՝
որոյ միս էր , իրեն հետ յարու-թիւն կառնէ , թէ որ պակաս մնայ
մարմնոյն լու-թիւնը , այլ զօրու-թիւնը կը կատարի՝ ինչպէս որ ըսինք :

Հ • Ծ. Զ

Սէր հաւատքին զօրու-թիւնը նայելով՝ թէ որ քրիստոսիւ
կաղատիմք ՚ի մեղաց և ՚ի մահուանէ , պէտք է որ անոնք միայն
փրկու-թիւն արժանի ըլլան , որոնք որ հաղորդ եղան քի՛ հաւա-
տոյն և խորհրդոցն • բայց շատերը հաղորդ չեղան քի՛ հաւա-
տոյն , ուրեմն անոնք յարու-թիւն չեն առնէր :

Պ • Որդին միածին անոր համար մարդկային բնու-թիւն առաւ՝
որ նորոգել տայ • և բնու-թիւն պակասու-թիւն ինչ որ կայ՝ յարու-
թեան օրը պիտի նորոգվի , և ան՝ մարդիկ յարու-թիւն պիտի առ-
նեն • բայց կատարելագոյն չեն նորոգվիր ամեն մարդկանց պա-
կասու-թիւնքը , այլ միայն անոնց՝ որք քրիստոսի հաւատոյն
արժանի գանձուցան • ինչպէս սրբազան առաքեալը կըսէ ,
|| Ամենեքեան յարիցուք՝ այլ սչ ամենեքեան նորոգեացուք •
ան , իրնիւսցոց • Ժէ • 51 || :

Հ • Ծ. Է

Սթէ ընդհանրացէս ամենն ալ յարու-թիւն պիտի առնեն
նէ , ինչո՛ւ կըսէ Դաւիթ մարդարէն , թէ || Ո՛չ յարիցեն ամ-
բարիշտք ՚ի դատաստան , սաղմոս • ան • 5 || :

Պ. 4. Դաւթի խօսքը այսպէս իմացիր • Ո՛չ յարիցեն ամբարիշտք ՚ի դատաստան, այսինքն ՚ի դատաստան քննութե՛ս՝ այլ ՚ի դատապարտութիւն • քանզի հիմակվընէ դատապարտեալ են • Ինչպէս որ արուեստէր մէկը որ բանտը կըլլայ, վերջապէս երբ կը հանեն դատաւորին ստեանընէ, դատաստանի համար ելլալ չըսվիր անոր, այլ յետին վճիռը լսելու համար • այսէ դաւթի մարգարէին խօսքին միտքը :

Եթէ մարգարէներէն վկայութիւն կուղես • ահա՛ Յօբ երանելին կըսէ, ॥ Գիտեմ զի մշտնջենաւոր է՝ որ լուծանելոցն է զիս յերկրէ յարուցանել • ԺԹ • 25 ॥ : Եւ Եսայի մարգարէն կըսէ • ॥ Տեսջի՛ր և խնդասցին սիրաք ձեր, և ոսկերք ձեր իբրև զդալարի զուարճասցին, և ծանխցի ձեռն ան երկիւղածաց իւրոց (ահա՛ յարութիւն արդարոց), և սպառնասցի անհաւատիցն, (ահա՛ յարութիւն մեղաւորաց) ॥ :

Եւ ի՛նչ պէտք է մեղի մարգարէներէն վկայութիւն մուրալ • ահա՛ տէրն մարգարէից ինքն կըսէ • ॥ Եկեսցէ Ժամանակ՝ յորում ամենեքին որք ՚ի գերեզմանս կայցեն, լուիցեն ձայնի նորա, և եկեսցեն արտաքս • որոց բարիս գործեալ իցէ՛ ՚ի յարութիւն կենաց, և որոց զչար արարեալ ՚ի յարութի՛ դատաստանաց • յով • Է • 28 ॥ : Ահա՛ ամենեքին կըսէ, և ո՛չ Թէ ոմանք : Եւ որոց բարիս գործեալ իցէ, ահա՛ արդարոց համար կըսէ • և որոց զչար արարեալ, մեղաւորաց համար կըսէ :

Հ • ԾԸ

Կաւանեցայ ըսածներուդ, բայց կըսես՝ Թէ դատաստանին ետքը փառքն ալ յաւիտենական է՝ տանջանքն ալ • Թէ որ այ դատաստանը արդար է, պէտք չէ պատիժը մեղքէն շատ ըլլայ • քանզի այնպէս գործ է սբ գրոյն մէջ • ॥ Ըստ չափու յանցանաց եղիցի և պատիժն • Ը, օրին • ի՛ն • 2 ॥ : Արդ՝ յանցանքը Ժամանակաւոր է, ինչո՞ւ պատիժը յաւիտենական պիտի ըլլայ :

Պ. 11 արդապետք եկեղեցւոյ այսպէս կըսեն • Թէ որ մարդ մը քաղաքական օրինաց դէմ յանցանք գործէ հինգ ըոպէի մը չափ, և քաղաքապետը իմանայ նէ՛ հինգ ըոպէի՞ արդեօք պատիժ կուտայ, եթէ շատ Ժամանակի • և պատճառն ի՛նչ է, քանզի մեծին հրամանին դէմ յանցանք գործեց : Իշխանաւոր մէկը որքան գերագոյն մեծութի՛ ունենայ այն յանցաւոր մարդուն վրայ, այնքան պատիժն ալ առաւել կըլլայ :

Արդ՝ որդին միածին իւր անգին և պատուական արիւնը

Թափեց մեր մեղացը համար , և էթէ միւսանդամ մեր ընդդէմ նոյն անդին արեանը և անհուն մեծութեանն նոյ մեղապարտ գանըվիմք նէ , **ձԾ**՝ որ յաւիտենական է , յաւիտենական պատիժ կուտայ մեզի արդարութեամբ :

Հ • ԾԹ

Սուրբ վերնատանը մէջ եղած ընթրիքէն՝ արդեօք Յուդա հաղորդեցա՞ն : Այս որ կըսէ , **||** Թացեալ պատառ՝ տայ յուրայի **||** • այն Թացեալ պատառը ՚ի սուրբ խորհրդոյն էր :

Պ • **||** արդպէտք կըսեն , Թէ Յուդա ընդ առաքելոց ընկալաւ հաղորդութեան **ձԾ** ային խորհուրդը • բայց գիտնալ պէտք է , որ երբ Յուդա քրիստոսի ձեռքէն Թացեալ պատառը առաւ , յառաջուց հաղորդեալ էր • քանզի այն պատառը քահանայադործեալ չէր :

Հ • Կ

Չաղկազարդի շաբաթ օրը Ղազարու յարուէ յիշատակը կը կատարեմք , արդեօք այն օրը Ղազարոս յարութիւն առաւ :

Պ • **||** յն շաբաթ օրը չէր , որ քս յարութի տրվաւ Ղազարու , այլ տասն և հինգ օր յառաջ էր • ետքը Հրէաներէն հեռացաւ՝ Եփրայիմ քաղաքը գնաց , և անկէ միւսանդամ Երիբով գնաց , և անկէ Բեթանիա՝ և հացկերոյթի կը նստի , և այն տեղը եղօղներուն մէկը Ղազարոս էր • և երբ իմացան Երուսաղէմացիները՝ որ հրաշք տեսնալու արժանի եղած էին , միւս օրը առաւօտուն՝ արմաւենեաց ոստ առին և դիմաւորեցին , որ ճաղկազարդին կիւրակէն է , ինչպէս կը վկայէ աւետարանիչը • **||** Յիսուս վէց աւուրբք յառաջ քան զգատիկն՝ եկն ՚ի Բեթանիա՝ ուր էր Ղազար , զոր յարոյց յառաջնուն գալատեան **||** :

Հ • ԿԱ

Սրբոց խնդիրքը **ձԾ** կը կատարէ • Յակոբ Մծբնայ հայրապետն ալ երևելի սուրբ էր , ինչո՞ւ համար չի ձգեց **ձԾ**՝ որ նոյն տապանը տեսնայ :

Պ • **||** Էւորդ բան մի էր նր Յակոբին այդ խնդիրքը • քանզի **ձԾ** ային անբաւ զօրութիւն ցուցունօղ նր եկեղեցիին է , որոյ օրինակ էր այն տապանը • Ինչ պէտք է բուն իսկականը ձգել :

և երթալ օրինակը վնասուել, որ կենդանիներու և անասուններու ժողովարան մի էր: Այս խնդիրքին աւելորդութիւնը անկէ յայտնի եղաւ, որ որքան լեռան ծայրը կը մտնար, թմրութիւնը կուգար վրան, ետքը արթնցած ժամանակը ինքը զինքը լեռան ներքեւը կը գտնար: Այսպէս ամենայնիւ ամենեւին ան զուրկ չի ձգեց իւր խնդիրքէն, այն տապանին փայտէն մաս մը պարզեւելով հրեշտակի ձեռօք:

Հ. ԿԲ

Արդեօք մինչև այն ժամանակը բոլոր տապանը ամբողջ մնացեր էր:

Պ. Յակոբ անաթոլիէ կըսէ, բայց կարելի է որ կտորները կար, և անկէ մաս մը արվեցաւ սուրբ Յակոբին:

Հ. ԿԳ

Սրբոց նշխարաց պաշտօն տալ կը վայել:

Պ. Այսպէս կըսէ Երան Բոհան Ոսկեբերան: «Սարգասեր է ան, և բիւրս ընձեռե մեզ փրկութեւ պատճառս, հանդերձ այլովքն և զայն ճանապարհ երաց մեզ, որ բաւական է յառարկնութիւն անգր հրաւիրել զմեզ, թողլով այժմ առ մեզ զբրբոցն նշխարս: Վանզի յետ զօրութեան բանիցն՝ զերկրորդ գահ ունին շիրիմք սրբոցն, ՚ի զարթուցանել առ ՚ի նոցն նախանձ զհոգիս տեսողացն զնս: Այս յորժամ որ մերձ կայ այսպիսուս տապանի, անգէն գեղեցիկս առնու զճաշակ զազդեցութեանն զայնորիկ: Վանզի տեսութիւն տապանին՝ յինքն կողեալ զհոգին, յափշտակէ զնա և զարթուցանէ, և այնպէս իմն հիացուցանէ, որպէս եթէ ինքն իսկ որ ՚ի նմա հանգուցեալ կայ՝ ՚ի միասին աղօթս առնէ, և մերձ կայ և «երևի»: Տէս ՚ի ճառն՝ որ ՚ի սուրբն Բաբելաս:

Հ. ԿԴ

Սրբոց նշխարները տեսնալէն ինչ օգուտ կը լայ:

Պ. Այն երանեալ վարդապետը այսպէս կը հրամայէ: «Եթէ որ հասեալ ՚ի վիսպարան սրբոց, այնպէս ՚ի չափու ունի զանձն, ո՞ր եթէ որ ՚ի պատանեաց ՚ի խրախճանի տեսանելով

« զդաստիարակն՝ զի սուրնթեր կայ , և սկնարկի արարեալ
 « պատուիրէ նմա՝ զի քաջավայելուչ օրինօք արբցէ և կերիցէ
 « և խօսեսցի և ծիծաղեսցի , և ամենևին պատկառ կայցէ՝ զի
 « մի՛ բնաւ ըստ չափն ելեալ աղարտեսցէ զհամբաւ անձինն :
 « Եւ ՚ի տեսութէ անտի յայնմանէ բարեպաշտագոյն ևս յար-
 « դարեալ՝ և զերանելին զայն ՚ի խորհուրդս իւր նկարեալ ,
 « վաղվազակի մտացի ՚ի տապանն . և հասեալ անդը՝ մեծ ևս
 « ասիւ ըմբռնի յանձն իւր , և ապա զամ՝ վատութի բովանդակ
 « յանձնէն ՚ի բաց թօթափեալ և իբրև զթուշուն թէթևաց-
 « եալ , սյնպէս մեկնի ՚ի բաց : Եւ զորս միանգամ ՚ի քաղաքէ
 « անտի ելեալ՝ ընդառաջեալ գտանէ ՚ի ճանապարհին , նովին
 « պարկեշտութի յղէ զնս երթալ զբօսնուլ հոգևորապէս , ոչ
 « զայն բարբառ միայն արձակելով առ նոսա , Եթէ ցնծացէք
 « առաջի ասն դողութի . այլ և զառաքելական զայն ՚ի վերայ
 « բերելով , Եթէ ուտիցէք , Եթէ ըմպիցէք , Եթէ զինչ և սա-
 « նիցէք , զամենայն ՚ի փառս նյ արասջէք :

Հ • ԿԵ

Սրբոց մասունքները ախտից բժշկութի կրնան շնորհել օ

Պ • Ս՛չ էթէ մարմնոց ախտը կը բժշկեն՝ այլ և հոգւոյ , և
 գեւերը կը խայտառակեն . և ասա՛ նոյն սբ Ոսկեբերանն այսպէս
 կը վկայէ : « Եթէ որ ՚ի ձէնջ վհատութի հոգւոյն տանջեսցի ,
 « Եթէ որ ախտիւք մարմնոյն , Եթէ հարստահարութիքն , Եթէ
 « յայլ ինչ կենցաղական ՚ի վիշտս , Եթէ ՚ի բեռինս մեղաց , հա-
 « լատովք ՚ի նշխարս սբց դիմեսցէ , և յամենայնէ անտի զերծ-
 « եալ՝ բազում խնդութի դարձցի անդրէն , և ՚ի տեսութենէ
 « անտի՝ միայն զխիղճ՝ սմայն թէթևագոյնս յարդարեսցէ : Տէս
 « ՚ի ներբողն՝ որ ՚ի սուրբն Իգնատիոս :

Եւ գեւերը հալածելուն և խայտառակելուն համար ,
 նոյն վարդապետը այսպիսի օրինակաւ կը վկայէ : « Օ՛րօրինակ
 « (ասէ) . աւազակապետը և գերեզմանակրկիտը՝ յորժամ ուրեք
 « զարբունական զգէնսն տեսանիցեն վայրանիեալ՝ զրահ , սա-
 « պար , կամ սաղաւարտը համակ ոսկեճաճանչք՝ անդէն խոր-
 « ջին , և չժպրհին մօտ երթալ և շօշափել՝ խուճապեալք յան-
 « հնարին վտանգէն , Եթէ որ երբէք առ ՚ի նոյն յանդգնեսցի ,
 « այսպիսի և դեք ճշմարտ աւազակապետը՝ ուր ուրեք տեսա-
 « նեն հանգուցեալ զմարտիրոսացն մարմինս , վաղվազակի ընդ-
 « կրունկս ՚ի փախուստ խուճապէն :

Ըրդէօք սրբոց բարեխօսութիւն օգո՞ւտ են մեղաւորին :

Պ • Ը՛յ՛ . քանզի Յակոբ անձաբան՝ ՚ի վերայ այն բանին՝ որ յաւետարանին Մարկոսի , է • 32 • ॥ Եւ բերին առաջն նր խուլ մի և համր , և աղաչէին՝ զի ձեռն դիցէ ՚ի վր նր ॥ Կրտէ՛ թէ աղաչանօք բերօղացն ազատեցաւ այն խուլն և համրն : Քանզի մեղաւորն իբրև համր չի կրնար ինքնին մեղաց թողութիւն արվօղին աղաչել , այլ պէ՛տք է որ ուրիշներուն լէզուն փոխ առնէ , այսինքն սրբոց բարեխօսութիւնը : Ը՛հա՛ և ինքն անձաբան բերանովն այսպէս կրվկայէ՝ ասելով առ Եղիփաղ Թեմնացին և առ Երկոսին բարեկամն նր , որոնք արդարոյն Յօբայ բարեկամք էին • ॥ Յօբ ծառայ իմ աղօթս արասցէ վասն ձեր , զի թէ ոչ նմա ակն առեալ էր՝ և եթէ ոչ վասն նորա էր , կորուսեալ էր իմ արդեօք զձեզ • յօբ • խբ • 8 ॥ :

Ըթէ կարգաւոր մը անիրաւ տեղը մէկը բանադրէ , ընդ բանադրանօք կը համարի՞ այն բանադրեալը :

Պ • Ը՛յ՛ . քանզի կապելոյ և արձակելոյ իշխանութիւն այսպէս արվեցաւ առաքելոց , ॥ Թէ զոր միանգամ կապիցէք յերկրի , եղեցի կապեալ յերկինս ॥ • և չըսաւ թէ՛ զոր իրաւամբք կապիցէք , եղեցի կապեալ • Եթէ այսպէս չըլլար նէ՛ ընդունայն կըլլար Եկեղեցական կապանքը : Ը՛հա՛ և սրբազան առաքեալք ՚ի իբէ կանոն իւրեանց այսպէս կաւանդէն , ॥ Տարապարտ կապեցեալն՝ անորո՞ժանօք ընդունիցի զկապանսն • Թէպէտ կապօղն զպատիժ պատուհասի ընդունի և ընկալնու , որովհետև անիրաւաբար բանադրեաց :

Ըսեմք թէ այգեաէր մը իւր այգեգործին հրաման արված է այգիին ծառերը յօտել , բայց չոր ոսաերը հանելու գիտաւորութե՛ . թէ որ այգեգործը կանաչ և պողատու ծառերն ալ կտրէ նէ՛ կը կտրվին , բայց յետոյ այգեաէրէն պատիժ կը կրէ :

Ըարգաւոր մը կարգաւորի հետ ոխակալութիւն ունենալով , կըրնայ՞ պատարագ մատուցանել :

Պ • Ս՛ջ • քանզի այսպէս կը հրամայէ նք Ներսէս շնորհալին ։
 ,, Ս՛ի որ ՚ի քահանայից պատարագողաց՝ ռխակալու-թի՛ ունելով
 ,, ՚ի սրտին ընդ ումեք , մատիցէ յածային խորհրդոյն կատա-
 ,, բումն , և անընդունելի առնիցէ զպատարագն առաջի նց , այլ
 ,, նախ հաշտեսցի ընդ եղբօրն ըստ հրամանին քի՛ , և ապա եկ-
 ,, եալ մատուցէ զպատարագն ։ (Նոյնպէս և աշխարհականաց
 ,, համար կըսէ) , Նոյն սահման և ՚ի վ՛ր հաղորդականացն եղիցի ։

Հ • ԿԹ •

Եթէ քահանայ մը պատուիրանադանց մէկը բանադրած
 ըլլայ , կըրնայ՝ պատարագ մատուցանել ։

Պ • Եթէ նց օրինացը դէմ մեղանչելուն և չի զղջալուն հա-
 մար բանադրեր է քահանայն , և այն բանադրեալն ալ չէ՛ ուղ-
 զովէր , և չէ՛ խնդրէր քահանայէն թողու-թի՛ , առանց խղճի
 մտաց քահանայն կըրնայ պատարագ մատուցանել , և դատա-
 պարտութեան ներքե է այն՝ որ չուղղեցաւ , և թողու-թի՛ չէ
 խնդրեց • քանզի և քն չի հրամայէր վայրապար թողու-թի՛ տալ
 արամեցուցանողին , այլ եթէ անկեալ առաջի կը խոստանայ
 ապաշխարել , ॥ Յայնժամ (ասէ) շնորհեսցի առ ՚ի քէն թողու-
 թիւն յանցանացն՝ զոր առ քեզն յանցեալ ։

Հ • Հ

Թէ որ բանադրեալը գայ , և քահանայէն թողու-թիւն
 խնդրէ՛ խոստանալով ուղղելու ինքը զինքը , և քահանայն
 մարմնաւոր պատճառի մը համար թողու-թի՛ չի տայ նէ , կըրնայ՝
 պատարագ մատուցանել ։

Պ • Հրաման չունի այնպիսի քահանայն պատարագ մատու-
 ցանելու , մինչև ներողութի՛ չի տայ այն բանադրեալին , և չի
 հաշտըլի նորին հետ ։ Ըստ հարցմանդ պատասխանը՝ ատեա
 Շնորհալին ընդհանրականին մէջ ։

Հ • ՀԱ

Նչ կերպ որպիսութիւն պէ՛տք է ունենալ պատարա-
 գամատոյց քահանայն ։

Պ • Էւր ժամարարութե՛ զգեստէն թող հասկընոյ • քանզի
 հագած խորհրդաւոր զգեստին նայելով՝ պէ՛տք է իւր անձին

կատարելութի՛ն ունենալ • ըստ սատրաւարախն՝ պէ՛տք է ունենալ
էնթաղ-ատողութի՛ն ընտրողութե՛ն • ըստ շապկիին՝ մաքրութի՛ն ողջա-
խոհութե՛ն • ըստ գօտաւոյն՝ սպանուամն մարմնոյ • ըստ բաղալասին՝
քաջութի՛ն արիութե՛ն • ըստ ուրարին՝ յարամնայութի՛ն երկայն-
մտութեան • ըստ շուրջաւոյն՝ կատարելութի՛ն սիրոյն :

Հ • ՀԳ

Խնչ կերպ որպիսութիւն պէ՛տք է ունենալ ճաշակ առ-
նողին :

Պ • **Ը**ստ կատարելութե՛ն կարօտութի՛ն ունի • քանզի պէ՛տք է
առարինութե՛ն գործքերով զարգարվիլ, որ այս սք խորհուրդը՝
իւր հոգւոյն մէջ ընդունելու տեղի ունենայ • պէ՛տք է մաքուր
խղճմտանքով ճաշակել, ինչպէս որ Սերովբէն ունեւէօք մերձե-
ցաւ ՚ի սեղանն սք • և ահա՛ կը հրամայէ սրբազան առաքեալն
Պօղոս , || Փորձեսցէ՛ մարդ զանձն իւր , և ապա ՚ի հացէ անախ
կերիցէ • ւն , կորնխացոց • Ժւն , 28 || :

Պէ՛տք է սրբութե՛ն մաքրիլ եօթն մահացու մեղքերէն •
քանզի նախ հպարտութեան մեղքը , որ հրեշտակները քակեց
իրենց աթուէն , և յերկիր թօթափեց • Դ , Բա՛գ , ԺԹ • պէ՛տք է
վերջունել • զի հպարտութե՛ն մեղքով մերձեցողը՝ նոյն դատա-
պարտութեան պատիժը կը կրէ :

Պէ՛տք է մաքուր ունել հոգին ՚ի նախանձուէ • քանզի
ինչպէս հոգին սք իբրև աղանձի երևեցաւ , որ լեղի չունի ,
նոյնպէս և հաղորդողին պէ՛տք չէ՝ որ նախանձի լեղիութիւն
ունենայ իւր սրտին մէջ :

Պէ՛տք է սպաս ըլլալ բարկութե՛ն ախտէն • քանզի ինչպէս
Պիղատոսի բարկացող և կատաղի զինւորները չարչարեցին քս ,
նոյնպէս և բարկութե՛ն ախտով ճաշակ առնողը անոնց կարգը
կը համարվի , և անոնց պատժակից կը ըլլայ :

Պէ՛տք է զգուշանալ ՚ի ծուլութե՛նէ , և առարինական
արիութե՛ն կատարել խոստովանահօրը դրած աղաչարարութիւր •
և նոյն արիութեամբ զխտաւորութիւն ունենալ միշտ դէմ
դնելու երէք տեսակ թշնամիներուն , որք են՝ մարմին , աշ-
խարհ , և ստանայ :

Պէ՛տք է զգուշանալ յազահոռէ՝ որ չի նմանի Յուդայի •
որ իւր սրտին մէջ մասնութե՛ն երեսուն արծաթը կար , և բե-
րանոյն մէջ յի՛քի տն մերոյ մարմին և արիւնը , որուն կողմանէ
կը գանկատէր ւնձ Գաւիթ մարգարէին բերանովը այսպէս •

|| Որ ուտէր զՏաց իմ, յաճախեաց առնել ինձ խարէու-թիւնս • սաղմոս • Լս , 10 || :

Պէ՛տք է զգուշանալ յորհրամուրու-թէ • քանզի որկրամե- շու-թէ հետեակը հոտաբաշտու-թի է , ինչպէս Իսրայէլի համար կրսէ Գաւ-իթ , || Պղծեցան ՚ի Բեւիփեգուր , զի կերին զզոհեալ և զմեռելոտի • սաղմոս • ճԷ • 28 || :

Պէ՛տք է զգուշանալ ՚ի պոռնկու-թէ և ՚ի բղջախոհու-թէ • քանզի սբ հաղորդու-թէ խորհուրդը՝ հրեշտակաց հաց կան- ուանի • ուրեմն ճաշակողը իբրև հրեշտակ պիտի ըլլայ հոգւով • իսկ բղջախոհքն՝ ոչ էթէ հրեշտակաց , այլ պիղծ անասնոց կը նմանին , վասն որոյ արն մեւ յս քս արգելու-լ կը հրամայէ այն- պիսինները սուրբ հաղորդու-թէն , այսպէս ըսելով || Մի տայք զսրբու-թիւն շոնց , և մի՛ արկանէք զմարգարիսա ձեր առաջի խողաց • Գաբիէս • Է • 6 || :

|| Էրջապէս ամմէն տեսակ մեղքերէն՝ պէ՛տք է որ մա- քուր և սբ ըլլայ ճաշակ առնողը • քանզի զաղեր մեղքով ակ- տացեալը և անզեղջը հրաման չունի եկեղեցին ևս մտնալու • և այս պատճառաւ սարկաւազները կրսեն ողջունի ժամանակ , || Որք ոչ էք կարող հաղորդել անային խորհրդոյս , առ դրուես ելէք և աղօթեցէք || :

§ Իրաւի սրբու-թի կանուանի այս սբ խորհուրդը , բայց սբ սրբու-թի է • վս որոյ ժամարարը սբ խորհուրդը բարձրացուցա- նելով՝ բարձրագոչ ձայնիւ կրսէ , Ի սրբու-թիւն սրբոց :

Հ • ՀԳ

Ընարժանու-թեամբ ճաշակողները ինչ պատիժ ունին :

Պ • Պատժոց տեսալները անթիւ են • մինչև կը համարձա- կիմ ըսել թէ աշխարհիս վրայ որքան պատիժ և պատու-հաս կը պատահի , շատ անարժանու-թէ պատարագողաց՝ և անար- ժանու-թէ նոյն սբ մարմինը և արիւնը ճաշակողաց է : Իայց Ալպերտ բովանդակն քանի մի պատժովք կը լավնցունէ , որոնք իբր արմատ են անպատժոց , և այսպէս կրսէ , || Անարժան հա- ղորդու-թին թակարթէ զմարդն մեղօք՝ պատրաստէ զկորուստ || • և վկայու-թի կը բերէ Սաղմոսէն • || Եղիցին սեղանք նոցա յորո- գայթ || : Վայթակեցունէ զընկերն , ըստ այնմ՝ || Եւ ՚ի հա- տուցումն || : Վուրացուցանէ զմիտս , ըստ այնմ՝ || Եւ ՚ի գայ- թակորու-թիւն || : Վուաճէ ՚ի ներքոյ փորձու-թեան , ըստ այնմ՝ || Վուրացին աչք նոցա՝ զի մի՛ տեսցեն || : Սպրացուցանէ

զանձ , ըստ այնմ՝ ॥ Հէղ ՚ի վերայ նց զբարկուծի .քո ॥ : Կարձէ-
զժամանակաւոր կէտնս , ըստ այնմ՝ ॥ Եղեցին բնակուծիք նց
աւերակ ॥ : Կողոպտէ ՚ի շնորհաց , ըստ այնմ՝ ॥ Եւ ՚ի յարկս նց
մի՛ դք իցէ՛ որ բնակիցէ՛ . ալլէրք . գերս , զ . գլ , ժէ ॥ :

Հ . ՀԳ .

Ընէն սողաց պատարագը արդեօք մի և նոյն է :

Պ . Եւ յայէս պատասխան կուտայ նբն Ներսէս այդ հարց-
մանդ : Եւ ՚ի շինիք (ասէ) սողայք մաօք , այլ ՚ի չարեաց սողայ-
ցարուք , և մաօք կատարեալ լերուք , բնեւ զճշմարտութիւն
և նմին հաւանել . զի թէ զանազան քնք էին՝ կամ զանազան
անձք , զանազան զօրութիւն իւրաքանչիւր սողացն տիրեալք՝
ճշմարտիւ էր կարծիրք . և ունէր զանազանութի պատարա-
գին հակառակամարտի անոցն զօրութիւն կատարել , զի այն
սողգին անձն զիւր զօրութիւն փառացն ՚ի նորա պատարագն
սողաւորէր՝ և այսմ ՚ի սորայն : Իսկ թէ ասիցես՝ քն մի է ,
բայց առ նա հաւատողն սորա զանազանայէս բերին : Կա-
նիր , զի զոր վն այսր բան ընդարձակ ուսուցար ոնց զքն մի , և
զսորա հաւատն միապէս՝ որ առ նա : Եւ զայ թէ քն մի է , և
մեր ամենեցուն առ նա յոյսն միով օրինակաւ , և մի հոգի
անուանեալքս յանուն նր , յիւրաքանչիւր սողաց ընկալար ,
և ճիւր խտիր ՚ի հաւատոցն Աբրահամու որդուցս ծնելոց .
յայտ է թէ մի է եկեղեցի ընդ տիեզերս , և միով հոգուով
՚ի նս կատարեալ պատարագն : Եւ որն դու խնդրես զհո-
գին կատարիչ քուս՝ նուիրանացն , այնպէս և նա խնդրէ
իւրումն : Եւ թէ զանազան են լեզուքն , բայց ոչ թէ զա-
նազան հոգիս խնդրէք՝ այլ մի , մանաւանդ զի և մի բանիւք
սողութից , և մի ձեռակերպութի առ ՚ի նոյն անձ սողաց քրիս-
տոնէից խորհրդածուծիւն :

Եւ ՚ի արձեալ՝ որն արեգակն մի է , որ զիմն զգալի աչս և
զնորայն լուսաւորէ և սրբէ , և իմանալի աչաց լոյս պարզեւէ :
Իսկ եթէ որ ՚ի չարութիւն դրդեալ ասիցէ , ես միայն տեսա-
նեմ զարեգակն և ոչ դու՝ միայն զիւրն չարութիւն ցուցանէ ,
և ոչ զիս ՚ի համաստիւն լուսոյն զրկէ , որչափ մարտուր է իմ
հայեցուածն : Եւ յայէս սող որ զաղց անկատար և թէրի
յայտէ՛ յորոյ վն անունն քի է , զիւրն չարութիւն ցուցանէ .
և ոչ թէ զնա ՚ի հասարակաց շնորհէն զրկէ : Եւ զայ զա-
նազանութի միոյ քի պաշտօնէիցս ՚ի մի խորհրդածուծիւն :

« Եւ որք զայս այսպէս կարծեն՝ զանձինս իւրեանց դատա-
 « պարտեն , և ոչ թէ զՏեղութեան հոգին յաչաղանաց ախար
 « ծառայեցուցանել կարեն :

Եւ նիւթք ասեն զանազանք են պատարագին , որոց
 այսպէս պատասխան կուտայ : « Եթէ հաց և գինի ոչ են՝
 « ըստ որում ՚ի քէ աւանդեցաւ , յայտ է թէ ոչ կարեն զներ-
 « գործութի հոգւոյն ըստ այսմ խորհրդոյ ընդունել , և մարմին
 « լինիլ քի , ապա թէ հաց և գինի է , տանի ստուգապէս զլոյս
 « զօրութեան սուրբ հոգւոյն , որպէս և ապակին զարեգակն :

Հ . ՀԵ

Եւրեմն մի և նոյն են խմորեալն և անխմորն՝ ջրախառն
 գինին և անաղակին :

Պ . Եւ յոյն սուրբ վարդապետը այսպէս կըսէ : « Ո՞վ յան-
 « դգնութեղ՝ և անօգուտ հակառակութեղ , որ ձգէ զմեզ ՚ի
 « շատխօսութի . անձ զվերոյ գրեալ օրինակն ՚ի մէջ , եթէ խառ-
 « նեմք ընդ ապակին որակութի ինչ գունոյ ՚ի պէտս վայելչուէ ,
 « թերևս այն տկարացուցանէ՞ զնա տանել զլոյս արեգականն ,
 « կարծեմ՝ և ոչ բնաւ , ապա մի՛ զօրութի հոգւոյն նիւթոց
 « աղագաւ՝ քան զարեգականն եղականի տկարացուցուք :

Եւ այս ալ գիտնալ պէտք է , որ ընդհանուր վճիռ է
 անարանից ՚ի վր իւրաքանչիւր աղգաց քրիստոնէից , հաստա-
 սուն պահել իրենց եկեղեցւոյն արարողութիւնը և ծէսը :

Հ . ՀԶ

Եւնչպէս մի մարմին քի կըսին բոլոր եկեղեցեաց մէջ ՚ի
 պատարագին :

Պ . Եւ յոյն վարդապետը ևս այսպէս օրինակ կուտայ , արե-
 գական մէջ զատ զատ քանի մի ապակի գիր , նոյն մէկ արեգա-
 կան լոյսը չէ՞ որ ամէնուն վրայ ալ կը ծագէ , և մէկ չեն ան-
 ուանիր ոյն զատ եղածները , և մէկ լուսոյ զօրութի ընդու-
 նօղ չեն մի : Եւ յոյնպէս բոլոր աշխարհիս մէջ թէպէտ զատ
 զատ են եկեղեցիք , բայց մէկ նիւթ կը դրվի պատարագին ,
 այսինքն հաց և գինի , որուն վրայ կը ծագի համատարած արե-
 գակն մի՝ այսինքն հոգի նոյն , և ամէնն ալ մի մարմին քի կընէ :

Հ • ՀԷ

Քրիստոս միանգամ պատարագեալ խաչին վրայ՝ մե-
ռաւ , մեք ամեն օր պատարագելով՝ քրիստոսի մահը մի-
սանգամ կրնե՞մք :

Պ • Քա՛ւ լիցի • որչափ յի՛մ եկեղեցիս կը պատարագեմք ,
նչ էթէ քե՛ մահը կը կրնեմք , այլ նոյն խորհրդոյ յիշատակը
առաջի հօր նոյ կը կատարեմք , որով իբր թէ կըսեմք • || Ո՛վ
հայր անձն հայեաց ՚ի գրաւականս մեր || , այսինքն քո միածնիդ
մարմնոյն և արեանը , որ իւր մահուանը յիշատակ ձգեց , և մեր
մեղաց թողու՞թէ՛ և քեզի հետ հաշտութե՛ միջնորդ ըրաւ , որ
մեզմէ առաւ այն՝ որ այժմ քեզ ընծայ կը մատուցանեմք , և
ասով քեզմէ մեղաց թողու՞թէ՛ և շնորհ կը խնդրեմք :

Հ • ՀԸ

Առաքելոց ժամանակը պատարագի արարողութեան աս-
մունքները ի՛նչ էին :

Պ • Առաքելոց ժամանակը որովհետև հաւատոյ գարունը նոր
ծաղկէր էր , և ամենն ալ լի էին հոգւով սրբով , և նորին
շնորհօք իրենց միտքէն կը շարագրէին , և կըսէին աղօթքները
ինչպէս որ հարկ և արժան էր՝ թէ պատարագի խորհրդոյն և
թէ այլ սրբադնագործութեց : Ի՛սոյց յետոյ էբր նուազեցաւ
՚ի մտորկանէ այն շնորհաց լուսափայլութիւնը , նր և հոգեկիր
վարդապետք եկեղեցւոյ՝ այս արժանաւոր եղած աղօթքները և
ասմունքները մեղ յետագայիցս աւանդեցին , ինչպէս որ կը
վկայէ և սուրբ Ներսէս շնորհալին :

Հ • ՀԹ

Սուրբ պատարագին մէջ՝ Ողջոյն տնէք միմեանց՝ և Քն՝
՚ի մէջ մեր յայտնեցաւ , ի՛նչ կը նշանակէ :

Պ • Աղանին վրայի ընծոյքը՝ քն՝ կը նշանակէն , և սարկա-
ւազը այս ըսելով՝ իմացունել կուզէ , թէ ս՛վ գումարեալ
ժողովուրդք՝ պէտք է ձեզի իբր մի անձն ըլլալ սիրով մէկ-
զմէկու հետ , և այն սէրը մէկզմէկու ողջոյն առնով՝ յայտնել ,
և որոնք որ ռիս ունին իրարու հետ , եկեղեցիէն դուրս ելան
և աղօթեն , քանզի ռիսակալք արժանի չեն նր խորհրդոյն յան-
դիման կանգնելու , ուստի սոյն ողջունին փոխարէն դպիրք պա-

տասխան կուտան ժողովրդեան կողմանէ , թէ թշնամութիւնը մեղմէ հեռացեր է , և սէրը ամմէնուս վրայ տարած վեր է , և մի մարմին եմք յիսուսի քրիստոսի գլխոյն մերոյ :

Հ • Ձ

Լյդ ողջունին ժամանակը՝ ժամնարը կիսով չափ սրկիհը կը բանայ , և սեղանոյն մէկ կողմը կը կանգնի , այս ինչ միտք պիտի ըլլայ :

Պ • **Լ**՛ խորհուրդ ամենասուրբ կուսական ծննդեան տեառն մերոյ յիսուսի քի՛ , որ ՚ի սուրբ կուսէն ծնանելով՝ երևեցաւ ՚ի մէջ մարդկան :

Հ • ՁԱ

Երբ քրիստոս առաքեալքը քարոզութե՛ դրկեց , պատուիրեց՝ թէ ॥ Մի՛ բառնայք զքսակ , մի՛ մախաղ , մի՛ կօշիկս ॥ • այս ինչ միտք պիտի ըլլայ :

Պ • **Ք**անզի իրենց հոգը՝ իրենց պիտոյքին վրայ չըլլայ , այլ իրենք խրկողին՝ ոյսինքն նոյ վրայ ըլլայ • որ երկնից թռչունքը կը հոգայ , առաւել ևս և իւր աշակերտները :

Հ • ՁԲ

Եւս այն ժամանակը պատուիրեց ըսելով , թէ ॥ Ի ճանապարհի ումեք ողջոյն մի՛ տայցէք ॥ • այս ինչ միտք է :

Պ • **Յ**առաջ իմնալ պէտք է ողջունին մեկնութիւնը , քանզի ողջոյնը՝ որու որ կը արվի , անոր փրկութե՛ շնորհ՝ ունենալուն՝ և երկնային փառաց արժանի ըլլալուն հայցուածք մի է յնոյ : Եւս ինչո՞ւ համար ՚ի ճանապարհին արդիւնեց • ճանապարհորդեղօղը զբաղմանց մէջ ըլլալով՝ ողջունին պատիւը չի կրնար գիտնալ , և ըստ արժանեոյն պատասխան տալ , անոր համար ըսաւ՝ ॥ Ի ճանապարհի ումեք ողջոյն մի՛ տայցէք ॥ : Եւս ըսաւ՝ թէ ॥ Յոր տուն մանիցէք , նախ ասածիք ողջոյն տանս ոյսմիկ ॥ : Տուն ըսելով՝ եկեղեցի կիմանամք , և ՚ի մէջ ճանապարհի եղօղը՝ արտաքոյ եկեղեցոյ ըլլօղն է , և ՚ի հարկէ քրիստոսական ողջունին արժանաւոր չէ՛ այնպիսին , ուստի ըսաւ՝ ॥ Ի ճանապարհի ումեք ողջոյն մի՛ տայցէք ॥ :

Ս Էրջապէս՝ ճանապարհը յայտնի է որ երկրոյին ճանա-

պարհէ, որով կիմանա՞մք աշխարհի հեշտութիւնք և մեղաց ճանապարհ գացողները, որոնք ոչ թէ միայն ողջունի արժանաւոր չեն, այլ և արգիլեալ է այնպիսիներուն ընկեր ըլլալ ՚ի ճանապարհորդութիւնք. որոց համար կըսէ Սողոմոն. || Մի երթար ՚ի ճանապարհ ընդ նոսա, խոտորեա՞ զոսն քո ՚ի շաւղաց նոցա. առաջ. Թ. 15 || : Քանզի այնպէսները իբրև աղբ ոտից կոխան են՝ և որպէս զկաւ գռեհաց :

Հ . 29

Առաքելոց բարոզութեան վեճակը դէք էին :

Պ . **Յ**ակոբ անձաբան առեալ ՚ի կանոնաց սրբոց առաքելոց՝ այսպէս կը գրէ . Հռոմ և Թիմոթէոս, Սաւանիա, Բրիտանիա, Կալիւս, Սիււրիա, Կիլիկիա, Գաղատիա, մինչև Յպոնտոս՝ Պետրոսի առաքելոյն վեճակն էր :

Արուսաղէմ, և Թիմ աշխարհն Պաղեստինոց, և Սամարացիք, Փղշացիք, Արաբիա, Փիւնիկէ, և բնակիչքն Կեսարիոց առին ձեռնադրութիւն ՚ի Յակոբ տեառնեղբորէ :

Աղէքսանդրիա, Թեբայիդ, Եգիպտոս, մինչև ՚ի սահմանս Հնդկաց Եթովպիոց, առին ձեռնադրութիւն Մարկոս աւետարանչէ :

Արևելեան Հնդիկք մինչև ՚ի ծով վերջին, առին ձեռնադրութիւն Թովմաս առաքեալէն :

Եփեսոս և Թեսաղոնիկէ, և բոլոր փոքրն Ասիա, Կորնթոս և Աքայիա առին ձեռնադրութիւն Յովհաննէս աւետարանչէ :

Նիկիա և Նիկովիդիա, և աշխարհն Բիւթանացոց և Գուաթիացիք առին ձեռնադրութիւն Անդրէաս առաքեալէն :

Ինդանդիա և աշխարհն Թրակացոց՝ մինչև ցմեծ գետն, որ որոշէ ցաշխարհն բարբարոսաց՝ Ղուկաս աւետարանչէ :

Ուրշա, Մծբլին, Միջագետք, Հայք՝ ՚ի հիւսիսոց մինչև ցհարաւ՝ Թադէոս առաքեալէն :

Պարսք և Պարթևք, Ասորեստան և շրջակայք Բաբելոնի, մինչև ՚ի սահմանս Գլթաց, կերպասագործ Ադդէէն :

Հ . 29

Քրիստոսի պայծառակերպութիւնք Ժամանակը ՚ի միասին եղող առաքեալները՝ Մովսէսը և Եղիան ինչէն ճանչցան, քանզի Մովսէս շատ տարի յաւաջ մեռած էր, և Եղիա հրեղէն կառօք ամբարձեալ էր :

Պ . Լ յապէս կրեան ոմանք , թէ Մովսէսի և Եղիայի պատկերները ունէին առաքեալք , անկից ճանչցան . բայց այս անյարմար խօսք է , բանդի այն ժամանակը սովորութի չէր մարդու պատկեր նկարելը . ուրեմն կերևայ՝ թէ քս անուանին տալով , առաքեալք ալ գիտցան . կամ թէ Մովսէս ՚ի մեռելոց յարուցեալ ըլլալով՝ տակաւին մեռելութե նշան ունէր , և Եղիա ողջ ըլլալով՝ դրախտին անմահութե հոտը կը բուրէր :

Եւ կամ առաքեալք լսէր էին Մովսէսի համար՝ թէ սահաւամօրուս և թէթեախօս է , և Եղիայի համար՝ թէ մազոտ և համարձակախօս է , անկից գիտցան : Լ յս խօսքերը հաւանական են , բայց առաւել հաւանականագոյն է , թէ քս՝ որ արժան համարեցաւ այն առաքեալները մասամբ իւրի տեսնալ իւր անուութեան փառքը , այս մասնաւոր շնորհքն ալ արվաւ , որ իրենց չի տեսած և ժամանակակից չեղած Մովսէսը և Եղիան ճանչնան :

Հ . ԶԵ

Լ Էտարանիչները ինչո՞ւ համար չորս են , և ո՞չ աւելի կամ պակաս :

Պ . Թ Էպէտ կային ուրիշ աւետարանիչներ , բայց սքեաղան հայրապետք այս չորսը ընտրեցին , և խորհրդաւոր պատճառներ կուտան՝ ըսելով , թէ քի վերաբերեալ աւետարանչութիւնը գլխաւորաբար չորս բանի վրայ էր , այսինքն մարդեղութեը , թագաւորութեանը , խաչին վերայ զենմանը , և փառօք յերկինս համբարձմանը :

Լ հա Մատթէոս՝ ըստ մեծի մասին քի մարդեղութեանը վրայ կը խօսի . Մարկոս՝ սախլեակերպ թագաւորութեը վրայ կը խօսի . Գուկաս՝ սրարարակ եղին նման զենմանը վրայ կը խօսի . Յովհաննէս՝ արծուոց նման փառաց և բարձրագոյն խորհրդոց անուութեանը վրայ կը խօսի :

Եւ այս պատճառաւ՝ երբ այս չորս աւետարանչաց պատկերը կը նկարեն , այս ըսած չորս կենդանեաց պատկերն ալ ՚ի միասին կը դնեն , որոնք իւրաքանչիւրոց իբր խորհրդաւոր ցուցակն են : Եւ թէպէտ չորս են , բայց մի միայն սկիզբն ունին . ինչպէս որ Եղեմական դրախտէն բղխած աղբիւրը մի էր , բայց չորս բաժին կըլլար . նոյնպէս և չորս աւետարանիչք ՚ի մի միայն աղբերէ հոգւոյն նոյ յառաջանալով՝ աշխարհին չորս կողմը անսահմանութեամբ փայլեցուցին :

Հ • 22

Քրիստոս յետ յարուէն երբ առաքելոց երևեցաւ, ինչո՞ւ այնպէս յարմարեց, որ Թովմաս անոնց մէջ չի գտնուեցաւ ։

Պ • Մտ սրբազան վարդապետաց համառօտ մը իմացունեմք • քանզի՝ եթէ ամէն առաքեալք ՚ի միասին անկասկած հաւատային, ըսող կըլար թէ խաբւելք են անմիտ մարդկանց նման, որ առանց քննութեան վարդապետի հաւատացեր են, ուստի Թովմաս գուրս ձգեց, որ երկրորդ երևման ժամանակը սրբազան առաքեալք առաւել ևս հաստատվին ՚ի հաւատս ։ Աւս ըստ Ոսկեբերանին՝ Յետ ութ աւուր երևի Թովմայի և ի՞նչ առ ժամայն, որպէս թէ յաւուրսն յայնոսիկ կըթեացի յաշակերտաց, և առաւել սէրն բորբոքեալ լիցի ՚ի տեսանելն զքս՝ ։

Հ • 23

Իւղաբեր կանայք արդէօք ո՞վ էին ։

Պ • Մարիամ Մագդաղէնացի քոյրն Ղազարու, և Մարիամ Աղէովպոյ • Սողոմէ՝ մայր որդւոցն Չեբէթեայ • Մարթա՝ քոյր Մարիամնու Մագդաղէնացւոյն • Յօհաննա՝ որ էր կին Քուզայ շերովդէսի հազարապետին • և Շուշան՝ որ կը յիշատակէ Ղուկաս աւետարանիչ • Ը • 3 ։

Հ • 24

Ուրեք սովորութիւն կայ՝ որ աւագ շաբաթօր գերեզմանատուն կերթան, այս ինչ միտք պիտի ըլլայ ։

Պ • Մտ Ոսկեբերանին և այլ վարդապետաց՝ որովհետև այնօրը քս՝ իջաւ ՚ի դժոխս հոգիները ազատելու համար, նոյպէս և քի՛ փոխանորդք՝ այսինքն սրբազան կարգաւորք այցելութիւն կելան ննջեցելոց հոգւոց ՚ի գերեզմանատունս գնալով, և փրկուէտ օրհնութիւն պաղատին առ քս, զի որով իւրով մարդասիրութիւն ՚ի նոյն աւուր էջ առ կապեալան՝ որք էին ՚ի գերութեան սատանայի, նոյն գթութիւն ողորմեալ գթացի ՚ի հոգիս ննջեցելոց մերոց՝ որք միշտ ակնկալեալ մնան ողորմութեան նորին ։ Ըստ պատճառաւ և տեսրք ննջեցելոց կը պարզուեն զողորմութիւն՝ քի՛ բարեկամաց, այսինքն կարօտելոց և աղքատաց ։

Վորաչէն եկեղեցին ինչո՞ւ համար կօրհնեն , և սրբալոյս միւռոնիւ կօծեն :

Պ • Հինգ պատճառ կուտան սրբազան վարդապետք : Վախ՝ որ սատանայական իշխանութիւնը անկէ հալածի , այս պատճառաւ սուրբ կանոնաց մէջ այնպէս հրաման եղեր է՝ եթէ ուղղափառք՝ արիանոսաց եկեղեցի մը ունենալու ըլլան , առանց օծութեան այն տեղը եկեղեցական խորհուրդ մատուցանելու հրաման չի կայ • քանզի արիանոսաց եկեղեցին է բնակարան դիւաց :

Երրորդ՝ անոր համար կօծվի եկեղեցին՝ զի օծելոյն նոյ յի . քի հարան պիտի անուանի , և ինչպէս Երկնաւոր փեսայն իւր մարդեղութեամբը ընկալաւ եօթնարփեան շնորհս փառակից սուրբ հոգւոյն , հարկ է և նոյն շնորհօք իւր հարսին զարդարեալ ըլլալ :

Երրորդ՝ ինչ կերպ որ յանցաւոր ըլլայ մարդ մը , և երթայ յեկեղեցին իբրև յօծեալ արքայարան և ՚ի տաճար երկնաւոր Թագաւորին , ալ չի բռնրվիր , և չի պատժրվիր , և այս է ՚ի մէջ կանոնաց եկեղեցւոյ սահմանեալ :

Չորրորդ՝ անոր համար կօծվի , որ այն տեղի եղած աղօթքը առաւել հաճոյ ըլլայ նոյ • ինչպէս Սողոմօն յետ օրհնութեան և օծման տաճարին , այսպէս խնդիրք ըրաւ սատուածմէ • || Ո՛րք աղաչեսցէ զքեզ ՚ի տեղոծս յայսմիկ՝ լուիցես նմա տէր || : Վրանզի ըստ վարդապետաց՝ նոյ սիրտը՝ աչքը՝ և ականջը եկեղեցւոյն մէջ են , սիրտն յողորմել , աչքն ՚ի տեսանել զարտասուս աղօթողացն , և ականջն ՚ի լսել զձայն նոցա :

Հինգերորդ՝ նոյ սուրբ խորհուրդոց սրբազնագործութիւնները՝ այն օծեալ տաճարին մէջ պիտի կատարվին : Եթէ ստուերական պատարագին մատուցումը յօրհնեալ տեղոջ պիտի ըլլար , ՚ի հարկէ ևս առաւել փրկական խորհուրդք շնորհական սրբոց օրինացս :

Ինչ կերպով պետք է մեզի յեկեղեցին մտնալ :

Պ • Պէտք է մեզի նք սիրտ և խոնարհ հոգի ունենալ , որ արհամարհ չերևամք առաջի երկնաւոր Թագաւորին , որ անտեսաբար բազմեալ կայ ՚ի վերայ սրբոց սեղանոյն , և որչափ

որ սուրբ եկեղեցւոյն մէջ եմք , պէտք է մեզին՝ որ միշտ քի ներկայութիւնը մեր միտքին մէջ ունենամք :

Ասե պէտք է մեր արտաքին հինգ զգայարանքները բարի դործովք պատրաստ ունենալ : Աքքերնիս պատրաստել ՚ի տեսութիւն խղճալեաց : Ահանջնիս՝ ՚ի լսել զգաստութիւն զհոգեւորապէս բանս մաղթանաց , որք երգին ՚ի մէջ սբ եկեղեցւոյ : Հոտտեւիքնիս՝ ՚ի զմայլումն անոյշ հոտոյ երկնաւոր փեսային , որ անտեսաբար բազմեալ կայ ՚ի վիճ սբ սեղանոյն , որ կարող ըլլամք ըստ բանի երգոյն ըսել , || Ջհետ քո ՚ի հոտ իւղոց քոց ընթացուք . երգ . ան . 3 || : Աերաննիս՝ մարուր պահել առ ՚ի մատուցանել նոյ պատարագ օրհնութիւն : Շօշափելիքնիս հանդերձ ան մարմնով կորացընել , և միշտ ճնրադրութիւն և աղօթիւք աշխատիլ , և ՚ի վիճ այսր ամենայնի պարտ է զմիտս մեր միայն առ անձ ունենալ և սչ յայլ ինչ զբաղումն :

Հ . ԳԱ

Ակեղեցւոյ համար ինչպէս կըսվի գերազանց բան զերկինս :

Պ . Ա հնումն՝ որ երբեմն երկնից համար աթոռ նոյ ըսվեցաւ , և երկրի համար պատուանդան ոտիցն նոյ . սոյժմ՝ սուրբ սեղանն է աթոռ մարմնացեալ բանին , և երկինն պատուանդան ոտից նորա :

Հ . ԳԲ

Աթէ հեթանոսք եկեղեցւոյ մէջ մտնան , եկեղեցին պղծեալ կը համարվի :

Պ . Ա ՚չ . բանզի Սողոմոնի տաճարին մէջ հեթանոսքալ կը մտնային երկրպագութիւն ընել . յօհ . Ժք . 20 : Աւ տիկինն Սաբոյ՝ Սողոմոնի տաճարը մտաւ , և ողջակէզքը տեսաւ . ք . Քա . Ժ . 5 : Աւ Մակաբայեցւոց ժամանակը շատ անգամ հեթանոսք կելային կը մտնային տաճարը , բայց սբ գրոց մէջ հիչ տեղ մը ըսված չէ , թէ հեթանոսաց տաճարը մտնալով և ելլալով՝ նորէն սրբագործեցին և օծեցին տաճարը :

Հ . ԳԳ

Ապա բանի՞ պատճառաւ պղծեալ կը համարվի եկեղեցին , մինչև վերստին օծվելու կարօտ ըլլայ :

Պ. Սուեալ յաճաբան վարդապետաց՝ ասեմք: 'Նախ՝ եթէ բռնութեամբ մարդասպանութի ըլլայ եկեղեցւոյն մէջ, վերստին օծելու է:

Երկրորդ՝ թէ որ այն տեղ թաղված ըլլայ անհաւատի կամ բանադրեալն մը մարմին, պէտք է այն եկեղեցին վերստին օծել:

Երրորդ՝ թէ որ անպատշաճ և անյիշելի մեղք մը գործրված ըլլայ եկեղեցւոյն մէջ, ինչպէս շնութիւն՝ և այլն, պէտք է վերստին օծել:

Չորրորդ՝ եթէ եկեղեցւոյ գլխաւոր տեղերը այրի, որոշ ըսեմք թէ՛ պատերը, սեղանը, պէտք է օծել. և եթէ միայն առաստաղը այրած ըլլայ՝ վերստին օծել տրժան չէ՛, քանզի յառաջուց ալ առաստաղը օծութիւն չունի:

Հինգերորդ՝ եթէ օծումէն ետքը սեղանին վրայ երկաթեայ գործիքով բան բանել չարկ ըլլայ, վերստին պէտք է օծել:

Վեցերորդ՝ եթէ սեղանը տեղէն խախտի՝ կամ կոտրի, վերստին պէտք է օծել:

Եթերորդ՝ այրեալ սեղանը, թէ և լման մնացած ըլլայ, պէտք է կրկնել օծումը, բայց միայն սեղանը պէտք է օծել՝ և ոչ եկեղեցին, եթէ վերոյ գրեալ պատահմունքներուն նման բան մը եղած չէ՛ նէ:

Ութերորդ՝ թէ որ ծեփը վար եկած ըլլայ, և նորէն ծեփիլի, այն նորոգեալ տեղերը օծել պէտք է:

Իններորդ՝ եթէ եկեղեցին օծօղը բանադրեալ ըլլայ, կամ այնպիսի հերետիկոսական աղանդոյ հետևած ըլլայ, որ կատարելապէս հաւատացեալ չըլլայ ՚ի սուրբ երրորդութիւն, այնպիսի օծումը ընօղին մկրտութիւր և օծումը ընդունելի չէ՛, ապա վերստին պէտք է օծել:

Տասներորդ՝ եթէ ակամայ կամ պատահական սպանութի եղած ըլլայ, ինչպէս ըսեմք թէ պատահմամբ մէկին վրայ քար մը իշնալով մեռնի, կամ թէ խելագար մը ինքը զէքը պատէն ձգելով մեռնի, այս պատճառաւ պէտք չէ վերստին օծել:

Հ . ՂԴ

Եթէ բռնութեամբ մարդասպանութի ըլլայ տաճարին մէջ, պէտք է՝ որ վերստին օծվի ըսիր: Ընչո՛ւ Զաբարիա քահանայապետը սպաննրվեցաւ տաճարին սրահին մէջ, և կամ թէ ինչպէս քո՛ւ կը վկայէ ընդ մէջ տաճարին և սեղանոյն. ինչո՛ւ տաճարը վերստին չի սրբադործեցաւ. ք՛, մայ, իր՛, 22 :

Պ. **(**Սքարիայն սպանանող Յովտա Թագաւորը՝ յիրաւի անօրէնութե գործ գործեց, բայց Ջարարիա քահանայապետին արիւնը անբիծ ըլլալով՝ ոչ եթէ տաճարը պղծեցու, այլ առաւել ևս մարտիրոսական արեամբ սրբեցաւ :

Հ . ՂԵ

Կարգ արվող եպիսկոպոսը, թէ որ ձեռնադրածին որպիսութեանը անդէկութիւն չունենայ, պահասութիւն կունենայ մի ձեռնադրողը :

Պ. **(**Ձեռնադրողը՝ ես չեի գիտեր ձեռնադրեալին որպիսութիւնը ըսելով, չի կրնար արդարանալ . քանզի սրբազան առաքեալն Պօղոս այսպէս կը գրէ իւր հարազատ Տիմոթէոս աշակերտին . || Ձեռս վաղվաղակի յուրուք վերայ մի՛ դնիցես, և մի՛ կցորդ լինիցիս մեղաց օտարաց . ա՛, ԽԻ՛ . Ե . 22 || :

Կեղեցիկ կը գրէ Յօհան ոսկեբերան . « Մեծ ևս (ասէ) լինին յանցանքն, ասէ այնպիսեաց, զի զոր ոչն ճանաչէին՝ ՚ի մեջ ընծայեցին, և որ պաշտպանութի իմն երևի լինել, նոյն առաւելու զբամբասանն : Քանզի զիսորդ չիցէ անտեղի, եթէ որ յանաշխարհիկս զոր գնել կամեցին, բժշկաց ցուցցեն, և յերաշխաւորաց գնոյն պահանջեացեն, և ՚ի մերձաւորաց անտի նո՞ ստուգեցեն, և յեա ամենայնի այսորիկ՝ և ոչ դարձեալ գլխովին վաստհ եղեալք, և ժամանակ ևս բազում ՚ի վերայ խնդրեցեն ՚ի փորձել զնա : Իսկ որք միանգամ հանդերձեալն իցեն գրել զոր յայդչափ սոցասաւորութիւնդ, թերևս կարծեցէ որ՝ եթէ անխորհուրդ և վարկաբարդն՝ կամ ՚ի շնորհս այլոց, կամ ՚ի չարակնութի՛ վկայութի՛ տացեն և դատեցեն, ոչինչ այլ ՚ի ներքս բերելով քննութի : Եւ ո՞ որ ապա վս մեր արգահատեցէ յայնժամ, յորժամ որք պարտապան էին վերակացու լինել, և նորա գլխովին վերակացուաց ոմանց կարօտք եղիցին : Ի ճառն՝ յաղագս քահանայութե :

Հ . ՂԶ

Եթէ ձեռնադրվողը անարժան ըլլայ, և քանի մի անձինք վկայեն՝ արժանաւոր է ըսելով, ձեռնադրողին քով յանցանք կը մնայ մի :

Պ. **(**Ձեռնադրողը գոնէ քաղաքական իրողութեանց վերաբերեալ կանոնով ընդունի վկայից վկայութիւր, ինչպէս ըսեմք՝

Թէ մէկը ծանրագին բեհէզ մը կը ծախէ , և գնօղը չի գիտէր արժողութիւնը , եթէ իրեն հարադատ և անկեղծ բարեկամաց մէկը ըսէ , Թէ այդ բեհէզը այսչափ արժողութիւն ունի , և իրենք ալ չի հասկըցօղ ըլլան այն բեհէզին արժողութիւնը . արդեօք այն մարդը ատոնց վկայութիւն կընդունի՞ , յայտնի է որ չէ՛ : Այնպէս եթէ քանի մի անձինք ընծայացուի մը համար իբր արժանաւոր ըսելով վկայեն , պէտք է ձեռնադրօղին նախ տեսնալ , Թէ վկաները քահանայական կարգին որպիսութեանը՝ և պատուոյն արդեօք տեղեակ են , և ապա ինքն թող սկսի քննել այն ընծայացուն :

Ըհա՛ այն վկայից և ձեռնադրօղին պատիժը վերստին կուսանիմք յՈսկեքերանէն , որ այսպէս կըսէ առ ձեռնադրօղն :
 « Վանդի Թէպէտ և զընտրօղան կցորդս ունիցի տանջանաց ՚ի
 « մեղսն անդ , այլ սակայն և ոչ ինքն յաղագս այդորիկ սպ-
 « րեացի ինչ ՚ի պատուհասէն , նա առաւել ևս պատժեացի ,
 « միայն եթէ ոչ ՚ի պատճառս մարդկային ինչ խնդրոյ ընդդէմ՝
 « քաջախորհուրդ տեսութե իւրեանց գործեացեն նոքա յընտ-
 « րութեան անդ : Օ՛ի եթէ ՚ի դոյն յանցանս ըմբռնեացին
 « երբէք , և գիտելով զանարժանն՝ զնա ՚ի պատճառս ինչ յա-
 « ռաջ կոչեացեն , զնոյն օրինակ տանջեացին ընդ նոսա , այլ
 « Թերևս և առաւել քան զնա՝ որ ոչ ՚ի ներքս ընծայեցոյց
 « զլարմարաւորն : Վանդի որ միանգամ զիշխանութի ՚ի ձեռս
 « տայ այնմ , որ խանգարէն կամիցի զէկեղեցի , նա ինքն է պատ
 « ճառ չարեաց գործոց նր : ՚Ի ձառն՝ յաղագս քահանայութե :

Հ . Գ . Ե

Անչպէս հաղորդ կըլլայ ձեռնադրօղը անարժան ընծայացուն գործեալ մեղացը :

Պ . Այն վարդապետէն կուսանիմք , որ այսպէս կըսէ :
 « Վանդի իշխանութիւնն ՚ի ձեռս ընծայէս սպիրատուութեն :
 « Եւ զոր օրինակ՝ որ զսուրն սրեալ , մոլեգնելոյն ՚ի ձեռս տա-
 « ցէ՝ կամ անմտին , և նա մոլեալ սպանութի գործեացէ նո-
 « վաւ . նա ինքն որ զսուրն ետ՝ ընդ բամբասանօք է մեղացն .
 « այսպէս և որ զիշխանութի պատուոյս այսորիկ ՚ի ձեռս տայ
 « սուր սպիրատի , բովանդակ զհուր մեղացն այնոցիկ և զլան-
 « դգնութեանցն յիւրականն կուտեացէ գլուխ : Վանդի որ
 « զարմատն շնորհէ , նա և բովանդակ ամենայնին՝ որ ՚ի նմանէն
 « շուռաւիղէ , պատճառ է : ՚Ի ներբողն՝ որ ՚ի սրն ՚Գնատիոս :

Սուրբ յարութեան երբորդ կիւրակէ օրը՝ ինչն չհամար
Աշխարհամատրան կիւրակէ կըսեմք :

Պ . Եւակատիս է սրբոյ տաճարին՝ որ յԵրուսաղէմ , և
նաւակատիսն՝ եկեղեցւոյ նորոգութի ըսելէ , որ և նոյն օրը
լրացաւ շինութի այն գերասուրբ տաճարին , զոր և Մակարիոս
Եպիսկոպոս օծեց : Աւ ևս ինչպէս որ ամեն տաղաւարաց տօ-
ներուն երկրորդ օրը՝ մեռելոց կըսեմք , նոյնպէս և այս կիւ-
րակէիս՝ առաջին կիւրակէէն ետքը , կը տօնեմք սբ յարութե-
տաճարին բոլոր եկեղեցեաց մօրը տօնը : Ահա սյս է Աշխար-
համատրան կիւրակէի տօն կատարելոյ պատճառը :

Ինչն չհամար երբեմն անդատանաւ աշխարհիս չորս կող-
մը կօրհնեմք ՚ի մէջ սուրբ եկեղեցւոյ :

Պ . Յարմարեալն խորհրդով կուսուցանեն մեզ սբ վարդա-
պետք այսպէս . իբր թէ գոհութի տալով անապին պարգևաց՝
չորս կողմն կօրհնեմք , միտք բերելով ան մերոյ յի . քի փրկական
տնօրէնութիւն , որոյ շնորհօք բոլոր աշխարհի տարածեցաւ սբ
աւետարանին քարոզութե ձայնը ՚ի ձեռն առաքելոց , և մինչև
՚ի ծագս աշխարհի կը քարոզի անոնց վարդապետութիւնը , որ
յառաջուց Գաւիթ հոգւով սրբով գուշակեալ էր :

Արդ՝ նախ արևելեան կողմն օրհնելով՝ այսպէս կիմա-
նամք , որ ինչպէս առաւօտեան ժամուն յարևելից կողմանէ
արեգական ծագեալ ճառագայթը գիշերային մթութիւնը կը
փարատէ մեր վրայէն , և կսկըսիմք այն լուսով արարածոց գե-
ղեցկութիւնն ի կատել . ահա՛ նոյնպէս և ճառագայթ փառացն հօր
սրդին միածին՝ յիմանալի արեգակնէ հօր նոյ ծագեալ , փարա-
տեաց մեզմէ անսնձուց խուարը , և գեղեցկացոյց աշխարհս
անգիտութե լուսով . ինչպէս որ ինքն վկայեաց . || Ես եկի՛ զի
զկէանս ունիցին , և առաւել ևս ունիցին . յով . Ժ . 10 || :

Արևմտեան կողմն օրհնելով՝ այսպէս կիմանամք , թէ որս
արևմուտքը ցերեկիւն վերջն է և գիշերվան սկիզբը , նոյնպէս
դատաստանին օրը այս աշխարհիս աւուր վերջն է , և սկիզբն
յաւիտենական գիշերոյ . և ինչպէս ծնանիլն քի ՚ի կուսէն՝ և
օր դատաստանին պիտի ըլլայ ՚ի մէջ գիշերի , ուստի արևմտեան
կողմամբ ցոյց կուտամք՝ թէ նա է սր կենդանեաց և մեռելոց .

և քրիստոնէից թագաւորութիւնը կը յիշատակեմք, ունի իրենք իրենց ստուերը ըլլալը գիտնան, և զօրդին նոյ միայն թագաւոր ճանաչեն երկնի և երկրի՝ փառս և պատիւս մատուցանելով նմա, ըստ այնմ՝ ॥ Թագաւորութիւնք երկրի օրհնեցէք զմժ. • սաղմոս • կէ • 33 ॥ :

Հարաւային կողմը՝ որ է ջերմ, միտք բերեմք մարդացելոյն նոյ անձառելի սէրը՝ որ առ մարդկային բնութիւնս մեր, որոյ ջերմութիւնը և իւր սիրովը բորբոքեալ, սկսաք առաքինութիւն պտուղներ տալ, և այս խորհրդով երբ այն կողմը կ'օրհնեմք, երկիր, անդաստան, և պտղաբերութիւն տարւոյս կըսեմք :

Հիւսիսային կողմը օրհնելով, որ է բարձրագոյնն ՚ի չորից կողմանց աշխարհի, կիմանամք որ անբններն սիրովն նոյ բարձրացաք քան զմժ ազգս և ազինս՝ շնորհական որդիս լինելով մեր հոգևորական ծննդեամբ սուրբ աւազանին :

Հ • Ճ

Ինչ է խորհուրդ մասին՝ որ յետ արձակման պատարագ գին կը բաշխի ժողովրդոց ՚ի մէջ սբ եկեղեցւոյ :

Պ • Ըրոնք որ չեն կրնար հաղորդիլ քահանային կամ արժանաւորաց հետ սբ խորհրդոյն, գոնէ օրհնեալ և սբ մասին հաղորդելով, հաղորդ կըլլան շնորհաց այն սբ խորհրդոյն, որոնք թէ ՚ի փշրանաց սեղանոյ նոն նոյ կերակրելով :

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՄԸՍՆ • Գ

ՄԵԿՆԵԼԻ ՀԸՐՅՄԸՆՅ ՍՐԸՅ

ՀԱՐՅՈՒՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

Նորը ազգերը ան է ստեղծեր , ինչո՞ւ համար միայն
 Իսրայելն ազգին համար կըսէ , թէ || Ես ստեղծի զքեզ || • և
 այս խօսքն ալ շատ կայ մարգարեական գրոց մէջ , ինչպէս
 էսայի , խԴ • 1 :

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ի

Եւ յո՞ւ ամեն ազգն ալ ան ստեղծեր է , բայց յատկաբար
 Հրէից ազգը , քանզի ուրիշ ազգաց նման եէտրէն չի սերե-
 ցան , այլ յատուկ այ ձեռաց զօրութիւն : Վրանզի յայտնի է
 որ Իսրայելն սկզբնաւորութիւնը Իսահակէն և Յակոբէն է ,
 որ շատ տեղալ սուրբ գրոց մէջ մասնաւորաբար Իսրայելն
 ազգը Յակոբ կանուանէ :

Եւ որ՞ Աբրահամու որդին Իսահակ՝ ամուլ Սառայէն
 ծնաւ բնական կարգէ դուրս , քանզի Սառայի յղանալուն
 Ժամանակը անցեր էր • Ճնն • ԺԷ • 14 : Եւ Յակոբ նահապետը՝
 որ ՚ի Ռեբեկայ ծնաւ՝ այն ալ ամուլ էր , որ և այս ալ բնութե
 կարգաւ յղանալու տեղն չունէր • Ճնն • իԷ • 21 : Եւ որովհետե
 Իսահակաւ և Յակոբաւ բոլոր Իսրայելն ազգը յառաջեկաւ ,
 ասոնք ալ լոկ սքանչելեօք ծնան՝ և ոչ թէ բնական կերպով ,
 ուստի Իսրայելն ազգին համար կըսէ , || Ես ստեղծի զքեզ || :

Մարդոյս համար կըսվի ըստ պատկերի նոյ ստեղծուած •
ինչ պիտի ըլլայ ըստ պատկերի նոյ ըսելը :

Պ • **Լ**յսպէս կը պատասխանէ նքն Ոսկերերան , ըստ պատկերի նոյ ըսելը այս է • Ինչպէս յերկինս ՚ի վեր քան զած մէկը չի կայ , նոյնպէս յերկրի գերագոյն քան զմարդ կենդանի մը չի կայ : **Լ**ւս անտաքանք կըսեն՝ թէ մարդն կըսվի ըստ պատկերի նոյ , որովհետեւ նոյ նմանութի ունի ներքոյ և արտաքոյ • քանզի ՚ի ներքոյ ունի նմանութի յիշողականութի՝ իմացականութի՝ և կամօք , ինչպէս հրեշտակներն ալ այս նմանութի ունին : **Լ**ւս արտաքուստ ևս ունի նմանութի զոր չունին հրեշտակք , քանզի ինչպէս որդին միածին է ՚ի հօրէ նոյ նոյն բնութի , այսպէս և մարդն է ՚ի մարդոյ նոյն բնութի : **Լ**ւս ինչպէս իշխօղ է անբոլոր ստեղծուածոց՝ որ ՚ի ներքոյ ինքեան , նոյնպէս և իշխօղ է մարդ այնոցիկ՝ որ ՚ի ներքոյ ինքեան • ըստ այնմ՝ || Ջանմ ինչ հնազանդ արարեր ՚ի ներքոյ ոտից նորա • սաղմոս • Ը • 8 || :

Կայենի մատողին համար ան կըսէ Կայենին , || Ո՛չ ապաքէն ուղիղ մատուցանես , և ուղիղ ո՛չ բաժանես՝ մեղար • ծննդոյ • Դ • 7 || : **Ի**նչ պիտի ըլլայ այս ուղիղ մատուցանելը , և ո՛չ ուղիղ բաժանելը :

Պ • **Ո**ւղիղ մատուցանելը՝ պարզաբար լսելով , կիմացվի՝ թէ մատուցանելոյդ գործը ուղիղ է • որովհետեւ պէտք է մարդոյս , երկրի բերքերուն՝ որոնք նոյ տուրբովը կը վայելէմք , մէկ մասը ՚ի փառս պարգևողին նոյ ընծայել : Բայց ուղիղ ո՛չ բաժանես ըսելը այս է , որ երկրի բերքերուն աղէկը իրեն պահեց , և գէշերը աստուծոյ մատոյց :

Ինչո՞ւ այս Կայենի մեղքը թողութիւն չունեցաւ :

Պ • **Բ**անզի Կայեն կըսէր , թէ || Մեծ է պատիժ իմ՝ քան զթողուլդ զիս || • ծնն • Դ • 13 || : **Ո**րով ըսել կը կամէր , թէ իմ մեղքս քու ողորմութիւնէդ մեծ է • արդ՝ առ ողորմութիւն նոյ նայելով՝ աշխարհի բոլոր մեղքը ջուրի կտթելի կը նմանին :

Հ . Ե

Մտուածաշունչին մէջ նախաստեղծից համար կըսվի ,
 Թէ || Եւ անուանեաց զանունն նոցա Ադամ , յաւուր յորում
 արար զնոսա . ծննդոց . Է . 2 || : Ո՛ւր կը մնայ արդեօք կո-
 ղակցին Եւայ անուներ :

Պ . Ադամ բառը՝ առաջին մտօք յատուկ անուն է , և երկ-
 րորդ մտօք՝ հասարակ անուն է : Աւտի երկրորդ մտօք Ադամ ,
 մարդ ըսել է . և որովհետև մարդ բառը հասարակ է , Թէ այր
 մարդու և Թէ կնոջ , նոյնպէս և Ադամ՝ բառը : Մաև ըստ
 եբրայական լեզուին՝ բառս Ադամ , զնի Ադամն , որ ըսել է՝
 հող ՚ի հողոց . ուստի Եւայ ըսելն ալ Ադամ՝ ըսել է , այսինքն
 մարդ , որ է հող : Արիութիւն ալ մէկ անուն դրաւ ձծ , որ
 գիտնան կողակիցները՝ Թէ մէկ մարդու պէս են իրարու հետ՝
 երկու մարմնի մէջ . և ինչպէս որ անունով մէկ են , նոյնպէս
 պէտք է իրենց հոգևով և կամօք միաւորիլ , և մի հոգի և մի
 կամք ըլլալ :

Հ . Զ

Ադամին մեղանչելէն ետքը ձծ կը կանչէ ըսելով , || Ո՛ւր
 ես || . արդեօք սուր ըլլալը չէ՞ր գիտեր ձծ :

Պ . Քա՛ւ լեցի , ձմ ինչ յայտնի է իրեն . բայց որ կըսէ ,
 ո՛ւր ես , ըսել կուզէ , Թէ ես քեզի անմեղ ստեղծեցի , եօթ-
 նարփեան շնորհօք զարդարեցի , այժմ՝ ո՛ւր մնացիր , ինչո՛ւ մե-
 կացար այդ ձծապարգև փառքը : Մաև յանցանք ունեցող
 մարդը յայտնի է՝ որ կամչնայ երևալ , բայց ձծային անձա-
 ուելի ներողութիւն ամենեին յետս չի քաշեց իւր մարդասիրու-
 թիւնը Ադամայ վըսէն , այլ համարձակութե՛ տեղի կուտայ ,
 սիրտ կուտայ , սուր ես ըսելով , որ գնացէ այն ալ յանցանքը
 ճանչնալով , մեղայ գոչէ . սակայն Ադամ արժանի ընել չի
 տրվաւ ինքը զինքը զղջման շնորհաց :

Հ . Ե

Քրճեղեղէն ետքը տապանին մէջէն Նոյ ագռաւ մը
 Թող կուտայ , և կըսէ նք գիրը , Թէ || Եւ ագռաւն , և անդրէն
 սչ գարձաւ . ծնն . Ը . 7 || : Աւ յետոյ աղաւնին Թող տալուն
 համար կըսվի , Թէ՛ || Չգտեալ հանգիստ աղաւնոյն ոտից իւրոց ,

դարձաւ առ նոյ ՚ի տապանն • Ճնն • Ը • 9 ॥ : Արդ՝ եթէ տեղի չի կար աղաւնիին դադարելու , ագռաւը ո՛ւր դադարեցաւ :

Պ • Ագռաւը երբ թող տրվեցաւ , իւր ուղածին պէս իրեն ուտելիք գտաւ ջուրին երեսը , որ էր խողովօղ կենդանեաց և մարդկան մարմինները • Բայց աղաւնիին յարմար ընդեղէն բան մը տակաւին չէր երևար , վասն որոյ աղաւնին իւր սնուցանօղին քով վերստին դարձաւ :

Հ • Ը

Արբ Աովա Սողոմ՝ քաղաքէն կելլար , ինչո՛ւ անձ պատուի րեց հրեշտակաց միջնորդուք՝ որ եաւը չի նայի • Ճնն • ԺԹ • 17 :

Պ • Չորս պատճառ կուտայ Աուսելիս : Այն՝ Աովայ հնազանդութիւն փորձելու համար : Արկորդ՝ չէր ուղէր անձ , որ պատժվօղներուն դառնալով Աովա , ցաւակից ըլլայ անոնց : Արրորդ՝ արագ հեռանալու համար : Չորրորդ՝ չըլլայ , որ Աովայ միտքը դառնայ : Ասկից մեղալ պէ՛տք է սորվիլ , մեղաց կամ անզեղջ մեղաւորի վրայ չի նայիլ , քանզի այ կամայը դէմ է :

Հ • Թ

Պովայ կնոջը համար կըսվի , թէ արձան աղի եղաւ • այդ ինչպէս չի հալեր անձրեւէն :

Պ • Այն դարմանար չի հալելուն , քանզի աղին անձրեւէն հալիլը՝ բնութեան գործ է • Բայց անձային կարողութիւն տէր և իշխան է բնութե՛ն , ուրեմն անձ ինչ որ կը գործէ , գործոյն որ պիտու թիւ մի՛ հարցնէր : Աւ քան զհարցմունքաւ աւելի՝ զարմանալի ինչ կայ այդ կնոջը վրայ , քանզի կըսեն ոմանք այսպէս , եթէ կտոր մը կարես այդ արձան աղիէն , վարդաղակի արիւն կը հոսվի , և տեղը կը լցվի : Աթէ ըսես , արձան է՝ ինչպէս արիւն կը հոսէ , կըսեմ՝ թէ ըստ օրինակի վիժին , որ իսրայելացւոց ջուր կը բղխէր յանապատին • ահա և անկենդան արձանն արիւն կը հոսէ :

Հ • Ժ

Ասրայելացւոց ազգին գերի մնալուն համար Եգիպտոսի մէջ՝ սուրբ գիրը չորս հարիւր երեսուն տարի կը գրէ • ॥ Եւ բնակութիւնն որդւոցն իսրայելի՝ զոր բնակեցան յԵգիպտոս

Եգիպտացւոց , և յերկրին Քանանացւոց ինքեանք և հարբ իւրեանց , ամբ չորեք հարիւր և երեսուն . Եւր . ԺԷ . 40 ॥ : Աւսնոյն նք գիրն է , որ կը վկայէ , զոր ասաց ձժ առ Աբրահամ .

॥ Գիտելով գիտասջիւր , զի պանդուխտ եղիցի զաւակ քո յերկիր ոչ իւր իցէ , և ծառայեցուցեն զնն , և չարչարեսցեն , և ասապեցուցեն զնոսա ամն չորեք հարիւր . Ծնն . ԺԷ . 13 ॥ :

Ինչ պիտի ըլլայ այս ներհակութիւր , որ մէկ տեղ չորս հարիւր կըսէ , և միւս տեղ չորս հարիւր և երեսուն կըսէ :

Պ . Ընդհանրն ընդգիմութի չի կայ այս խօսքերուն մէջ . երկուքն ալ Մովսէսի բանքն են , միթէ ինքը իւր գրածին կը ներհակի , քաւ լիցի . այլ երկուքն ալ ճշմարիտ են : Այսանի է , որ Յովսէփ իւր եղբայրներէն գերի ծախվեցաւ յԵգիպտոս , և յետոյ Եգիպտոսի նոր եղաւ . և սղութիւն տարին ցորենի համար եկող իւր հարազատ եղբարցը ծանօթութի տրվաւ , անոնք ալ գացին իրենց հօրը իմացուցին , որ և այն ալ իւր բոլոր պարագայիւքը յԵգիպտոս եկաւ , և հոն բնակեցաւ :

Երբ էթէ Իսրայէլացւոց աղգին Եգիպտոսի մէջ ըրած գերութիւնը՝ չորս հարիւր երեսուն տարի իմանաս , գիացի որ Յովսէփի պ գերի ծախվելէն է սկիզբը . և երբ չորս հարիւր տարի իմանաս , գիացի որ Յակոբ նահապետին յԵգիպտոս մտնալէն է սկիզբը , քանզի Յովսէփ երեսուն տարի յառաջ ծախված էր . ապա էթէ մտադիւր քննութիւ կարդաս սուրբ գիրքը , քաջ կ'իմանաս ասոնց ամմէնը :

Հ . ԺԱ

Ինչ ցոյց կուտայ Մովսէսի գաւազանը , որ յօձ դարձաւ :

Պ . Իմացվի Եբրայեցւոց աղգը , որ Յովսէփին ժամանակը իշխանութե գաւազան ունէր Եգիպտացւոց մէջ . երբ Յովսէփ մեռաւ , Եբրայեցիք Եգիպտացւոց մէջ օձու նման ատելի և գարշելի եղան . բայց ձժային այցելութի վերստին գաւազան եղան Մովսէսի միջնորդութեամբ :

Հ . ԺԲ

Ինչ ցոյց կուտայ Մովսէսի ձեռքը ծոցը տանիլը՝ և բորոտ հանելը , և վերստին բժշկելը :

Պ . Մովսէսի ձեռքը՝ Եբրայեցւոց ժողովուրդը կը նշանակէր , որ երբ սկսան Մովսէսի կամօցը հակառակ խստութիւ

վարիլ, իբրև բորոտ համարեցան • և երբ Մովսէս գթութբ զանձ կաղաչէր անոնց համար, և յանցանքնին կը ներվէր, բորոտութենէ սրբըված կը համարվէին :

Հ • ԺԳ

Մովսէսի՝ գետէն ջուր առնել և յարիւն դարձունելը ինչ ցոյց կուտար :

Պ • **Ա**րը նշանակէր Եբրայեցւոց արու զակըններուն ջուրը թափելը Եգիպտացւոց անիրաւութբը, որ Փարաւօն թագաւորին ժամանակը կընէին • որ և յետոյ այ Վրէժխնդրութբը իրենք ալ կարմիր ծովուն մէջ խղըրվեցան :

Հ • ԺԴ

Սորենին՝ որ Մովսէսի երևեցաւ, որ կը վառէր և չէր պրէր, ինչ ցոյց կուտար ներկայապէս (իբր այն ժամանակին), և զինչ տպագայապէս :

Պ • **Ս**որենին մէջի կրակը կը նշանակէր անձ, և մորենին՝ Եբրայեցւոց ազգը, որոնք խրատական գաւազանաւ կը տանջըվէին ՚ի ձեռս Եգիպտացւոց, բայց օրէ օր կը զօրանային՝ և չէին ոչնչանար, ինչպէս որ մորենին կը վառէր և չէր պրէր, այս մեկնութիւնը ներկայապէս է : Սակայն ըստ տպագային և ըստ խորհրդական մեկնութեանն՝ ամէն անձարանք և վարդապետք եկեղեցւոյ՝ կիմանան յիսուսի քի ան մերոյ ամենասուրբ ծնունդը ՚ի կուսէն Մարիամոյ, յոր վառեցաւ հուրն անային որդին միածին, և անխախտ պահեաց զկուսութիւն ամենամարուր ծնողին իւրոյ :

Հ • ԺԵ

Նին օրինաց մէջ զգետուց մէկը տախտակ դատաստանի կըսվէր, որ քահանայապետը կուրծքին վրայ կը կրէր՝ որ մեծագին բան մի էր, և վրան գրել տրված էր անձ, յանդիմանութի և ճշմարտութի. ինչ մեկնութի ունին այս երկու բառը :

Պ • **Ո**ւէ եօթանասուն թարգմանիչքն՝ և թէ մեր թարգմանիչքն այս մեկնութիւնը կուտան, այսինքն յանդիմանութիւն, կամ յայտնութի կամոցն այ, և ճշմարտութիւն տպագայից և գաղանետոյ, որ անձ կը յայտնէր քահանայապետին՝ այն խոր-

հրդաւոր տախտակին միջնորդութիւնը , սնորհ համար հրաման եղաւ գրել այդ երկու բառը այն տախտակին վրայ , և միշտ կուրծքերնուուն վրայ ունենալ՝ երբ ՚ի սրբութիւնս կրմանայ տուալի ան : Բարոյականապէս սորվիլ պէտք է և մեր քահանայից և քահանայապետաց՝ միշտ սրտին մէջ ունենալ զյանդիմանութիւն հրամանացն նոյն իրենց պաշտօնին նայելով , և ճշմարտութիւն գործածել թէ իրենք իրենց , և թէ իրենց ժողովրդոց վրայ :

Հ . Ժ . 2

Սուեալ մորենիին համար ներկայապէս և ապագայապէս և խորհրդապէս մեկնութիւն տրվի . եթէ կարելի է այլաբանօրէն մեկնութիւն մի ևս տուր :

Պ . Սպայէս կուսուցանէ սուրբն Գրիգոր Թադեւոս :
 « Սուեալ մորենեալ՝ զինչ ինչ այլ իմաստուք , կամ թէ զինչ
 « այլ եցոյց մեզ ան , եթէ ոչ զի յայնմանէ ժողովրդէնէ ելա-
 « նելոց էր՝ որ ՚ի հրում անութիւն , զցաւսն մարմնոց մերոց ,
 « իբրև զիսուշտ մորենեաց ընդունելոց , և զանծախելի գոյա-
 « ցութիւն մարդկութեան մերոց՝ ևս ինքեան բոցում անութիւն
 « պահելոց : Բայնքն ինչպէս մորենիին կրկառէր և չէր հատ-
 « նէր , նոյնպէս քի առած մարդկային բնութիւնը մեզմէ , որ
 « անային անձին հետ միաւորեց , մորենոց փշի նման եղեալ
 « մարդկային բնութիւնը , չի ոչնչացաւ ՚ի հրոյ անութիւն :

Սու անձառելի զօրութեան՝ գործածման հրաշ , որ նախ՝ զգալի օրինակօք ցոյց կուտայ , որ յետոյ ըսած ժամանակնիս չի կասկածինք :

Հ . Ժ . 3

Պարաւօնի առջև Մովսէսի ըրած սրանչելիքներուն համար՝ մէկ երկու հարցմունք ունենալուս պատճառաւ , նախ՝ սրանչելիքն ինչ է՝ այն կուղեմ իմանալ :

Պ . Սրանչելիքն է յարթօղ ան զօրութեան բնութեան և ան բնական պատճառաց և կարողութեան մարդկան և հրեշտակաց : Բայ սահմանէն իմանալ պէտք է մեզնի , գործ մը՝ կամ հնարք մը՝ որ արհեստի ճարտարութիւն , կամ հրեշտակաց զօրութիւն՝ կամ բնութեան հեղինակութիւն կրկայ , սրանչելիք չըսվի . քանզի սրանչելիքն այն է , որ ասոնց ամբնուուն կարողութեան գերազանց պիտի ըլլայ , մինչև որ ըսես՝ թէ մասն նոյն է ՚ի սմա , ահա այն է կատարելապէս գործ սրանչելեաց :

Եւ յս ըսածեղ Հարցընել Հարկ եղաւ , կախարդները՝ կամ թէ դւերը՝ որ կախարդաց փր են , զարմանալի գործեր կրնան գործել և ցուցընել , անոնց սքանչելիք չըսեմք :

Պ . Երովհետև ըսի՝ թէ սքանչելիք փրային կարողուէ գործեն , ապա դւեր սքանչելիք չեն կրնար գործել . բայց մարդկային մտաց զարմանալի բաներ կրնեն . ինչպէս առ աչօք բան մը ցոյց կուտան շատերուն՝ որ իրականացէս չէ՛ . ըսեմք թէ առ աչօք մէկին գլուխը կը կտրէ՝ և վերստին տեղը կը դնէ . եթէ կարած գլխոյն փրը իրաւցընէ մեռաւ՝ և յետոյ կենդանացաւ , հաւատամ սքանչելիք ըլլալուն : Աւելի սուտ և առ աչօք ըլլալը կուգես հաստատել , դու կտրէ՛ այն մարդուն գլուխը՝ թող այն կախարդը կենդանացընէ . յայտնի է որ չի կրնար :

Երագ արագ տեղափոխուի կրնեն , որովհետև թէթև և պարզ հոգիք են հրեշտակաց նման , ինչպէս որ Սիմօն կախարդը յօգը հանեցին արագութեամբ մը՝ բայց վար ձգելէն ետքը՝ կտորվանքները անթիւ եղան :

Նկենդան իրաց մէջ կը բնակին և խօսել կուտան , ինչպէս կուոց մէջ : Սարդոյ կամ կենդանիի մարմին կառնեն , և կը պըտըրին գիշերը՝ որ երկիւղ տան մարդոց , և իրենց ծառայօղ կախարդներուն ժողովուրդը շատցընեն՝ նուսխայ գրել տալով :

Սարդկային կիբքը կայլոյլեն , ըսեմք թէ երկու սիրելեաց մէջ թշնամութիւն կը ձգեն : Ննական պատճառօք ներկայանալ կուտան մէկ գործի մը արագացէս . ինչպէս ըսեմք՝ թէ բնական պատճառօք՝ այսինքն ասրերօք շառ ժամանակի կարօտ եղած բան մը՝ որ յառաջ գայ , այն ասրերաց զօրութիւն սասակացընելով՝ քիչ ժամանակի մէջ յառաջ կը բերէն :

Ասոնց բոլոր հնարքները ոչինչ կըլլան ճշմարտա քրիստոնէին առջին , երբ միշտ իւր հոգևորական ղէնքովը վառեալ և պատրաստ կըլլայ . ինչպէս որ կը հրամայէ Գաւիթ . ॥ Անկղին ՚ի կողմանէ քու մմէ հաղարք , և բիւրք ընդ աջմէ քու մմէ , և առ քեզ ինչ ոչ մերձեսցին . առդ . 7 , 7 ։

Երբ փարաւօնի կախարդները իրենց գաւաղանները գետինը ձգեցին՝ այն գաւաղանները օձ դարձան . ատոնք ճշմարտութեամբ օձ էին , եթէ սուտ :

Պ • Սմանք սուտ երևմունք կը համարին , և ոմանք ճշմարիտ էր կըսեն • քանզի այս պատճառը կը խօսին՝ եթէ սուտ ըլլար , ապա Ահարօնի օձը՝ որ այն օձերը կը ըլլէց , այն ալ սուտ կը ըլլար : Այլ եթէ ըսես՝ ինչպէս ըրին , ահա վերի ըսած պատասխանէս իմացիր • որովհետեւ ՚ի բնական պատճառաց օձ կը ըլլայ , բայց ժամանակի կարօտ է • դեւերը նոյն պատճառաց զօրու թիւնը սասակացընելով՝ արագ մը ընել կուտան , ինչպէս վերը ըսի •
կամ՝ ուրիշ կերպիւ :

Հ • Ի

Սուրիշ կերպիւ ըսածդ ինչպէս է :

Պ • Նհարօնի նման անօրէն զօրու թիւնը չի կրցին գաւազանին փայտեղէն գոյացու թիւնը՝ ՚ի գոյացու թիւնը ճշմարիտ մարմնեղէն օձի փոխարկել • այլ դիւաց միջնորդութիւն ուրիշ տեղէ կենդանի օձեր բերել տրվին , և իսկոյն այն գաւազանները անտես ընելով՝ անոնց տեղը կանգնեցուցին , Այսպէս իմացիր այլ միւս կախարդական գործքերնին , որոնցմով իբր նմանեցան Մովսէսի :

Հ • ԻԱ

Ինչու անօրէն այդչափ թոյլու ու թիւն կընէ կախարդներու , որ այդ զարմանալի բաները կընեն :

Պ • Իմացընելու համար թէ՛ որչափ մոգութիւն արհեստը կըրնայ աչք կապել • ևս կախարդները Մովսէսէն յաղթելով յայանի ըլլայ , որ Մովսէսի գործը աստուծով է՝ և ոչ թէ արհեստիւ : Այլ զի ցոյց տայ՝ որ միշտ չարերը բարեաց հակառակ են , բայց բարեաց հաւատքով՝ ոչինչ կը ըլլան չարասերին հընարները • և վերջապէս անօրէն զօրութեան պատիւը կախարդաց անգամ՝ փարաւօնի և Եգիպտացուց սուղին խոստովանցընել տայ , թէ մատն նոյ է այդ :

Հ • ԻԲ

Որչափ և ինչ էին Եգիպտացուց պատիժները , որ Մովսէսի ձեռքովը կրեցին :

Պ • Տասն էին : Առաջինն՝ ջուրին յարիւն փոխվին էր : Երկրորդ՝ գորտերուն գալն էր : Երրորդ՝ մուսն , այսինքն սիվրիսինէկն էր : Չորրորդ՝ շանաճանճն էր : Հինգերորդ՝

կենդանեաց ժամտամահ և սատակումն էր : Ա՛յցերորդ՝ մարդոց և անասնոց վրայ պալար՝ այսինքն խապառճըխ , և ուռուցեալ վէրքերն էր : Ա՛թներորդ՝ անհնարին որոտումն՝ կարկուտ՝ և փայլատակմունք էր : Ա՛թերորդ՝ մարտին էր : Ա՛ննե-րորդ՝ երեքօրեայ թանձրամած խաւարն էր : Տասներորդ՝ անդրանկաց կոտորումն էր :

Հ • Ի Գ

Ա՛յցափ ժամանակ տևեց այդ պատիժները :
 Գ • Ա՛րոււնելիոս կըսէ՝ թէ քսան և եօթն օր տևեց :

Հ • Ի Գ

Ա՛յդ ըսած պատիժներուդ մէկը ջուրին յարիւն փոխ-վին էր , որ Փարաւօնի կախարդներն ալ ըրին , ինչպէս որ կը վկայէ սուրբ գիրքը . եթէ Եգիպտոսի բոլոր ջուրերը յարիւն փոխվեցաւ . ի՛նչ ջուր էր՝ որ կախարդները յարիւն փոխեցին :

Գ • Օ՛ անաղան մեկնիչք՝ զանաղան մեկնութի՛ կուտան այդ հարցմանդ . բայց Օգոստինոս կըսէ՝ թէ Գեսեմայ երկիրէն բերին , որ Եգիպտոսի մօտ է : Ա՛րոււնելիոս կըսէ՝ թէ Մովսէս տրվաւ այդ ջուրը կախարդներուն , քանզի Եբրայեցւոց ջուրը յարիւն փոխված չէր : Ա՛ւ ինչպէս որ միւս ինն պատիժներուն հաղորդ չէին Եբրայեցիք Եգիպտացւոց հետ , նոյնպէս ջուրին յարիւն փոխվելուն ալ հաղորդ չէղան :

Հ • Ի Ե

Ա՛նչո՛ւ Փարաւօնի խղճրված ծովուն՝ կարմիր կըսվի :

Գ • Ա՛յբրայ կերպ կը խօսին զանաղան անձինք , բայց մեզն հաւանականը այս է որ , այն ծովուն յատակի աւազը կարմիր է , անոր համար կարմիր կըսվի : Ա՛ւս ոմանք կարմիր ըսվելուն պատճառ կուտան՝ թէ այդ ծովուն մէջ բուսա (մէրճան) կը բուսնի :

Հ • Ի Զ

Ա՛մպեղէն սիւնը՝ որ առաջնորդ եղաւ Իսրայէլացւոց , երբ Եգիպտոսէ ազատեցան՝ և աւետեաց երկիրը կերթային , ինչո՛ւ համար ցերեկը ամպի նման կերևար , և գիշերը հրոյ նման :

Պ . Եւ յայտես կը վարդապետեն՝ թէ ցերեկը՝ այսինքն ՚ի կեանս արդարոց ամպի նման հովանաւորութիւն ունի քս . բայց գիշերը՝ այսինքն ՚ի կեանս մեղաւորաց է՝ իբրև հրեղէն և զարհուրելի :

Հ . ԻԷ :

Ինչո՞ւ թող չէր տար անձ Եբրայեցւոց՝ յերկնից իջեալ մանանայն շատ ժողովէլ , այլ օրվան բաւականին չափ ժողովէլ հրաման ըրաւ :

Պ . Եւ յառաջառաւն էր՝ որ այն նախատեսութիւն կապվին , և սորվին՝ թէ ինքն է օր ըստ օրէ կերակրօղը . և չի հոգան իրենց տարեկան կամ շաբթըվան ուտելիքը . ինչպէս որ և մէք սորվէցանք հանապաղորդական հացը խնդրել աստուծմէ :

Հ . ԻԸ :

Ինչ է անձային այս հրամանին մեկնութիւնը՝ սեղանի շինութիւն համար , որ կըսէ ॥ Սեղան հողեղէն արասցիք ինձ . . . ապա եթէ սեղան ՚ի քարանց առնիցես ինձ , մի՛ շինեսցես զնս կոփածոցս (չէքիճով տաշած) . Եւեց . Ի . 24 ॥ :

Պ . Եւ ինչ որ բառուկեաց մեկնութիւնները մէկ դի ձգելով՝ ըստ Կուռնելիոսի տեսիք , թէ Սեղան ՚ի հողոյ կամ յանտաշ քարանց արասցես ինձ . քանզի Եբրայեցիք դէպ ՚ի կուսպաշտութեան կողմը դիւրաւ կըսասէին , անոր համար ձուլածոց կամ տաշած կամ ձարտարութիւն շինված սեղան չի ուղէր , որ կուսպաշտութիւն հեռի մնան : Եւս հաւանական չորս պատճառ կը խօսին :

Մտախ՝ հին կտակարանի պատարագքն կամ զո՞հքն՝ կողիտ և տգեղ էին , այսինքն միայն իբր օրինակ էին պատարագին յի . քի , որ ՚ի սեղան խաչին միանգամ արիւնսթաթախ եղև :

Երկրորդ՝ որ ցոյց տար , թէ որքան խիստ և անտաշ պիտի ըլլար՝ քի նոյն սք սեղանը , այսինքն սք խաչը :

Երրորդ՝ անկարգ և անկանոն ընէլ կուտայ , որով իմացնէ հին պատարագին անհիմն ըլլալը , մանաւանդ ժամանակէ ետքը խափանվիլը :

Չորրորդ՝ ինքն անձ՝ որ ընդունօղն է այն զո՞հին , առաւել ՚ի զո՞հն հայի քան թէ ՚ի սեղանն , և առաւելադէս անոնց մարտութեանը և սրբութեանը ունէր հաճիլ՝ քան թէ սեղանին յարմար կամ անյարմար ըլլալուն :

Ննչ նշանակուածի ունին այս չորս նիւթերը , բէհէզն , կարմիրն , ծիրանին , և կապուտակն , որոնցմէ եղաւ Տին խորանը :

Պ • Պուռնեւիտս կըսէ՝ թէ այս չորս նիւթերը՝ չորս տարբերք և բոլոր աշխարհը կը ցուցունեն , որոյ օրինակ էր Տին խորանը . քանզի բէհէզը կը ցուցունէ հողը • ծիրանին՝ ծովը • կապուտակը՝ օդը • կարմիրն՝ հուրը : Ըսոնք կը ներկայացընեն այ համաբնութեան խորանը , և օրինակ խրատու է մեզի , թէ ինչպէս յարգուածք և մաքրուածք մանաւ պէտք է ՚ի խորանն և ՚ի տաճարն :

Հ • Լ

Տին խորանը՝ ինչո՞ւ սուրբ գրոյց մէջ խորան վկայուածեան կըսվի :

Պ • Պուռնեւիտս կըսէ՝ թէ խորանը կը պարունակէր օրէնքը , որ էր վկայութիւն թագաւորին կամաց և թագաւորին ուխտի , ասոր համար խորան վկայութեան կըսվէր :

Հ • ԼԱ

Սովէս էրբ Սինեական լեռը թագաւորութեան գնաց և ուշացաւ , խորացելոցիք Բորլովեցան Ահարոնի վրայ , և ըսին թէ՝ Սովէս գնաց չեկաւ , մեզի թագաւորը՝ որ պաշտեմք , և Ահարոն ալ ոսկեղէն զարդերնին ուղեց , և ձուլածոյ որթ մը շինեց՝ որ պաշտեն , ինչո՞ւ ուրիշ կենդանիի կերպարանքով բան մը չի շինեց :

Պ • Յայտնի է որ Եբրայեցիք Եգիպտացւոց հետ սորված էին , և Եգիպտացիք կուռք կը պաշտէին , և պաշտած կուռքերնուն անունը Սարապիս կամ Սերապիս էր • այս կուռքը եղի կերպարանքով էր , որոնք Եգիպտոսի մէջ շատ տեսած էին , վասն որոյ եղի կերպարանքով շինեց :

Հ • ԼԲ

Սեղադրելի չէ՞ Ահարոն այդ գործոյն համար :

Պ • Իւր ուղեւովը չի գործեց Ահարոն այդ գործը՝ այլ երկուղէն , եթէ քիչ մը դեմ խօսած ըլլար՝ պիտի քարկոծէին • և ինքն ալ իւր իշխանական պատիւը չի կըրցաւ գործածել :

ուղէց որ հնարքով մը արգիլէ այդ գործը . և այս պատճառաւ ըսաւ՝ թէ ձեր կանանց զարդերը բերէք , որ ձեզի ձուլածոյ անձ մը ընեմ : Արովհետեւ կանանց զարդը և ոսկեղէն ինչքը իրենց հոգիէն աւելի է , վնասոյ էրիկ մարդոց ըսաւ՝ թէ կնիկներնուդ ոսկեղէն զարդերը բերէք , իբր այս մտօք՝ թէ կնիկները իրենց զարդերը չեն իտար :

Եւս Ահարօն մտածեց ձուլածոյ շինել , որ մինչև գաղափարը շինվի՝ և ոսկեղէն զարդերը հալին , Մովսէս կուգայ լեռնէն , և ինքն ալ կազատի : Բայց այդ կարծիքները ոչինչ էլաւ , քանզի այնքան կուսպաշտութե՛ն անոր անրէր էր Եբրայեցոց սրտին վրայ , որ չէ՛ թէ իրենց կանանց զարդը , այլ և բոլոր ինչքերնին եթէ ուղէր՝ պիտի տային :

Ընած կուռքն ալ եզի կերպարանքով շինելուն՝ այնպէս կը կարծէր , թէ որովհետեւ Եգիպտացիք այդ կերպարանքով կուռք ունէին , որ ոչ պատիժները կըցաւ արգիլել , և ոչ ալ Փարաօն կարմիր ծովէն ազատել , և գնացէ Եբրայեցիք ալ այդ միտք բերելով՝ կամք չեան այդպիսի կուռքի : Բայց ասոնց բոլորը ընդունայն եղաւ , և Ահարօն ակամայ և անարձութեամբ մեղանչեց , և յետոյ ըստ օրինացն արարողութեանց քաւեցաւ ՚ի մեղաց :

Հ • ԼԳ

Մովսէս երբ տեսաւ ժողովուրդը կուսպաշտութե՛ն մէջ ինկած , ինչո՞ւ լեռնէն բերած անձային պատուիրանաց երկու տախտակը՝ բարկութեամբ մը կոտրեց :

Պ • Եւսպէս կըսեն անձաբանք , թէ ՚ի սուրբ նախանձուէ շարժեալ՝ անոնց հրօտարակական ամբարշտութեանը դէմ՝ արժանի չի տեսաւ , որ անձային օրէնքը այնպիսի մոլեգնեալ և արբեալ ժողովրդեան բերէր :

Հ • ԼԴ

Եւս որթը ինչո՞ւ Մովսէս այրեց , և խարտեց , և ջուրին երեսը ցանեց , և խմցուց Իսրայէլացոց • Էւէյ • ԼԷ • 20 :

Պ • Եւս համարհելի ցոյց տալու համար իրենց պաշտած կուռքը . և խարտելով խմցուց , որ յետոյ տեսնան իրենց աստուածոյն ինչ ըլլալը , և գիտնան անոր անզօրութիւնը և անարդութիւնը :

Երբ Իսրայելացւոց ազգը Եդիպոսի գերութենն աղատեցաւ, քառասուն տարի անապատին մէջ մնաց, ուսկից հանդերձ կառնէր կը հագնէր այնքան տարիին մէջ:

Պ. ⁴ Եդիպոսէն ինչ հանդերձով որ ելան՝ անով մնացին, քանզի այն քառասուն տարիին մէջ հանդերձնին չի հինցաւ անապատին նախախնամութիւն, ինչպէս որ կը վիպէ ևս նոյն նախախնարգարէն Մովսէս, որ կըսէ իւր ժողովուրդոցը. || Եւ ահա էած զձեզ զքառասուն ամն ընդ անապատ, ոչ հնացան ձորձք ձեր, և ոչ մաշեցան կօշիկք յոտից ձերոց. ք, օրէն. իթ. 5 ||:

Իսրայելացւոց ազգին վրայ Մովսէսի ունեցած երախտեացը համար Գաւթի մարգարէն կը գրէ, || Ի վիմէ մեղը յագեցոյց նոցա ||. սուրբ գիրքին մէջ տեղ մը գրված չէ, թէ Մովսէս վէմէն մեղը վաղցուց. Գաւթի այս խօսքը ինչպէս իմանալ պէտք է:

Պ. ¹ Երբ յայտն կըսէ Յովհանն ոսկեբերան, թէ ժողովուրդը երբ անապատին մէջ ծարաւ մնաց, յայտնի է՝ որ այն հրամանաւ Մովսէս ջուր բղխեցոյց ապառաժէն: Թողովուրդը կարի ծարաւ և ջուրի կարօտ ըլլալով յանկարծ այն պող և պարզ ջուրին վրայ որ թափեցան, այնքան անոշ էկաւ իրենց, որ ըսին՝ թէ այս ջուր չէ, այլ մեղը է, վնորոյ մարգարէն կըսէ՝ || Ի վիմէ մեղը յագեցոյց նոցա ||:

Մովսէս մարգարէին պատկերը երբ կը նկարեն, գլուխը երկու եղջիւրի նման բան կը դնեն, այս ինչ նշան պիտի ըլլայ, կամ ինչ միտք է այդ եղջիւրները:

Պ. ² Երբ կըսեն, թէ երբ Մովսէս Մինեական լեռնէն կիջնար օրինաց տախտակները բերելով, լուսեղէն երկու եղջիւր կերևար ճակատը. իբր բերած օրէնքը խեթիիչ (պույնոստով զարնօղ) և ծառայեցուցիչ էր. ուստի ահ և երկիւղ տալուն նայելով՝ եղծական էր, և անգրափօխելի էր աւետարանական քաղցր և համեղ շնորհաց օրէնքին, անոր համար և քն կըսէր, || Լուծն իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի ||:

Մովսէս մարմնոց բորոտութեան սեպհական եղած արարողութիւնները աւանդելէն ետքը , կրսէ և հանդերձի բորոտութե համար , || Եւ ձորձ՝ յորում լիցի արած բորոտութե , և այլն • Ղևասոսոս • ԺԴ • 47 || : Մարմինը բորոտութեան կը պատահի , բայց հանդերձը ինչպէս կը բորոտի :

Պ • Սմանք իմացան , թէ հանդերձին բորոտութիւնը ցեցին կերածն է , բայց անյարմար է այդ մեկնութիւնը , քանզի ցեցին կերածը միայն բորեղէնը կը լլայ , և հանդերձ ըսածդ ուրիշ նիւթերէ ալ կը լլայ , և Մովսէսի խօսածները ցեցի կերած հանդերձի համար իմանալ չի վայելը :

Յարմար մեկնութիւնը այս է՝ որ բորոտեալ հանդերձ ըսելով , բորոտ անձանց հանդերձը պիտի իմանամք՝ մանաւանդ շապիկներնին • քանզի հոտած շարաւ մը՝ կամ ուրիշ խիժային ժանտ կծու հիւթ մը , որ բորոտին մարմինէն կը վազէ , և կը տարածի հանդերձնուն վրայ , այն ժամանակը Մովսէսի ըսած գոյները կը ցուցունէր հանդերձին վրայ՝ կարմիր՝ կանաչ՝ դեղին , և կծվութեամբը հանդերձը կուտէ և կը մաշէ : Եթէ լրվացվի այն հանդերձը՝ հազիւ կը պատուի , և վրայի արատները դժուարաւ կը մաքրին : Ուստի կը հրամայէ Մովսէս՝ այնպիսի տպականեալ հանդերձը այրել , որ չըլլայ թէ մէկը հագնի և բորոտի • քանզի օգուտ չունի բորոտեալին՝ եթէ դեղ ընես , քանի որ այն շարաւոտ հանդերձը վրան է :

Եւ յս կանոնը բժիշկներն ալ կը գործածեն , երբ այսպիսի ախտաւորի կերթան , նոր հանդերձ կը հագցունեն , որ չըլլայ թէ հին հանդերձէն ախար անդարձ ըլլայ :

Տանց բորոտութիւնը ինչ պիտի ըլլայ :

Պ • Սմանք ՚ի գիտնոց փիլիսոփայօրէն կը մեկնեն տանց բորոտութիւնը այսպէս , թէ պատին քարերուն անյարմար շարքէն կը լլայ , և պատճառն ալ այս է որ՝ աղի և բորակի և ծծումբի մասնիկներն են՝ որ օդոյն խոնաւութեբը կը թռունան , և քարին բարակ ծակտեացը մէջ միշտ ներս վազելով , կուտեն կը մաշեն քարին գոյացութե մածուցիկ յօդուածները , որոնցմով քարին ամուր կտորվանքը աւաղի պէս կը փշրին • և անկից կանաչ կարմիր արատներ կը տարածին պատին երեսը , ինչպէս բորոտութիւնը

մարդոյն մարմնոյն վրայ : Արբ պատին երեսի ծեփը թափել կըսկըսի , և գէշ բորակը շոգիներ այն պատէն դուրս կուգան այն տանը մէջ , և օդը ապականելով՝ կերպ կերպ տխտերու պատճառ կըլան այն տանը կամ սենեակին մէջ բնակողներուն : Աւելիք այսպիսի տուներուն հոգ չի տարվի՝ և շատ մնոյ , տունն ալ վտանգի մէջ կըլայ , և այն խոնաւութե շատութիւն մէջը եղողներուն բոլորն ալ կապականէ :

Բայց սուրբ գրոյն երևելի մեկնիչներէն ոմանք կըսեն , թէ ինչպէս Իսրայէլացւոց նորանշան պատիժները , նոյնպէս և այս մասնաւոր պատիժ մը կը համարին աստուծոյ իրենց վրայ մեղքերնուն համար : Այս մեկնութիւն Մովսէսի խօսքը կը հաստատվի , որ ՚ի դիմաց աստուծոյ կըսէ , || Յորժամ մտանիցէք յերկիրն Բանանացւոց , զոր էս ասց ձեզ ՚ի ստացուածս , և ասցցեմ արած բորոտութեան ՚ի տունս երկրին ստացուածոց ձերոց . զհասցսոց . ԺԴ . 34 || :

Այս այն տանց բորոտութիւնը ուրիշ թուեաւոր որպիսութեամբ էին , կամ այժմեան փիլիսոփայից ըսածին պէս այնպիսի մասնկուէք էին , որ ոչ միայն պատերուն մէջ , այլ և տանը բնակիչներուն և ընչից կրնան ապականութիւննին ներգործել , և անով փոխադրական տխտ մը պատճառել . անոր համար հրամայեց Մովսէս , տուներ ՚ի հիմանէ քակել , և այն քակածը բանի մը չի գործածել՝ ոչ քարը և ոչ փայտը : Արջապէս այս տանց բորոտութիւնը պատիժ կը համարիմ , և ոչ բնական ինչ :

Հ . Խ

Մովսէս և Ահարօն նոյն առջին նախապատիւ էին Իսրայէլացւոց աղբին մէջ : Բայց Ժողովուրդը ճանապարհին զանազան մոլութիւն գործելով , Մովսէս և Ահարօն չի կրցին մանաւ Աւետեաց երկիրը . ասոնց յանցանքը ինչ էր , ինչն արժանի չեղան :

Պ . Այդ ճանապարհորդութե մէջ երբ Իսրայէլացիք կադէս եկան , ջուր չի գտնուելուն համար արտունջ ըրին՝ ըսելով , թէ բերիք մեզի այս անապատ տեղը , որ ծարաւ պիտի ջարդէք . Մովսէս շատ բարկացաւ Ժողովուրդոց , և անոնց ապերախտութեանը համար կասկածեցաւ , թէ կամք չընէր նոյն իրենց ողորմիլ . վնորոց երկրայութիւն ըսաւ , || Մի թէ ՚ի վիմէս յայսմանէ հանիցեմք ձեզ ջուր || . այսպէս ըսելով իբր իմացունել կուղէր , որպէ թէ նոյն իրենց հետ չէր այն ժամանակը :

Բայց անձ ըսաւ Մովսէսի և իւր եղբօրը , որ խօսքով հրաման ընեն ապառաժ քարին՝ որ ջուր բղխէ , բայց չի խօսեցան , այլ Մովսէս միանգամ գաւազանաւը քարին զարկաւ՝ և ջուր չելաւ , քանզի անձ ուշացոյց իւր սքանչելիքը՝ իրենց երկմտութեան պատճառաւը , ինչպէս և սբ հարք կրվկայէն . ապա հարկ եղաւ , երկրորդ անգամ ևս զարկաւ Մովսէս գաւազանաւը այն քարին , և առատ ջուր բղխեց :

Ըստ երկբայութիւններնուն համար՝ որ ժողովրդեան առջին ցոյց տրվին , և այ հրամանը ըսածին պէս չի կատարելնուն համար , այսինքն ապառաժ քարին հրաման չընելնուն համար՝ Աւետեաց երկիրը մտնալու արժանի չեղան . և սբ գիրն ալ կրվկայէ ՚ի դիմաց այ այսպէս . || Խօսեցաւ աս ընդ Մովսէսի և ընդ Ահարօնի՝ և ասէ , յաւելցի Ահարօն առ ժողովուրդ իւր , զի մի՛ մտցեք յերկիրն՝ զոր ետու ողուոցն Իսրայէլն , քանզի բարկացուցիք զիս ՚ի վերայ ջուրցն բամբասանաց . Բուոյ . Ի . 24 || :

Բայց ըստ խորհրդական մտաց , որովհետև Մովսէս և Ահարօն ոչ իրենք մասն Աւետեաց երկիրը , և իրենց ձեռքովը Իսրայէլացուց ազգը մտաւ , ասոնք երկու եղբայր կը նշանակէին հին օրէնքը , որ չի կրօցաւ Աւետեաց երկիրը՝ այսինքն երկնից արքայութիւնը տանիլ իւր ժողովուրդը , որովհետև այդ շնորհը նոր օրինաց յատկացեալ պահված էր յի . բի ձեռքով , որոյ օրինակ եղև Յեսուս :

4 . ԽԱ

Մովսէս երբ յետին օրհնութիւնը տրվաւ ժողովրդոց , սկսեց Իսրայէլն երկոտասան ցեղը մէկիկ մէկիկ անունով յիշել . նախ Ռուբենէն սկսեց այսպէս ըսելով , || Վեցե՛ Ռուբեն և մի՛ մեռցի , և եղիցի բազմաւոր թուով . Է . օրէն . Է . 6 || :

Յակոբ նահապետ այս երկոտասան տղաքը երբ օրհնեց , Ռուբենի համար ըսաւ . || Ռուբեն անդրանիկ իմ , դու զօրութի իմ և սկիզբն որդուոց , խատու թի՛ք գնացեր , և խատու թի՛ք յանդգնութեան թշնամանեցեր , իբրև զժուր մի՛ եռասցիս , զի ելեր յանկողինս հօր . քո . յայնժամ պղծեցեր զանկողինն՝ յոր ելեր . (քանզի շնացեր էր Բաղդայի հետ՝ որ իւր հօրը հարձն էր) . Ծնն . Է . 22 || :

Եւ անէծքը տէս ճննդոց , գլ , խթ . 3 :

Ըրդ՝ շատ զանազանութիւն կերեայ Յակոբայ և Մովսէսի խօսքերուն մէջ Ռուբենի վրայ , ինչպէս պէտք է իմանալ :

Պ . Սեփեմիսն զանազանութիւն չի կայ երկուքին ալ խօսքին մէջ . մի և նոյն է Յակոբայ և Մովսէսի օրհնութեց միտքը : Մովսէս կըսէ՝ Վեցցէ՛ , օրհնութի մի՛ իմանար , այլ ցեղը չի պահելու համար կըսէ : ॥ Եւ եղիցի բազմաւոր թուով ॥ ըսաւ , որով իմացունել կուզէ , թէ բազմութիւն ցեղի նորա եղիցի թուով , սոյնինքն չափաւոր համբանքով , որ ըսել կուզէ՝ թէ չի շատնայ՝ չի աճի՝ այլ միտքն մնայ : Արցնպէս և Յակոբայ ըսածը առ որդին իւր Ռուբեն , թէ ॥ Իբրև զջուր մի՛ եռասցիս , ॥ իբր ըսել կուզէ՝ թէ ջուրի պէս չի եռաս , այլ ինչ էս նէ՛ նոյն մնաս : Ահա սոյնպէս Յակոբայ և Մովսէսի խօսքը առ Ռուբեն՝ երկուքն ալ մէկ միտք ըլլալը յայտնի եղաւ , և ոչ թէ միմեանց ներհակ խօսքեր են :

Հ . ԽԲ

Մովսէս այս օրհնութեանը մէջ Իսրայելի տասն և մէկ ցեղին նահապետաց անուաները կարգաւ կը յիշէ , բայց Շմաւօնը բերան չի բերէր . այս ի՞նչ միտք պիտի ըլլայ :

Պ . Սինչ չէ Շմաւօնի անունը չի յիշելը , որուն համար զանազան կարծիքներ կերևայ : Ոմանք կըսեն , թէ Շմաւօնի օրհնութիւնը Յուդայի օրհնութե մէջ կիմացվի , քանզի իրենց բաժինները մէկզմէկու սահմանակից արվեցաւ , և Շմաւօնի ցեղը Յուդայի ցեղին բաժինին մէջ խառնըվեցաւ , և իրարու հետ առաւել միաբան և սիրելի էին , ինչպէս որ յայտնի է ՚ի գիրս Յեսուայ , գլ , ԺԹ . 1 :

Եւ ոմանք կըսեն , թէ երկոտասան եղբարց մէջ՝ նախ և յառաջ Շմաւօն անօրինեցաւ , և իրենց փոքր եղբայրնին՝ Յովսէփը սպանանելու կամ ծախելու խորհրդոյն գլուխ գըտնըվեցաւ . թէպէտ սուրբ գիրքը Յովսէփայ պատմութեան մէջ այս խօսքը չի յայտնէր :

Եւ ոմանք ևս կըսեն , թէ Մովսէս անոր համար չի յիշեց Շմաւօնը , քանզի Իսրայելացւոց աղօթին մէջ միշտ Շմաւօնի ցեղը ապստամբաց գլուխ գտնըվեցաւ , ուստի և անօրին պատիժը ասոր ցեղին վըայէն անպակաս էր :

Այս մեկնութիւնը թէպէտ ընդունելի է , սակայն կարելի է որ՝ Մովսէսի միտքը ինչպէս Յակոբին անիծելը Շմաւօնը և Ղւին , վրոյն Շմաւօնը չի յիշեց : Ապա գիտեմ՝ որ այս տեղ երկու հարցմանք ունիս . մէկը Ղւին և Շմաւօնը ինչո՞ւ անիծեց Յակոբ , և միւս՝ եթէ Մովսէս այդ պատճառաւ չի

յիշէց Շմաւօնը , պէտք էր որ Ղևի ալ չի յիշէր :

Ըստ ջին հարցմանդ պատասխանը տէս 'ի գիրս ճննդոց , գլ . 17 , մինչև 'ի վերջն նոյն գլխոյն , ուր տեղ յայանի կըլլայ անիծելոյն պատճառը ինչ յանցանք ըլլալը :

Միւս հարցմանըգ պատասխանը այս է , այն մեղքը՝ որ Շմաւօն և Ղևի միատեղ գործեցին , Ղևեայ ցեղը առաքինի արարողութիւն ըստ հին օրինաց քաւել արվաւ . բայց Շմաւօնի ցեղը օրքան զօր առատացաւ յոյժ 'ի գործս չարութիւն , վնորոյ

Մովսէս՝ Ղևին կը յիշէ , և Շմաւօնը չի յիշէր :

Հ . 109

Մովսէսի վախճանելը ինչպէս եղաւ :

Պ . Հրաժարական ողջոյնը և մարգարէական օրհնութիւնը տակէն ետքը՝ նոյ հրամանաւ դէպ 'ի Նաբաւ լեռուր կերթայ՝ որ Մովսէսը երկիրն էր , և ժողովուրդը հեռուէն արատաւ օր անոր կը նայէր ետեէն , քանզի հրաման չի կար՝ որ հետը մարգարէութայ : Աւստի Մովսէս Միքայէլ հրեշտակապետը իրեն ընկեր ունենալով՝ լեռը կելլէ , (քանզի ըստ հասարակ կարծեաց վարդապետաց՝ Միքայէլ հրեշտակապետն էր , որ միշտ Մովսէսի կերևար , և իւր հետ կը խօսէր 'ի դիմաց նոյ , իբր թէ դեսպան էր իրեն) : Ըսն լեռան մէջ իւր հոգին աւանդելով Մովսէս 'ի ձեռս նոյ , մարմինը ձգեց 'ի ձեռս հրեշտակին :

Հ . 109

Յուդա առաքեալը Մովսէսի մարմնոյն համար այսպէս կը գրէ . || Ուր Միքայէլ հրեշտակապետ՝ յորժամ ընդ բանսարկուին ստատանայի վիճեալ տայր պատասխանի՝ վն Մովսէսեան մարմնոյն , և այլն . յոգա . ան . 9 || . այս ինչ վիճմունք պիտի ըլլայ :

Պ . Ըսպէս կը վարդապետեն՝ թէ յետ մահուան Մովսէսի մեծ հակառակութիւն եղաւ Միքայէլ հրեշտակապետին և բանսարկու ստատանային մէջ . քանզի ստատանայն կաշխատէր՝ որ Մովսէսի մարմինը Աւետեաց երկիրը տանի , յուսալով՝ որ ժամանակէ մը ետքը ժողովուրդին կուսալաշտութիւն ընել կուտայ , և այն մարմնոյն անային պատիւ տալ կուտայ :

Միքայէլ հրեշտակապետ գիտնալով այդ վտանգը՝ դէմ կեցաւ , և ինքն իրեն չի կըրնալով՝ կամ իւր իշխանութիւնը հաւաքել չար ստատանայն , նոյ անուամբը սաստեց և հաւաքեց . և

Մովսէսի մարմինը Մովսէսայ ձորոյն մէջ թաղեց , և անյայտ
ըրաւ գերեզմանը , որ այն ժամանակը մարդ չի գիտցաւ :

Հ . ԽԵ

Յօբայ պատմութեան մէջ գրված է , թէ « Եկին Տրեշ-
տակք այ կալ առաջի ան , եկն և սատանայ ընդ նս . . . և ասէ
« ցնա ան , նայեցանք մտօք քովք ընդ ծառայ իմ ընդ Յօբ , զի
« ոչ գոյ իբրև զնա ՚ի վր երկրի ոյր անարատ՝ ճշմարիտ՝ անծա-
« պաշտ՝ մեկնեալ յամ իրաց չարաց : Եւ պատասխանի սա-
« տանայ . . . Ե՛ր թէ ձրի՞ պաշտիցէ Յօբ զտէր , և այլն :
Օտրմանակն կերևայ ինծի այս խօսքը , սատանայն ինչ հա-
մարձակութիւն ունի գալ այ առջին , և ան ալ Յօբայ վրայ
պարծի սատանայի դէմ :

Պ . Եւ առջին մասին մէջ ըսինք , թէ ան գրոց մէջ երբ կըսվի՝
Ա՛ճ խօսեցաւ , Ա՛ճ երևեցաւ , այն իսկապէս այ հուրթիք չէ՞
այլ Տրեշտակ այ , որ ՚ի դիմաց այ խօսելով և իբր փոխանորդ-
այ գոլով՝ ան կանոնանի : Եւ այնպէս Յօբայ տանը պահապան
Տրեշտակները երբ խորհուրդ կրնէին , թէ ինչպէս պէտք է
Յօբայ տանը վարվիլ փորձութիւն ժամանակը՝ որ մտեցեր էր ,
քանզի ան այն Տրեշտակաց յայտնէր էր . այդ խորհրդոյն մէջ
սատանայն ալ եկաւ . և Տրեշտակաց մէջի նախապատիւը՝ որ էր
՚ի դիմաց այ , գովել սկսաւ Յօբայ անպաշտութիւնը :

Արուհեակ բարեգործ մարդիկ՝ թէպէտ ուրախութիւն և
պարծանք են բոլոր Տրեշտակաց , բայց առաւելապէս իրենց
պահապան Տրեշտակներուն . սատանայն ըսաւ այն Տրեշտակին ,
Մի թէ Յօբ ձրի՞ կը պաշտէ իւր անը , ո՞չ ապաքէն դուն
հաստատեր և լցեր էս իւր տանը ներքին և արտաքին բարեք-
ները . արդ՝ ան իրմէն իւր բոլոր ինչքը , տէս ինչպէս երեսդ
՚ի վեր քեզ կանխէ : Եւ Տրեշտակը ՚ի դիմաց այ թող տրվաւ
սատանային , նախ որդիքը և ինչքը և բոլոր բարեքը ցրուէլ , և
յետոյ մարմինը զոնազան ակտերով և վերքերով լեցունէլ , և
այլն , ըստ կարգին , տէս ՚ի գիրն Յօբայ :

Հ . ԽԶ

Եւ առջին համար ան ըսաւ Մովսէսի հրաշքներուն ժամա-
նակը Եգիպտոսի մէջ , թէ Ահարօնի տօնը գաւազանը՝ որ փա-
րաւօնի առջին ձգէ , և Մովսէսի ձգել չի տրվաւ , Եւրոյ . Է . Գ :

Պ. Դրուսուցանեն վարդապետք այսպէս , թէ || Որովհետև Մովսէս՝ փարաւօնի պալատին մէջ սնեալ էր , ապերախտ չի գտնուելու համար Ահարօնի հրաման ըրաւ ։

Հ . ԽԵ

Յովէլ մարգարէն ՚ի դիմաց հօր նոյ կրսէ , || Յաւուր յայնմիկ հեղինց յոգւոյ իմէ ՚ի վր՝ ամ մարմնոյ . Գովէլ . Ի . 28 || :
Լ. րդ՝ հոգւոյն սրբոյ գալստեան ժամանակը , արդէօք բոլորն ալ հոգւոյն սրբոյ շնորհը առին :

Պ. Լ՝ մենայն , կամ Ամենեքեան բառը , գրոց մէջ միշտ բոլորը մէկ տեղ զատ զատ , այսինքն մէկը անդամ դուրս չի ձգելով չինացընէր . վասն որոյ սուրբ գրոց մէջ այսպիսի բառերը երբեմն ըստ տեղւոյն կիմացվին : Լ՝ հա՛ քեզ օրինակ մի , ճննդոց գրքին մէջ կըսվի , թէ || Ապականեաց ամ մարմին զճանապարհ իւր ՚ի վերայ երկրի . ծնն . 7 . 12 || : Յայտնի է՝ որ նոյ և իւր որդիքը իրենց ճանապարհը չէին ապականէր : Նոյնպէս իմացիր և քու հարցմունքիդ միտքը :

Հ . ԽԸ

Յաւուրս դատաւորացն Խըրայէլի երբ Յեփթայէ պատերազմի կերթար Ամմօնայ որդւոց վրայ , ուխտ ըրաւ նոյ հետ ըսելով , եթէ Ամմօնայ որդիքը յաղթել տաս ինծի , և երբ տունս դառնամ , ո՛վ որ իմ տանս մէջէն նախ առջևս ելայ , քեզի մատաղ ընեմ . Գաբաւորաց . Ժա՛ . 30 :

Յեփթայէ յաղթութիւն ըրաւ , և տուն դարձաւ , և նախ իւր մէկ հատիկ աղջիկը դիմացը ելաւ , և ինքն ալ տրամեցաւ՝ որովհետև խոստացեր էր՝ որ մատաղ պիտի ընէ : Աղջիկը որ իմացաւ՝ յօժարութեամբ յանձնառու եղաւ , և հօրը ըսաւ՝ մի՛ տրամիր , ուխտդ կատարէ՛ . միայն երկու ամիս ժամանակ տուր ինծի , որ երթամ ընկերներուս հետ կուսուծիս լամ , և լեռները շրջիմ :

Կերթայ աղջիկը և երկու ամիսէն ետքը կուգայ . սուրբ գիրք կրսէ՝ || Եւ արար (հայր աղջկանն) նովաւ զուխան՝ զոր ուխտեաց , և ո՛չ գիտէր նա զայր , և այլն || :

Լ. րդ՝ եթէ այդ մարդը աղջիկը սպաննեց մատաղ ըրաւ , եղաւ մեղք որդէասպանութե՛ և մարդասպանութե՛ , որ նոյ կամացը դէմ է . եթէ չըսպաննեց՝ ինչո՞ւ կրսէ սուրբ գիրքը , || Եւ արար նովաւ զուխան՝ զոր ուխտեաց || :

Պ. Լ. յդ երկար հարցմանդ՝ երկար պատասխանի պէտք է . զանազան մեկնութի կայ այդ հարցմանդ , որոնցմով հասկըցունեմք քեզի , թէ ինչ ուխտ ըրաւ , և ինչպէս կատարեց : Հին և նոր վարդապետներէն շատերը՝ Յեփթայեայ ուխտ ըրածը կիմանան յատուկ այ մատուցանելի ողջակեզ՝ ըստ հին օրինաց մորթելով և այրելով . և որովհետև իւր աղջիկը պատահեցաւ՝ կը հաստատեն անխոհեմ ուխտ ըլլալը , բայց կարդարացընեն Յեփթայէն՝ գոնէ ՚ի ծանր մեղաց , իբր կրսեն՝ թէ Յեփթայե պատերազմող մարդ ըլլալով , և այն ժամանակը բոլորովին բորբոքեր էր ազգին փրկութեան համար , ուստի միայն կը խորհէր այ և ազգին թշնամիները ցրուել , մի որոյ առանց զգուշութե և հարկաւոր ընտրողութե , մանաւանդ ըստ ոմանց՝ անյաղթելի ագիտութե , համարելով՝ այ ընդունելի մեծ բան մը ընել , այնպէս անորոշ ուխտ մը ըրաւ : Եւ ոմանք ՚ի սբ գիրն հայեւով , որ ուխտին խօսքէն յառաջ գրված է , || Եւ եղև ՚ի վր Յեփթայեայ հոգի տեսուն . Գառաւարաց . Ժա . 29 || :

Եսկից կը համարին թէ , հոգւոյն սրբոյ աղօթեցութեամբը ըրած կըլլայ այն ուխտը՝ առանց մասնաւոր անուն մը դնելոյ , և այն միտքը՝ կրսեն թէ , իւր լացը և ողբը և հանդերձները պատուելը կը հաստատէ , երբ դառնալուն յանկարծ աղջիկը գիմացը ելած տեսաւ : Եւ այսպիսի բարեմտութե մեկնելով՝ կարդարացընեն Յեփթայէն , թէ ուխտած ուխտին համար՝ և թէ կատարելուն համար . մանաւանդ կրսեն , թէ ան պարգևեց իրեն այն յաղթութիւնը , որուն համար այն խոստմունքը ըրաւ , կերևայ թէ հաճեցաւ ուխտողին բարեմտութե , որ կը կարծէր թէ անով ան պիտի փառաւորէ , և սչ թէ պիտի դառնացուցանէ : Եւ յս մասին գնցէ արդարանայ Յեփթայէ՝ գոնէ ՚ի ծանր մեղաց՝ վերը գրված պատճառներուն համար . բայց ևս տարակուսութիւննիս կը մնայ խոստմանը կատարման վրայ :

Բազումք կան , որ անծային սաստիկ պատուիրանքը գիտնարով , որ սբ գրոց մէջ կարգիլէ մարդ զոհելը , չեն հաւանիր՝ թէ Յեփթայե մորթելով մատաղ ըրած ըլլայ իւր աղջիկը : Նշմարիտ է , որ աղջիկը երկու ամիս ժամանակ ուզեց՝ իւր կուսութիւնը լալու համար , ինչպէս սուրբ գիրը կը վկայէ , || Թողացո ինձ զերկուս ամիսս , և երթայց շրջեցայց ընդ լեւրինս , և լացից զկուսութիւնս իմ || : Եւ այս ժամանակը առաւ , և իւր կուսութիւնը լեւներուն վրայ լացաւ : Եւ յս տեղ մեռնելու խօսք չիկայ կրսեն , այլ միայն ողբ իւր կուսութեան համար՝ որ առանց երկի մտրդու մնալու էր իւր բոլոր կենացը մէջ :

կրսէն թէ , եթէ առաջին ըսողներուն պէս ագիտութի
ըրաւ Յեփթայէ այդ խոսամունքին , մի' թէ այն երկու ամնը-
վան մէջ չի կրօցաւ քահանաներէն կամ իշխաններէն ճշմար-
տութիւնը սորվիլ . կամ անոնք այնքան ազէ՞ա եղան , մինչ զի
հարկ համարին որդեսպան ըլլալը՝ խոսամունքը կատարելու
համար : Իսկ թէ անոնցմէ սորվեցաւ , ինչպէս հաւանական
կերևայ , ո՞վ կը հաւատայ՝ թէ Յեփթայէ իւր մոլար խղճմը-
տանացը վրայ այնքան յամուտեալ մնաց , մինչ զի սրտի կսկծա-
նօք այն գործը գործեց , որ գիտէր նոյն հաճոյ չըլլալը . ուրեմն
ստոնց կարծեացը նայելով՝ Յեփթայէ իւր խոսամունքը այնպէս
կատարեց , ինչպէս որ կարելի է օրինօք և սրբութի՞ք կատարել ,
իւր աղջըկան քաղաքական կեանքը մեռցընելով՝ և ոչ թէ բնա-
կան կեանքը , քանզի զոկեց ինքը զինքը իւր յօժարակամ հա-
ւանութի՞քը՝ ոչ եթէ միայն ամմէն կերպ մարդու հետ կենակ-
ցութի՞ն , այլ և որդեծնութի՞ յոյսէն , որ այն ժամանակները
նախատելի և ընդ նզովիւք բան մի էր համարված , պարտաւոր
ըրած կըլլայ մշտնջենաւոր կուսութի՞ք ծառայել նոյն , ըստ ոմանց՝
առանձնանալով տան մը մէջ՝ վկայութի՞ խորանին մօտ , կամ
ըստ ոմանց՝ իւր հօրը տանը մէջ առանձին ըլլալով՝ իբր թէ այս-
պիսի կեանք վարելն ալ կենդանի ողջակէզ կը համարվի՝ ա-
ռանց սրոյ և հրոյ մատաղ ընծայել իւր հոգին և մարմինը ,
որ չի զանազանիր արիւնհաճէզ զոհէն :

Իսոնք կրսէն թէ , կերևայ որ նք գիրքը ևս այդ միտքը
կը գիտէ , քանզի ինչպէս որ ըսելէն յառաջ , նոյնպէս և ըսելէն
ետքը , թէ կատարեաց զուխան , չի յայտնէր զաւակին մահը ,
այլ միայն կուսութի՞քը՝ և առանց էրիկ մարդու մնալը . ինչպէս
որ կրսէ՝ || Յետ երկուց ամնոց դարձաւ առ հայր իւր , և արար
նովաւ զուխան՝ զոր ուխտեաց , և ոչ գիտէր զայր || : Իբր թէ
ըսել կուզէ , թէ հայրը խոսամունքը ըրաւ , բայց ինչպէս ,
իւր կամօքը և հաւանութեամբը չի կարգեց ինքը զինքը . և
այդ ճգնողական կուսութեամբ կեանքը կենդանի մատաղ
ըլլալու պէս բան մի է :

Իւրդ՝ այս երկու կարծեացը վրոյցով շատ վարդապետք և
մեկնիչք՝ ողջակէզ բառին նայելով , արիւնսաւոր մատաղ ընել
խմացան . ողջակէզ ուխտեց կրսէն՝ ուրեմն ողջակէզ մատոյց . և
այս կարծեացը միտքան ըլլալով՝ միայն ուխտին որպիսութի՞քը
յայտնեցին , որ ոմանք՝ ինչպէս յառաջ ըսինք , կը համարին թէ
յաղդեցութի՞ հոգւոյն սրբոյ ըրաւ , և նոյն հոգւոյն շնորհօքը
կատարեց . այն պատճառաւ կրսէն՝ թէ գովութի՞ք կը խօսէ

Պօղոս առարեալ Յեփթայեայ յիշատակը • էբրայ • ԺԹ • 32 •
 Առ ոմանք՝ թէպէտ կը գովեն Յեփթայեայ պաշտօնասիրութիւնը՝
 որով ըրաւ այս ուխտը , բայց կըսեն՝ իւր զինուորական փա-
 փաքին ջերմութենէն յաստուծոյ կարգեալ սահմանէն դուրս
 ինկաւ՝ առանց մտածութեան ուխտադրութիւն ընելով , որ
 անյարմար բարեպաշտութիւն և հաւատով յետոյ կատարեց ,
 իբր ըսել կուզեն՝ թէ մորթեց :

Հերոնիմոս ՚ի մեկնութե Երեմիայի , գլ , է , կըսէ՝ Եթէ
 || Յեփթայէ մատոյց զդուստրն իւր կոյս նոյ , ոչ պատարագն է
 հաճոյ , այլ անձն մատուցողն || : Առ Ամբրոսիոս կըսէ , || Ո՛չ
 կարեմ՝ ամբաստանել զառնէն , որ հարկեցաւ ինուլ՝ զոր ուխտ-
 եայն էր , բայց աշխարհիւ հարկ՝ որ որդէսպանութիւն վճարի || :
 Առ Եղիշէ վարդապետն մեր կըսէ , « Մ՛ծ՝ որ զմիս զուարակաց
 « ոչ ուտէ , և զարիւն նոխազաց ոչ ըմպէ , զիսրիդ արիւն մար-
 « դոյ քաղցրանայցէ նմա , զոր և մարդոյս բնութիւն ոչ առնու-
 « յանձն . . . իսկ ընդէ՞ր ասեն պատարագեցաւ դուստրն
 « Յեփթայեայ . . . թուի ինձ՝ թէ պատարագն այն ընդու-
 « նելի չէ՛ . . . այլ վրիպական բանք ելին ՚ի տագնապ Ժա-
 « մանակին . . . մի՛ դատարկաբանութիւն ինչ թուիցի քեզ
 « այսպիսի խնդրուածս աղջրկանն (վասն լալոյ զկուսութիւն) .
 « լաւագոյն է քան զյանձնառութի պատարագելոյն . . . մի՛
 « որ ամենեւին յանուսուցնութի՛ զայս պատարագ նոյ կարծիցէ
 « համարեալ հաճոյական :

Առ ՚ի վի՛ր այսր ամենայնի նք հարը չեն երկմտիր ՚ի կարգ-
 արդարոց և սրբոց դասել զՅեփթայէ • բայց որոնք որ աղջրկան
 կուսական անարիւն մատաղ ըլլալը կընտրեն իմանալ , նայելով
 այն ծանր դժուարութեց վրայ՝ որ արիւնաւոր մատաղ ըլլալէն
 յառաջ կուգայ , օտար բան մը չէ՛ կըսեն նք գրոց շարագրու-
 թէն , որ բողոքական ընծայումն անձին՝ այլաբանօրէն զո՛հ կամ
 ողջակէզ ըսել է • ինչպէս որ անձ նայելով յընծայումն հեթա-
 նոսաց ՚ի հաւատն քի , ասէ Եսոյեայ բերանով • || Ողջակէզք
 նոյ և պատարագք նոյ ընդունելի եղիցին ՚ի վի՛ր սեղանոյ իմոյ •
 Էսայ • ԺԴ • 6 || :

|| Ինչև այս տեղ ըսված կարծիքները և մեկնութիւնները՝
 որ գրինք , որուն կը հասնին նէ , քու կամացը կը յանձնեմք :
 Ինձ այնպէս հաճոյ է գիտնալ , զի որովհետև պատերազմը անա-
 կոյս կողմանէ է , Յեփթայեայ յաղթութի՛ արվօղը ան է , և իւր
 խոստմունքն ալ ընդունօղը ան է , չի կամիր ան իւր կարգեալ
 օրինացը դէմ մեզմէ զո՛հ և ողջակէզ ընդունել :

Եթէ ըսես Յեփթայէ իւր յամսուութիւն աղջիկը մատաղ
ըրաւ, կըսեմ թէ՛ որովհետեւ անձային օրինաց դէմ է այդ գոր-
ծը, պէտք չէր՝ որ սրբազան առաքեալը Յեփթայէն նր հա-
պետաց կարգը շարէր: Եւ թէ՛ այս խոստմունքէն յառաջ նր
գիրը կըսէ, ॥ Եւ եղև հոգի ան ՚ի վր Յեփթայեայ ॥ Եթէ նր
հոգւոյն շնորհը ունէր իւր վրայ, ապա նր հոգւոյն դէմ գործ-
չէր կըրնար գործել: Եւ եթէ կատարեց իւր անորոշապէս
խոստմունքը՝ թշնամեաց յաղթութե՛ն փափարով, բայց կատա-
րեց աղջիկանը յօժարութեամբը՝ կուսութեամբ և սրբութե՛ն
անարիւն մատաղ ընծայելով նայ:

Եւ թէ արիւնաւոր մատաղին բարեգործութե՛ն արարո-
ղութիւն՝ մէկ օրվան առաքինութե՛ն գործ է, բայց բոլոր կե-
նացը մէջ իւր անձը անարիւն մատաղ ընծայելը նայ՝ մարտու-
թիւն, սրբութիւն, և կուսութիւն, հանապազընծայ մատաղ է և
որքան որ մարդը առաւելագոյն է քան զանբան անասունս, այն-
քան նախապատիւ է և այսպիսի նուիրումն նորա:

Հ • ԽԹ

Սամիսոն ՚ի կարգս նահապետաց կը գրվի, ևս կը զարմա-
նամ՝ որ իւր վախճանը անձնասպանութիւն և մարդասպանութիւն
եղաւ: Ընձնասպանութիւն՝ որովհետեւ անձնասպան գանձելե-
ցաւ Գազոնի տաճարին ներքեւը: Սարգասպան՝ որովհետեւ
այն տեղը իրեն հետ երեք հազար մարդ սպաննեց և այսպիսի
մարդը նահապետաց կարգը ի նչպէս կըրնայ ըլլալ:

Պ • Եւ յայտ է կը պատասխանէ Օգոստինոս «Օ այս արար
«Սամիսոն՝ ոչ մարդկօրէն խաբէալ, այլ յաստուածուստ հրա-
«մայեալ, ոչ մոլորեալ՝ այլ հնազանդեալ, չէ՛ մարթ մեզ այլ
«ինչ հաւատալ վն նորա: Գործամ ան հրամայէ, և ներքին
«լուսով ցուցանէ զկամ իւր՝ որում չէ՛ մարթ կալ հակա-
«ռակ, ո՛վ իշխեսցէ իրբև ամբարիշտ յանդիմանել զնա, որ
«ակնարկութե ան նայ իւրոյ հնազանդի: Գայանի է՝ որ ան-
«հաճեցաւ Սամիսոնի մահուանը, և զօրութիւն արվաւ իրեն, որ
այն յետին գործողութիւնը սքանչելեօք գործեց:

Սմանք ևս կըսեն, թէ Սամիսոն առանց մասնաւոր և ներ-
քին անձային յայտնութե ևս, միայն իւր պաշտամամբը՝ որ էր
գառաւոր, կըրնար իւր ժողովրդեան թշնամիները ջարդել,
թէ և կըսեն, որ իւր անձնալ պիտի չապրի, և անոնց հետ

ինքն ալ պիտի մեռնի : Բայց Օգոստինոսի առաջին կարծեքը
առաւել ընդունելի է :

Հ . Ճ

Աբխողոմայ համար Թագաւորաց գրքին մէջ այսպէս
գրված է . || Բայց Աբխողոմ մինչդեռ կենդանի էր՝ կանգնեաց
զիւր արձան , և կանգնեաց ՚ի Յաբլին զարձանն ՚ի հովիտս Թա-
գաւորաց , քանզի սասց թէ չէք իւր որդի , որ յիշիցէ զանուն
նորա . ք . Բա 4 . Ժ ք . 18 || : Այս բանէն կը հետեւի՝ որ
Աբխողոմ որդի չունէր : Այս նոյն Թագաւորաց գրքին մէջ՝
Ժ ք . 27 . կըսվի , || Եւ ծնան Աբխողոմայ երեք ուստերք և
գուսար մի || . արդ՝ ինչո՞ւ համար անգաւակ կըսվի :

Պ . Աբխողոմի գեղեցիկութեանը նման գեղեցիկ մը չի կար
էրկրի վրայ , քանզի ամենեւին պակասութի կամ արատ մը չու-
նէր իւր անձին վրայ . և իրեն պէս գեղեցիկ զաւակ չունենա-
լուն համար կըսվի անգաւակ . և յիրաւի էրեք աղայ և մէկ աղ-
ջիկ ունէր , բայց իրեն նման գեղեցիկ չէին :

Հ . ՃԱ

Գիր կենաց կըսվի Երբեմն սուրբ գրոց մէջ , ինչ պիտի
ըլայ այդ Գիր կենաց ըսվածը :

Պ . Ասուծոյ անմուաց յիշումն է , որ յաւիտենականապէս
փրկելիները անմուաց և անջնջելի կը պահէ ան իւր մտացը
մէջ , որ հնար չէ անկից ջնջելի . բայց Ժամանակաւոր դըպ-
րութի և գիր կենաց առաքինութիւնք կըսվին , որոնցմէ մարդ-
ս կը ընայ ինքը զինքը ջնջել :

Հ . ՃԲ

Աթէ առաջին ըսած Գիր կենացին մէջ գրվողները չեն
ջնջվիր . ինչո՞ւ համար Մովսէս՝ նոյն աղաչանք ըրած՝ տեղը Ժո-
ղովրդոց համար՝ կըսէ թէ || Եթէ Թողուս զմեզս Ժողովրդեան՝
Թող , ապա թէ ոչ՝ ջնջեա՛ զիս ՚ի դպրութեանէ քուսմէ՝ յոր
գրեցեր . Էւնց . Լէ . 32 || :

Պ . Առունելիոս այսպէս կը պատասխանէ , Մովսէսի այնպէս
ըսելը՝ Ժողովրդեան փրկութիւնք համար իւր սաստիկ իղձը ցոյց
կուտար . ինչպէս ըսեմք թէ , մարդ մը ունի որդի մը և ծառայ

մը . որդին տեսաւ որ՝ հայրը դուրս կընէ ծառայն . և որովհ
հետև որդին այն ծառայն շատ կը սիրէ , հօրը կաղաչէ և կըսէ ,
մի՛ վաճառէր այս ծառայն , և եթէ վաճառես՝ զիս զաւկուծէդ
հանէ՛ : Կոյնպէս Մովսէս կըսէր , կամ՝ ժողովրդոց յանցանքը
ներէ՛ , կամ՝ զիս ջնջէ՛ . և ոչ եթէ ճշմարտապէս ջնջուիլը կը
ցանկայր , քանզի այն անկարելի էր . այլ մանաւանդ այն
խօսքին կարգէն առաւելապէս սիրով աղաչելուն եղանակը
յայտնի կընէր :

Հ . ԾԳ

Սուրբ գրոյն մէջ Սաւուղ թագաւորին համար կը գրվի
թէ , Սրբի տարևոր Սաւուղ ՚ի թագաւորել իւրում . ան ,
Բագ . Ժան . 1 ॥ : Իբր թէ մէկ տարեկան էր . արդ՝ մէկ տարե-
կանը ինչպէս կըրնայ թագաւոր ըլլալ :

Պ . Երկու անգամ օժվեցաւ Սաւուղ թագաւոր , մէկ մը
տես ՚ի գիրս ան , Բագ . Ժ . 1 : Բայց երկրորդ՝ Նասա Ամօնա-
ցին զարնէլէն ետքը վերստին օժվեցաւ և թագաւոր եղաւ բո-
ւոր Իսրայէլի վրայ . տես ան , Բագ . Ժան . 15 : Երդ՝ որդի տա-
րևոր էր Սաւուղ , իբր մէկ տարեկան օժված առաջին օժու-
թենէն մինչև երկրորդ օժումը :

Հ . ԾԳ

Իսրայէլացոց յեգիպտոսէն ելլալու ժամանակին համար
Ելից գրքին մէջ կը գրվի , թէ գիշեր էր , ինչպէս որ կըսէ ,
Ս գիշերի՛ որ յառաջապահէս էր ան , հանել զնոսա յերկրէն
Եգիպտացոց . Ելից . Ժք . 42 ॥ : Իսուոց գրքին մէջ կը գրվի ,
թէ առաւօտ էր , Ս այգոց զատկին ելին որդիքն Իսրայէլի .
Բասոց . Լք . 3 ॥ : Երկրորդ օրինաց գրքին մէջ կը գրվի , թէ
երկուուն էր , ինչպէս որ կըսէ , Ս ենցես զգատկին առ երեկս
ընդ արևմուտս ՚ի ժամանակին՝ յորում էլէր յեգիպտոսէ . ք ,
օրինաց . Ժդ . 6 ॥ : Ես խօսքերը մէկը մէկու յարմար չեն ,
ինչպէս պիտի իմանալք :

Պ . Իրաւներէնու Մովսէսի հինգ գրոց վրայ ըրած կանոնե-
րուն մէջ , այսպէս կըսէ . Ս Եբրայեցիքն առնուն զբանս ար-
դէն կատարեալս ներգործութիւն , մերթ ՚ի շարունակութիւն և
մերթ յսկաման , զի առնելն նոյն է՝ որ և պատկիլ , հնարել , զե-
նուլ , և սկսիլ առնել զիր ինչ ॥ : Ս իտք բանին այս է , իբր

Եբրայեցւոց համար ուրեք գրված է իրիկունը ելլալին , ուրեք գիշերը , և ուրեք ևս առաւօտուն : Քանզի իրիկվան ժամանակ զտակական գառը մորթեցին , որ ելլալու պատճառ և սկիզբն եղաւ : Ղաիշերն ալ՝ որ Եբրայեցւոց անգրանիկները ջարդովեով՝ փարաւօն թագաւորը թող արվաւ իրենց ելլալ , որ Եգիպտացւոց կանանց զարդերովը և իրենց բոլոր կարասեօրը ելլալ սկսեցին , և առաւօտուն ալ ամբողջ էլան , ուստի երեք տեսակ գրվածն ալ ճշմարիտ են :

Հ . ԾԵ

Պախարդ կինը կենդանի ցոյց արվաւ Սամուէլ մարգարէն՝ Սաւուղ թագաւորին . արդէօք կախարդական զօրութեանմբ էր , կամ Սամուէլ էր ստոյգ երեցօղը , եթէ սուտ երեցթ մի էր :

Պ . Քեդէդէտ կան ոմանք՝ որք կախարդական արհեստիւ եղաւ կրսեն . բայց շատերը այսպէս կը հաստատեն ըսելով , թէ այն կախարդ կինը իւր կախարդական գործերը երբ կը պատրաստէր , և ան ալ կուղէր՝ որ այս վերջին անգամին ալ Սաւուղին յօգնութի հասնի , որ դարձի գայ այն յետին ժամանակը , որ պիտի մեռնէր . կնոջը կախարդութենէն յառաջ վաղվաղակի սքանչելիք ըրաւ ան , որ այն կախարդ կինը իւր բոլոր դիւանական հնարքներովը կարօղ չէր ընել . այլ միայն սատանայի միջնորդութեմ գուցէ ցնորք մը ցուցունէր , կամ սուտ օրինակ մը Սամուէլի կերպարանքով : Բայց դժոխոց բոլոր զօրութիւր կարօղ չէ՝ որ մեռելներէն մէկը ողջընցունէ , և կարօղ չեն՝ որ սպագայ բանը ուղղութեամբ գուշակեն :

Հ . ԾԶ

Գրված է թէ ॥ Ասէ Դաւիթ յաւուր յայնմիկ , ան որ հարկանիցէ սրով զՅեբուսացին , և մատիցէ սրով ՚ի կաղսն և ՚ի կոյրս յառելիս անձին Դաւթի , վասն այնորիկ ասեն՝ կոյրք և կաղք մի՛ մտցեն ՚ի տուն տեսուն . ք , Բազ . Է . 6 ॥

Եւ յա տեղ երկու տարակուսելի բան կայ . նախ՝ որ ըսաւ , ան որ հարկանիցէ , և չի լրացոյց խօսքը՝ թէ ինչ կը լայ . և երկրորդ՝ ինչո՞ւ ըսաւ , կոյրք և կաղք մի՛ մտցեն ՚ի տուն ան :

Պ . Երբ Դաւիթ Երուսաղէմի մէջի բերդը պաշարեց , ուր տեղ Յեփուսացիք պատսպարվէր էին , ասոնք բերդին մէջ

կոյրերը և կաղերը դրին՝ Դաւթի հետ պատերազմելու համար, որով պարբային ամբուլութիւն և Դաւթի տկարութիւնը իմացուցին, և հասկըցուցին՝ թէ կաղերը և կոյրերը անգամ քաղաքը կրնան պահպանել. և այս կաղերը և կոյրերը իրենց լիբը յանդգնութեանը ապաւինելով՝ Դաւթի դէմ դրին իրենց կաղ և կոյր ընտանուն չի նայելով: Վս որոյ առաւել հպարտութիւն համարեցաւ կաղերուն և կոյրերուն լրբութիւն՝ առողջ եղողներուն ըրածէն էվէլ. և այս պատճառաւ վճիռ եղաւ իրենց վրայ՝ չի մտնալ ՚ի տուն տեաւն, թէ և չի կրցին Յեփուսացւոց հետ անգամ դէմ կանգնիլ:

Եւ միւս տարակուսութիւնդ որ էր՝ ॥ Ամբ որ հարկանիցէ սրով զՅեփուսացին ॥, որոյ հետեւութիւն այս կը դնեն մեկնիչք, Չօրապետ ըլլայ Խարայէլացւոց զօրքերուն, որ և Յովաբ զօրապետը՝ որ ինկած էր Դաւթի երեսէն, կը խնդրէր կարիճութե յարմար ժամանակ մը, որ առաջին աստիճանին հասնի, վս որոյ ամենէն յառաջ անցաւ, ելաւ բերդին վրայ՝ զարկաւ սասկըցուց կաղերը և կոյրերը, և արժանի եղաւ իւր քաջութեանը և յաղթութեանը պարգևին. բայց ինչպէս ըլլալը՝ թերի գրված է այդ խօսքով բուն բնագրին մէջ, որ կը ձգէմք ներհուն իմաստնոց քննութեանը:

Հ. ՃԷ

Երբ այ տապանակը Ամինադաբին տունն էր, կամեցաւ Դաւթի անկէ վերցունել բերել ՚ի Քեբբօն, գրին տապանակը սայլի վրայ, և սկսան բերել. և սայլը քիչ մը ծռելով՝ տապանակն ալ ծռեցաւ, այն տեղ Ամինադաբին տղայն Ողա ձեռքը երկնցուց՝ տապանակը բռնեց՝ որ չի ծռի. սբ գէրը կրսէ, թէ ॥ Բարկացաւ տր Ողայ, և եհար զնա անդ ձեռ վասն յանդգնութե, և մեռաւ անդէն առ տապանակին տն առաջի նայ. ք, Բադ, զ. 7 ॥: Ենչ էր այդ մարդուն մեղքը:

Պ. ॥ մանք կրսեն, թէ քահանայ չէր՝ և հրաման չունէր, որ ձեռք զարնէ տապանակին՝ անոր համար պատժվեցաւ. բայց թէ որ քահանայ չըլլար՝ այն տեղ գանձվող քահանայները չէին թողուր՝ որ երթայ տապանակին մօտէնայ: Ոմանք ևս կրսեն, թէ այն հնարեց տապանակը սայլի վրայ դնելը, որ անկանոն էր, այլ քահանայք լծակօք ուսերնուն վրայ կառնէին, և այս պատճառաւ պատժվեցաւ: Ոմանք ևս կրսեն, թէ Ողայ ձեռք ձգելովը թերեհաւարութի պատճառեց ծռ-

ղովըդ-ոց • որպէս թէ անձ կարող չէր պահպանել՝ եթէ ինքը չէ բռնէր, և այն պատճառաւ պատժ-ըվեցաւ: Ոմանք ևս կրսէն, թէ առանց մտածութե՛ն յանկարծ տապանակը ծըռած տեսնալով՝ ապշեցաւ, և վաղվաղակի շահեց • որ և յանկարծ պատժ-ըվելը՝ իրեն մեղացը քաւութիւն համարեցաւ:

Բայց սբ Գրիգոր Նարեկացին՝ ՚ի խորհուրդ սբ եկեղեցւոց շարադրեալ ճառին մէջ՝ տապանակը օրինակ տունելով սբ եկեղեցւոց՝ Ողբայի պատժ-ըվելը բարոյականապէս այսպէս կը մեկնէ • « Ի նդ Ողբելի անտուտ ստակէ, եթէ ոչ խաչապէս » յոգի բերիցի • սպանանէ վատնեալ վաղվաղակի առ ժամայն, « եթէ անասնայինն լծակցութեամբ երկրասիրաբար գեանակոխ » սայլիւք՝ իբր զանօթ ինչ ձեռնադնին բարձեալ ունիցի: Արով կուսուցանէ մեզ, թէ Ողբել՝ առանց բաւական ողջախոհութե՛ն և մարբութե՛ն, իբր մարմինը խաչեալ չունելով՝ մերձեցաւ ՚ի տապանակն ան • և կամ այն տապանակը քաջող սայլին կենդանեացը նման, երկրասիրութե՛ն և հէշտութե՛ն յօժարեալ ըլլալով՝ անօթին աջով պատժ-ըվեցաւ: Յորմէ օրինակ կառնէ սբ վարդապետը, թէ որ մէկը այսպիսի անզգուշութեամբ՝ առանց սրբութեան և մարբութե՛ն ՚ի սուրբ եկեղեցին մանայ, կամ մանաւանդ սրբազան խորհրդոցն մերձենայ, հոգւով մահացեալ և դատապարտեալ կըլլայ արդար իրաւամբքն այ, ինչպէս եղև Ողբաս հին օրինաց մէջ:

Հ • ԾԸ

Ոչ իմանամք այն խօսքով, որ անտպատին մէջ Մովսէս կը խնդրէր՝ այ փառքը տեսնալ • Ճնդոց • ԼԷ • 16:

Պ • Եւս փառքը մեկնիչները շատ զանազան բան կիմանան • ոմանք անօթին մտաց մէջի նախադադափարները կիմանան • ոմանք քի մարդկութե՛ն փառքը կիմանան, որ այլակերպութե՛ն ժամանակը ցոյց աըվաւ • ոմանք ևս անօթին էութիւն կիմանան: Բայց կուռնելոս այս փառքով կիմանայ այն հրեշտակը, որ անօթին անձը կը կրէր, որ ամպով ծածկըված իրեն հետ կը խօսէր • կուղէր Մովսէս՝ որ այն ամպը վերցըվի, և պարզապէս փառաց կերպը տեսնայ • և այս պայծառ տեսութե՛րը կարող ըլլայ քարոզել ժողովրդոց աստուծոց փառքը:

Հ • ԾԹ

Երբ կը հիւանդանայ Ադերայ Ասորոց Թագաւորին տղայն, այս Թագաւորը Աղայէլ կը խըրկէ Եղիսէ մարդարեկին

քով , որ իմանայ՝ թէ արդեօք տղայն հիւանդութեն պիտի՞
տղաւի : Կերթայ Ազայէլ , և Եղիսէ այսպէս պատասխանի
կուտայ , գնա՛ և ըսէ՛ իրեն , ॥ Կելով կեցցես . և եցոյց ինձ
տէր՝ զի մահու մեռանիցի . Դ , Բաֆ . Ը . 16 ॥ : Արդեօք ինչ
պիտի ըլլայ այս երկու կերպ խօսքին միտքը , որ կեցցես
կրսէ , և մեռանիցի կրսէ :

Պ . Դուրք գրոց մէջ սովորութի է , և սեպհական ոճ մի է
Եբրայեցւոց լեզուին , որ հրամայական բառը երբեմն ապառնի
ժամանակի տեղ կը գործածվի . ուստի գնա՛ և ըսէ՛ իրեն ըսա-
ծը , ըսէ՛ և՛ թէ պիտի երթաս և ըսես իրեն՝ Կելով կեցցես :
Որ ասկից յայտնի է՝ որ Եղիսէ երկու կերպ մարգարէութի
ըսաւ . մէկ մը Ազայէլի երթալ սուտ զուրցելը , թէ մարգարէն
ըսաւ՝ Կելով կեցցես . և միւս՝ որ ճշմարիտ է , թէ Մահու
մեռանիցի : Իբր թէ ըսել կուզէր մարգարէն , թէ գիտեմ՝ դու
պիտի երթաս սուտ զուրցես այսպէս , թէ մարգարէն ըսաւ՝
Կելով կեցցես , ահա՛ քու ըսելիքդ էս մարգարէացոյ . բայց
ճշմարիտ ըլլալիքը անձինցի ցոյց տրվաւ , Մահու մեռանիցի :

Հ . Կ

Մբխողով լըբութիւն գործելով իրեն հօրը Դաւթի
դէմ , բռնութիւն հօրը թաղաւորութիւն յափշտակել կուզէր .
և երբ Աբխողով պատերազմին մէջ կը մեռնի , ինչո՞ւ այնքան
սուգ կը պահէ և կուլայ Դաւթի այնպիսի զաւակին վրայ .
Ը , Բաֆասորաց . ԺԸ . 33 :

Պ . Դիտէր Դաւթի , որ Աբխողովայ մահուանէն որքան
բարիք պիտի յառաջանայր իւր անձին և իւր թաղաւորուէր ,
և որքան չարիք պիտի խափանին , քանզի որքան կենդանի էր
Աբխողով , միշտ նոր խռովութի կը հանէր : Բայց Դաւթի
սուգը և լոցը այնպիսի որդւոյն վրայ՝ ոչ մարմնաւոր մահուանը
համար էր , այլ հոգւոյն յաւիտենական մահուանը համար , որ
այնքան չարութի գործելէն ետքը՝ զղջալու և ապաշխարելու
ժամանակ չունեցաւ , որով և յաւիտենականաբար դատա-
պարտեցաւ :

Հ . ԿԱ

Մբխողով իւր գլխոյն մազէն կաշնի ծառէ մը կախվե-
ցաւ բանակին մէջ վախած ժամանակը , և այնպէս Յովաբ

ապարապետը նետով զարկաւ մեռոյց • Թ , Ռաֆա • ԺԷ • 9 :

Արդեօք ինչո՞ւ ուրիշ կերպիւ չի պատահեցաւ մահը :

Պ . Սրովհետեւ ապստամբ էր հօրը հրամանին դէմ , վնորոյ մեղանշական գտնուիլէցաւ նոյ դէմ և բոլոր ժողովրդոցը դէմ • քանզի թագաւորը նոյ փոխանորդ է , և թագաւորին դէմ մեղանշելով՝ նոյ դէմ մեղանշեց • և ժողովրդոց դէմ մեղանշեց , որովհետեւ ժողովուրդը այնպիսի անձնախիթ թագաւորին կառավարութենէն հանել ուղեց , և անիրաւաբար պատերազմելով իւր հօրը զօրքերը և իւր զօրքերը ջարդել կողմէր , վասն որոյ անձային արդար վճիռը այնպէս ուղեց , որ երկնի և երկրի մէջ սեղ կախուելով մեռնի :

Հ • ԿԲ

Արք . Յովաբ զօրապետը Դաւթի կողմնէ Աբէլ քաղաքը և Բեթամարայ պարիսպը պաշարէր էր՝ կործանելու դիտաւորութեամբ , իմաստուն կին մի ելաւ պարսպին վրայ , և Յովաբը կանչեց , ըսաւ իրեն • « Ի՞նչ ան ճառէր յառաջինս՝ և ստէին • հարցանելով հարցաւ յԱբէլ և ՚ի Դան • Եթէ պակասեցուսցէն , Եթէ ասպատակեցէն , հաւատարիմք Իսրայէլի , հարցանելով հարցցէն յԱբէլ , և ապա Եթէ պակասեցուցանիցէն : Այս էմ խաղաղարար հաստատութի Իսրայէլի • և դու ինչդրես կոտորէ՞լ զքաղաքս Իսրայէլի , ընդէ՞ր ընկղմես զժառանգութի ան • Թ , Ռաֆ . Ի • 18 : Այս խօսքէն բան մը չի հասկըցվեր , ինչ պիտի ըլլայ միտք բանին :

Պ . Արդարև մթին խօսք մի է այդ , որ ըսաւ այն իմաստուն կինը , որով ըսել կողմէր , թէ յառաջուց կը զուրցեն և կըսեն • Երբ հակառակութի կըլլար Աբէլ և Դանայ մէջ , նախ կը հարցունէին՝ թէ հնազանդութիւնը պիտի պակսեցընեն մի , այսինքն ապստամբ պիտի ըլլան այն հնազանդութենէն՝ որ Իսրայէլի հաւատարիմքը դրին : Պէ՛տք է այժմ՝ ևս այնպէս ընել , նախ հարցունել Աբէլ քաղաքին , և յետոյ թէ որ պակսեցընեն հնազանդութիւնը՝ պատժուին : Այլ վերստին քաղաքին բերնէն կըսիրսի այն կինը ըսել • Ես ո՛չ թէ ապստամբ էմ , այլ խաղաղարար հաստատութի էմ Իսրայէլի՝ իմ իմաստուն խորհրդակիանացս շատութե՛ւ , և առանց հարցունելոյ ջարդել կողմէս այսպիսի մոլորաբողոք մը , և նոյ ժառանգութիւնը ջնջել :

Ա՛յս այս է կնոջը ըսած խօսքին միտքը :

Հ • ԿԳ.

Յայնի է՝ որ Դաւիթ մարգարէին ժամանակը Իսրայէլն մէջ կոտորիչ հրեշտակ ինկաւ • սբ գիրը կրսէ թէ , || Մեռաւ ՚ի ժողովրդէնէ անտի ՚ի Դանայ մինչև ցԲերսաբէէ՝ եօթանասուն հազար արանց • ք , Բա֊ ԲԻԲ • 15 || : Արդէօք կին մարդ չի մեռաւ , որ միայն այր մարդոց համըսնքը կը դնէ :

Պ • || չ • կին մարդ չի մեռաւ • քանզի Դաւիթ ժողովուրդը համըրելուն համար՝ այդ պատիժը տրվաւ անձ , և համըած ժողովուրդն ալ զէնք կըրօղ և պատերազմօղ կարիճներ էին , այս պատճառաւ պատժըվողները միայն էրիկ մարդ էին , և կին չի կար մէջներնին :

Հ • ԿԴ.

Պատուիրած էր անձ Իսրայէլացւոց ազգին՝ որ այլազգեաց հետ խնամուլթի չընեն , ինչպէս կրսէ || Եւ մի՛ առնիցես զինամուլթիւն ընդ նոսա , զդուստր քո մի՛ տացես ուստեր նր՝ , և զդուստր նր՝ մի՛ առնուցուս ուստեր քում՝ ք , օրինաց • ք • 3 || : Սողոմօն թագաւորը ինչո՞ւ այս հրամանին դէմ՝ Եգիպտացւոց փարաւօն թագաւորին աղջիկը իրեն կնուլթի առաւ , ինչպէս գրած է || Եւ ՚ի հաստատիլ թագաւորուլթէն Սողոմօնի , խնամուլթիւն արար Սողոմօն ընդ փարաւօնի արքային Եգիպտացւոց , և էաւ զդուստր նր՝ • ք , Բա֊ ք • 1 || :

Պ • || Եկնիչք սուրբ գրոց անպարտ կը համարին Սողոմօնը այս գործոյն համար :

Եթա՛ն սբ գիրը գովուլթի կը խօսի Սողոմօնի համար այս բանին վրայ , և այ կամացը հաճոց և հաւան կերեայ Սողոմօն • քանզի նոր ամուսնացեալ էր այդ փարաւօնի աղջկան հետ , էրբ տեսլեամբ էրեւցաւ նմա անձ , և բազմապատիկ առաւելուլթեամբ խնդիրըր կատարեց :

Արհրորդ՝ այլազգեաց հետ խնամուլթի չըլլայ որ ըսվեցաւ , այլազգեաց ազգին անուսներն ալ կը տըրվին , որք էն Ամօրհացիք , Քանանացիք , Քեացիք , Փերեղացիք , Խեացիք , Գերգեսացիք , և Յեփուսացիք , ասոնց մէջ Եգիպտացւոց անունը անյիշելի է • քանզի այս ըսած ազգերէն զատ էրած ոյլազգեաց ազգերը՝ այնչափ մոլի և կատաղի չէին կուոց սիրով • և իրենց աղջիկները չէին յօթարէր , որ իրենց էրիկ մարդիկը կուսպաշառուլթեան մէջ ձգեն , և կը յուսացվէր՝ որ ճմարտին

նոյ պաշտօնեաց կըլլան : Ի՛նչ և իցէ՛ որովհետև օրէնսդիրն ան-
մեղապարտ չի համարիր Սողոմօնը այս գործոյն համար , հարկ է
որ մեք ևս մեղադրելի չի համարիմք :

Հ . 4Ե

Սողոմօնեան տաճարին համար սուրբ գրոյն մէջ կըսվի .
|| Եւ ՚ի շինել տան . . մուրճ՝ (չէք իճ՝) և ան ինչ երկաթին՝ սչ
հնչեաց ՚ի շինել նորա . 7 . Բաճ . 7 . 7 || : Եւս ինչպէս կըլ-
լայ՝ որ տաճար մը շինվի , և երկաթեղէն գործիքի մը ձայն
չելլայ շինած ժամանակը :

Պ . (Ինուծեան վերաբերեալ բոլոր նիւծերը՝ քարեղէն ,
փայտեղէն , և այլն , այնպէս տաշած և կոկած և պատշաճապէս
մը չափած յարմարէր էին , մինչ զի գործածուծէ ժամանակը՝
ամեն մէկուն իւր տեղը գիտնալ և շարել պէտք էր : Եւ տ-
նոնք որ բեւեռով հասաատելու բան էին , որոց մուրճ՝ պէտք
էր , անոնց բեւեռները սրածայր չէր , այլ ոլորածոյ (պուրմալը) ,
որ արցանով տեղը կանցունէին՝ ձայն չի հանելով : Եւ այս-
պէս այս խորհրդով ըրին , որ սորվեցընէն ժողովրդոց՝ թէ
անշունչ և անզգայ իրաց անգամ լուծթի կը վայլէ այն տեղ ,
և իրենք ալ այն սք տանը պատիւը պահած ըլլան :

Եւս՝ որ օրինակ էր այժմեան սք եկեղեցւոյս՝ այսպիսի
յարգանօք Սողոմօն թագաւոր կը մեծարէ . մեզի ինչ կերպ
պարկեշտուծիւն կը վայլէ ունենալ սուրբ եկեղեցւոյ մէջ ,
որ օրինակ չէ՛ , այլ նոյն իսկն է :

Հ . 4Զ

Բոլոր մարգարէները ան ընտրեց իւր կամքը քարոզելու
համար . ինչո՞ւ միայն Եղիայի՝ Այր սաստուծոյ կըսվի , և
ուրիշներուն չըսվիր :

Պ . Սիայն Եղիայի՝ Այր նոյ ըսվելուն պատճառը շատ է :
Եւս՝ զի կուսուծթէ անցոյց իւր կեանքը . քանզի Եղիայի
և Եղիսէի ամուսնուծեան համար բան մը գրված չէ՛ , ինչպէս
Եսայեաց և Սամուէլի համար ևս գրված չէ՛ . և որովհետև կու-
սուծթիւր առանձին անմարմնոց բնուէր կը վայլէ ըստ նիւսաց-
ւոյն՝ և անապականուէ մօտ է , վն որոյ Այր նոյ ըսվեցաւ Եղիա :
Երկրորդ՝ Եղիա նախանձախնդիր եղաւ նոյ փառացը՝ իւր
սրաին բորբոքմամբ , և դուրսէն իբր կրակ կերևար , ինչպէս

որ ինքը կրսէր . ॥ Նախանձեցայ զնախանձ ան նայ ամենակալի ॥ :
 Եւ այս նախանձը Սիրսք հուր կանուանէ , ըստ այնմ ॥ Յար-
 եաւ Եղիսս մարգարէ իբրև զհուր . « Իրա՛ . խը . 2 ॥ : Եւ
 որովհետև ան իմանալի հուր կըսուի , Եղիսաւ նայ նմանութիւն
 ունենալով ըսվեցաւ Այր աստուծոյ :

Երրորդ . Այր նայ ըլլալը ինքն Եղիս յայտնեց՝ երկինքէն
 կրակ իջեցընելով . Դ , Բա՛ . ան , 9 : Վանզի յիմնապետները
 ծաղրաբանութիւն ընելով ըսին իրեն Այր նայ . և ինքն ալ իրաւ-
 ցընէ Այր նայ ըլլալը հաստատեց՝ երկինքէն կրակ իջեցընելով :

Չորրորդ . Այր նայ ըսվեցաւ՝ իւր անկեղծ վարքին և ա-
 չառութիւն չընելով ըրած սպառնալեացը համար , ինչպէս որ քն
 Նաթանայէլի համար ըսաւ՝ ճշմարիտ Իսրայէլացի՝ իւր ան-
 նենգ բարուցը և խղճմանացը մարբութիւն նայելով :

Հինգերորդ . Այր նայ ըսվեցաւ , որ նայ պէս հրաշքներ
 կընէր , երկինքը փակելով և բանալով՝ մեռեալ յարուցանելով՝
 վերայման օրը ջուրը բաժնելով :

Հ . ԿԻ

Աստուծոյ խօսակցութիւն մարգարէից հետ՝ միայն Եղե-
 կիէլի հետ շատ կըլլայ , և Որդի մարդոյ կանուանէ . և ուրիշնե-
 ըուն այս անունը չի տար . ասոր պատճառը ինչ պիտի ըլլայ :

Պ . Արուեսելիոս չորս մարգարէից մեկնութեան յառաջաբա-
 նութիւն մէջ այսպէս կըսէ , չորս Քերովբէները՝ որ Եղեկիէլ
 տեսաւ , խորհրդապէս չորս մարգարէները կը նշանակեն , որոնք
 սպասաւոր են նախկին ճշմարտութիւն և անստեղծ իմաստութիւն :
 Վանզի առիւծը կը վիպէ Եսայեայ , եղն՝ Երեմիայ , մարդն՝
 Եղեկիէլի , և արծիւն՝ Գանիէլի :

Երդ՝ առիւծը Եսայի մարգարէին օրինակ ըլլալը յայտնի
 կերևայ իւր խօսքերէն՝ որ կըսէ , ॥ Այսպէս ասացցիս տէր .
 գնա՛ դու անձամբ անձին դէտ լինիջիւր , և զոր ինչ տեսանի-
 ցես՝ պատմեսջիւր . գլ , ին . 6 ॥ : Եւ դարձեալ՝ համար 8 . ॥ Եւ
 կոչեաց առիւծն (ըստ այլ թարգ .) կացի զտիւն ողջոյն և զգի-
 շերն ան՝ ի վերայ բանակին ॥ : Վանզի առիւծը իւր զգուշու-
 թիւն համար օրինակ է դէտի կամ պահապանի , Ուստի Եսայի
 կը կանչէ և կորոտայ , և կոյճակահար է առիւծի նման ըսե-
 լով ॥ Սուր Էրեկին , և ունկն դիւր Էրկիր . . վայ ազգի մեղա-
 ուորի . Ժողովուրդ որ լի է մեղօք , սերմն ժանա , որդիք անօ-
 յրէնք , Թողն զնոր , հայհոյեցին զանուն Իսրայէլի , օտարացան

« և յետս կացին . . . լուարնէք զբանն իշխանք Սողոմոնց-
 « ւոց, ունկնդիք օրինացն նոց ժողովուրդք Գոմորացւոց . . .
 « զիսնդք եղև պոռնիկ քաղաքն հաւատարիմ լի հաւատով
 « յորում արդարութիւնն հանգուցեալ էր՝ և արդ սոսնսողք
 « եղեն, իշխանք ձեր ապստամբք գողակից են գողոց, սիրեն
 « զկաշառս, վրիժագործք . գլ, ւ՛ . 1 :

Եղևն՝ Երեմիայի օրինակ էր, յայտնի է իւր անձանձիր
 ջանքէն, որով հերկեց նոց արար՝ այսինքն Խարայէլի ազգը, և
 միշտ նեղութի քաշեց շրեաներէն, որոնք վերջապէս իբրև զոհ
 նոց մատուցին, և քարկոծելով մարտիրոս ըբին : Եւ հա՛ն սնոր
 խօսքերը, || Եւ ես իբրև զգառն անմեղ (ըստ Եբրայեցւոց իբրև
 զեղն) վարեալ ՚ի սպանդ՝ ոչ գիտացի թէ զինէն խորհեցան
 խորհուրդս՝ և ասեն, արկցնէի փայտ ՚ի հաց նորս, և ջնջէս-
 ցնէք զնա յերկրէն կենդանեաց . գլ, ժ՛ւ . 19 || :

Սարգն՝ Եղեկիելի օրինակ էր՝ ինքն անձ սորվեցոց .
 քանզի էրբ իւր հրամանը Եղեկիելի կը յայտնէր, սիշտ որդի
 մարդոց կանուանէր . ՚ի ւ՛ գլ, այսպէս կըսէ . || Եւ խօսէր
 ընդ իս՝ և ասէր, որդի՛ մարդոց՝ կաց ՚ի վր՛ օտից քոց՝ և խօսե-
 ցայց ընդ քեզ || : Եւ թէ՛ || Ո՛րդի մարդոց, ես առաքեցից
 զքեզ առ որդիսն Խարայէլ՝ առ ազգս ուրացօղս || : Եւ թէ՛
 || Ո՛րդի մարդոց, ա՛ռ քեզ աղիւս մի, և այլն || :

Երծիւն՝ օրինակ էր Գանիէլի . քանզի Գանիէլ շատ
 իմաստուն էր իւր ժամանակակից մարդիկներէն : Ուստի ան-
 ծաղը ընելով Տիւրոս թագաւորը՝ որ ինքը զինքը շատ իմաս-
 տուն կը համարէր, կըսէ . || Ս՛ի թէ իմաստնագոյն իցես քան
 զԳանիէլ, ան՛ խորհուրդ չէ՛ ծածկեալ ՚ի քէն . եղէ՛ . ի՛ւ . 3 || :
 Քանզի Գանիէլ ամենեւին գինի չէր խմէր, և արծիւի նման
 բարձրաթուիչ դէպ ՚ի երկինքը սլանալով մտօք, և միշտ ընդ նոց
 խօսելով յաւիտենակութիւնը կը նկատէր, իբր թէ արծիւի աչ-
 քով սնւր մը տեսաւ հետևեալ ասորիններուն անընդ հատութիւր,
 և հմուտ եղաւ աշխարհի վրայ ապագայ բաներուն :

Հ . ԿԸ

Ինչո՛ւ Սերովբէն կոյծակամբ մերձեցաւ Եսայի մարգա-
 րէին շրթանցը . եռայի . գլ . 5 :

Գ . Իրուանելոս կըսէ՝ թէ մարգարէին շրթանց մեղքը պատ-
 ժելու և քաւելու համար՝ կոյծակամբ այրեց . քանզի Եսայի
 մեղանչեց Ողբան չի սաստելովը, որ սեղանին կոյծակուներ և

կուռնիլը յափշտակեց • ուստի կայծակամբ պատժեցաւ , ինչպէս որ և Աբրովլէն կըսէ՝ ॥ Ահա մերձեցաւ այս ՚ի շրթունս քո , և հանցէ զանօրէնութիւնս քո , և սյլն ॥ :

Հ • ԿԹ

Ինչպէս իմանալ պէ՛տք է մարգարէին այն խօսքը , որ կըսէ՝ ॥ Գնա՛ ժողովուրդ իմ՛ , մուտ ՚ի շտեմարանս քո , փակեա՛ս զդուրս քո , թագի՛ր առ ժամանակ մի՛ , մինչև անցցէ բարիութիւն տեսուն • էսայ • ի՛շ • 20 ॥ :

Պ • Խորհրդականաբար այսպէս կը մեկնէ Կուռնելիոս ,
 ,, Վնացէ՛ք ս՛վ մարտիրոսք՝ ս՛վ արդարք ՚ի գերեզմանս , և այն
 ,, տեղ ննջեցէ՛ք ժամանակ մը , մինչև որ անօրէնները պատժեմ ,
 ,, և յետոյ կարթնցընեմ ձեզի մահուան քնէն՝ երջանիկ կենա-
 ,, յը արժանացընելու համար :

Հ • Հ

Տեսեամբ երևեցաւ Գանիէլին՝ որ չորս գազան կելլար ծովէն , որոց առաջինը էգ առիւծի նման թևաւոր էր • երկրորդը արջու նման էր • և երրորդը ընձու նման • և չորրորդը ահեղ և զարմանալի : Ըստ չորս գազաններու ինչ պէ՛տք է իմանալ • Դանիէլ • է • 3 :

Պ • Ըստ չորս գազանները՝ չորս թագաւորութիւնք են • էգ առիւծը՝ Ասորեստանեաց տերութիւնն է • արջը՝ Պարսից տերութիւնն է • ինձը՝ Յունաց տերութիւնն է • և չորրորդ գազանը՝ Հռովմայեցիք են : Ըստ չորրորդէն ելլան պիտի տասն եղջիւրք , այսինքն տասն թագաւորք՝ և այն ՚ի ժամանակս կատարածի աշխարհի : Եւ փոքրիկ եղջիւրն՝ է նեռն , որ յաղթէ պիտի երէք թագաւորաց , և յետոյ մնացեալ եօթն տերութիւնները յօժարութե՛ք պիտի հնազանդին նեռին : Ըստպէս կըսէ Կուռնելիոս :

Հ • ՀԱ

Ինչո՛ւ համար մարգարէից խօսքերը խրթնութե՛ք զրվեցան , և ս՛չ պարզաբար :

Պ • Ըստ հարցմանդ այսպէս կը պատասխանէ Հերոնիմոս •
 ,, Ըստացուք՝ թէ՛ սք գրեանքն են հիւսեալք դժուարութե՛ք ,
 ,, և մանաւանդապէս մարգարէք՝ որք են լի առակօք , վասն զի

« Գժուարութի բանից պատիցէ զԳժուարութի մտաց, զի մի՛
 « Գիւրապէս արձակիցի սուրբն՝ շանց, և մարգարիտք՝ խողաց,
 « և սրբութիւն սրբոյ՝ աղաեղէաց:

Հ . ՀԲ

Ասորոց թագաւորին այսինքն Ադերայ որդւոյն զօրա-
 պետը Նէէման Ասորին էր՝ որ բորոսեալ էր . այս Նէէմանը
 Յովրամայ Իսրայէլացւոց թագաւորին քով խրկեց՝ ինչ և իցէ
 բժշկեցաւ . և որովհետև Նէէման և իւր թագաւորն ալ կու-
 պաշտէին . Նէէման բժշկելովելով՝ անասպաշտ եղաւ, և եկաւ
 Եղիսէի շնորհակալութիւն տալ, և յետոյ այսպէս ըսաւ,
 « Քաւեսցէ՛ տէր զճառայ քո՝ ՚ի մտանել տեառն իմոյ ՚ի տուն
 « Ռեմանայ երկիրպագանել նմա, յորժամ յենուցու ՚ի ձեռս
 « իմ, և երկիրպագանիցեմ ՚ի տանն Ռեմանայ . . . և քաւեսցէ՛
 « տէր զճառայ քո վասն բանին այնորիկ: Այլ ասէ Եղիսէէ
 « ցՆէէման, երթ խաղաղութիւն . Դ, Բաճ . Ե . 18:

Այսպէս բանին այս է, որովհետև Նէէմանայ թագաւորը
 կուպաշտէր . և Նէէման Եղիսէի կրտսէ, թէ թողութի տուր
 ինձ, որ երբ իմ թագաւորս Ռեմանայ կուքատունը կելթայ
 երկիրպագութիւն ընել՝ հարկաւ ես ալ հետը կը գտնելիմ, և
 ձեռացս վրայ կութնելով երկիրպագութիւն ըրած ժամանակը՝
 յայտնի է որ ես ալ գլուխ պիտի խոնարհեցնեմ հետը, ինձի
 ներողութի ըրէ՛ այս բանին համար: Այս ալ կըսէ՝ թէ երթ
 խաղաղութեամբ, որ կերևայ՝ թէ աղաչանքը ընդունած է .
 այս ինչպէս իմանալու է:

Պ . Այդ հարցմունքիդ վրայ շատ վիճաբանութիւն կը լայ
 մեկնչաց և անարբանից մէջ: Ոմանք պարզապէս այդ խօսքը
 կարգալով՝ Նէէմանայ գործն ալ գատապարտելի կը համարին,
 և մարգարէին տուած պատասխանն ալ, իբր թէ կեղծաւորու-
 թիւն էր (կըսեն) ՚ի հաւատոյս . մտքով ան պաշտելը՝ և յայտ-
 նապէս յոչս մարգարէան կուպաշտ ձեանալը:

Ոմանք ևս կուզեն՝ որ երկուքն ալ բամբասանքէ աղատեն,
 այդ խօսքը՝ անցեալ մեղացը կը վերաբերեն, իբր մարգարէն
 աղօթք ընէ Նէէմանայ համար՝ որ անցեալ կուպաշտութեան
 մեղացը՝ ներողութի ըլլայ, կամ թերևս այդ չար սովորութիւնը
 իրմէն վերցըվի, որ սովորութիւն ըրած էր՝ իւր թագաւորին
 հետ Ռեմանայ կուռքին երկիրպագութիւն ընել:

Այս միտքը բնագրին չի վայելց: Աւրեմն ըստ մեծագոյն

մասին ողջամիտ մեկնչաց և անձաբանից ասելի է, թէ՛ Նէէմանայ
խօսքը իւր անցեալ կռապաշտութեանը համար չէր, և ոչ ալ
հրաման խնդրելէր՝ յաչս մարգկան երկրպագութիւն ընելու
կողմ, և Եղիսէալ այդ մտօք թոյլտուութիւն չըրաւ: Բ.ՍԼ
լի կռքատուներ էրթալ մի էր թագաւորին հետ, և թագա-
ւորին երկրպագութիւն ըրած տեղը՝ ձեռք տալ իրեն, որով
հարկ կըլար իրեն ալ խոնարհիլ:

Նէէմանայ այս գործողութիւն արտաքին՝ պարզ և քա-
ղաքական պաշտօն մի էր, որ թագաւորին կընէր՝ ոչ միայն
կռատանը մէջ, այլ ամեն տեղ՝ ուր որ կերթար թագաւորը:
Եւ Նէէման կատարելագէս միտքը յայտնեց Եղիսէի, ոչ ծած-
կաբար՝ այլ յայտնապէս բոլոր Ասորուոց առջին, որոնք այն
տեղ գտնուվեցան իրեն հետ. քանզի գիտցաւ ճշմարտագէս,
թէ ոչ գոյ անձ ՚ի վերայ երկրի: Եւ խոստացաւ այնուհետև
մատաղ չընել օտար անձներու՝ այլ միայն ան երկնի և երկրի.
ուստի իսրայէլի երկիրէն հող ուղեց, որ հետը յամասկոս
տանի, և այն տեղ առանձին սեղան մը կանգնեցընէ՝ յայտ-
նապէս ան պաշտելու համար:

Բ.ԲԳ՝ օտար անձները այսպէս յայտնի դուրս ձգելը, և
բոլորին առջին իսրայէլին այ պաշտօն մատուցանելը՝ բաւա-
կան էր ամեն կերպ կասկածը և կեղծաւորութեան միտքերը
իրմէն վերցընել, որ բոլորին ալ յայտնի ցոյց տրվաւ՝ թէ
այն գործը քաղաքական պաշտօն մի է միայն իւր թագաւոր-
ին, բայց խղճմտանքը չի տանելուն համար Եղիսէէն ներու-
ղութիւն խնդրեց: Բ.ՍԽ այսպէս ըլլալը՝ և Նէէմանայ միտ-
քին շխտակութիւնը՝ Եղիսէ անձային հոգւոյն շնորհօք գիտ-
նալով, թոյլ տրվաւ Նէէմանայ ոչ մարդկօրէն կարծեօք, այլ
երկնաւոր լուսով, որ մնայ իւր աստիճանին վրայ անպաշտու-
թեանը փնաս մը չի բերելով:

Հ . ՀԳ

Երկրորդ մարգարէութիւն մէջ գրված է, « Բաւուհ հար-
կանիցէն եօթն կանայք զաւուհ միոջէ, և ասիցէն՝ հաց զմեր
կերելոցուք, և հանդերձ զմեր զգեցցուք, բայց միայն անունըս
կոչեսցի ՚ի վերայ մեր, բարձ ՚ի մէնջ զնախատինս մեր . Դ . 1 :

Բ.ՍԽ խօսքով ննչ պէտք է մեզի խմանալ:

Գ . Երրորդ գլխոյն մէջ Հոսովմայեցուոց ձեռքովը
Երուսաղէմի կործանուիլը կը մարդարէանայ, և այս չորրորդ

Քլուխէն ետքը՝ այն կործանմանէն ինչ որ կը հետեւի՝ այն ցոյց կուտայ . քանզի այնքան մարդ պիտի ջարդուի , թէ սղութէ՝ թէ պատերազմու՝ և թէ ուրիշ կերպ նեղութէ , որ հազիւ եօթն կնկան մէկ էրիկ մարդ մը պիտի խնար : Այսպէս կը մեկնեն շերտնիմոս և Վիւրեղ ըստ նկարագրական մեկնութէ :

Իսկ սուրբն Բարսեղ՝ եօթն կանայքը հին օրինաց բոլոր ժողովարանն է կըսէ . իւր հացովը՝ այսինքն իւր օրէնքովը ըլլալով՝ կը բռնէ մէկ մարդ մը՝ այսինքն զքս , կուզէ որ հոգևոր ավութէ նախատինքէն ազատի . ահա այսալ յարմարական մեկնութի մի է : Բայց մեզի խորհրդական մեկնութի մը տալ կը վայելէ , որ եօթն կնիկով՝ այնչափ ժողովուրդը կ'մաննափ՝ որք 'ի հեթանոսաց եկին . քրիստոնէական հաւատքին , որք քի սիրով հաստատ ունելով այն հաւատքը , կըսեն՝ մէք մեր հացը կուտենք , իբր թէ որ հաւատք կուզես , ահա քանանացիին հաւատքին նման հաւատք . եթէ կուզես հաւատքը բարի գործով զարդարեալ ըլլալ՝ իբր հանգերձով , ահա քեզ Ջաքեսոսին գործոյն նման գործ , որ իւր ընչից կէսը աղքատաց տրվաւ , և որուն որ զգկանք ըրեր էր՝ չորեքկին փոխարէնը տրվաւ , միայն քրիստոնէական անուանը մեր վրայ ըլլայ : Ս' էրցսւ մեր վրայէն նախատանաց անուանը , այսինքն հեթանոս բառը , և մի՛ ըսեր՝ || Թէ ոչ ուրեք առարեցայ , եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի || :

Հ • ՀԳ

Բոլոր գրքերը գիտութիւր կը գովեն . ինչո՞ւ համար Սիրաք կըսէ , || Որ յաւելանայ 'ի գիտութիւն , յաւելանայ 'ի ցաւս . սիրաք . ան . 18 || :

Պ • Ամարիտ է , քանզի որոյ որ քաղցր կերևայ իմնատուիւր , և անովալ առարինուիւր , լեզի կերևայ իրեն բոլոր մարմնաւոր զբօսանքները՝ այս է ըսելն Յաւելանայ 'ի ցաւս : Վրանզի կըսէ Օգոստինոս , || Յետ ճաշակման հոգւոյն՝ դասնանայ մարմնն || : Եւս՝ գիտուն մարդուն շատ ցաւալի կերևայ չար մարդոց վարքը , ինչպէս որ Գաւիթ կըսէր , || Հայէի յանագորոյնսն և մաշէի , զի զպատուիրանսն քո ոչ պահեցին . սաղ . ճԺԸ • 158 || : Եւս՝ այսպիսի ցաւեր է՝ որ կատարեալ գիտունը իւր գիտութենէն կատանայ . վասն որոյ ըսաւ Սիրաք , || Որ յաւելանայ 'ի գիտութիւն , յաւելանայ 'ի ցաւս || :

Հ . ՀԵ

Եսայի մարգարեին բերանով կրսէ անձ շրէից ժողովը-
դեան , ॥ Ո՞վ է՝ որ արամակից լինի . քեզ , երկու ինչ հակառակ
կան քեզ , կործանուան և բեկուան , սով և սուր . Ծ-ն , 19 ॥ :

Վ . Երդ՝ երկու ըսաւ , և չորս յայտնեց . այս ինչ միտք պիտի ըլլայ :
Պ . Կործանուան և բեկուան՝ պատիժ քաղաքին է , մի է .
սով և սուր՝ պատիժ քաղաքացւոց է , այն ալ մի է . ահա այս-
պէս երկու եղաւ ըստ առաջարկեալ հարցմանդ :

Հ . ՀԶ

Ինչ պիտի ըլլայ Եսայի մարգարեին բանին միտքը , որ
կրսէ՝ ॥ Մի լիցի անդ տարածամ աւուրց , և ծեր որոյ ոչ իցէ
լցեալ զժամանակս իւր , զի եղիցի կրտսեր որդին՝ հարիւրա-
մեան , և որ հարիւրամեանն մեռանիցի , մեղաւոր և անիծեալ
կոչեսցի . կէ . 20 ॥ :

Պ . Եր խօսքը այսպէս կը մեկնեն . Տարածամն աւուրց՝
(այսինքն տակաւին չի հասած) երախայ (այսինքն տղայ) կան-
ուանէ , որ շատ օրեր և տարիներ ունի իւր հասակին մէջ ,
բայց իմաստութիւն և բարի բարուց կողմանէ՝ երախայ է :

Վ . Երդ՝ աւուրց երախայ ըսածը կիմացվի մանուկ հարիւր
ամաց , իբր թէ քի ժամանակը ճշմարիտ քրիստոնէաները մէկ
հասակաւ մը չեն ըլլար . որոնք իրենց բարուց թիւրուութիւն և
թեթեւութիւն մանկուհիք են , բայց ամէնն ալ կենաց մարտութիւն
և շնորհօք և առաքինութիւն կը ըլլան այր կատարեալ . թէպէտ
աստիճանաւ մէկ զմէկու յարմար չեն գար . քանզի ոմանք մեծ
կը ըլլան սրբութեամբ՝ և ոմանք փոքր :

Պարձեալ՝ հոգևորապէս ծնեալքն մկրտութիւն՝ սակաւ
աւուրց երախայ չեն համարիր , այլ որոնք շնորհիւ կատարեալ
արանց՝ առաքինութիւն կատարեալ կը ըլլան իսկոյն , ինչպէս էին
առաջին քրիստոնէաները : Վ . Եր խօսքին միտքը այս ըլլալը
հետեւեալ խօսքին յայտնի է , Եւ ծեր՝ որ ոչ լուաւ զաւուրս
իւր , այսինքն՝ որ նոր օրինաց մէջ երախայ չըլլար , և ոչ ծեր
աւուրբք՝ այսինքն որ իւր օրէնքը չի կատարէր առաքինութիւն .
ապա ծերքն քրիստոնէութիւն մէջ՝ նմանապէս և մանկուհիք՝ կը
կատարեն իրենց տարիները առաքինութեամբ :

Բայց որ կրսէ՝ կրտսեր որդին հարիւրամեան , և այլն .
այսպէս կը մեկնելի . նոր օրէնքին մէջ մեղաւոր հաւատացեալ

չի մեռնիր, այսինքն նոր օրինաց մէջն հաւատացեալ մեղաւորը եկեղեցիէն դուրս չի ձգվիր՝ չի անիծվիր, մինչև հարիւր տարեկան չըլլայ • հարիւր տարեկան ըսածս՝ տարի մի՛ իմանար, այլ անոր կըսվի հարիւր տարեկան որ՝ ինչպէս հարիւր թիւը կատարեալ համրանք է, նոյնպէս հարիւր տարեկան այն պիտի իմանամք, որ մեղօք կատարեալ եղած կըլլայ՝ և մեղք գործելը իրեն սովորութիւն կըլլայ, և լիբը և անամօթ կանուանի:

Ըսկից կիմացվի՝ որ տգիտութիւն մեղանչօղը եկեղեցիէն դուրս չի ձգվիր, մինչև որ մեղաց վրայ սովորութիւն ըլլալու հասակը կատարեալ չըլլայ, ասո՛ւ այնպիսին պիղծ և անիծեալ կըսվի • այնպիսին է հարիւրամեայ ծերը, այն է՝ որ կըսվի հարիւր տարեկան մեռած:

Եւս՝ ոմանք այսպէս կը մեկնեն, քի եկեղեցւոյն մէջ մանկունք անգամ՝ որ ՚ի սբ աւագանէ կը ծնանին, իմաստութիւն և քրիստոնէական առաքինութիւն կատարեալ մարդիկ են • և սակից կը հետեւի՝ որ տարիքով կատարեալ եղողը՝ եթէ ՚ի շնորհաց լուսութենէ թերի ըլլայ՝ մեղաւոր և անիծեալ կանուանի:

Հ • ՀԷ

Ըրուզեմ սորվել Եզեկիէլի առաջին տեսլեան մեկնութիւնը՝ որ ՚ի գլուխն մէկ մինչև ՚ի վերջ գլխոյն • բայց երկար ըլլալուն համար համառօտելովմը զուրուցեմ, որ պատասխանը տաս:

« Ըսէ նա ինքն Եզեկիէլ (երբ ժողովրդոց հետ էր ՚ի ժամանակս գերութեան ՚ի Բաբելոն) Մինչ կայի յերկրին Քաղդէսացւոց ՚ի վր Քոբար գետոց, անդ եղև ձեռն աս ՚ի վր իմ, և ասոս հողմ մըրկեալ • և ամպ՝ և հուր՝ և փայլատակումն գայր ՚ի հիւսիսոց: Ըյն ամպ, անօրագոյն ՚ի ծայրս՝ երևէր ունել շուրջանակի իբր լուսեղէն վերջաւորս կամ քղանցս:

« Իսկ ՚ի մէջն՝ վառումն գոլորշեաց իբրև հուր շառագոյն ճառագայթեալ, և բերէր զնմանութիւն բազմագունի ական:

« Ի մէջ հրոյն երևէին կերպարանք չորից կենդանեաց, որք թուէին իբր բաղկացուածի հրէշաւոր • ձև իւրաքանչիւրոց առ հասարակ՝ էր ըստ կազմութեան մարմնոց մարդոց, այլ ոտք նոցա կճղակաբաշխ՝ նման ոտից որթուց, և կայծակունք թօթափէին ՚ի նոցանէ իբրև ՚ի հրացեալ պղնձոց: Իւրաքանչիւր ՚ի նոցանէ՝ ունէր չորս թևս, յորոց երկուքն տարածեալ ՚ի վերուստ իբրև հանդերձք ծածկէին զմարմինս իւրեանց, և երկուքն էին բացեալ և սաւառնեալ իբր ՚ի թռիչս պատրաստեալ: Ի ներքուստ թևոց նց ելանէր երկու ձեռն մար-

« Գոյ , և զի անցնիւր ՚ի հրէշից անտի էին ՚ի չորեսին անկիւնս
 « մեծի կառաց . վասն այնորիկ յամ անկիւնս կառաց երեւելին
 « երկու ձեռք մարդոց : Ի կրծոց մարդոյն ելանէր պարանոց ,
 « և ՚ի վերայ նր գլուխ մարդոյ . առ որով ՚ի վր աջոյ թիկան էր
 « դէմք առիւծու , և ՚ի վր ձախոյ թիկան դէմք եղին , և ՚ի վր
 « գլխոյ մարդոյն ցցուեալ կայր՝ և իբր թէ անտի ելեալ՝ գլուխ
 « արծուոյ : Ըստ չորք դէմք միացեալ հայէին միաբան ՚ի մի
 « կողմն , և ՚ի շարժիլ իւրեանց ոչ դարձուցանէին յետս զե-
 « րեսս , այլ իւրաքանչիւր հանդէպ երեսաց իւրեանց գնացին
 « ուղիղ առ մի կէտ , ոչ յաջ և յահեակ խոտորեալ , յոր կողմն
 « հրամայէր նց ամ՝ երազս ընթանային և թէթեւս դառնային .
 « բայց միշտ ընդ գիծ ուղիղ հանդէպ երեսաց իւրեանց :
 « Հորմ էր նց առաջնորդ և ուղղիչ , ընդ որ կոչս շնչէր՝ ընդ
 « այն վարէր զնս , և յընթացից նց թուէր կայծականց թօթա-
 « փիլ և փայլատականց հատանիլ : Ըսն ինչ հայէր Եղեկիէլ
 « հրացմամբ ՚ի հրէշս այնոսիկ , ետես զհետ նց կառս քառա-
 « նիւ , այլ նորա ոչ ձգէին զնա , և ոչ ընթանային յառաջոյ
 « իբրև լծեալ ՚ի նս . բայց միայն զի իւրաքանչիւր գաղան էր
 « մօտ առ մի անիւ : Ի արծուներ էին անիւքն , և կերպարանք նց
 « և գործուած նման միմեանց՝ ուր թէ ՚ի մի գաղափար գործեալ :
 « Իւր ՚ի գնալ իւրեանց այնպէս զուգահէտ ընթանային , զի ՚ի
 « մաղէ ոչ թէքէին արտաքոյ դժի , և իբր մի միայն անիւ երեւէին :
 « Իւր շարժումն նց ոչ կոչր ընթացք , քանզի լի էին աչօք շրջա-
 « նակք նց . և այնպէս իմն երեւէին որն թէ տեսանել զճանա-
 « պարհ ընթացից իւրեանց : Իւր թէպէտ ոչ շարժէին ՚ի ձգե-
 « լոյ գաղանացն , բայց այնպէս կշռէին զգնացս իւրեանց ընդ
 « գնացից գաղանաց , զի ընդ նս գնային , ընդ նս վերանային ,
 « և ընդ նոսա զտեղի առնուին ըստ վարելոյ հորմոյն և ամպոյն ,
 « և երեւէր հոգի կենդանութե լինել յանիւսն : Հաստատու-
 « թիւնն կամ երկինք այնր հրաշատեսիլ կառաց , որ տարած-
 « եալ ձգէր ՚ի վր անուոց և ՚ի վերայ գլխոյ գաղանաց՝ բերէր
 « զտեսիլ տկան վանոց՝ որ զօրէն հայելոյ երեւցուցանէր
 « փայլակնացոյս կայծակուսն՝ և ցորմունս հրոյ , որով և տե-
 « սիլ հաստատութեն ահաւոր իմն երեւէր . գոյն անուոց՝ նման
 « էր տկանց թարշի , կամ ուր ընթեռնու լատինն՝ ծովագոյն .
 « և շարժումն նց իբրև մըրիկ ինչ , որպէս թէ շրջիցի անիւ ՚ի
 « մէջ անուոց : Ինչք նոցա ՚ի սաւառնէն հնչէին իբրև զձայն
 « ջուրց բաղմաց . այլ յորժամ բաղիւէին զթեւս ՚ի թուխս ,
 « հնչէին իբրև զձայն պատերազմօղ բանտիկ , իբր շաչուս

« զինուոց , շառաչիւն կառաց , փռնչիւն երկվարաց , հնչիւն փո-
 « ղոց , գոչիւն զօրաց , և ոտնաձայն բաղմուծե՛ , որ և էր իբր
 « երրորդ իմն ձայն և ահարկու ամբօխուսն : Ի վի՛ր հաստատու-
 « թեան՝ որ ՚ի վի՛ր կառացն , գոյր աթոռ իբրև զտեսիլ ահան
 « շափիղայ , և ՚ի վերայ աթոռոյն՝ նմանուծի՛ կերպարանաց մար-
 « դոյ , որոյ ստորին մասն միջովք չափ ՚ի խոնարհ նմանուծիւն
 « հրոյ . իսկ վերին մասն իբրև զտեսիլ ահան բաղմագուռնի . և
 « յաչացն երևէր բոց հրոյ ցոլանալ շուրջանակի , և շուրջ զա-
 « թոռովն տարածէր նմանուծի՛ աղէղան՝ որ ձևանայ յերկինս :
 Լ. յս տեսիլքին մէջ երևցածներուն խորհուրդը ինչ պիտի
 ըլլայ :

Պ . Լ. յս անձացոց տեսիլքը՝ երևելի մեկնիչք զանազան կեր-
 պիւ կը մեկնեն , մանաւանդ խորհրդական մեկնուծե՛ . բայց
 մեք յոմանց մեկնչաց առեալ զգրական մեկնուծի՛ սորին՝ գնեմք
 այս տեղ , որ յարմար կուգայ պարագայից ժամանակին . ապա
 մէկ մէկ մասն առնելով տեսլեան մէջի խօսքերը՝ զատ զատ խօ-
 սիմք : Հոց առվաւ անձ Եզեկիէլի այս տեսլեանս մէջ , Երու-
 սաղէմի կործանման նշանը մօտ ժամանակէ մը :

Լ. ըդ՝ որ ըսաւ , « Հրէշ քառադէմ և քառասպտակեալ ՚ի չո-
 բեսին անկիւնս կառաց » : Լ. յս Նաբուքոդոնոսոր թագաւորն
 է , որ պատրաստ էր ունենալ իւր ցեղին մէջ՝ Խորայելացւոց
 Յուդայի ցեղին թագաւորուծե՛ , չորս անգամ գերի ընելը .
 առաջին անգամին իւր մեծ պապը՝ Մանուէ թագաւորը գերի
 ըրաւ , որ Յուդայեան ցեղին թագաւորն էր . երկրորդ՝ ինքը
 գերի ըրաւ Յովակիմ թագաւորը : Երրորդ՝ գերի ըրաւ
 Յերոնիա թագաւորը . չորրորդ՝ պակաս մնացածներն ալ Սեդե-
 կիա թագաւորին գերուծեամբը կատարեցաւ :

Մարդոյ կերպարանք՝ որ էր գլխաւոր ՚ի հրէշն այն , որ
 և յինքն ունէր պատուաստեալ զայլ հրէշս , նա ինքն էր Նա-
 բուքոդոնոսոր թագաւորն , քանզի Երուսաղէմ քաղաքին կոր-
 ծանմանէն ետքը՝ ինքը պատրաստ եղեր էր գլխաւոր ըլլալու :

Լ. իւրձով՝ Պարսից թագաւորուծիւնը իմացիր : Եզը՝
 Ասորեստանեայց թագաւորուծի՛ն է , որ այն ժամանակը Քաղ-
 գէացւոց լծոյն ներքև ինկած էր :

Լ. ըրիւր՝ որ ամբարձեալ ունէր զգլուխն ՚ի վի՛ր այլոց ,
 Մարաց թագաւորուծի՛ն է , որ այն միաբանուծե՛ր մէջ՝ Նա-
 բուքոդոնոսորայ հետ ծովային կրթուծի՛ կընէր՝ և կը զօրա-
 նայր , և պատրաստ եղած էր ուրիշներուն վրայ ծեծի ելլալ ,
 որ Արասշէսի և իւր որդոցն . Գարեհի ժամանակը եղաւ , որ

իւր իշխանուէր ներքեւը առաւ Պարսից աղգը՝ Ասորեստանցիները՝
և Քարգէտացիները՝ որ այժմ միաբանեալ են Եբրայեցւոց դէմ :

Սիաւորուծիւն երեսաց չորից հրէշից՝ ուղղեալ ՚ի մի
կողմն , և յառաջխաղաց հանդէպ երեսաց իւրեանց , այն
երէք թագաւորաց սերտ միաբանուծիւնը ցոյց կուտար՝ որ
Եբրայեցւոց աղգը նեղէն :

Կճղակ որթու յոսս , ուրիշ փոքրիկ իշխանուծիւնները
ցոյց կուտար , ինչպէս փղշապիք՝ Եդովմայեցիք՝ Ամօնացիք ,
որոց եղջիւրը որթու եղջիւրի նման տակաւին տկար էին զար-
նելու , բայց և այնպէս՝ իրենց եղունգները օգնուծէ դրին
Երուսաղէմի կործանմանը :

Թևեերը՝ արագուծեան նշանակ են : Բոցք և փայլատա-
կունք՝ կարծր խստուծեան նշանակ են :

Չեռն մարդոց ՚ի չորեսին անկիւնս , նշան է ընդ հանրա-
պէս կողոպտելոյ և յափշտակելոյ , որ պատրաստ էին ընել
ամէն բանի ձեռք զարնելով :

Ընիւքն լի աջօր , և զուգընթաց ՚ի գնացս ընդ գաղանաց ,
ասոնք զինուորաց արագուծէր օրինակ են , որոնք ամէն բան
կրկատարեն իրենց գլխաւորին հրամանաւր , և ցուցակ են ար-
թուն և զգաստ ըլլալու պահպանուծէ վրայ , որ ամենեկին ճա-
նապարհ չիտան փախստեան զարնըլած Եբրայեցւոց :

Եւ ծովագոյն տեսիլ անուոցն , ցոյց կուտար զօրքին ան-
համար բազմուծիլը , որ ծովու նման ամէն կողմ ցրուած էին :

Պաղանք՝ որք ՚ի սկզբան տեսլեանն յառաջադէմ գնային ,
և զերեսս իւրեանց ՚ի գնալն յեաս ընդդէմ ոչ դարձուցանէին ,
ցոյց կուտան ձիաւոր զօրքերը , որ դառնալու չէին իրենց եր-
կիրը՝ մինչև չի կործանեն Երուսաղէմ քաղաքը :

Եւ յերկրորդուժ տեսլեանն՝ զի երևէին գնալ և ՚ի դառ-
նալ ցոյց կուտան ձիաւոր զօրքերուն յԵգիպտոս երթալ զարնե-
լը , և Եգիպտացիք փախցընելէն ետքը իրենց երկիրը դառնալնին :

Ըթուն՝ որ էր ՚ի վրձ հաստատուծէ կառացն , և մարդն
նստեալ ՚ի նա՝ ցուցանէր զած , որ իւր ակնարկուծեամբը
այս ամէնը պիտի ըլլար :

Ըղեղն՝ որ կայր շուրջ զաթուոյն , ցոյց կուտար՝ որ
յեասոյ ան պիտի հաշարվի ժողովրդեան հետ , և Եբրայեցւոց
աղգը վերստին պիտի նորոգվի :

Ըհա գրական մեկնուծիւն տեսլեան Եզեկիէլ մարգա-
րէին , Թէպէտ վարդապետք շատ խորհրդական մեկնուծիւն
կուտան , և սյս տեղ մեղի պէտք եղածը ըսածնիս էր :

Տեսիլը մեկնելէ՞ր ետքը , այս համառօտ յայտնութիւնք ևս ըսէ՛ , որ նոյն մարգարէին յայտնեցաւ ո՛չ տեսլեամբ՝ այլ ըսելով .
 || Եւ տեսի ձայն թևոց գազանացն սաւառնելոց ընդ միմեանս ,
 և ձայն անուոց զհետ նոցա , և ձայն շարժման . էղէ . Դ . 13 || :

Պ . Եւ ձայնը ցոյց կուտար՝ այն թագաւորաց միաբանութիւնն է , որ առաջին տեսիլքին մէջ ըսինք , որ միշտ չի պիտի մնայ . և յետոյ այն միաբան եղօղները մէկ զմէկու վրայ սրտերազով պիտի բանան . որ կատարեցաւ Արտաշէս թագաւորին օրը , և Պարսից ազգը նուաձեց , և յետոյ Քաղդէացւոց ազգը և Վիւրոսը հնազանդեցոյց , և ամէնն ալ իւր իշխանութեան ներքեր առաւ :

Ը առ տեղ սուրբ գրոց մէջ՝ Գոգ Աբրահամու գրված է , ի՛նչ հասկընալու է այդ խօսքը :

Պ . Սուրբն Գիտնեսիոս՝ արգարոց երանական հանգիստը կիմանայ . քանզի ինչպէս որ տղայքը իրենց ծնողաց գոգը՝ անհոգ և աներկիւղ կը հանդէն , նոյնպէս արգարոց դասքը՝ այն երանական հանգստեանը մէջ հանգիստ կը լլան . և իրենց կամացը հակառակ բան մը ամենեւին չի կրնար տիրել :

Հարցուցած հարցմունքիս նման՝ Էրբեմն սուրբ գրոց մէջ՝ Երկիր կենդանեաց կըսվի . ի՛նչ պիտի ըլլայ այդ կենդանեաց երկիրը :

Պ . Երկիր կենդանեաց ըսելով՝ արքայութիւնը իմացիր , որոյ փառքը վայելօղները՝ մահկանացու չեն ըսվիր . նոյնպէս եթէրական երկիրն ալ՝ որ անմահ հրեշտակաց բնակարան է , այն ալ երկիր կենդանեաց կըսվի , քանզի բնակօղները անմահ են :

Պ Եթոխքին համար Էրբեմն սուրբ գրոց մէջ ինչո՞ւ համար Գեհեան ալ կըսվի :

Պ . Եւ մանր առաջին կուսողաշաներէն իրենց որդիքը Բահաղ կուռքին զո՛հ կընէին , որ Ամօնացւոց չա՛ծն էր , կը բերէին

տղայքը՝ պիղծ կուռքին բերանը կը դնէին՝ որ փորը կիջնար՝
 և կայրէր , որուն իրենց կոյր մտօքը կըսէին՝ Թէ չածնէրը
 յափշտակեցին : Ալ կամ կուռքին գիրկը կը դնէին , և ներ-
 քէն ալ կըսէին վառելով կայրէին . կամ երկու ձողի ծայր
 կանցունէին տղայքը՝ և կուռքին բերանը կուտային : Ալ այդ
 զոհեալ տղայոց լացը և ողբը ծնողքները չըլլատու համար՝
 կուոց չարասիրտ քուրմերը կըսէին Թմբուկով (տալուով)
 դատիով (Թեճով) ազնուկ հանել , այս անշահ ձայներուն պատ-
 ճառաւ՝ այսպիսի տեղերուն գէ՛՛՛ կամ գէ՛՛՛եան կըսվէր . և
 որովհետեւ դժոխքին մէջ ալ անողորմ տանջանք կըլլայ դատա-
 պարտեաց , վասն որոց անոր ալ գէ՛՛՛եան կըսվի :

Հ • ՉԲ

4) Աննիէլի մարգարէութե մէջ Նաբուքոդոնոսոր Թա-
 գաւորին համար կըսվի , || Ի մարդկանէ հալածեցաւ , և խոտ
 իբրև զարջառ ուտէր , և ՚ի ցօղ երկնից մարմին նր ներկաւ ,
 և այլն • Գան • Դ • 30 || : Արդեօք բոլորովին գազան եղա՞ւ մի :

9) Ամանք կարծեցին՝ Թէ մարդկային գոյացուածիք մնալով ,
 միայն մարմնոյն արտաքին ձևը փոխակերպեցաւ՝ վայրենի անա-
 սուռնի նման : Ամանք ալ կըսեն , Թէ ամենեկին իրական փոփո-
 խութի մը չեղաւ մարմինին մէկ մասին անգամ , այլ արտաքին
 երևոյթը միայն այլակերպեցաւ , ինչպէս որ կախարդութե մէջ
 կը պատահի , որ առջևի եղած իրաց կերպերը այլայլելով՝ այն-
 պէս մը կերևցունէ , որ իրօք այնպէս չէ : Այնպէս Թագա-
 ւորը ատենօրները , կըսեն Թէ իրենց վայրենի անասունի նման
 կերևար , որ ինքը իրականապէս այնպէս չէր :

Ալ ոմանք ևս այս երկու կարծիքէն դուրս կըսեն , Թէ
 ոչ իրօք անասունի նման եղաւ , և ոչ ատենօրները այնպէս կը
 ատենային ինքը՝ կամ այնպէս կերևար , այլ միայն խելքը ցնո-
 րած ըլլալով՝ ինքը զինքը վայրենի անասուն կը համարէր , վս
 որոց անասունի կերակուր կուտէր՝ անասունի բուռնի մէջ կը
 բնակէր՝ անասունի որպիսութի կուռնեար : Այց անձաբան
 վարդապետք կըսեն Նաբուքոդոնոսորայ երազոյն վրայ՝ այն
 երևցած ծառին արմատոյն շուռախիղին համար , որ կըսվի՝ Թո-
 դուլ երկաթապատ և սղինձապատ • Գանիէլ • Դ • 12 :

Իսկ Գանիէլ՝ որ երազը կը մեկնէ , այդ երկաթներուն
 համար բան չի խօսիր . և երկինքէն եկած ձայնն ալ այդ եր-
 կաթները չի յիշատակէր , որ Նաբուքոդոնոսոր արթուն ժամա-

նակը լսեց . և շատ դժուարութիւն կը լլար թագաւորին փախ-
չելը և պահպնելը անտառին մէջ՝ եթէ կապված ըլլար երկա-
թով, ուրեմն կերեայ՝ թէ Նաբուքոդոնոսոր չի կապվեցաւ, և
թէ այն երազոյն մէջն էր կաթնեղը՝ պարզ այլաբանութիւն մի
էին, ցոյց տալով՝ թէ այն եօթն տարվանը մէջ այն անտառնե-
րէն դուրս չի պիտի ելլայ, այլ աներեւոյթ զօրութեամբ այն
տեղ կապեալ պիտի մնայ:

Եւ կըսեն Թագաւոր, թէ կըսվի այն երազոյն մէջ՝ Սիրտ
նը՝ ՚ի մարդկանէ փոխեսցի, և սիրտ գազանի տացի նմա ॥: Եւ
Թագաւոր մեկնիչը այն երազոյն՝ իւր մեկնութեւր մէջ չի բննէր
այդ բառերը՝ և զատ մեկնութիւն չի խօսիր, այլ ընդհանրապէս
մը կըսէ, ॥ Ընդ գազանս անապատի եղեցի բնակութիւն նորա, և
խոտ իբրև արջաւոց ջամբեսցեն նմա ॥: Եւ ոչ Նաբուքոդոնո-
սորայ երկիրքէն եկած ձայնին մէջ այդ բառերը կը կրկնուին,
ասից իմանալ պէտք է որ՝ այս ալ այլաբանական մտքով ըսվե-
ցաւ, որ դու շահութեւն աւելի հաստատութիւն մը ըլլայ՝ գազա-
նաց հետ բնակելոյն անապատին մէջ, և այն տեղ բնակելու
պէտք չէր ոչ ներքին և ոչ արտաքին այլափոխութիւն կեր-
պարանաց, և ոչ ալ իրեն կամ ուրիշին անուրջքին մէջ այլա-
փոխեալ երևնալ:

Եւ ևս կըսվի, թէ ॥ Ընդ գազանս անապատի բաժին
նորա . . . ՚ի դալար վայրի ॥: Եւ թագաւորէն յայտնի կը լլայ
այն ամբիւր, որ սահմանվեր էր Նաբուքոդոնոսորայ՝ անասունի
նմանիլ՝ այսինքն խոտ ուտել, որ առանց մշակութեւն ինքնին կը
բուսնի . և ուրիշ կերպիւ մը նմանութիւն չերեւցնէր Նաբուքո-
դոնոսորայ՝ անասունի նմանիլ, այլ միայն կերակուրի կողմն-
նէ՝ որ խոտ կուտէր . և այս այսպէս ըլլալով՝ հարկ չէ՛ ըսել,
թէ չորս ոտքէն գնալով անասունի նման խոտ կը կրծէր . և
խոտ ուտելով՝ ծառի բողբոջ և արմատ կը ծեղով պէտք չէր յի-
մար և խելագար ըլլալ, մինչև որ ինքը զինքը անասուն կար-
ծէ . որովհետև իւր կեանքը ազատելու համար հարկ եղաւ
իրեն փախչել և պահպնել անտառին մէջ՝ աներեւոյթ ՚ի մարդ-
կանէ, և ուտել անտառին մէջ գտնուածը:

Եթէ ոմանց ըսածին նման ինքը զինքը վայրենի անասուն
համարէր, և անասունի տխորժակ ունենար, այն անտառը իրեն
զբօսարան կը լլար, ուր տեղ Թագաւորին պատժոյ համար խրկէր
էր: Եթէ միտքն ալ վրան չըլլար և չի գիտնար մարդ ըլլալ,
կարող չէր այն անասնական յիմարութեւր մէջ զամ ՚ի միտս իւր
բերել, և ոչ ալ իւր զղջումին ուշանալը իրեն մեղք կը համար-

վէր • քանզի յիմար ըլլալով՝ ազատ իշխանութիւն չունէր
դառնալու և զղջալու :

Եւ յիրաւի մարդկային յիմարութիւն յիմար էր , քանզի
երկար ժամանակ իւր յամառութեանը մէջ մնալով՝ ՚ի ներքոյ
պատուհասին , արագ մը չաշխատեցաւ առաջի նոյ խոնարհիլ :
Եւ յսպիսի յիմարութիւն ընդհանրապէս բոլոր մեղաւորներն ալ
ունին , որոնք մեծ մոլութե մը մէջ երկար ժամանակ մնալով՝
մինչև որ այն մոլութիւնը իրենց վրայ կը տիրէ , յետոյ յամա-
ռութիւն ընել կուտայ իրենց , թէպէտ միշտ ազատ են զղջալու՝
բայց չեն զղջար , և մտիկ կրնեն իրենց չար սովորութեը՝ քան
թէ բանականութեան լուսոյն • և ոչ եթէ չեն իմանար՝ կամ
անձնիշխանութիւն չունին , այլ չեն կամիր՝ որ ինքը զինքին
նուաճեն : Ինչ որ անոնց ըսածին պէս Նաբուքոդոնոսոր յի-
մար եղած էր , և ինքը զինքը վայրենի անասուն մը հասկըցած
էր , թէպէտ թշուառ էր , և իւր թշուառութիւնը չի գիտնալով
կը նեղասրտէր , բայց չէր իմանար • և իւր տանջանքը չիմանա-
լով՝ այն պատիժը իրեն հանդիստ կը համարէր՝ և իբր զուար-
ճութիւն • այսպէս են յիմարութե սովորական գործքերը՝ որ
միշտ խելացնոր եղօղները կերեցընեն :

Եւ անպատմելի նեղութիւն և դառնութիւն Նաբուքո-
դոնոսորին սրտին այն էր՝ որ իրեն պատիժ էր , ինքը զինքը
մարդ գիտնալով՝ թագաւոր ըլլալը , և ժողովրդոց ապստամ-
բութե երկիւզէն , որ իւր կարծիքովը սպաննէին պիտի ինքը ,
ակամայ փախչիլ և գաղանաց հետ բնակիլը , և անասունի պէս
խոտ ուտելը : Քանզի լսելով այն ահարկու ապստամբաց աղ-
մուկը՝ որ միաբաներ էին իրեն դէմ , անհնարին երկիւղիւ
փախաւ քաղաքէն , և գնաց բոյն դրաւ անտառաց ծառերուն
մէջ , և այն տեղ անտես ՚ի մարդկանէ կեցաւ երկնից ցօղոյն
նէրքե , և կրեց անձրև և ձիւն և օդոյն տաքութիւնը և ցր-
տութիւնը և բոլոր մնասակար հողմերը :

Եւ ժամանակէ ետքը հանդերձները մաշելով՝ մերկ մնաց ,
և գլխուն մազը և մօրուքը առիւծի մազի նման խաւնրվեցաւ ,
եղունգները թռչնոց մազիլի նման եղաւ , երեսը նիհարացաւ և
չորցաւ , և մարմինը օդոյն խստութեէն պղնձի դոյն եղաւ և ցա-
մաքեցաւ , գրեթէ լոկ մորթով մը պատած մեռելի ոսկորներու
նման բան մը եղաւ , միայն թէ կենդանութե հոգի մը ունէր
վրան , և մարմնոյն բոլոր ձևը այլանդակ եղէր էր : Եւ բոլոր ան-
բանք միայն այսպէս Նաբուքոդոնոսոր թագաւորին կերպը
փոխվեցաւ կըսեն , և այն ալ ոչ յանկարծ տիկ՝ այլ ծանր ծանր •

քանզի և ինքն Նաբուքոդոնոսոր ուրիշ կերպիւ փոփոխութի մը չի խօսիր՝ գլխուն եկածները պատմած ժամանակը . ապա և հասարակաց կարծիք է , որ թագաւորին առաջին կերպարանքը և ձևը չայլափոխեցաւ :

Հ • 29

Որդին միածին յաւիտենական գիտեմք , և կը դաւանիմք ընդ հօր և ընդ հոգւոյն սրբոյ • ինչո՞ւ համար հայրն անձ բեւրանով Գաւիթ մարգարէին կըսէ առ որդին • ॥ Որդի իմ ես դու , ես այսօր ծնայ զքեզ • սաղմս • Ը • 7 ॥ :

Պ • Դր բանին մէջ Այսօր բառը ժամանակ ցոյց չի տար , այլ անժամանակ մշանջէնաւորութի • քանզի մեր մէջ և բոլոր փոփոխական իրաց մէջ՝ Այսօր բառը կը զանազանի եւրեկեան և վարդուեան օրէն , բայց նոյն Այսօրը՝ անբաժանելի յաւիտենականութիւն մի է • ուրեմն այսպէս իմացիր Այսօրը , որով անընդհատ հաղորդի որդւոյն աստուծոյ ՚ի հօրէն նոյն էութիւն անձային՝ ինչպէս որ կը հաղորդէր յառաջ քան զիննէն աշխարհի , ինչպէս որ կըսէ՝ ॥ Յառաջ քան զարուսեակ ծնայ զքեզ • սաղմս , ճԹ • 3 ॥ :

Երբ կըսեմք՝ բանն յաւիտենական ունի կամ կալու զծագումն իւր ՚ի հօրէ նոյն , այդ բառերը թերի կերևան բառի աղքատութե պատճառաւ • քանզի չունիմք այնպէս բառ մը՝ որ համանգամայն ցոյց տայ ներկայ և անցեալ և ապաունի ժամանակը՝ անշարժելի և անբաժանելի աւոզութեամբ մը • ապա Այսօր որ կըսվի , յաճորդական ժամանակ մի՛ իմանար , այլ յաւիտենականութի՛ որ ոչ սկիզբն ունի և ոչ վախճան :

Հ • 29

Նրէից ազգը քի՛ գալտեանը չի հաւատաւնուն վկայութիւն կառնէն իրենց՝ թէ յետին օրերը պիտի ըլլայ մարգարէին ըսածին պէս , ॥ Եղիցի յաւուրս յետինս յայտնի լետուն ան • Եսայ , Ը • 2 ॥ : Սէք ինչպէս իմանամք այս յետին օրը :

Պ • Կսպէս կը մեկնէ կուռնելիոս այս բանը • ॥ Յատկապէս քի՛ ժամանակը յետին կըսվի , քանզի քի՛ է վախճան օրինաց և մարգարէից • և յետին կըսվի նայելով ՚ի սկիզբն և ՚ի մնալն աշխարհի ॥ : Սէմք թէ՛ եթէ ՚ի սկզբանէ աշխարհի բոլոր ժամանակը բաժանեն , առաջին՝ միջին՝ և յետին , կամ երեք

օրինաց ժամանակի բաժանես , բնութի օրէնք՝ մովսիսական
օրէնք՝ և շնորհական օրէնք , այն ժամանակը շնորհական օ-
րէնքը կըլլայ վերջին , որ անկէ ետքը ուրիշ օրէնք չի պիտի
գայ , ապա այն օրինաց ժամանակին կըսվի յետին օր :

Հ . 2Ե

Սուրբ կուսին յղութի ժամանակը՝ աւետիս տրվող հրեշ-
տակը քի համար ըսաւ , || Տացէ նմա տէր անձ զաթոռն Գաւ-
թի . զու . 1 . ան . 32 || : Բարդ . քս Գաւթի թագաւորական աթոռը
չի նստաւ , ինչ իմանալու է այդ Գաւթի աթոռ ըսելով :

Պ . 4 Սաւթի աթոռ ըսելով՝ մարմնաւոր աթոռ չի պիտի իմա-
նամք , կամ Գաւթի Սիօն քաղաքը՝ կամ Երուսաղէմ . մանա-
ւանդ աթոռ անուանով թագաւորական իրաւանց իշխանութիւն
պիտի իմացվի . և այսպէս քս ունէր Գաւթի թագաւորութիւնը
իբր որդի և ժառանգ գոլով : Թէպէտ իւր փառքը և հրամանը
մարմնաւոր թագաւորի նման չէր գործածէր . այլ ինչպէս որ
անձ գոլով խոնարհութի գործէր , նոյնպէս հեղութի և խո-
նարհութեամբ թագաւորէր . բայց երկրորդ գալստեան ժա-
մանակը գործածէ պիտի ամմէն կերպ փառքը , և անոնք՝ որ
չէին ուղէր իրենց վրայ թագաւորելը , յաւիտենական մահ-
ուամբ պիտի կորսնցնէ :

Հ . 2Զ

Սարիամ անձին կոչս կը դաւանէն անձ եկեղեցիք . ին-
չը՛ համար որդին վրածին կին կանուանէ կանայ Գալիլեաց-
ոց հարսանիքին մէջ , ըսելով || Սին դու՛ չե է հասեալ ժա-
մանակ իմ . 307 . Է . 4 || :

Պ . Սուրբ գրոց մէջ կին անուանը հասարակ է թէ կուսից և
թէ ամուսնացելոց . ինչպէս և Յովսէփայ ալ ըսվեցաւ , || Առ
քեզ զմարիամ կին քո . Լու . ան . ան . 20 || : Եւ յայտնի է՝ որ իւր-
մէն յղացեալը ՚ի հոգւոյն սրբոյ էր : Յակոբ նահապետը իրեն
համար նշանված Ռաքէլ աղջիկը՝ իրեն կին կանուանէր :
Վանզի ինչպէս հաց անուանը՝ ընդհանրապէս խմորուն հացին
և բաղարջ հացին ալ կըսվի , նոյնպէս կին անուանը . ինչպէս որ
և առաքեալը ՚ի կուսէ ըսելուն տեղը ՚ի կնոջ կըսէ՝ այսպէս ,
|| Առաքեաց անձ զորդի իւր , որ եղև ՚ի կնոջէ՝ և ամուսնաց
օրինոք . Գաղատաց . Գ . 4 || :

Սուրբ անձանի կուսուածիը ուրացողները՝ աւետարանչին այս խօսքովը կը հաստատեն , || Ո՛չ Գիտաց զնա , մինչև ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ • Գառ • ան • 25 || : Այս խօսքէն կը հետեցընեն՝ Թէ ուրեմն յետ այնորիկ գիտաց : Սէք ինչպէս իմանամք այդ խօսքը :

Պ • Սինչև՝ ըսած բառը միշտ սահմանաւոր ժամանակ ցոյց չիտար ար գորոց մէջ , այլ երբեմն յաւիտենականութի : Ահա հայրն ան Գաւթի բերանով կըսէ միածին որդւոյն , || Նիսա ընդ աջմէ իմիկ՝ մինչև եդից զթշնամիս քո պատուանդան ոտից քոց • Գառ • ճԹ • 1 || : Արդ՝ Թշնամին իւր ոտքին ներքեւը դնելէն ետքը՝ ձգէ պիտի իւր որդին յաջ կողմէն , քաւ լեցի • այսպէս իմանալու է և աւետարանին խօսքը :

Աւ Յօհան ոսկեբերան կարի յարմարպէս կը մեկնէ այս բանը • || Ո՛չ գիտաց՝ ստէ , Յովսէփ զկոյսն , մինչև ծնաւ զորդին , այսինքն Թէպէտ ՚ի հրեշտակէն լուեալ էր , Թէ յղացեալն ՚ի նմանէ ՚ի հոգւոյն սրբոց է , այլ չէր ամենեւին հաստատ ՚ի գիտութիւնն՝ մինչև ծնաւ զորդին , զոր ՚ի յերկնից ՚ի հրեշտակաց սպասաւորեալ , և ՚ի յերկրի ՚ի Թագաւորաց երկրպագեալ ետես : Ուրեմն կատարելապէս չի գիտցաւ սուրբ Աուսին արժանաւորութիւնը՝ մինչև իւր անդրանիկ որդին ծնաւ :

Աւս կը ներհակին ըսելով , ինչպէս անդրանիկ կըսվի քաւ , եթէ ուրիշ եղբայր չունէր իւր մօրմէն :

Պ • Ինդրանիկ կըսվի՝ ո՛չ եթէ իրմէ ետքը ծնանող եղբարցը նայելով , այլ յառաջ ծնելուն համար , Թէ և չունենայ իրմէ ետքը ծնած եղբայր : Աթէ այսպէս չըլլար՝ անդրանիկ չէր համարվէր յառաջ ծնածը՝ մինչև որ երկրորդը ետքէն չի ծնանէր , և այս ճշմարիտ չէ՛ ըստ օրինացն Մովսէսի : Քանզի հին օրինաց մէջ հրաման էր , որ ամմէն անդրանիկ զաւակը ծնանելուն քառասուն օրէն ետքը՝ տաճարը կը տանէին առաջի նոյ • Գառ • ԺԷ • 4 : Սի Թէ մինչև քառասուն օր մնայր ուրիշ զաւակ կը ծնանէր , որ յետոյ առաջին ծնածը անդրանիկ համարվէր , ապա յայտնի է՝ որ եթէ ունենայ և եթէ չունենայ եղբայր , անդրանիկ կըսվի յառաջ ծնելուն համար :

Հ • ՉԹ

Յովհաննու աւետարանին մէջ գրուած է՝ ॥ Յետ այսորիկ էջ յս ՚ի կափառանայում , ինքն և մայր իւր՝ և եղբարք իւր . ք . 12 ॥ : Եղբայր անոր կրավն՝ որ մէկ հօրէ և մէկ մօրէ ծնած կրլայ . ուրեմն կերևայ՝ թէ սուրբ Աջան ուրիշ զաւակ ալ ունէր , կամ իւրմէն կամ Յովսէփէն :

Պ . Եստուածաբանք չորս կերպիւ եղբայր կայ կրսէն սուրբ գրոց մէջ : Կախ՝ բնական , որ մէկ մօրէ կրլան , և այս կերպիւ . քս եղբայր չունէր , քանզի նք յածածին քնէ զառ զաւակ չունէր . և Յովսէփ ալ չունէր որդի , քանզի կոյս էր՝ ինչպէս շատերը կրվկայէն : Երկրորդ՝ որ մէկ ցեղէ կամ մէկ ազգէ կրլան , եղբայր կրավին : Երրորդ՝ եղբայր կր համարին , եթէ աշգահան ըլլան իրարու : Զորրորդ՝ եղբայր կրավին՝ որոնք իրարու հետ եղբայրական սէր ունէին :

Բար՝ եղբայր կրավին քի՛ , սչ եթէ Յովսէփայ որդիքն են՝ ուրիշ կնիկէ ըլլալով՝ ինչպէս վարդապետք ոմանք կրսեն . ապարէն եղբարք կրավին քի՛ սիրելի աշակերտները , մանաւանդ Չէբէթեայ որդիքը Յակոբոս և Յովհաննէս մօտ ազգահան էին , յածածնի մօր քրոջս ազգքը ըլլալով . քանզի Մարգովէ՛ Աննայի քոյր կրավն , ինչպէս որ կր վկայէ Առւանելոս . և ուղիղ չէ՛՝ Մարգովէ՛ Յովսէփ յածահօրը աղջիկն է ըսելը :

Հ • Դ

Յովհաննէս Մկրտչին ծնունդը՝ Ղուկաս աւետարանիչ պատմելէն յետոյ , կրսէ , ॥ Եւ մանուկն աճէր և զօրանայր հոգւով , և էր յանապատս մինչև յօր երևելոյ նորա Իսրայէլի . ք . 4 . Կ . 30 ॥ : Բար՝ Եօք ինչ հասակի էր՝ որ գնաց , կամ ինչո՞ւ գնաց յանապատ :

Պ . Եստուածաբանք կրսէն՝ թէ տասն և ութ ամբվտն էր՝ որ մայրը տարաւ յանապատ , և այն տեղ պահպնեցաւ և ձեռամբ հրեշտակի սնաւ . ոմանք երէք տարեկան էր կրսէն , և ոմանք հինգ տարեկան : Բայց այս տեղ կր մնայ մեղն իմանալ ինչու էր թալը : Սուրբն Պետրոս Աղեքսանդրայի և այլք կրսէն , թէ Եղիսաբէթ մայրը՝ իւր մանուկը յանապատ փակեցց , որ մանկահոտոր չէրովդէսին սուրէն ազատէ :

Եւ յիրաւի՛ մանկանց կոտորումը բէթելէհէմէ մէջ եղաւ , բայց որովհետև Յուդայի երկրին հոշակի էր էր Յովհաննու

հրաշարի ծնունդը , վստորոյ երկիւղ կունենային ծնողքը , թէ չըլլայ որ այն չար բռնաւորը իրենց մանկանն ալ քննուէ ելլայ , ահա քան զայս հաւանական պատճառ՝ չէմք կրնար գրանալ :

Հ . ՂԱ

Յովհաննէս Մկրտչի համար կրսէ քս , թէ || Չէ՛ յաբուցեալ ՚ի ծնունդս կանանց՝ մեծ քան զՅովհաննէս , (ուր Ղուկաս կաւելցունէ) մարգարէ մեծ քան զՅովհաննէս Մկրտչ , բայց փոքրիկն յարքայութե՛ն երկնից մեծ է քան զնա || . այս խօսքը ինչպէս պիտի խմանամք :

Պ . Լ . յս հարցմունքդ երեք բաժին ընելով , երեք պատասխան տալ հարկ կըլլայ : Եւսին՝ արդեօք Յովհաննէս մեծ և առաւել է քան զմարգարէ : Եւրկորդ՝ ինչո՞ւ կըսվի մեծ քան զամ՝ մարգարէս : Եւրրորդ՝ ո՞վ է փոքրիկն յարքայութեան :

Ըսաջնոյն այսպէս կը պատասխանեմ , յիշուի Յովհաննէս մեծ և առաւել է քան զմարգարէ . քանզի ո՛չ է թէ միայն բերանով մարգարէացաւ քի՛ համար՝ ուրիշ մարգարէից նման , այլ և մատամբ ցոյց տըվաւ , թէ Սա՛ է որդին աստուծոյ :

Եւրկորդ հարցմանդ պատասխանն այս է , անոր համար կըսվի մեծ քան զամ՝ մարգարէ , որովհետեւ ինքն միայն առանձին շնորհք ունեցաւ , քանզի էր ապաշխարող , քարողէչ , մարտիրոս , և մարգարէացաւ մօրը արգանդին մէջ քի՛ համար . և իւր յղութիւնը ՚ի հրեշտակէն յայտնի եղաւ , ծնած ժամանակը հօրը լեզուն բացվեցաւ , և այլ շատ շնորհքներ ունեցաւ , որ ուրիշ մարգարէները չունէին . այս պատճառաւ կըսվի մեծ քան զամենայն մարգարէս :

Եւրրորդ՝ ըսիր , ո՞վ է փոքրիկն յարքայութե՛ն , այն է՝ որ ունի փոքրիկ սատիճան մը սրբարար շնորհաց՝ քան զըւարձը սատիճան մարգարէութե՛ն ունեցողէն , քանզի մարգարէութի՛ր ըստ ինքեան չի կատարելագործէր զինքը ունեցողը , և չի կրնար հաճոյ ընել նոյ . բայց սրբարար շնորհքը կը կատարելագործէ՛ և նոյ բարեկամ կընէ . ուստի շատ առաւել է արդար ըլլալ՝ քան թէ մարգարէ : Եւ Յովհաննէս առաւել յարգի էր այն շնորհացը կողմանէ՛ որով սրբեցաւ , քան մարգարէութեան կողմանէ՛ որով զարմանալի երևեցաւ :

Հ . ՂԲ

Բրիտոսի ծննդեան ժամանակի ընծայաբեր մոգերը , արդեօք ճշմարտապէս թագաւորի էին :

Պ . Որովհետև աւետարանիչը թագաւոր անուամբ չի յիշատակէր , այս պատճառաւ ոմանք ըսին՝ թէ թագաւոր չէին . բայց թագաւոր ըլլալնին վկայութիւն սրբոց մարգարէից կը հաստատուի . Պ Գնացին թագաւորը 'ի լոյս քո , և հեթանոսք 'ի ծագել լուսոյ քո . Էսայ . Կ . 3 ॥ : Եւ Գաւիթ կըսէ , ॥ Առաջնորա նախ Հնդիկք անկցին , և թշնամիք նորա հող կերիցեն : Թագաւորք թարսսի և կղզեաց պատարագս մատուցեն նմա , թագաւորք Արաբայ և Սաբայ պատարագս բերցեն նմա . Կաղ . հիմ . 9 ॥ : Ուր ըստ սուրբ գրոց թագաւորք թարսսի ըսելովը , ծովեղերեայ նահանգաց թագաւորները կիմացվին . ապա կերևի՝ որ այն մոգերը թագաւոր էին :

Հ . ՂԴ

Որ կողմէ եկան այս երեք թագաւորները :

Պ . Ոմանք կըսեն , թէ ասոնց թագաւորութիւն երկիրը էր 'ի ծոցն Արաբիոյ , ոմանք կըսեն՝ 'ի Սաբայ , ոմանք՝ յերկիրն Մագիանացոց , որ Երուսաղէմի համեմատելով՝ յարևելից կողմանէ կիյնան դէպ 'ի հարաւ , վասն որոյ ըսին իրենք ալ , տեսաք զաստիճ նը՝ յարևելս : Աւ ոմանք ալ կըսեն , թէ 'ի միջագետաց կողմանէ եկան : Ասոնց այսպէս կարծելնին ճանապարհը կարճըցունելու պատճառաւ է , որ կարելի ըլլայ տան երեք օրով Բեթլէհէմ հասնիլ : Ոմանք ևս Մղըրպաց կամ Պարսից երկիրէն բերել կուտան , ասոնց կարծիքին պատճառը՝ մոգ ըսած բառն է . քանզի Մղըրպի կամ Պարսիկք մոգ կանուանէին իմաստունները և աստեղագէտերը :

Աւետարանիչը թագաւոր չանուանէր՝ այլ մոգ , քանզի այս անունը առաւել յարմար էր այն երևցած աստղին՝ որ իրենք բերաւ . և ևս քի մեծ փառք և պատիւ էր երկրպագիլ յիմաստնոց՝ քան թէ 'ի թագաւորաց . քանզի իմաստունը առաւել զգօնամիտ և խելացի է քան զթագաւորս և զիշխանաւորս :

Հ . ՂԵ

Որք երևեցաւ մոգուց այն աստղը :

Պ . Քրիստոսի ծնունդէն երկու տարի յառաջ երևցաւ կըսեն ոմանք . Հերովդէսի յերկեմենից և 'ի խոնարհ եղօղ մանկուանքները ջարդելէն առնելով . քանզի կըսեն ըստուգեց մոգերէն աստղին երևնալը , վասն որոյ յերկեմենից և 'ի խոնարհ ըսելով հրաման ըրաւ ջարդել :

Իւ ոմանք կըսեն , թէ մոգերէն զառ ուրիշ մարդ չէր գիտէր , և իրենց խօսքէն առաւել յայտնի կերևայ , թէ երբ երևեցաւ իրենց այն հրաշալի աստղը • յն ծնեալ էր , քանզի ըսին , թէ զոր է՝ որ ծնաւ արքայն հրէից , զի տեսաք զաստղն նորա , և եկաք երկիրդադանէլ նմա ։ Եւ զա աստղը տեսնալով՝ գիտցան որ փրկիչը ծնած էր , յորմէ կը հետեւի՝ թէ աստղը քրիստոսի ծնունդէն յառաջ երևցած չէր :

Հ • ՂԵ

Թէ թէ հէ մի մանկունքը՝ որ Չարդովեցան Հերովդէսի հը բամանաւ , խելքերնին հասած չէր՝ որ յօժարու թէ քի անուանը համոր նահատակ ըլլան • և իրենց ծնողքն ալ կամօք և հաւանութեամբ նահատակ ընել չի արելն • Ինչո՞ւ եկեղեցին մարտիրոս անուամբ ասոնց տօնը կը կատարէ :

Պ • Ինչն յն քն իբրև ողջակէզ ընդունեց զիրենք , քանզի իւր անձին տեղը սպանվեցան մանկակոտոր չար թագաւորէն • ուստի և գերահրաշ մարտիրոս համարվեցան առանձնական շքնորհօք , և նահատակութեան պակը քրիստոսէ վայելեցին :

Հ • ՂԶ

Իսուսի մկրտութեն ետքը աւետարանիչները կըսեն , թէ Իսուս վարիւր հոգևոյն յանապատ՝ փորձիլ ի սատանայէ ։ արդեօք սատանայն չէր գիտէր որդի սատուծոց ըլլալը :

Պ • Թէ աղէկ միտք դրած ըլլար նք գրոց ներքին խնայտիցը , կըրնար գիտնալ • բայց արգիլեց ան սոց շնորհաց ըստափայլութիւն՝ և այն պատճառաւ տարակուսութե մէջ մնացեր էր : Իւր ամբարտաւանութիւնը նայելով՝ անհնար կերևար իրեն նոյ մարդեղութիւն , մանաւանդ նախատինք կը համարէր՝ մարգարէից գուշակած չարչարանքները յանձն առնելը • և Եսայեայ մարգարէութենէն գիտէր չար սատանայն , որ յն մեծամեծ հրաշքներ պիտի գործէ , կը նայէր՝ որ մինչև այն ժամանակ այնպիսի բան մը չըլլաւ :

Ինչուեան ժամանակը տեսած էր եղեալ սրանչեղքները , օտար թագաւորաց երկրագագութե գալը նորատեսիլ աստղն առաջնորդութիւն • բայց յետոյ որ մանկակոտոր Հերովդէսին ահէն փախաւ յԵգիպտոս գնայ , տարակուսեցաւ՝ թէ այսչափ նուաստ ըլլալ նոյ կը վայելէ մի : Իմացաւ որդի նոյ ըլլալը :

Երբ տեսաւ տասներկու տարեկան եղած Ժամանակը տաճարին մէջ նստիլը՝ և շրէից վարդապետաց հետ խօսիլը , և այնպիսի գերխմաստուծեամբ արամաբանելը . բայց յետոյ Յովսէփայ որդիական նուաստուծիւն ցոյց տալը տեսնալով՝ վերջապէս տարակուսեցաւ :

Սկստուծէն օրը երկնից բացվիլը՝ հոգւոյն սրբոց աղանակերոյ իջումն՝ հօր նոյ վկայելը՝ ॥ Գա՛ է որդի իմ սիրելի ॥ ըսելը՝ գիտէր . բայց արդեօք հակա՞ն որդի է , եթէ շնորհական որդի , առոր խելքը չի հասաւ : Տեսաւ՝ որ յանապատին մէջ քառասուն օր ծով կեցաւ , կարծեց որդի նոյ ըլլալը , բայց յետոյ երբ քաղցեաւ , վերստին տարակուսեցաւ՝ ըսելով թէ այս լոկ մարդ է Մովսէսի և Եղիսայի նման . որովհետեւ անոնք ալ քառասուն օր պահեցին :

Սկստուծէն օրը երկնից բացվիլը՝ հոգւոյն սրբոց աղանակերոյ իջումն՝ հօր նոյ վկայելը՝ ॥ Գա՛ է որդի իմ սիրելի ॥ ըսելը՝ գիտէր . բայց արդեօք հակա՞ն որդի է , եթէ շնորհական որդի , առոր խելքը չի հասաւ : Տեսաւ՝ որ յանապատին մէջ քառասուն օր ծով կեցաւ , կարծեց որդի նոյ ըլլալը , բայց յետոյ երբ քաղցեաւ , վերստին տարակուսեցաւ՝ ըսելով թէ այս լոկ մարդ է Մովսէսի և Եղիսայի նման . որովհետեւ անոնք ալ քառասուն օր պահեցին :

Հ . ԳԷ

Ստանային երէք կերպ ըրած փորձուծէն հարցմունքները ըսեմ , և պատասխանը տնօր : Կախ՝ որ ըսաւ . ॥ Եթէ որդի ես նոյ սաս զի քարինքս այսորիկ հաց լինիցին . մատ . Թ . 3 ॥ :

Պ . Ստանային այս բանին գլխաւոր մտքը այս էր , եթէ քն կարող ըլլայ քարերը հաց ընել , իմանայ՝ թէ ճշմարտապէս որդի նոյ է : Բայց թէ որ ըսէր՝ չեմ կարող , իմանար պիտի՝ թէ չէ՞ որդի նոյ . և եթէ ըսէր՝ կարող եմ , բայց չեմ կամիր , իմանար պիտի՝ թէ ստեղծական մարդ մի է : Բայց երկու դիտաւորութիւնն ալ ոչինչ եղաւ . քանզի քն ոչ կարող ըլլալը՝ և ոչ չկամիլը յայտնի ըրաւ , այլ անձային գրով ամաչեցոց ըսելով , ॥ Գրեալ է՝ եթէ ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ , այլ ամենայն բանիւ նոյ . Թ , օրէն . Թ . 3 ॥ : Եւ այսպէս փորձիլը իւր փափաքին չի հասաւ :

Երկրորդ՝ «Յայնժամ առեալ ածէ զնա սատանայ ՚ի քա-
 « ղարն սուրբ, և կացուցանէ զնա ՚ի վր աշտարակի աաճարին,
 « և սակ ցնա • եթէ որդի ես նայ՝ անկ զքեզ աստի ՚ի վայր, զե
 « գրեալ է, թէ հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն քո, և
 « ՚ի վերայ ձեռաց բարձցեն զքեզ՝ զե մի՛ երբէք հարցես զքարի
 « զոան քո • Խաբ • Գ • 5 ॥ : Այս ինչ պիտի ըլլայ :

Պ • Որովհետև սատանայն առաջին փորձութե հարցմունքին
 պատասխանը՝ սբ գրոց վկայութիւն լսեց քնէ • այս երկրորդ
 հարցմունքին կը նայի՝ որ ինքն ալ սբ գրոց վկայութիւն որսայ •
 բայց բերած վկայութե մեկնութե միտքը փոխեց : Վասնզե
 յայտնի է՝ որ նա միջնորդութիւն հրեշտակաց օգնական կը ըլլայ
 իւր սիրելեացը, եթէ խոհեմութեամբ իրենց գործքը կա-
 տարեն կամ կառավարեն, և ոչ եթէ լռբութեամբ յայտնի ե-
 ղած վտանգի մէջ ձգեն ինքը զինքնին :

Խոհեմութիւն է՝ աշտարակէն վար ձգելը ինքը զինքը,
 յուսալով՝ թէ ես արդար եմ, ինձի բան չըլլար • ոչ՝ ընդդէմ
 է այս նախնի հրամանաց : Սատանայն գիտէր՝ որ աշտարակէն
 վար քն ինքը զինքը չէր նետէր, բայց այնպէս կը կարծէր
 թէ՛ եթէ որդի նայ չէ, այս խօսքով իրեն պարծանք մը կը ըլլայ,
 և ՚ի մեզս հպարտութե կիցնայ • և եթէ որդի նայ է՝ կը բարկա-
 նայ, և կըսէ՝ եթէ զես վար ձգեմ՝ հրեշտակաց միջնորդու-
 թեանը կամ օգնութեանը կարօտ եմ, և այսպէս յայտնի կը ը-
 լլայ որդի նայ ըլլալը կամ չըլլալը : Բայց իւր կարծիքներէն
 դուրս՝ ուրիշ կերպիւ պատանձեցոյց ինքը քրիստոս, ըսելով՝
 ॥ Գրեալ է թէ, ոչ փորձեսցես զտէր նա • քո ॥ : Ահա և այս
 երկրորդ փորձական հարցմամբը՝ փորձիչը խայտառակեցաւ,
 և իւր տարակուսութիւնը անլոյծ մնաց :

Երրորդ՝ «Առեալ ածէ զնա սատանայ ՚ի լեռան մի բարձր
 « յոյժ, և ցուցանէ նմա զամ թագաւորութիւնս աշխարհի՛ և
 « զփառս նայ, և սակ ցնա, զայս նա քեզ տոց՝ եթէ անկեալ եր-
 « կիրպագանիցես ինձ • Խաբ • Գ • 8 ॥ : Այս ինչ միտք պիտի ըլլայ :

Պ • Առաջին և երկրորդ հարցմունքները ոչինչ ըլլալուն հա-
 մար՝ բանասիրուն աշխատեցաւ, որ բարկացընելու բան մը
 խօսի : Տարաւ բարձր լեռան մը վրայ, և սկսաւ իբր մատամբ

ցուցունէլ՝ թէ այս տեղ Ասորւոց թագաւորութիւն է , այս ինչ տեղ քաղաքացւոցն է , և այլն . ահա ասոնց ամենքն շեղի կուտամ , եթէ ինձի երկրպագութիւն ընես : Ինքը իւր հպարտութեանը նայելով՝ կրսէր , եթէ այս որդի նոյ է , պէտք է որ այս խօսքէն առաւել բարկանայ՝ ըսելով , ինչ կրսես ո՞վ չար բանասրկու , ես մարդացեալ անձ ըլլալով՝ քեզի երկրպագութիւն ընեմ . ես ճշմարիտ որդի աստուծոյ ըլլալով՝ քեզի նման չար ծառայի՞ն երկրպագեմ :

Բայց այս անգամ ևս իւր փափաքը չի լեցվեցաւ , և խայտառակեցաւ առաջիններէն աւելի . քանզի սատանայն մարդկային կերպիւ երեցած էր յի . և մինչև այս հարցմանը ժամանակը յս այնպէս ձևացաւ , որո՞ւ թէ չէր գիտէր սատանայ ըլլալը . բայց այժմ մեծ խայտառակութե՞ հալածեց զինքը , ըսելով ՝ Ե՛րթ յետս իմ սատանայ . զի գրեալ է , տն նոյ բու՛մ երկրպագանիցես , և զնա միայն պաշտեսցես ॥ Եւ վաղվաղակի հալածեցաւ պիղծ բանասրկուն , և իւր փափաքին գոնէ ձեռով մը չի կրցաւ հասնիլ , և որդի աստուծոյ ըլլալը չի գիտցաւ :

Հ . Ծ

Ինչ պիտի ըլլայ այս խօսքին միտքը՝ որ կրսէ , ॥ ՈՅԸ գուցէ՝ տացի նմա և յաւելցի . և ոյր ո՞չն գուցէ՝ և զոր ունիցին , բարձցի ՚ի նմանէ . Զա . ԺԴ . 12 ॥ :

Պ . Բրիտոսի աշակերանները և բոլոր հաւատացեալները , որ հարուստ են անային ծանօթութե՞ք քի վարդապետութե՞ , երբ սիրով կընդունէին՝ կեվեցունէր երկնաւոր վարդապետը վերասին նոր ծանօթութիւններ՝ առակաց մեկնութե՞ք , որք կեվեցային գիտութե՞ք՝ փրկութե՞ հարկաւոր ըլլալուն չափ : Բայց ճրեանները և բոլոր անհաւատները՝ թէ և գիտուն կերևային , բայց աղքատ էին պէտք ըլլալու հմտութե՞ն . քանզի չէին ուզէր որ այն գիտութեամբ ուրիշ ծանօթութիւններ ստանան , այլ նախանձով և հպարտութեամբ ունեցածնին ալ կը կորսնցընէին :

Հ . ԾԱ

Բրիտոս կրսէ , ॥ Ո՛չ ևս տեսանիցէք զնա , մինչև ասիցէք օրհնեալ եկեալ յանուն տեառն . զու՛ն . ԺԴ . 35 ॥ : Ինչ պիտի ըլլայ այս խօսքին միտքը :

Պ. Գալիլէայի մէջ էր քն երբ այս խօսքը ըստ , որով կուսուցանէր լսողներուն , թէ ասիկց զատլէլէս ետքը՝ դուք ալ երբ յԵրուսաղէմ կուգայք , այն ժամանակը կը տեսնայք զիս արմաւենեաց օրը , որ այն օր բոլորն ալ զիս կը բարեբանեն :

Հ . ՃԲ

Սնչպէս իմանալու է այս խօսքը . ॥ Ի դատաստան եկի յաշխարհս այս , զի որք ոչն տեսանեն՝ տեսցեն , և որք տեսանենն՝ կուրացին . յօ7 . Թ . 39 ॥ :

Պ. Ստուածաբանք այսպէս կը մեկնեն . Յիսուս յաշխարհ եկաւ զատէլ ընտրեալները՝ յանարդ մարդիկներէն . իբր թէ անոնք՝ որ յառաջ կոյր էին՝ անձային խորհրդոց ծանօթութի չունենալով , ճշմարիտ հաւատով այն ծանօթութիւնը ստանան և լուսաւորին . և անոնք՝ որ ինքը զինքնին քաջադէս կը համարին , իրենց կուրուցեանը մէջ մնան :

Հ . ՃԳ

Ստուրբ երրորդութեն մարդացեալ անձը միայն որդին գիտեմք . բայց այս գիտցածնուս հակառակ բան մը կիմանալք քի ըսած խօսքէն՝ որ կըսէ , ॥ Ոչ կարէ որդի մարդոց առնել յանձնէ և ոչինչ , եթէ ոչ տեսանիցէ զհայրն՝ զի տանէ . զի զոր նայն տանէ , զնոյն և որդին նմին նման գործէ . յօ7 . Ե . 19 ॥ : Այս կերեւայ՝ որ հայր անձ յառաջմանէ մարդ եղած էր , որ որդին տեսնալով ինքն ալ մարդացաւ :

Պ. Լեւտարանին այդ մէկ խօսքը որ հարցուցիր , այդ տունէն առաջին տուննալ կարգա՛ , որ հարցմունքիդ մեկնութիւնը ըսեմ : Ահա ասիկց յառաջ եղածը այս է . ॥ Խնդրէին Հրէայքն սպանանել զնա , զի ոչ միայն լուծանէր զշաբաթս՝ այլ և հայր իւր կոչէր զանձ , և հաւասար առնէր զանձն նոյն ॥ :

Այս գլխաւորապէս կուրը շաբաթ օրը անդամալոյծը բժշկելն էր . արդ՝ ճշմարիտ միտք բանին այս էր , ուն թէ կուրէր ըսել Հրէից . դուք յանցանք կը համարիք ինծի շաբաթ օրը գործ գործելա . ես այնպիսի գործ կը գործեմ , որ իմ հայրս ալ կը գործէ . քանզի ըստ անօթեա՛ մի բնութի՛ մի և նոյն կամք է ՚ի հայր և յիս . բայց ըստ մարդկութեա՛ թէպէտ մարդկային կամքս այլ է ՚ի կամաց հօր , բայց այնպէս համաձայն է կամաց հօր նոյն , որ ոչինչ կրնամ ընել անոր կամացըդէմ : Ալ ինչպէս

որ ինքը չի կրօնար ստել և մեղանչել, նոյնպէս ես ալ չեմ կրօնար մեղանչել, ուստի եթէ մեղք էր և հակառակ կամոց հօր այ՛ շաբաթ օր հրաշք գործելը, ես ոչ եթէ միայն չէի կամէր, այլ և չէի կրօնար գործել, քանզի չեմ կրօնար մեղանչել. և ինչ որ կրնեմ ես, նա և ըստ որում մարդ՝ չեմ կրօնար ընել ինքնիրենս, այլ ՚ի հօրէ աստուծոյ ինչպէս յայտնութիւն ըլլայ ինձի՝ այնպէս կրնամ ընել:

Ինչ որ հայր անձ կրնէ՝ ես ալ նոյնը կրնեմ, քանզի իւր կամքը և կարողութիւր ուրիշ չէ՛ իմ կամքէս և կարողութէս: Թէպէտ ըստ որում մարդ՝ ունիմ կարողութի՛ և կամք մարդկային զանազան յանձնայնոյն, բայց հայր կրսիրէ զնա նաև ըստ որում մարդ, և հաղորդեալ է ինձ կարողութի՛ և կամք առնելոյ՝ ոչ որքան տեսիք և լսեցիք, այլ ևս մեծամեծս՝ որ պիտի տեսնայք և զարմանայք: Ահա այս է հարազատ միտք հարցմանդ ըստ մեկնութեան երևելի վարդապետաց:

Հ • ՃԳ

Ինչո՞ւ համար քրիստոսի կենսառիթ անօրէնութեանց սուրբ գիրքին Աւետարան կրավի:

Պ • Բանզի այն տեղ հաւտքեալ է աստուծոյ խոստմանց կատարվելուն աւետիսը, ինչ որ խոստացեր էր Հին օրինաց մէջ մարգարէից միջնորդութեամբ, որ կատարեցաւ որդւոյն միածնի յաշխարհ դալով:

Հ • ՃԵ

Ո՞չ եթէ հայր դատէ զոք, այլ զամենայն դատաստան ետ որդւոյ իւրոյ • Եփ. 22 ։ Մի՛ թէ հայր և հօգի սուրբ հաղորդ չեն դատողական իշխանութեան:

Պ • Մի՛ այդպէս կարծէր, ընդհանուր վճիռ է բոլոր անձաբանից, թէ գործք նք երրորդութեան առ արարքս, հասարակ են երկից անձանց սրբոյ երրորդութեան: Այս և ընդ որդւոյ դատէ և հայր անձ՝ և հօգին սուրբ անձ • բայց այն խօսքը՝ որ կրէ, ։ Չամենայն դատաստան ետ որդւոյ ։, ըստ որում նա մեայն դատաւորական կերպ պիտի ունենայ դատաստանին օրը, նա միայն պիտի երևայ ՚ի դատողական աթոռ բազմեալ, նա միայն պիտի խօսի և լսելայ իւր ձայնը՝ և ինքն պիտի տայ անդարձ վճիռը, արդարոց՝ ։ Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ ։, և մեղաւորաց՝ ։ Եթե՛ այք յինն անխձեալք ։:

Որդին էր՝ որ քարոզէց յաւիտենական կենաց փրկութիւնն , այն պիտի նստի յաթոռ դատողական , որ իւր քարոզութեան հետևողները վայելեն իրենց փառքը և պատիւը , և ունինդիր չէզոզները կրեն իրենց անվախճան տանջանքը :

Օ՞ւ՞մ դատաստան ետ որդւոյ իւրում՝ ըսելովը , չիմանաս՝ թէ ժամանակաւոր պարգև մի է ՚ի հօրէ ւոյ առ որդի , այլ հաղորդեալ էր անձին որդւոյ ՚ի յաւիտենից՝ անձային ճնշնդեալքն ՚ի հօրէ . ինչպէս ՚ի յաւիտենից հաղորդեալ էր հայր անձ իւր միածնին զանձային գոյացութիւնն և զբնութիւնն , նոյնպէս հաղորդեալ էր զկարողութիւն՝ զարդարութիւն՝ և զամենայն կատարելութիւնս :

Այս մերս մեկնութե առ ՚ի հաստատութի՝ այսպէս կըսէ քնն Եմբրոսիոս . || Չանձ դատաստան ետ որդւոյ || . ետ արդարև ճնտնելով և ոչ առատաձեռնելով : Ալ քնն Ոսկեբերան կըսէ՝

|| Ետ նմա զանձ դատաստան , զի դատաւոր ճնաւ զնա || :

Հ . ՃԶ

Սաթէոս աւետարանիչ յիսուսի համար կը գրէ , || Եկեալ բնակեցաւ ՚ի Նազարէթ , զի Լցցի բան մարգարէին , թէ Նազովրեցի կոչեցցի . Է . 23 || : Այս խօսքը ո՞ր մարգարէն գրած է , որ չեմք լսեր :

Պ . Աս կերպ կարծիքական մեկնութի կոյ այդ հարցմանդ վրայ . բայց հասարակ կարծիք յետին մեկնաց այսպէս կը հաստատեն մարգարէից խօսքը , և ծաղիկ կանուանեն յալ , Եսայի մարգարէի խօսքէն առնելով , որ կըսէ՝ || Ելցէ ծաղիկ յարմատոյ անտի . Ժն . 1 || : Ալ որովհետև Նազարէթ բառին արմատը՝ Եբրայեցւոց լեզուով ծաղիկ ըսել է . աւետարանիչը այս նշանակութիւնն այսպէս ըսաւ , || Չի Լցցի բան մարգարէիցն , թէ Նազովրեցի կոչեցցի || : Իբր ըսել է թէ , յի բնակելովը ծաղիկ անուանեալ քաղաքին մէջ , ճշմարիտ կըլլայ մարգարէից խօսքը , իբր թէ ծաղիկ՝ կամ ծաղիկցի կոչեցցի :

Հ . ՃԷ

Իբր քն տերն մեր փարիսեցիին տունը հրաւիրվեր էր , և այն տեղ գտնովօղ օրինականները յանդիմանելով ըսաւ , || Վայ ձեզ , զի շինէք զշիրման մարգարէից , և հարքն ձեր սպանին զնոսա . ապա ուրեմն վկայէք՝ եթէ կամակիցք էք գործոց հարցն ձերոց , զի նոքա կատորեցին զնս , և դուք զգերեզմանս

նոցա շինէք • զս-ի • ԺԾ • 47 ॥ : Արդ՝ այն օրինականաց հարբը՝ որ մարգարէնէրը ըստաննեցին , այն պարտաւոր են • բայց աղայբը՝ որ անոնց գերեզմանները կը շինեն , ինչ յանցանք ունին , որ անոնց ալ վայ կուտայ :

Պ . Դարուչար սպաննըված մարդոցն՝ փառաւոր գերեզման շինելուն չորս պատճառ կուտան վարդապետք , որ և յարտաբին պարագայից յայտնի կըլլան :

Մտն՝ հնար է շինվիլ միայն սպաննըվողին փառքին համար • ինչպէս որ նախնի բրիստոնեայք մեծ մեծ գերեզմաններ կը շինէին ՚ի փառս և ՚ի յիշատակ սրբոց մարտիրոսաց :

Երկրորդ՝ փառաւոր գերեզման կը շինվիլ յանիրաւի ըստաննըվողներուն , որ սպաննողին յանդիմանութիւն ըլլայ , և ըստ բաւականին հատուցումն ըլլայ այն անիրաւաբար մեռնողին , իբր կեսնք չի կըրնալ տալով՝ մարմնոցն փառք տրված ըլլան : Քն այս երկու կերպին համար չի խօսիր այս տեղ՝ որ գովելի են , բանզի կը պատարակէ գերեզման շինելը :

Երրորդ՝ կըրնայ մարդ հոյակապ գերեզման մը շինել՝ սպաննըված նրին փառաւորութիւն համար , բայց պարզապէս հպարտութե մտօք՝ որ ուրիշին առջին մեծագործ և բարեպաշտ համարվին • այսպիսի հպարտութիւն թէպէտ պարստուելի է , բայց մարդասպանութեան հետ կամակցութիւն ունենալ չէ :

Չորրորդ՝ այսպիսի մեծածախ գերեզմաններ կը շինեն , ոչ եթէ սպաննըվողին փառքին համար՝ այլ սպաննողին կարողութիւնը ցոյց տալու համար , իբր ըսել կամելով՝ թէ իմ նախնիքս այսպիսի կարողութե տէր էին , որ կըրցան այսպիսի փառաւոր մարդկանց կեսնքը վերցունել , որովհետեւ իրենց կամացը հակառակ եղան • և այսպիսի չար պարծանօք հասարակութիւնը իրենցմէ կը վախցունեն • այս մտօք սպաննըվողներուն վրայ գերեզման շինելը , հաւանութիւն և կամակցութիւն ցոյց կուտայ սպաննողին հետ :

Ահա այսպէս էր և փարիսեցւոց կամ օրինականաց գերեզման շինելը մարգարէնէրուն մարմնոցն վրայ , և այս պատճառաւ քն յանդիմանեց զիրենք , և ըսաւ , ॥ Ապա ուրեմն վկայեք՝ եթէ կամակիցք էք գործոց հարցն ձերոց , զի նոքա կոտորեցին զնս (այսինքն զմարգարէս) , և դուք զգերեզմանս նոց շինէք ॥ :

Հ • ՃԸ

Պոպիւրը և փարիսեցիք երբ կը հարցընեն քի շնացեալ կնոջը համար , աւետարանիչը կըսէ՝ ॥ Ի խոնարհ նայելով՝

գրէր մատամբն յերկրի • 307 • Ը • 6 ॥ : Ինչ պիտի հասկընամք
այդ գրուածամբ :

Պ • Դմանք կըսեն թէ՛ աւետարանը պարզաբար կըսէ , թէ
՝ Յիսուս գրէր մատամբն յերկրի ॥ : Իսոյց անյարմար չէ՛ այս
կարծիքը ոմանց , իբր թէ այն աեղ՝ որ այնքան ժողովուրդ-
կայր , փոշով լեցուն էր , և այն փոշիին վրայ մատամբ գրե-
լով՝ աչքի կերևար գիրերը • և կամ ըստ ոմանց՝ անայլին աջն
երևելի գոյն մը կը տարուորէր այն գրված գիրերուն վրայ ,
որ դիւրաւ մը կարդացվին :

Եւ ինչ էր գրածը պիտի ըսես • կերևի թէ այն ամբաս-
տանող մարդկանց գաղանի մեղքերը կը գրէր • քանզի ըստ
աւետարանին՝ առաջին անգամ գրեւէն ետքը ըսաւ յիսուս ,
՝ Անմեղն ՚ի ձէնջ նախ նա ընկեսցէ քար ՚ի վր գորս ॥ , և գարձ-
եալ սկսաւ գրել : Արբ լսեցին ամբաստանողք այս խօսքը ,
ամենն ալ մէկիկ մէկիկ անկից գատվեցան : Եւ թէ ինչէն վախ
ցան , կամ ինչո՞ւ ուրիշ հարցմունք մը չի կըրցին ընել , յայտնի
է՛ որ իւրաքանչիւր որ իւր գաղանի մեղքերը գրված տեսաւ :

Հ • ՃԹ •

Քրիստոս բժշկեց Գերդեսացւոց երկրին մէջ դիւատա-
րը , ինչպէս որ կը պատմէ Մարկոս աւետարանիչ , գլ • Է :
Եւ յս գիւտահարին ունեցած դևերը շատ էին , և երբ գիւտ-
հարը քի՛ դէմ եկաւ , սկսան դևերը աղաչել քի՛ , և ըսել ,
՝ Զի մի՛ առաքեսցէ զնոսս արտաքս քան զոչխարսն ॥ • և այն
աեղ խողի երամակ մը կայր , հրաման ուղեցին՝ որ գիւտահարէն
ելլան , այն խողերուն փորը մանան • այս գիւտաց երկու աղա-
չանքը քի՛ ընդունեց : ॥ Եւ իբրև ելին (կըսէ) այսքն պիղծք ,
մտին ՚ի խողան , և դիմեաց երամակն ՚ի դարէ անտի ՚ի ծոփն ,
և հեղձնուին ՚ի ծոփն ॥ :

Եւ յժմ երկու հարցմունք ունիմ՝ այս ըսնին վրայ : Եւ ախ՛
քի՛ ինչո՞ւ գիւտաց աղաչանքը ընդունեց : Արկրորդ՝ դևերը
որ իրենց ուղեւովը՝ խողերուն փորը մտան , և այն խողերն ալ
ծովը խողւվեցան , ասոնց տիրոջը յանցանքը ինչ էր , որ
այդ զնասը կրեցին :

Պ • Քրիստոս գիւտաց աղաչանքը ընդունելով երկու բան
մեղի իմացոյց • մէկ մը որ առանց իւր թոյլտուութե՛ր դևերը
իշխանութիւն չունին ամենեկին մէկը տանջելու , կամ փոքրիկ
ինչ արարած ոց զնաս մը հասցունելու : Ինչ աղէկ իմանան

կանարդաց հետևօղները , և պառաւանց բերանով չի խօսին՝
 թէ չարը չարով կը փրկուին :

Արկորդ՝ մտքը աղաչանք ընդունել չէր . դեւերը գիտեին՝ որ յս քս մարդացեալն անձ ՚ի կատարածի աշխարհիս՝ երբ դատողական աթոռը նստի՝ դատել զարդարս և զմեղաւորս , այն ժամանակը աշխարհիս վրայ կամ օդոյն մէջ եղած դեւերը՝ պիտի խրկուին դժոխային յաւիտենական տանջանքին մէջ . բայց երբ ըլլալը չի գիտնալով՝ կարծեցին թէ այն ժամանակը պիտի խրկէ . և դիւաց կարծիքը այսպէս ըլլալը իրենց խօսքէն յայտնի կըլլայ , որ ամէնը մէկէն ըսին , || Զի՞ կոյ մեր և քո՞ յս որդի ան , եկիր տարածամ տանջել զմեզ . մատ . ք . 29 || : Իբր առանց ժամանակի եկար մեզնի դժոխքը խրկելու , և անոր համար աղաչեցին , զի մի՛ առաքեսցէ զնոսա քան զաշխարհն . ապա քրիստոսի մտքը աղաչանք ընդունել չէր :

Արկորդ՝ որ ըսիր , թէ խողերուն փրօջը յանցանքը ինչ էր : Այն գերդէսացւոց երկիրը՝ Եբրայեցւոց ազգին էր , բայց և հեթանոսք ալ կը բնակէին . յայտնի չէ՛ թէ խողերուն աէրերը Եբրայեցի՞ էին՝ թէ հեթանոս : Աթէ Եբրայեցի էին , յայտնի է որ հին օրինաց մէջ արգիլեալ էր Եբրայեցւոց խող ուտելը , քանզի պիղծ կենդանի է . ապա մեղաց պատճառ և օրինազանցութեան ինչք ըլլալուն համար՝ ան խողել տրվաւ այդ կենդանիները , որոց աէրերը զգաստանան , և յի՛ օրէնսդիր և աէր օրնաց ըլլալը գիտնան . քանզի շատ կը պատահի՝ որ մեր հոգւոյն կորստեան պատճառ եղօղ ստացուածքը կամ իշխանութիւնը՝ ան մեր ձեռքէն կառնէ , որ զգաստանամք :

Աթէ հեթանոս էին խողերուն աէրերը , ուղեց անձ՝ որ այս երևելի գործով , որ երկու հազար խող էին , այն հեթանոսները քի՛ ամենակարօղ զօրութիւնը իմանան , և ան և արարիչ արարածոց խոստովանին , քանզի աւետարանիչն կրսէ այս այսպէս ըլլալէն ետքը . || Եւ խողարածքն փախեան . և պատմեցին ՚ի քաղաքին և յագարակս , և ելին տեսանել՝ զինչ իցէ որ գործեցաւն || : Ահա այս է երկու կերպ հարցմանդ պատասխանին :

Հ . ՇԺ .

Իսուս՝ Յովհաննէս աւետարանի համար ըսաւ , || Կամիմ՞ զի կացցէ դա՛ մինչև ես գամ . յճ . ին . 22 || : Ինչպէս իմանալ պէտք է այս խօսքը :

Պ. Լ. յս բանին միտքը սրբազան հարք և մեկնիչք այսպէս
կը գրեն. Յովհաննու կէտնը բռնութեամբ չի բարձրվի, այլ
պահվի մնայ մինչև յս գայ՝ և քաղցր և խաղաղական մահուամբ
տանի: ॥ Ամիմ՛ զե կացցէ դա՛ մինչև ես գամ՝ ॥ Իբր թէ՛
չեմ՛ կամիր՛ որ ուրիշ առաքելոց նման մարտիրոսական չարչա-
րանօք աշխարհէս ելայ, այլ մնայ պիտի մինչև ՚ի խաղաղական
արձակումն իւր մարմնոյն. երբ ես գամ, տանիմ՛ պիտի զենքը
՚ի յաւիտենական երանութիւնն:

Հ. ՃԺԱ

Յիսուս ըսաւ Պետրոսի, ॥ Լուացելոյն չէ՛ ինչ պիտոյ,
բայց զե զոտան լուանայցէ. 307. ԺԴ. 10 ॥: Լ. յս բանին մեկ-
նութիւնը ինչ է:

Պ. Պետրոս լուացեալ էր մկրտութիւնը, սուրբ էր՝ սրբարար
շնորհաց միջնորդութիւնը. և ս՛լ որ այն շնորհը անարատ կը պահ-
է, ամենեկին ո՛ր է՝ և չէ՛ ինչ պիտոյ. եթէ ո՛չ՝ զե զոտս լուա-
նայցէ ըսելով, ցոյց կուտար ներելի մեղաց փոշին և անկատա-
րութիւնը, որ սրբոց վրայ կը գանձվի քանի որ այս աշխարհիս
մէջ են: Լ. թէ՛ գլուխ ինքն քս է, և առաքեալք և բոլոր
հաւատացեալք անդամք նր՛, ապա անդամոցն արժան է լրվաց-
վել և սրբիլ յաղտոյ, զե գլուխն է ամբիժ և անարատ:

Հ. ՃԺԲ

Քրիստոս արն մեր իւր կենարար քարոզութեւ մէջ էրբ
սերմանց առակը կը խօսի, Խբ՛ 3: Լուսկին խօսքը լրմն-
ցունելէն ետքը՝ Ժողովուրդքը կը ցրուին, և աշակերտները
առանձին կը հարցընեն առակին մեկնութիւնը, և քս ալ կը պա-
տասխանէ այսպէս. ॥ Չեղ տուեալ է գիտել զխորհուրդս ար-
քայութեան երկնից. և նոցա չէ՛ տուեալ, եթէ ո՛չ՝ առակօք ॥:
Տարակուսութիս այս է, եթէ չի հաւատացողներուն չէ՛ տու-
եալ գիտնալ, ապա ինչ յանցանք ունին չի հաւատալովսին:

Պ. Լոցա ո՛չ է տուեալ ըսածը՝ մի՛ իմանար, թէ այնպիսի-
ները արգիլեալ են ՚ի հաւատալոյ. կամ ազատ անձնիշխանութի
չունին՝ որ հաւատան, քս՛ լնցի. քանզի անձնի կամի՛ ॥ Չի անձ
մարդիկ կեցցեն՝ և ՚ի գիտութի ճշմարտութե եկեցցեն ॥. բայց
այն սրտաքնոց տուեալ չըլլալը, իրենց խստասրտութիւնը և
յամառութիւնը իմացիւր, որ իրենք իրենց կամսը պատահանը

կրգոցեն , որ շջմուրիս հաւատոյ ճառագայթը իրենց սրտին մէջ չի մտնայ . բայց հարցմանդ մեկնութիւն այսպէս կուտան անձաբանք , իմանալով 'ի վերայ որդւոց փրկութեան և որդւոց կորստեան . իբր թէ ոմանք՝ որք երկնից արքայութե խորհրդոցը հաղորդ եղած են , 'ի յաւիտենից սահմանեալ են , և հաղորդ չեզոյները անարգեալ են :

Եւ ոմանք ևս կրսեն , թէ առարեալք առաւելագոյն գիտութեց արժանաւոր էին , բայց ուրիշները արժանաւոր չէին : Առարեալք արժանաւոր էին՝ քանզի լսելով շահեցան և իմացան , և ցանկացան լսել և իմանալ առ 'ի շահիլ զՏոգևորական օգուտ , և բողբով սրտիւ կուղէին՝ որ իրենց հոգւոյն աչքը լուսաւորվի : Բայց ուրիշները անարժան էին , քանզի չէին շահեր , և չէին խնդրէր այն շնորհաց լոյսը՝ որ իրենց մտացը մէջ ճառագայթի , և իմանան . ապա այնպիսեացն ալ ծածկեալ չէին այն երկնից արքայութե խորհրդոց ծանօթութիւնները , այլ միայն առակօք կրավէր իրենց . որք կըրնային քննել և խնդրել . և եթէ խնդրէին՝ արժանի պիտի ըլլային :

Համառօտ մը ըսեմ՝ , Իսրայէլացւոց ազգին համար եկաւ քս յաշխարհ , ինչպէս որ ինքն կըսէ , || Ա՛յ ուրեք առարեցայ , եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի || . բայց իրենք որ չընդունեցին , մի՛ թէ հեթանոսք՝ որք յետոյ եկան 'ի հաւատոս , ընդունելի չեղան մի , քա՛ւ լեցի . այլ ընդունելի ըլլալն ուն ետքը , եկեղեցին ևս՝ եկեղեցի հեթանոսաց ըսվեցաւ . այս պատճառաւ սրբազան աւետարանիչն Յովհաննէս կըսէ . || Յիւրսն եկն , և իւրքն զնա ոչ ընկալան : Իսկ որք ընկալանն զնա , ետ նոցա իշխանութիւն որդիս նոյ լինիլ || :

Իւրքն ըսածը , բուն Եբրայեցւոց սիրելի ազգն էր , որ ոչ միայն չընդունեցին , այլ և վերջապէս ինչ որ ըրին՝ յայտնի է : || Իսկ որք ընկալանն || , ահա հեթանոսաց ազգն է , ոչ թէ միայն ինքն ալ անոնք ընդունեց , ոչ թէ միայն պատուեց , ոչ թէ միայն սիրեց , այլ և || Ետ նոցա իշխանութի՛ն՝ որդիս նոյ լինիլ || : Աւրեմն՝՝ Նոցա ոչ է տուեալ ըսածը՝ մի՛ իմանար 'ի կողմանէ նոյ խնայել , քանզի զարեգակն իւր ծագէ 'ի վերայ չարաց և բարեաց , այլ 'ի կողմանէ չարութեան սրտից նոցա :

Հ . ՃԺԳ

Ի ծնէ կուրին աչքը լուսացած աւազանին անունը ինչո՞ւ Սէլովամ՝ կըսվի :

Պ. Ե՞րբ յայտես կրօնէն , թէ Եսայի մարգարէն չի սղոյցվելէն յառաջ երբ բանաին մէջէր , ծարաւեցաւ և ջուր խնդրեց . հրամանաւն աստուծոյ այն տեղ ջուր բղխեցաւ , և բազմեցաւ Սելով , որ թարգմանի առաքեալ , որովհետև աստուծմէ խըր-կըվեցաւ ՚ի պատիւ մարգարէին :

Հ . ՃԺԴ

Պաւլոսի թ' սրբազան առաքելոց համար ՚ի դիմաց քի այսպէս կը մարգարէանայ . || Սուր երկիսայրի ետ ՚ի ձեռս ն՞ց , առնուլ զհատուցումն ՚ի հէթանոսաց || . այս ինչ կերպ հատուցմուք՝ կամ պատերազմական յաղթութիւնն իմանալու է :

Պ. Ե՞րբ յայտես կրօնէ Օգոստինոս . « Հէթանոսք սպանեալ լինէին՝ մինչ քրիստոնեայ լինէին . վն զի խնդրեմ զհէթանոս , և սչ գտանեմ , ուրեմն մեռեալ է հէթանոսն : Օր ի թէ սչ սպանեալ լինէին , զիմարդ ասի ց՝ Գեաղոս՝ զէն և կէր : Լսյսպէս սպանաւ Պօղոս հալածօղն , և յարեաւ Պօղոս քարոզիչ :

Հ . ՃԺԵ

Քրիստոսի ողջացուցեալ կուրին համար , որ ՚ի բէթսայիգոյ՝ այսպէս կը գրէ աւետարանիչն Մարկոս . « Ե՞հան զկոչըն՝ « արտաքոյ շինին , եթուր յայս նք , և ձեռն եղ ՚ի վերայ նք , և հարցանէր ցնա՝ թէ տեսանիցէ՞ ինչ : Բացաւ՝ և ասէր , տեսանեմ զմարդ իկ՝ զի շրջին իբրև զծառս : Պարձեալ եղ զձեռն ՚ի վն աչաց նք . եբաց՝ և տեսանէր , և ողջացաւ . և տեսանէր համարձակ զամ : Տարակուսութիւննիս այս տեղ այս է , ուրիշ հրաշքները միայն խօսքով կընէր , այս ինչով թուքով բաւ . ինչով յառաջ կիսատ բացաւ , և ինչով շէնիքէն դուրս հանեց :

Պ. Ե՞րբ յայտես հրաշքը թուքով ընելէն պէտք է որ խնանակը , զի քրիստոսի անային անձին հետ միաւորեալ մարդկային բնութիւնն ևս հաղորդ էր անային ամենակարօղ զօրութեանը , որ ինչպէս ըստ որում անբանիւ կը բժշկէր , նոյնպէս նոյն մարդացեալն ան իւր մարդկային բնութե թուքովն ևս անպակս հրաշք կը գործէ . ուրեմն երբ յի համար մարդ՝ կամ որդի մարդոց կը ըսես , նոյն և կատարեալ ան իմացիք : Եւ սչ եթէ միայն մարդկային բնութեան մարմնովը անային հրաշք կը գործէ , այլ և այն մարմնոյն ունեցած հանդերձին . ինչպէս որ տեսատես կինն ՚ի քղանցս հանդերձին մերձեանալով փրկեցաւ իւր տխրէն :

Եւ ինչո՞ւ համար յառաջ կիսատ բացաւ աչքը . այն պատճառաւ էր՝ որ կոյրը տակաւին կատարեալ հաւատք չունէր . քի՛ն անթեր վրայ , վս՛ որոյ յառաջ կիսատ հրաշք մը ցոյց տրվաւ իրեն , որով զօրանայ և կատարեալ հաւատք ունենայ , և ապա աչքին բժշկութի՛ն կատարեալ շնորհին արժանի ըլլայ : Եւ այս այսպէս ըլլալը կուրին խօսքէն յայտնի է՝ որ ըսաւ , || Տեսանեմ՝ զմարդիկ՝ զի շքմին իբրև զճառս || . որ իւր հաւատքին որպիսութի՛ն էր այն տեսքը , որ տակաւին ծառի նման օգոյն կապված էր հաստատութիւնը . և այսքան տեսնալով մը՝ որ ՚ի բնէ ամեննին կոյր էր , այն ժամանակը կատարելապէս հաւատաց՝ և կատարեալ շնորհին արժանի եղաւ :

Իսկ շէնկերէն դուրս հանելուն համար բարոյականապէս պէ՛տք է իմանալ , որ եթէ կամք ունենամք հոգևորական կուրութենէ ազատիլ , և անպիտան շնորհաց լուսոյն արժանի ըլլալ , պէ՛տք է աշխարհական հէշտութենէ դուրս ելլալ , ուղիղ մտօք անպիտան խոկմանց պարապիլ , և միշտ անկեղծ սիրով առ անձ միաւորիլ : Եւ ոչ եթէ ճգնաւորք և միտնձուհի կրթման ունենալ աշխարհէս հեռանալով , այլ և անձ մարդ կրթնայ այսպիսի կեանք վարել . ահա՛ նահապետք՝ սբ. Թադաւորք՝ և ընտիր իշխանք , որք աշխարհի մէջ ապրելով , աշխարհի մէջ վախճանելով , երկնային պսակաց արժանի եղան , և սբ. եկեղեցին անոնց յիշատակը տօնիւ և պատուով կրկատարէ :

Հ . ՃԺԶ

Քրիկն մեր Եսայի մարգարէին բերնովը իրեն համար կրակ , || Հոգի ան ՚ի վր իմ , վս՛ որոյ և էօժ իսկ զիս , աւետարանել աղքատաց տարեաց զիս . եւայ . կա . 1 || : Այն թէ միայն աղքատաց աւետարանելուն համար եկաւ , ընդհանրապէս զինքը ընդունօղներուն համար չեկա՞ւ :

Պ . Աստուածաբանք՝ աղքատ բառով հեթանոսաց ազգը կիմանան , որք մեղաց համար աղքատացած և թողված էին ՚ի փրկիութենէ և ՚ի շնորհաց : Եւս ոմանք հոգևով աղքատները կիմանան , քանզի անոնց աւետարանեց քս՛ երանութիւր ըսելով , || Երանի՛ աղքատաց հոգևով զի նց է արքայութի՛ն երկնից || : Հնար է այս տեղ իմանալ և յատկապէս աղքատները , որոնք քրիստոսի սիրոյն համար ձգելով ամեն բան՝ չարչարանաց խաչը յօժարութեամբ կը կրբեն :

Քրիստոս ինչո՞ւ համար իւր մարդեղութե՞ օրերուն մէջ առաւելագէտ խորհրդակից ըրաւ իւր աշակերտներէն՝ Պետրոսը՝ Յակոբոսը՝ և Յովհաննէսը . ինչպէս այլակերպութե՞ օրը հետը առաւ , որում վկայեն Մատթէոս՝ Մարկոս՝ և Ղուկաս : Եւ ՚ի Գեթսեմանի , ոչ վկայէ Մարկոս . Ժ . 33* Եւ ՚ի տան Ժողովրդապետին , որպէս վկայէ Ղուկաս . շ . 51 . և այլն :

Պ . Եւ յայտէս ուսաք ՚ի մեկնութե՞ աղօթից ննջմանն Յովհաննու աւետարանչին , թէ . քս կամեցաւ՝ երկնային հրեշտակաց դասուց կարգը՝ երկրիս վրայ ևս ՚ի պատիւ պաշտաման իւր նկարել , այսինքն ինչպէս ՚ի յերկինս ուսաք զմի դասն՝ և զերիս կարգն անընդմիջաբար ՚ի պաշտօն անութեան միշտ հետևեալ , որք կրավին Աթոռք՝ Քերովէք , Սերովէք , և ասոնց միջնորդութեամբը ստորին դասուց հաղորդեալ :

Եւ հա՛ սսոնց նման առ ՚ի յարմար օրինակ՝ երկրի վրայ ընարեց Պետրոսը՝ Յակովբոսը՝ և Յովհաննէսը՝ իւր խորհրդոցը խորհրդակից , որոնցմէ և կը սորվէին և միւս առաքեալները , ըստ օրինակի երկնային դասակարգութեցն հրեշտակաց :

Քրիստոսի աճեցուցած հացէն աւելցած փշրանաց եօթն զամբիւղը ո՞ւր մնաց :

Պ . Յակոբ անաբան կը վկայէ , թէ Վոստանդնուպօլսոյ մէջ կոթող (ախրիլե թաշ) մը կայ՝ վէղեր խանին մօտ , այն կոթողին ներքեւն է . և այն եօթն զամբիւղը հոն ըլլալուն նշանը՝ այն կոթողին եօթնագօտի (եօթը պօղումը) ըլլալն է : Եւ կը վկայէ թէ Ժամանակաւ դեսպան մը կուգայ . քրիստոնէից տէրութեն , և այն կոթողին մօտ տեղ մը կը բնակի՝ այն զամբիւղները և օրհնեալ հացը հանելու համար , այլազգները իմանալով՝ կարգիլեն , և այն տեղն ալ պանդոկ (խան) կը շինեն , և այն պատճառաւ Էլչիխան կանուանեն :

Մեծատանը և Ղազարու առակին մէջ ինչո՞ւ Ղազարու անուընը կը յիշվի , և մեծատանը անուընը չի յիշվեր :

Պ . Մեծատանը անուընը յիշատակելու արժանի չըլլալուն համար չըսվեցաւ . քանզի անձ Գաւթ մարդարէին բերանովը

այսպիսի ամբարշտաց համար կրսէ . || Ո՛չ յիշեցից զանուանս նոցա ՚ի շրթունս իմ . սաղ . ԺԷ . 4 || :

Հ . ՃԻ

Դ . Եր առակին մէջ մեծատանը համար կրսվի , || Մեռաւ մեծատունն և թաղեցաւ ՚ի դժոխս . ամբարձ զաչսն իւր մինչ ՚ի տանջանսն էր , ետես զԱբրահամ ՚ի հեռաստանէ , և զԱզարոս ՚ի գոգ նորա հանդուցեալ || : Ի նչպէս կըրնայ ըլլալ այս տեսութիւնը :

Պ . Դըստ Ազարոսի միթարութիւր մտաւորական տեսութեամբ ցուցոյց անձ այն մեծատանը , և սչ թէ մեղն պէս զգալի աչօք և հայեցողութիւն էր , բայց որովհետեւ որքան որ ՚ի մարմնի էմբ , իմանալի եղած իրերը զգալի կերպով միայն կըրնամբ իմանալ , մի որոյ մարմնաւորաց կերպով կը պատմըվի մեղն : Աւ մեծատանը խօսիլը Աբրահամու հետ և Աբրահամինը մեծատանը հետ զգալի ձայնի և բերանոյ խօսակցութիւն մի՛ իմանար . քանզի հրեշտակները և դեւերը և մարմինէն զտալած հոգիները մէկզմէկու հետ կը խօսին , և խորհուրդնին մէկզմէկու կը հարորդեն , բայց սչ մեղն նման բարձր ձայնիւ :

Ղիւրին օրինակ մը ըսեմ քեզի . երբեմն կը պատահի՛ որ դիտաւորութեդ մէջ ամենեկն չի գտնըված և չի խորհած խօսք մը կը խօսիս՝ հոգեւորական օգուտի յարմար և այ կամացը հաճոյ . այն ժամանակը կըսես՝ թէ լեզուի ճարտարութե կամ մտաց հանձարոյ պտուղ չէր այս խօսքը , այլ յատուկ աստուծմէ շնորհ մի էր , և կըսես՝ թէ ան ըսել արվաւ , իրաւ ես , բայց անինչպէս ըսել արվաւ քեզի այն խօսքը . արդե՛օք մեր խօսակցութեը նման արտաբերական ձայնիւ սորվեցոյց՝ սչ . ահա՛ և զտալած հոգիներուն խօսակցութիւն ալ այսպէս իմացիր :

Հ . ՃԻԱ

Ետերը ՚ի սբց հարց՝ իրական պատմութիւն մը կը համարին այս եղելութիւնը , կուզեմ որ այս տարակուսութիւն ալ լուծես :

Մեծատունը կըսէր Աբրահամին . || Աղաչեմ զքեզ հայր , զի արձակեսցես զգա (զՂազար) ՚ի տուն հօր իմոյ . են իմ անդեղաբք հինգ , որպէս զի տացէ նոցա զվկայութիւն , զի մի՛ և նորա գայցեն յայս անդի տանջանաց . զո՛ւ . ԺԴ . 27 || : Արդ՝ այն դժոխացին չարչարանաց և պատկանան մէջ՝ ի նչ միտք պիտի ըլլայ այդ խնդիրը :

Պ. Մ. խնդիրը առաքինական սիրոյ պատուղ չըլլալը յայտնի է . քանզի եթէ առաքինի ըլլար՝ իւր կենդանութիւնը չէր թողուր՝ որ աղքատ Ղազարոսը այն թշուառութիւն մէջ մնայ : Կայ ըսող թէ բնական սիրոյ պատուղ է այդ խնդիրը . իբր թէ ինքը այն տանջանացը արժանացաւ , կը խնայէր որ եղբայրներն ալ չի գան . բայց այս մեկնութիւնին ալ հաւատարմ ինծի դժուար կերևայ . քանզի գիտեմք՝ որ նեղութիւն պատճառաւ հոյրը որդին ծախած է , և ինչ կերպ նեղութիւնն ոչ դժուարին և յաւիտենական , այլ անցաւոր և աշխարհային , որ բողոքովն բնական հայրական սէրը ոտքի ներքև առնել կուտայ , որն զի ինքը քիչ մը հանդիս . և ոչ թէ միայն ծախել , այլ անօթութիւն պատճառաւ մայրը կը մորթէ մանուկը՝ և կուտէ . Դ . Բազ . Դ . 28 : Մ. զոս ինչպէս բնական սիրոյ պատուղ իմանամք , եթէ նեղութեան մէջ եղող մայրը անխիղճ կը մորթէ զաւակը :

Ոմանք ևս կըսեն , որովհետև ցաւոց մէջ եղողը՝ երբ կը տեսնայ իւր մերձաւորն ալ նեղութեան մէջ , իւր տանջանքը աւաւել կը շատնայ . այս պատճառաւ խնդրեց մեծատունը , որ իւր եղբայրները այն տեղ չի գան : Մ. Ս. ք ևս կըսեն , իբր նենդաւոր մտօք ըբաւ այդ խնդիրը , որ Ղազարոս իւր առաջին թշուառութիւն մէջ երթայ ինչպէս : Բայց ինծի աւաւել հաւանական է այս միտքը . քանզի այն մեծատունը իւր սովորական մեղքերէն զատ՝ նոր հնարած մեղքեր ալ ունէր իւր տանը մէջ , և եղբայրներն ալ իրմէն սորվելով՝ միշտ կը գործածէին . և անոնց օր ըստ օրէ գործածեւոյն՝ իւր տանջանքը կեւելնար , որովհետև հաղորդ էր այն մեղքերուն՝ իւր հնարածը ըլլալուն համար . այս պատճառաւ աղաչեց՝ որ Ղազարոսը խրոհէ , և երթայ իւր եղբարցը պատմէ քաշած տանջանքը . և իւր հնարած մեղքերէն հեռի մնան , որով չաճի իւր տանջանացը սաստիկութիւնը . և ապա իրենք ալ ճշմարտութե հետեւին՝ որ այն տանջանացը հաղորդ չըլլան :

Հ . ՃԻԲ

Մ. Լեւոնտանին մէջ . քն կըսէ , || Որ առաքեացն զեա՝ ընդ իսէ , ոչ եթող զեա միայն . Եղ . 29 || : Մ. զոս ինչպէս համար խաչին վրայ ըսաւ . || Ա՜մ իմ՝ ա՜մ իմ՝ , ընդէն թողեր զեա || :

Պ. Պրուսեկիոս այս հարցմանդ . սյսպէս պատասխան կուտայ . || Քրիստոս խօսէր՝ ի բերանոյ մարդկային բնութեան , որոյ եղեալ էր երաջխաւոր || : Այնպէս և նբն Շնորհալի կը վկայէ

ըսելով . ॥ Ելի ելի աղաղակէր , իմոյս ընդ իմ զհայր աղաչէր ॥
 Իմոյս ընդ իմ ըսելը , իբր մարդկային բնութեամբս՝ մարդ-
 կային բնութեան համար հօր աստուծոյ կաղաչէր :

Հ . ՃԻԳ

Քրիստոս իւր աշակերտացը կըսէ . ॥ Որ հաւատայն յիս ,
 զգործան՝ զոր ես գործեմ , և նա գործեսցէ , և մեծամեծս
 ևս քան զնոյնս գործեսցէ . 304 . ԺԴ . 12 ॥ : { Կայանի է՝ որ
 հաւատացող շատ եղաւ , բայց յի հրաշքն երէն մեծ հրաշք
 ո՞վ գործեց :

Պ . Եր հարցմանդ այսպէս կը պատասխանէ Ոսկեբերան .
 Ի պա եթէ յերկուսացի որ ընդ մեզ , եթէ ուրանօր առ զկա-
 տարունմն պատգամդ այդ , ՚ի ձեռս իւր առցէ այնպիսին ըզ-
 գիրան զայն՝ որ գործք կոչի առաքելոց , և ունին գիրքդ այդ՝
 ոչ զամ միանգամայն , այլ և ոչ զամենեցուն նոցա . այլ զմիոյ
 կամ զերկուցն՝ և այն շափաւոր . և տեսցէ ապա զսօթաց-
 ետան՝ որք ՚ի մահիծս իւրեանց անկեալ դնիցեն , և ստուերը
 միայն երանելեացդ այդոցիկ (այսինքն առաքելոց) շարժեալք
 ՚ի վերայ նոցա , և անդէն ՚ի քաջողովութի անդր հաստատեա-
 ցեն զնոսա : Բազմոց և յայսահարաց անտի , ոչինչ այլ իմիք
 պէտք էին՝ բայց հանդերձիցն Պողոսի ՚ի հալածեւ զդւն՝ որ
 լիկերն զնս : (Եւս Ագոնց Ստեփաննոս վարդապետն գրէ .)
 ॥ Շ միայն հիւանդք բժշկեցան լոկ ՚ի հովանւոյ Պետրոսի ,
 այլ և լերինք շարժեցան ՚ի տեղովէ իւրեանց՝ բանիւ Գրի-
 գորի սրանչեւագործին , և արբոյ Մարկոսի , և այլ անբաւ
 հրաշք եղեն ՚ի դարձ աղագց և ազանց՝ ՚ի ձեռն առաքելոց
 և առաքելագործ արանց :

Հ . ՃԻԳ

Քորոտաց համար հին օրինաց մէջ այնպէս հրաման կընէ
 Թովսէսի , որ շէնլիբէն դուրս ըլլայ բորոտին բնակարանը՝
 այսպէս ըսելով . ॥ Արտաքոյ բանակին եղիցի բնակութիւն նր .
 ԶԿ . ԺԴ . 46 ॥ : Ինչո՞ւ քն՝ երբ Բեթանիայ եկաւ , Սիմօն
 բորոտին տունը բազմեցաւ . Գար . ԺԴ . 3 :

Պ . Երբաղան մեկնիչք հասարակաբար այսպէս կործիք ու-
 նին , թէ այդ Սիմօն ըսածը՝ որ բորոտ կանուանի , այն ժա-
 մանակը բորոտ չէր , այլ յաւաջուց բորոտեալ և բժշկեալ էր .

և բորոտ անուէր իբրև մահանուն վրան մնացեր էր : Այլ թէ՛ Սիմօն բորոտ էր այն ժամանակը , և ըստ օրինաց շէնլիքէն դուրս բնակելով՝ իւր տունը պարսպ էր , և հոն հրաւիրեցին յնր . իբր թէ ըսել կուղեն՝ թէ Սիմօն բորոտը չէր յնր հրաւիրողը . այլ ուրիշ երևելի մարդիկ ուղեցին հրաւիրել յիսուսը իւր բողոք պարագայիւրը , և Սիմօն բորոտին տունը պարսպ ըլլալով՝ այն տեղ հրաւիրեցին :

Այս երկու մեկնութիւն որը կը հաճիս նէ՛ այն ընդունէ՛ , գիտնալով՝ որ յիսուս օրինաց դէմ բորոտին հետ չի նստաւ :

Հ • ՃԻԵ

Սրիստոս երբ յերուսաղէմ եկաւ , աւետարանիչները կըսեն՝ թէ || Բաղուսի ՚ի ժողովուրդոց տարածեցին զհանդերձս իւրեանց ՚ի ճանապարհին || : Այլ հանդերձ տարածելը գըրական մեկնութեամբ ինչ իմանալի :

Պ . Այսպէս կըսեն , թէ սովորութիւն է քաղաքացւոց՝ որ յաղթութիւն դարձող թագաւորը երբ նորէն կը մտնայ քաղաքը , ճանապարհին վրայ աւտղ կը տարածէին , և աւազին վրայ ապրմեղէն կերպասներ և ուրիշ գեղեցկանկար օթոցներ կը սփռէին , և կանաչ ծառերու բողբոջներ կը ձգէին : Այց քի քաղաքացիները՝ իրենց թագաւորին նման աղքատ ըլլալով , իրենց հանդերձները տարածեցին ճանապարհին վրայ՝ ՚ի նշան պատուոյ թագաւորին իւրեանց , և ՚ի նշան ջերմեռանդու-թեան սրտից իւրեանց :

Հ • ՃԻԶ

Այն գալստեան օրը՝ արմաւենւոց և ձիթենւոց ոստեր առին դիմացը գացողները . այս ինչ միտք պիտի ըլլայ :

Պ . Արմաւենւոց ոստով պատիւ տալով կիմացընէին՝ թէ մեր եկող թագաւորը արդար և յաղթող է . քանզի հին ժամանակաց մէջ յաղթութիւն ընօղ թագաւորներուն արմաւենեօք պատիւ կուտային : Ձիթենւոց ոստերով՝ քի ողորմամտութիւնը կը պատուէին , որովհետեւ ձէթը ողորմութեան նշանակ է . այս պատճառաւ կոյրերն ալ այն տեղ կաղաղակէին , || Ողորմեա՛ մեղ յիսուս որդի Գաւթի || :

Հ • ՃԻԷ

Գ խոսուի Երուսաղէմ՝ եկած ժամանակը՝ ուր տեղ աշակերանները և բոլոր ժողովուրդները բարձրաձայն օրհնութիւն՝ օրհնաբանելի և երկրպագելի Թագաւորը կը պատուէին • ոմանք փարիսեցիներէն յի՛ ըսին՝ աշակերաններու գ սասաէ՛ , որ լուեն • և յիսուս ալ ըսաւ , ॥ Եթէ դոքա լուեսցեն , քարնրդաղաղակեսցեն • զո՛ւ • ԺԹ • 40 ॥ : Եւ իմանալու է այս քարերուն աղաղակաւը :

Պ • Երկրպագեալ եկեղեցւոյ կըսեն , թէ այս բանը այնքան չափազանց առաջաւոր խօսք չէ՛ , այլ իսկական մարգարէութի մի է • քանզի յի՛ մահուան ժամանակը՝ երբ աշակերանները մեծերկիւղիւ լուեր էին , սքանչելեօք խորտակեալ քարերը՝ իբր իրենց լեզուովը յայտնաբարբառ փառաւոր արարին զնա , թէ անձ է մարդացեալ , և վն փրկութի մերոյ զբաժակ մահու ընկալեալ • և գերեզմանաց քարերը շարժելով՝ և գերեզմանները բացվելով՝ իբր իրենց լեզուովը յի՛ ընծայ ըրին Թաղվածներուն մարմինները , և ազատ ճանապարհ բանալով՝ այն մեռեալները դուրս ձգեցին , իբր յայտնապէս դաւանեցին՝ թէ այն մեռեալները յարուցանօղը տէր է կենդանեաց և մեռելոց :

Հ • ՃԻԸ

Գ խոսուի Երուսաղէմ՝ գալուն համար աւետարանիչները կը գրեն , թէ իշոյ և յաւանակի վրայ նստաւ • այս ինչպէս իմանալու է :

Պ • Գ խոսու իշոյ վրայ նստաւ ՚ի Բեթանիա՝ և անկէ հասաւ մինչև այն տեղ , ուր կսպասէին ճանապարհին վրայ և աւանակին ալ իրենց հետ , այն տեղ էջը փոխեց՝ և աւանակին վրայ նըստաւ : Խորհրդական մեկնութեամբ իմանալ պէտք է մեզի , որ իշուն վրայէն ինչաւ նէ՛՝ կը նշանակէր եբրայական հին ժողովուրդը , որ բարձի Թողի պիտի ըլլար իւր յամառութեամբը • և յաւանակը՝ որուն վրայ նստաւ յս , հեթանոսաց աղգը կը նշանակէր , որ պատրաստ էին մտնալ քի՛ նոր օրինաց հնազանդութեանը ներքև՝ քարոզութեամբ սուրբ աւետարանին և միջնորդութեամբ առաքելոց և նոցին հետևողաց :

Հ • ՃԻԹ

Գ խոսուի Երուսաղէմ՝ փառաւոր գալստեան ժամանակը Յովհաննէս աւետարանիչ կըսէ (Կ) շին անդ ոմանք և հեթանոսք

„ յԵԼԵՐՈՅ անդր, զի երկիր պագանիցեն ՚ի տօնին : Վորա մաս-
 „ եան առ Փիլիպպոս, որ ՚ի Բեթաւայիդայ Գալիլեացւոցն էր,
 „ աղաչէին զնա և ասէին . ար կամիր զյիսուս տեսանել . գայ
 „ Փիլիպպոս և ասէ ցԱնդրէաս, Անդրէաս և Փիլիպպոս ասեն
 „ ցյիսուս, և այլն . Գալ. ԺԷ . 20 : Բորդ՝ այս հեթանոսները
 ով էին, որ քի հետ տեսնովիլ կուղէին :

Գ . Վերթողահայրն մեր արն Մովսէս խորենացի կըսէ,
 թէ ասոնք հրաւիրակ էին մեր Աբգարիոս թագաւորին կող-
 մանէ, որոց թագաւորական քաղաքը՝ այն ժամանակը Ուրհայ
 էր . որ ինքը չի տեսնալով՝ հաւատացեր էր քի որդի այ ըլա-
 լուն, և այս հաւատքով ծառայաբար հրաւիրակ խրկեր էր, որ
 յոր յՈւրհայ հրաւիրեն . և եթէ չի գայ՝ պատկերը նկարեն
 տանին, որուն նայելով՝ իւր բորոտութեան ախար բժշկելի :
 Արոնք կուգան յԵրուսաղէմ, ոչ ամբարտաւանութեամբ մը
 յանկարծ յի դէմ կելան, այլ նախ Փիլիպպոս առաքելոյն
 կերթան կը խօսին, և այն ալ Անդրէասին կըսէ, և յետոյ
 ասոնց միջնորդութեամբը յիսուսի դիմացը կելան, և Աբգար
 թագաւորին գիրը կուտան :

Եւ որովհետեւ յի ՚ի խաչ ելլալու օրերն էր՝ որ փրկական
 տնօրէնութիւն պիտի կատարէր, յՈւրհայ երթալու ժամանակ
 չունենալուն համար՝ այսպէս պատասխան տրվաւ յն, || Եհաս
 ժամ՝ զի փառաւորեացի որդի մարդոց || : Հրաւիրակները իմա-
 ցան, որ չի պիտի երթայ, սկսան պատկերը նկարել՝ որ թագա-
 ւորին տանին, և բնական արհեստիւ նկարչութեան չի կընալ
 նկարելով՝ ինքն յն կառնէ դաստաւակը, և կը գնէ իւր անձային
 երեսացը վրայ, որով իսկոյն տիրական պատկերը ար դաստա-
 ւակին վրայ նկարվեցաւ . և հրաւիրակները ուրախութեամբ առին
 այն անձային պատկերը, և տարին Աբգարու, որ նոյն պատկե-
 րին շնորհօքը ազատեցաւ բորոտութեան ախտէն . և յիսուսի
 համբարձմանէն ետքը Բաղէոս առաքեալը գնաց և մկրտեց
 զինքը համայն ընտանեօքն, և այլն :

Բ. հա անձային երանուէ՛ յառաջ նախահաւատ թագաւորն
 մեր արժանի եղաւ, որ կըսէ, || Երանի՛ որոց ոչ իցէ տեսեալ
 և հաւատացեն . Գալ. Ի . 29 || : Եւ մեզ համոյն ազգիս հայոց՝
 հոգևորական պարծանք ՚ի անէ այ պարգևեցաւ . որն և սրբա-
 ղան հայրապետն մեր սուրբն Ներսէս շնորհալին ՚ի պատիւ ար
 թագաւորիս կըսէ, || Աստանօր՝ էս ցնծացեալ, թագաւորաւ՝
 եմ պերճացեալ . Արքան զԹովմաս՝ յառաջացեալ, զերանու-
 թիւն՝ հայոց բերեալ || :

Հ • ՃԼ

Եւ յս հրաւիրակներուն ինչո՞ւ հեթանոս կըսվի :

Պ • Հրեից ազգը հեթանոս կանուանէր իւր ազգէն դուրս եղող բոլոր ազգերը • և այն ժամանակը երեք տեսակ հեթանոս կայր : Ոմանք միայն կուռք կը պաշտէին , և ճշմարտին նոյն ամենեւին չէին հաւատայր , որոնք պարզապէս կուսպաշտ կըսվէին : Ոմանք թէպէտ ճշմարիտ աստուածը կը պաշտէին , բայց կուոց ևս պատիւ և զոհ կը մատուցանէին : Եւ ոմանք հեռի էին ՚ի պաշտամանէ կուոց , և միայն ճշմարիտ աստուածը կը պաշտէին , բայց ըստ հին օրինաց չի թլփատվելնուն համար , հեթանոս կըսվէին չրեաներէն :

Եւ յայտնապէս կերևայ , որ այդ եկողները երրորդ կերպովն էին , քանզի ասոնց համար կըսէ աւետարանիչը , || Եին անդ ոմանք և հեթանոսք յեւելոց անդր՝ զի երկիրպագանիցեն ՚ի սօնին || • ապա ոչ կուսպաշտ էին՝ և ոչ կուոց հետևող , այլ անթլփատ ըլլանուն համար հեթանոս կըսվէին չրեաներէն :

Հ • ՃԼԱ

Երնատանը մէջ սբ սեղանոյն վրայ քն ըսաւ աշակերտացը , || Յանկանալով ցանկացայ ուտել զայս պասէք (որ է գառն զափական) ընդ ձեզ • յուկա • իբ • 15 || : Եւ ետքը ինչո՞ւ համար աղօթք կընէ առ հայր՝ ըսելով , || Հայր՝ եթէ կամիս , անցն զբաժակս զայս յինէն || :

Պ • Եւ յոպէս ըսելուն երկու պատճառ կուտան վարդապետք • մէկ մը՝ որ իւր ճշմարիտ մարդեղութիւնը ցոյց տայ • քանզի մարդս բնականաբար չարչարանքէն և մահէն կը վախնայ : Երկրորդ՝ Յուդայի ապերախատութիւնը ծանր կերևցընէր այն չարչարանաց բաժակը • քանզի (այս) բառը՝ քերականօրէն մօտ եղողը ցոյց կուտայ :

Հ • ՃԼԲ

Երիտաստի մատնութեան գիշերին համար Ղուկաս աւետարանիչ կը գրէ , || Երևեցաւ նմն (յիսուսի) հրեշտակ յերկնից , և զօրացուցանէր զնա • յուկ • իբ • 43 || : Եւ նպէս ՚ի հրեշտակէ զօրութիւն կառնէ այն , որ զօրացուցին է երկնաւորաց և երկրաւորաց :

Պ. Եւտարանիչին միտքը ուղղակի քի տկարանալը և հրեշտակին զօրացուցանելը ըսել չէ՛. այլ կը կամի ուսուցանել մեզ, թէ երբ նեղութեան մէջ գտնվիմք, մեր պահապան հրեշտակը մեզնի կը զօրացընէ, եթէ հաստատ հաւատք ունենամք և համբերութի գիմանամք: Աւ եթէ հարցմունքիդ բուն խորհրդական միտքը կուղէս՝ քի վրայ մտածելով, հրեշտակը կաղաչէր քի, որ չարչարանաց և մահուան բաժակը յօժարութեամբ ընդունի մեր փրկութեանը համար:

Հ. ՃԼԳ

Խնչո՞ւ չեն յայտնէր հրեշտակին ինչ խօսելը այդ տեղ քրիստոսի հետ:

Պ. Եւսպէս կարծիք կընէ Կաղինոս՝ ՚ի գիմաց հրեշտակին ըսելով՝ «Վառ ինքնին գիտես ո՞վ ամենագէտ, զի այս է կամք հօր քո, ըմպել քեզ զբաժակն՝ որում ցանկայիր ՚ի փրկութի մարդկային ազգի. ՚ի սակաւ ժամն վճարին չարչարանքդ. արդէն հասեալ կաս մարդկութեամբ առ սահմանօք հայրենի փառացդ՝ մտանել կրկին իրաւամբք ՚ի ժառանգութի նց: Կմանապէս յայտնի են անդ մերում, և արգտսիք ո՞ք չարչարանացդ, սատանայ նուաճեալ, աշխարհս փրկեալ, դրունք երկնից բացեալ. անհամար հոգիք ո՞քց հարց, որք ՚ի ստորերկրէսց արգելանս սպասեալ մնային յայնչափ դարուց հետէ սուտեցուցին իւրեանց, ՚ի մօտոյ հանդերձեալք քեւ ազատանալ. և անթիւ կուսանք՝ մարտիրոսք՝ խոստովանողք՝ որք քեւ ունին արդիւնանալ ՚ի վերայ երկրի, և զհետ քո երթալ յերկնային արքայութիւնդ:

Ս՛հա իբր ասոնք էին հրեշտակին խօսքերը, ոչ եթէ ինքնին չէր կըրնար յիսուս այդ մտածութիւնները ընել, և իրեն բաւական ուրախութիւն մը գտնալ՝ այն տրամնութիւն ամպերը ցրուելու համար, այլ յիսուս՝ որ իւր խորհրդոց տէրն էր, չուղէց իւր տէրութիւնը գործածել, միայն կամեցաւ հրաշալի խոնարհութիւն ձեռք առնել, ցոյց տալով ինքը զինքը կարօտ յորդորանաց՝ և սրտապնդութիւն ընդունելու ըստ մարմնոյ՝ իւր անմարմին ստեղծուածէն:

Հ. ՃԼԳ

Քրիստոս ինքը կարող էր ուսուցանել աշակերտաց պէտք եղած գիտութիւնը, ինչո՞ւ համար կը խոստանայ աշակերտաց

զուտորումն հոգւոյն սրբոյ , ըսելով ՝ Նա ուսուցե՛ղ ձեզ
զամենայն . ԳՊ . ԺԴ . 26 ։

Պ . Եւ թճային գաղտնիք մի է . բայց մարդկօրէն կըր-
նամք ըսել , թէ Վախ՝ կամք եղեն այ՛ ճանչցունել մեզի հոգ-
ւոյն սրբոյ անձը նշանաւոր բարերարութիւն . քանզի յանձնէ
հօր այ՛ ունեիներ իւր միածին որդւոյն խրկվիլը . յանձնէ
որդւոյն միածնի՝ իւր մարդանալը և մեզի փրկիլը . ապա և
յանձնէ հոգւոյն սրբոյ՝ պէտք էր մեզի կերպ կերպ շնորհաց
պարգևք ունել՝ որ մեք զմեզ յարմարեիներ փրկագործութե-
պատուը վայելելու , և հոգին սք լուսաւորէ մեր մտաց աչքը՝
թճային խորհրդոցը ծանօթանալու , և զօրանալ ՚ի պահպա-
նութիւնն թճային պատուիրանաց :

Երկրորդ՝ ուղեց որ աւաւել հոգւաւոր ըլլայ գիտու-
թեան պարգևը՝ որ տրվեցաւ սրբազան առաքելոց ՚ի հոգւոյն
սրբոյ : Եթէ քի՛ կենդանութիւնը՝ առաքեալք բոլոր գիտու-
թիւնները կատարեալ սորված ըլլային , շատերը կըսէին՝ թէ
այն իրենց բնական սրամտութիւնն է , բայց քի՛ մահուանէն
ետքը , որ բոլորին ալ յայտնի էր առաքելոց ազեա և երկչոտ
ըլլալը . և հոգւոյն սրբոյ իջման օրը՝ յանկարծ այնքան իմաս-
տուն և քաջասիրտ ըլլալով՝ յայտնի կերևար թճային զօրու-
թեան ներգործութիւնը , և մեր հաւատոյն հաստատու-
թեան նոր և պայծառ նշանը :

Երրորդ՝ քայնպէս կամեցաւ քս՛ , որ առաքեալները և մեք
սորվինք , թէ արտաքին և ականջալուր խօսքերը՝ բաւական չեն
մեզի ճշմարտութեան ճանապարհին դարձունել , և փրկութե-
շնորհին յօժարեցընել՝ աւանց ներքին շնորհաց հոգւոյն սրբոյ :
Եւ հաւատոյ ճշմարտութիւնը քարոզողները՝ և մտութե՛ ճանա-
պարհէն դարձունեօղները՝ չի գիտնան , թէ իրենց ճարտա-
րութիւնն է , այլ հոգւոյն սրբոյ շնորհաց զօրութիւնն է :
Պէտքոս՝ հոգւոյն սրբոյ իջումէն յառաջ , աղջնիկ մը վախնա-
լով՝ երէք անգամ ուրացաւ քս՛ը , չեմ՝ գիտէր՝ չեմ՝ ճանչնար
ըսելով . բայց երբ հոգին սուրբ ինչաւ , յայտնաբարբառ քի՛
թճութիւնը քարոզէին ետքը՝ մէկ աւուր մէջ երէք հազար
հոգի մէկէն մկրտեց : Ս՛ էրջապէս իմացեր ես՝ որ մարդեղութե-
խորհուրդը՝ երկրորդ արարչութիւն կանուանի :

Եւ հա՛ ինչպէս ՚ի նախկին արարչութե՛ հայրն թճ բանիւ
ստեղծ զամ՝ , և ասա նոյն բանիւն նորոգէ զամ՝ . ՚ի նախկին
արարչութե՛ ՝ Հոգի այ՛ շրջէր ՚ի վերայ ջուրոց ՝ , որ ըստ մեծի

շնորհալուոյն , || Ի վերջն ջուրցն գորով՝ ստեղծանէր զարարածս || ,
 ահա՛ և այս երկրորդ արարչութեան մէջ՝ հոգին ո՛ր իջանելով
 ՚ի վերայ սրբազան առաքելոց , նորօր ծնանի զամ՝ հաւատաց-
 եալս յամենամարուր արգանդէ սրբոյ աւազանին :

Ըհա՛ այսպէս ըստ մարդկային մտաց տկարութեան ուսա-
 նիմք՝ թէ այս պատճառաւ որդին միածին կրկնատար կը թո-
 ղու առաքեալները , որ առաքմամբ ո՛ր հոգւոյն՝ բերէ զնոսս
 ՚ի գաղաթ կատարելութեան :

Հ • ՃԼԵ

Ըստ յիսուս հոգւոյն սրբոյ համար կրսէ իւր աշակերտ-
 ներուն , թէ || Նա ուսուցցէ ձեզ զամ՝ || • արդեօք ամմէն
 գիտութիւններն ալ սորվեցան :

Պ . Ըի սորվեցան ամմէն գիտութիւնը , քանզի այդ կըլլար
 բովանդակիչ գիտութի՛ն , որ արքայութե՛ մէջ եղող երանեալ
 հոգիք ևս տակաւին չունին . և միայն ո՛յ է սեպհական գիտել
 զամ՝ գիտելիս • այլ փրկութեան հարկաւոր , և իրենց քարո-
 զութեան պաշտօնին յարմար , և իրենց հոգևորական օգուտին
 պէտք եղած բոլոր գիտութիւնները սորվեցան :

Հ • ՃԼԶ

Ըրիստոսի համար շատ երկիւղ և տրտմութիւն ունէր
 կրսէն աւետարանիչները չարչարանաց գիշերը • կը զարմանամ ,
 որ մարտիրոսները աներկիւղ կը վազէին դէպ ՚ի տանջանս • քո՛
 ինչո՞ւ երկիւղ և տրտմութիւն պիտի ունենայ :

Պ . Սարտիրոսները և նահատակները՝ իրենց կամքովը տէր
 չէին իրենց վախնալուն և չի վախնալուն , այլ աստուծմէ օգ-
 նութի՛ն կը հասնէր իրենց տկարութե՛ր , որ չըլլայ թէ բնական
 երկիւղը իրենց վրայ տիրելով՝ մարտիրոսութե՛ զրկելին : Ըայց
 յիսուս անհամեմատ կերպիւ ամմէն մարտիրոսներէն հզօրագոյն
 երեցաւ , քանզի ցոյց տրվաւ՝ որ այն երկիւղը իւր կամքէն
 կապված էր , ուրեմն վախնալը և չի վախնալը իւր իշխանութե՛ր
 ներքև էր : Ըրկիւղ ունեցաւ քրիստոս , բայց այն երկիւղին
 պատճառաւ պարտիզէն չի փախաւ , այլ արիութե՛ք այն տեղ
 կեցաւ՝ մատնիչին ճամբան նայելով :

Ըսն՝ որ զքո՛ ամ՝ կը ճանչնար , եթէ ստուգիւ աներկիւղ
 տեսնար տանջանաց մէջ , կըրնար տարակուսիլ՝ թէ իւր ամենա-

կարօղ զօրու-թէ՛ր կը վարվի, որ տանջանաց ցաւը և կսկիծը չի-
մանայ • այլ միտք բերելով նորին նախընթաց խորին արամու-
նքի և երկիւղի, հաստատապէս կիմացվի՝ որ կատարեալ մարդ էր,
և մեր փրկու-թեանը համար այն չարչարանքը կը քաշէր:

Հ • ՃԼԵ

Երբ Հրէայք բռնած կը տանէին փրկիչն մեր մատնու-
թեան գիշերը՝ Մարկոս աւետարանիչ կըսէ, թէ || Ոմն երի-
տասարդ զհետ երթայր նորա, արկեալ զիւրև զկտաւ մի ՚ի
մերկուց • ԺԴ, 51 || • այդ երիտասարդը ո՞վ պիտի ըլլայ:

Պ • Օ անազան կարծիք կայ ատոր վրայ • բայց գործոյն
վերջաւորու-թէ՛ր նայիս նէ, կերևայ՝ թէ այն պարտիզպանին
տղայն էր • կամ պարտեզին մօտ եղող բնակիչ գիւղականաց
մէկն էր, որ պառկած տեղէն լսելով այն բազմու-թեան աղա-
ղակը՝ խմանալու համար դուրս վազեց, իսկոյն վրան սաւան մը
առնելով՝ գնաց այն բազմու-թեանը ետևէն, որ խմանայ ինչ
ըլլայ • բայց զինուորին մէկը երբ իրեն ձեռք երկնցուց,
սաւանը ձեռքը ձգեց՝ և ինքը մերկ փախաւ:

Հ • ՃԼԸ

Քրիստոս տէրն մեր ամեն տեսակ չարչարանքները սի-
րով ընդունեց մեր փրկու-թեանը համար • ինչո՞ւ խաչին վրայ
երբ գինի արվին լեղիի հետ խառնած՝ չի խմեց • || Ետուն
նմա գինի ընդ լեղի խառնեալ, և իբրև ճաշակեաց՝ ոչ կամէր
ըմպել || • ճափ • իէ • 34 ||:

Պ • Եղիով խառնած գինին թմրու-թիւն մը վրան գալու
համար արվին, որ բոլոր չարչարանաց ցաւոյն կսկիծը չիմա-
նայ • և չիմանալով՝ իսկոյն չի մեռնի, որ շատ չարչարէն • և
որովհետև քս սիրով կընդունէր մեր փրկու-թեանը համար,
ուզեց՝ որ բոլոր տանջանաց կսկիծը կատարեալապէս տանի •
վասն որոյ երբ ճաշակեց թմրեցուցիչ դեղը, չուզեց խմել:

Հ • ՃԼԹ

Ինչո՞ւ համար հոգին աւանդած Ժամանակը՝ լեղիով խառ-
նած քացախը յօժարու-թէ՛ր խմեց • յի՞շ • ԺԹ • 30:

Պ • Ինչև հոգին աւանդած Ժամանակը ինչ կերպ չարչա-
րանք և ցաւ արվին նէ, բոլորն ալ յաւաճուց մարգարէները

գուշակէր էին • և այս մէկը պահաս մնացէր էր , որ Դաւթի մարգարէութիւնն էր • ॥ Եւ ՚ի ծարաւ իմ՝ արբուցին ինձ քացախ ॥ • ուստի յօժարութիւն խմեց այն լեղիով խառնած քացախը , և ըսաւ , ॥ Ամենայն ինչ կատարեալ է , և խոնարհեցուցեալ զգլուխն՝ աւանդեաց զՏոգին ॥ :

Հ • ՃԽ

Արեգական խաւարումը ինչ պատճառաւ եղաւ այն ժամանակը :

Պ • Բարոյականապէս՝ ուղեց անարեգական խաւարումըը ցուցունել քի ին մերոյ անութիւնը : ॥ Երկուցեալ այդ խաւարումը իբրև հրաշք եղաւ , վասն որոյ բնական պատճառ չունի , քանզի լուսնի լուսնն էր՝ որ այն ժամանակը հեռի կըլայ արեգակէն : Այս խաւարումը գեղեցիկ և խորհրդական պատճառ կուտայ սուրբ Ներսէս շնորհալին՝ ըսելով • ॥ Բոպեից արեգական , զիւն արար գիշերանման • զստուերն քոյ արկ մերկութեան , զի մի՛ տեսցէ ակն անարժան ॥ :

Խարայեւացոց ազգին ապերախտութեանը չափ և կանոն չըլլալով , յառաջմանէ Եսայի մարգարէն ՚ի գիմաց աստուծոյ խօսելով երկնի և երկրի հետ , այսպէս կը գրէ • ॥ Լուր երկին՝ և սնկնդիր երկիր , զի տէր խօսեցաւ , որդիս ծնայ՝ և բարձրացուցի , և նորա զիս անարգեցին ॥ :

Ահա այդ ազգին շարութեւր պատճառաւ , իբր թէ երկնի և երկրի հետ գանկատօրէն խօսելով՝ կըսէ , ॥ Լուր երկին , և սնկնդիր երկիր ॥ • այս գանկատօրէն նոյ խօսակցութեանը , երկինք և երկիր ահա այսօր պատասխան արվին • երկինքը այնքան սուգ և տրամութիւն ունեցաւ , որ իւր պարծանաց թագ և պսակ արեգակը՝ մթութիւն խաւարեցոյց այսօր • երկիրը ահէն և երկիւղէն շարժելով՝ դողալ սկսաւ , և իւր հաստատուն ապառաժները ճեղքել և պատառել • ինչպէս աւետարանիչը կը վկայէ : Տաճարին վարագոյրը ինքնին վերէն ՚ի վար երկու կտոր եղաւ՝ վկայելով թէ իւր օրէնսդիր թագաւորը խաչին վրայ զտոեց բանական հոգին մարմինէն , ՚ի ձեռս հօր նոյ աւանդելով : ॥ Եւ ահա՛ վարագոյր տաճարին ցելաւ յերկուս ՚ի վերուստ մինչև ՚ի վայր • երկիր շարժեցաւ , և վեմք պատառեցան • Իսայիէս • Իէ • 51 ॥ :

Ահա այս պատճառաւ էր արեգական խաւարումը , որ անզգայ և անկենդան ըլլալով՝ իւր ստեղծողին զատուլը ցոյց տրվաւ , և երկնի և երկրի արարիչ ըլլալը վկայեց :

Հ • ՃԽԱ

Մարտի օր այդ խաւարումը բոլոր աշխարհի վրայ եղաւ :

Պ • Մի՞նչ սոսկալից կը վրայէ Մատթէոս աւետարանիչ •
 ॥ Եւ ՚ի վեց ժամէ աւուրն խաւար եղև ՚ի վերայ ամ երկրի
 մինչև ցինն ժամ • Ի՛հ • 45 ॥ :

Հ • ՃԽԲ

Մի՞նչ թէ ամ երկրի ըսելով, բոլոր աշխարհը պիտի իմա-
 նամք • Բայց Ամենայն բաւը՝ որ միշտ նք գրոց մէջ կը գործ-
 ածվի, ամեն տեղ բոլորն ալ ՚ի միասին չիմացունէր • Բայց
 Յովսէփայ ժամանակը Եգիպտոսի մէջ եղած սղութէր համար
 սուրբ գիրը կըսէ, ॥ Եւ ամ աշխարհ գային յԵգիպտոս՝ գնել
 (զկերակուր) ՚ի Յովսէփայ • Ժնն • խսն • 57 ॥ :

Պ • Մի՞նչ երասին կըսեմ, թէ այն խաւարը բոլոր աշխարհիս
 վրայ եղաւ, որ է հասարակ կարծիք ամ վարդապետաց, և ունին
 հիմն և վկայ երէք աւետարանչաց խօսքը՝ որ անհերքելի է •
 ॥ Եւ ՚ի վեց ժամէ աւուրն խաւար եղև ՚ի վր ամ երկրի մինչև
 ցինն ժամ • Իս • Ի՛հ • 45 ॥ : Սոսկալից և միւս աւետարանիչները
 կը գրեն : Եւ այս սոսկ վկայութեց հակառակ բան մը չի կայ
 նք գրոց մէջ, որով բոլոր աշխարհը չիմանալք : Վիտեմ՝ որ
 կը հաւատաս, որ այն խաւարումը բնական պատճառաւ չէր,
 այլ հրաշական կերպիւ էր • սպա նք աւետարանչաց վկայու-
 թեամբ՝ որոց բոլոր վարդապետք կը հետեին, հարկ է հաւա-
 տալ, թէ բոլոր աշխարհի վրայ եղաւ այն խաւարումը :

Մարտի բերած վկայութեղ նման՝ ես ալ քեզի այնպէս
 վկայութիւններ գտնամ, որ ամ աշխարհ՝ կամ ամենայն երկիր
 ըսածը, միշտ բոլոր ըսել չիմացվիր • Բայց անոնց ալ չիմացվե-
 լուն պատճառը կայ • ॥ Եւ եղև ընդ աւուրն ընդ այնոսիկ ել
 հրաման յՕգոստոս կայսերէ՝ աշխարհագիր առնել ընդ ամ
 տիեզերս • Չո-ի • Է • 1 ॥ : Մի՞նչ այս տեղ յայտնի կերևայ՝ որ
 Ամենայն բաւը բոլոր աշխարհը չէ, այլ իւր իշխանութեան
 ներքև եղած ամեն տեղն է : Մարտիս կըսէ Եղիս մարգա-
 րէին, ॥ Եթէ իցէ աղպ՝ կամ թագաւորութի՝ ուր ոչ առաք-
 եաց տէր իմ խնդրել զքեզ • Դ • Բադ • Ժ • 10 ॥ : Մի՞նչ ալ
 յայտնի է՝ որ ոչ եթէ բոլոր թագաւորութեց և աղպաց մէջ
 պըտըտած կըլայ Աբդիաս, այլ միայն այն սահմանակից գա-
 ւառներուն մէջ, որոց հաղորդութի ունէր Աբասը թագաւորը :

Լ՝ Տա՛ բերած վկայութեանդ նման են ասոնք , որոց մէջ
Ամենայն ըսելով , յայտնի է՝ որ բոլորն ալ չիմացվիր . բայց
աւետարանչաց ըսած Ամենայնը այսպէս չէ՛ , այլ բոլոր աշ-
խարհի վրայ եղաւ խաւարումը :

Հ . ՃԽԳ

Սուրբ գիրը կըսէ , թէ խաւարը կէս օրվան մէջ եղաւ ,
և երեք ժամ աւեց . ուրեմն միայն այն երկիրները եղաւ , ուր
տեղ որ այն ժամանակը կէս օր էր . և ո՛չ թէ այն տեղերը , ուր
որ այն ժամանակը առաւօտ էր , կամ երեկոյ , և կամ գիշեր :

Պ . Լ՝ Ետարանիչները չեն ըսեր՝ թէ խաւար եղաւ ընդ ամ
տեղիս , երբ Երուսաղէմ կէս օր էր . այլ այն ժամանակը՝ որ
ուրիշ տեղեաց որպիսութեանց՝ լայնութե՛ և երկայնութեանը
նայելով՝ կը համեմատին Երուսաղէմի կէս օրվան : Վայնպէս
երբ քի՛ հոգւոյն աւանդմանը համար կըսեն աւետարանիչները՝
յիններորդ ժամու աւանդեաց զհոգին՝ որ է երրորդ ժամ կէս
օրէն էաքը . յայտնի է՝ որ Հակոսնէից երկիրն յարմար չէ՛ ,
քանզի մեղի ցերեկ եղած ժամանակը՝ այն տեղ գիշեր է . և
միշտ այնպէս է , և ո՛չ ուրիշ տեղեաց համար՝ ուր որ առաւօտ
էր , այլ միայն Երուսաղէմի համար՝ ուր որ քրիստոս մեռաւ :

Հ . ՃԽԳ

Լ՝ յս հրաշքին դիտաւորութիւնը հրապարակական նշան մի
էր քի՛ անութիւնը և անմեղութիւնը , որ միայն շրէաստանեաց
երկիրն կը վայէր՝ և ո՛չ հէթանոսաց . ուրեմն միայն շրէաս-
տանի եղաւ՝ և ո՛չ թէ բոլոր աշխարհի :

Պ . Լ՝ Ենչո՛ւ միայն շրէից պիտի ըլլայ այդ հրաշքը , չէ՞ որ
քրիստոսական հաւատքը բոլոր աշխարհի մէջ պիտի տարած-
վէր սրբազան առաքելոց քարոզութե՛ , ապա բոլոր աշխարհին
վրայ ըլլալ կը վայէր , որոնք որ քի՛ սքանչելագործութիւնը չէին
տեսեր՝ և չէին իմացեր . արեգական այս հրաշխան խաւար-
մամբը առաքեալները կըրնային հաւատացունել . մանաւանդ
հէթանոսաց մէջ եղած երևելի աստեղագիտաց բաւական էր
այդ արեգական հրաշալի խաւարումը՝ առ ՚ի հաւատալ քրիս-
տոսի անութիւնը և մարդեղութեանը . ինչպէս որ Գիտնեսիոս
Արիստագացին հեռաւոր երկրի մէջ ըլլալով , արեգական խա-
ւարումը որ տեսաւ , այսպէս ըսաւ . || Վամ՝ արարիչն բնութե՛
չարչարի , կամ շինուած աշխարհիս կործանի || :

Հ • ՃԽԵ

Քրիստոսի յարութիւնը պատմող կանայքը ո՞վ էին :

Պ • Մարիամ Մագդաղենացին , Մարիամ Աղէովպայ , որ այս Աղէովպայն՝ Յովսէփ անձա՛հօր եղբայր էր , կինն՝ որ Մարիամ Աղէովպայ կանուանի , ըսէլէ կին Աղէովպայ : Սաղօմէ՛ , որ էր մայր Յակոբայ առաքելոյն և Յովհաննու աւետարանչին : Մարթա՛ , որ է քոյրն վերջիշէալ Մագդաղենացւոյն • Յօհաննա՛ , Քուզայ հազարապետին կինը : Եւ Շուշան՝ որ Ղուկաս աւետարանիչը կը յիշատակէ • Ը • 3 :

Հ • ՃԽԶ

Յարութիւնէն ետքը քրիստոս իւր մօրը երևեցա՞ւ :

Պ • Եւ յո՛ւ քանզի առաքեալներուն ըսաւ յո՛ւ , || Այժմ՛ դուք տրամուծիւն ունիք , դարձեալ աեսից զձեզ , և ուրախ լինիցին սիրաք ձեր || • Ի հարկէ ամենէն է՛վէլ տրամուծէր արմոյրն , ապա յառաջ անոր երևեցաւ :

Հ • ՃԽԷ

Թէ մօրը երևեցաւ , ինչո՞ւ սրբազան աւետարանիչք չի գրեցին :

Պ • Յայտնի է՛ , որ մայրը ամեն մարդէ առաւել լցիւած էր ի շարժարանս որդւոյն , և բան մը չի գրեցին աւետարանիչները , և վարագուրի ներքև պահեցին անպատմելի տրամուծիլ • Եոյնպէս և որդւոյն յարութիլն ունեցած ուրախութիւնը անձառելի ըլլալով՝ զանց ըրին գրել :

Հ • ՃԽԸ

Պօղոս առաքեալ առ Տիմօթէոս կը գրէ , || Ճանեալ տէր զայնոսիկ՝ որք իւրքն են • Ը , Խիսթէոս • Ը • 19 || : Սի՛ թէ իրեն չեղածները չի ճանչնար :

Պ • Եւ յայէս կը մեկնեն , թէ ճանեալ բառը՝ ճանչնալ չէ՛ այն տեղ , այլ սիրել՝ հոգալ՝ սնուցանելն է : Եւ ճա՛ այս խօսքին անգրագարձը՝ քրիստոս դատապարտելոց կըսէ , ո՛չ գիտեմ զձեզ , մի՛ թէ իրան չէր գիտեր • Եոյնպէս և իմացիլ այս տեղ այս ճանեալ բառը :

Պոլոսն առարեալը կը գրէ , || Ի միտջէ մարդոց մեղք յաշ-
խարհ մտին , և ՚ի մեղաց անտի՛ մահ • հասլ • է • 12 || : Արդ՝ սբ
կոյսն Մարիամ սկզբնական մեղք չունէր՝ ինչո՞ւ մեռաւ :

Պ • Պոլոսը կուսին մահը սկզբնական մեղաց պատիժ չէր , և
ոչ Ադամայ պարտաւորութիւնը կարգին էր՝ այլ ըստ պատշաճի :
Այս պատշաճորութիւն ալ երէք կերպիւ էր • նախ՝ իւր որդ-
ւոյն նմանիլ կը վայելէր • ինչպէս որ որդին՝ մահու անպարտա-
կան ըլլալով մեռաւ , ահա մայրն ևս այնպէս : Արկորդ՝ ինչ-
պէս որ որդին չարչարեցաւ , ինքն ալ հետը սիրով չարչարե-
ցաւ • իւր սրտին ցաւը որդւոյն չարչարանքէն առաւել էր • և
ինչպէս որ որդին մեռաւ , նոյնպէս և մայրն մեռաւ : Արորդ՝
որ մեղի զորութի տայ մահուանէ երկիւղ չունենալու համար :
Թէպէտ սուրբ կոյսը մեռաւ , բայց ոչ մարմինը փտեցաւ
հասարակ մարդկանց պէս , և ոչ ալ ՚ի դերեզմանի մնաց , այլ
անսպական մարմնով յերկինս վերացաւ :

Պողոս առարեալ կը գրէ , || Տուաւ ինձ խայթ մարմնոյ՝
հրեշտակ սատան կռիւի զիս , զի մի՛ հպարտացայց • է • 4րդ •
Ժ • 7 || : Ինչ պիտի ըլլայ այս խայթը , կամ հրեշտակ սատանը :

Պ • Յակոր նծարան՝ Պողոս առարեւոյն համեստութիւնը հա-
մար այսպէս կը գրէ • այն որ ցանկութեան գործէն այնքան
վերջացեր էր , և այնքան պարկեշտութեան սիրող էր , մինչև որ
իւր մարմնոյն ցանկութեան արմատը միշտ հետը կը կուռէր •
և ինքն ալ կուռէր՝ որ յաղթէ : || Երկոյս անգամ (կըսէ սրբա-
զան առարեալը) աղաչեցի զտէր , զի ՚ի բաց արտացէ յինէն
ղեայթ ցանկութեան || : Ահա՛ խայթ մարմնոյ՝ կամ հրեշտակ
սատան ըսածը , այն ցանկութեան արմատն է :

Վ Ե Ր Զ Ե Ր Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս Ի Ն

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՄԱՍՆ • Գ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՌԵՐԿՈՒԹԵԱՆՅ ՊՐԵՅ

ՀԱՐՅՈՒՄՆ ԸՌԱՋԻՆ

Օրէնք ըսելը ինչ ըսելէ :

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Օրէնքին այսպէս սահման կուտան անարան վարդապետները . ॥ Հաստատուն կարգումն բանի յօդուա հասարակաց, հրատարակեալ յայնմանէ որ ունի զհոգ հասարակութե՛, գիտաւորութեամբ պարտաւորելոյ զհասարակս ॥ :

Հ • Բ

Քանի՞ տեսակ կը բաժանի օրէնքը :

Պ • Երէք • յաւիտենական՝ բնական՝ և գրական :

Հ • Գ

Յաւիտենական օրինաց սահմանը ինչէ :

Պ • Երազոյն բան՝ ըստ որոյ զամ ինչ անձ ուղղէ և կառավարէ : Կերազոյն բան ըսածնիս, Բեռնարտոս՝ օրէնք այ կանուանէ, քանզի անարան տեսչութիւն իրբև կանոն անոր կը հետեւն ներգործական իրաց կառավարութե՛ կարգին նայելով :

Հ . Գ

Նախկան օրինաց սահմանը ինչ է :

Պ . Նշյլ և ճառագայթ յաւիտենական օրինաց՝ ապաւորեալս յայն ի բանաւոր արարածն , որ թելագորէ և հրամայէ զինչ ինչ արժան իցէ աւանել և յորմէ խորշիլ :

Հ . Ե

Նրական օրինաց սահմանը ինչ է :

Պ . Ն' այն՝ որ յանձնելչիւան կամաց օրէնսդրին յաւելեալէ ի վերաց բնական օրինաց :

Հ . Զ

Նրական օրէնքը քանի՞ տեսակ է :

Պ . Նրկու . աստուածային և մարդկային :

Հ . Ե

Աստուածային օրէնքը քանի՞ տեսակ է :

Պ . Նրկու . մովսիսական և աւետարանական :

Հ . Ը

Նանի՞ կերպ է մարդկային օրէնքը :

Պ . Նրկու . մէկը հասարակ է անագոց , որ կըսվի իրաւունք տղանց . և միւսը՝ յորում ամմէնքը միաբան չեն . թէ որ այս եկեղեցական իշխանութենէ յառաջ գոյ , կըսվի Կանոնական կամ Եկեղեցական օրէնք . թէ որ քաղաքական իշխանութենէ յառաջ գոյ , կըսվի Քաղաքական օրէնք :

Հ . Թ

Թէ մէկ տեղ մը օրէնքի դէմ սովորութիւն մը գըտնըվի , հնամը է՝ որ անային օրէնքը դողարի այն ներհակ սովորութեան պատճառաւ :

Պ . Պոստինոս կըսէ . || Ստէ տէրն յաւետարանին , ես եմ ճշմարտութիւն , և ոչ ասաց՝ ես եմ սովորութիւն , ապա տեղի տացէ

սովորութիւնն՝ ճշմարտութիւնն ։ Այլս այսպէս կըսէ , ։ ։ ։ զուր
 տմանք յաղթեալք ՚ի բանից՝ առաջի առնեն մեզ զսովորութիւնն ,
 որպէս թէ սովորութիւն մեծ իցէ քան զճշմարտութիւնն ։

Հ . Ժ

Ինչո՞ւ կամեցաւ անձ , որ բնական օրէնքը տախտակի վրայ
 գրվի , ո՞չ ապարէն ՚ի սիրաս մարդկան անջնջելի տպաւորեալ էր ։

Պ . Իրսէ Օգոստինոս , տախտակի վրայ գրվեցաւ՝ որոնք որ
 իրենց սրտին մէջ գրած չէր . կամք չունէին կարդալու , աչ-
 քերնուն առջին գրվեցաւ՝ ինչ որ կարդալով չարի էր գիտնալ ։
 Այլ ևս ցանկութիւն և անկարգ բաղձանքը՝ յիրաւի բոլորովին
 չին ջնջելի բնական օրէնքով , բայց կըսկարանայ , և մտքը կը
 կըրթովի , մինչև որ մարդս կըսկըսի չարը և բարին իմանալ .
 ուստի կըսէ առաքեալը . ։ ։ ։ Եւ զցանկութիւնն ոչ ճանաչելի , եթէ
 ոչ օրինացն էր ասացեալ , մի՛ ցանկանայցես . հոս . Է . 7 ։

Հ . ԺԱ

Հին օրէնքը արդեօք բարի՞ էր ։

Պ . Ի հաւատոց գիտեմք Հին օրինաց բարի ըլլալը և աստուծո՞ւ
 հաստատիւրը . ըստ այնմ՝ ։ ։ ։ Այսուհետև օրէնքն սուրբ էն , և
 պատուիրանն սուրբ և արդար և բարեբար . հոս . Է . 12 ։
 ։ ։ ։ Բազում մասամբ և բազում օրինակօք կանխաւ խօսեցաւ ան-
 ընդ հարս մեր մարգարէիւք . Եբրայ . ան . 1 ։

Հ . ԺԲ

Եթէ բարի էր Հին օրէնքը , ինչո՞ւ անձ կըսէ՝ ։ ։ ։ Ետու-
 նոցա հրամանս անբարիս . Եզեկէլ . Է . 25 ։

Պ . Եւ այդմը երբ կուզէ իւր որդին կըթել , ծանր գործ կը
 դնէ որդոցն վրայ . այն գրած գործը բարի է և օգտակար .
 բայց ըստ որում կըթուծէ համար է՝ բարի չի համարվիր . այս-
 պէս իմացիր Հին օրէնքը և Եբրայեցւոց արգել ։

Հ . ԺԳ

Ինչո՞ւ Հին օրէնքը ծխով և մորկաւ կը արբիւն . Եւեյ .
 ԺԺ . 18 ։

Պ • Եստուածաբանք կըսեն, թէ սուրբ Երրորդութիւն խորհուրդը և թի մարդեղութիւնը օրինաց քօղով ծածկուած էր, վասն որոյ Մովսէսի երեսն ալ քօղ կը ձգվէր • բայց թի չարչարանաց ժամանակը՝ այն քօղը վերցաւ, որոյ օրինակ էր ասա՝ ճարին վարագոյրը՝ որ երկուք բաժնըվեցաւ :

Հ • ԺԴ

Նին օրինաց պատուիրանքներուն շատը՝ երբ որ կը պատուիրէր անոնք, Օրէն կամ Ուխտ յաւիտենական կանուանէր, ըստ վկայութիւն անոնց : Եւրդ՝ թէ որ յաւիտենական օրէնք է, քն ինչո՞ւ համար մարդեղութեան ժամանակը ասոնք լուծեց :

Պ • Եւ յաւիտենական բառերը, որ օրինաց վրայ կըսվին, պէտք չէ մշտնջենաւոր կամ անվախճան խմանալ • քանզի գիտեմք՝ որ աշխարհս անցաւոր է, և ինչպէս կըլայ՝ որ մարդկանց վրայ յաւիտենական օրէնք դրվի, նա մանաւանդ՝ որ օրինապահ է և մեղանշական էն • այլ կըսվի՝ թէ Եբրայական ՕՏօլամ բառէն թարգմանված է յաւիտենական բառը • և ՕՏօլամ բառը յաւիտենական չի նշանակէր, այլ ժամանակաւոր • ապա պէտք է խմանալ ժամանակաւոր, կամ ՚ի բազում աղքատ, կամ ժամանակս :

Հ • ԺԵ

Ենչ պիտի ըլլայ չորեքդրամենի առնուիլը անդրանիկներէն հին օրինաց մէջ :

Պ • Արդապետք եկեղեցւոյ կըսեն, թէ երբ անոնք Եգիպտացւոց անդրանիկները ջարդեց, Իսրայէլացւոց անդրանիկները պահեց, այն ժամանակը իրաւամբք ըսաւ, || Իմ է անդրանիկն Իսրայէլի || : Բայց ապերախտ ազգին ծանր թուեցաւ այս օրէնքը, վն որոյ անդրանիկներուն փոխարէն Ղևեայ ազգը ընտրեց և իւրացոյց անոնք • և օրինադրեց որ իրենց անդրանիկները ասաւորը տանին և Ղևեայիներուն մէկ մէկ սիկղ տալով՝ աղախին • որ մէկ սիկղ ըսածը, երկու տրամ է :

Հ • ԺԶ

Եստուածութեան Էութիւնը ինչ էր հին օրինաց մէջ :

Պ • Եւ շան ուխտի էր անոնք՝ Աբրահամու հետ, որով կը զատվէին Աբրահամու որդիքը հէթանոսներէն :

Հ • ԺԷ

ԹՎփատուԹեան օգուտը Հին օրինաց մէջ ինչ էր :

Պ • Կստուածաբանք կրսէն , Թէ սկզբնական մեղաց քառուի հուտար , բայց արքայութե արժանի չէր ընէր մկրտուԹեան նման • քանզի ԹՎփատեալներէն արդարները իրենց մահուանէն ետքը մնացին սատանային իշխանութեանը ներքեւ , և գերութեան ցաւը կրեցին , մինչև բանն աստուած իւր մարդկութեամբը զերենք ազատեց :

Հ • ԺԸ

ԹՎփատուԹիւր ինչո՞ւ ծննդական մարմնոյն վի՛ր կայացաւ :

Պ • Երբ պատճառ կը արդիւ այս բանին • Կախ՝ այս անդամոյն մէջ յառաջ իմացաւ Ադամ իւր անհնազանդութիւնը և մարմնոյն ապստամբութիւր : Երկրորդ՝ այս անդամէն կը ծնանիմբ , և ՚ի մեզ կանցնի սկզբնական մեղքը , որ ԹՎփատուԹիւր այն ժամանակը վերը ըսածնուս չափ՝ իբր ներողութի կուսէնար : Երրորդ՝ ցոյց կուտար՝ Թէ նոր ուխտին կայացուցանօղն յիսուս՝ ծնանէր պիտի Աբրահամու զաւակներէն :

Հ • ԺԹ

Ինչո՞ւ քրիստոս ԹՎփատուԹեան կը Հնազանդի ըստ օրինաց , և շաբաթը կը լուծանէ ընդդէմ օրինաց :

Պ • Կստուածաբանք կրսէն , Թէ քրիստոսի աղայութիւնը ըստ արտաքին կէնաց՝ զանազան չէր ուրիշ աղայոց աղայութենէն • ուստի ինչ որ աղայոց պէտք էր ըստ օրինաց՝ ինքն ևս ամենն ալ ունեցաւ : Բայց երբ կատարեալ հասակին հասաւ , պէտք էր՝ որ ցուցունէ ինքը զինքը տէր օրինաց ըլլալը՝ և օրէնքը իրմով կատարվելը :

Հ • Ի

Շնորհական օրէնքը արվելով՝ ստուերական օրինաց խտիանիլը կը սորվեցընէ մեզի սբ Էկեղեցին • բայց կերևայ՝ որ Պօղոս առարեալ ներհակը կը գործէ՝ Տիմոթէոսը ԹՎփատեալով՝ Գործ • ԺԴ • 3 : Կա եթէ ստուերական օրէնքը այժմ՝ գործածելի , մեղադրանաց ներքև չէվի ըլլար :

Պ. ԴՊՈՒՆ՝ որ Պօղոս առաքելոյն այդ գործը լսեցիր, լսէ՛ ևս
 ատոր ներհակ ինչ կրսէ. « Լ՛յժմիկ ծանեայք զմժ, մանաւանդ
 « թէ ծանուցայք խի յոյ. զեմըդ դառնայք միւսանդամանդ-
 « րէն Դիտարերս տկարս և յողջատս, որոց միւսանդամ զան-
 « ճինս ծառայեցուցանել կամիր: Օ՛ աւուրս խտրէք և զամիսս
 « և զժամանակս և զտարիս: Լ՛րդ՝ ո՛ւր է ստուերական օրինաց
 գործածօղը: Լ՛յլ էթէ ըսես՝ ինչ պիտի ըլլայ Պօղոսի այդ-
 թլփատուութեան գործը, կամ ատոր նման հրէական օրինաց
 ինչ արարողութիւնները: »

Կախ՝ կը պատասխանեմ, նոյն գործոց մէջ այն տեղ է այս
 հարցմանդ պատասխանը, որ կրսէ՛ վասն Հրէից, իբր թէ գայ-
 թակողութի մը չըլլալու համար անոնց, քանզի տակաւին սովոր-
 եալ չէին շնորհական օրինաց քաղցր լծոյն. որոնց հետ մէկ
 կըլլար, որ գուցէ անոնցմէ մէկը ստանայ: Երկրորդ՝ Օգոստի-
 նոս էրէք ժամանակ կը գնէ ստուերական օրինաց. Կախ՝ յա-
 ռաջ քան զմարդեղութիւնն: Երկրորդ՝ աւետարանին քարոզ-
 ված ժամանակը: Երկրորդ՝ աւետարանը քարոզվելէն ետքը:
 Կրսէ՛ թէ « Բան զքի՛ չարչարանքն յառաջ՝ հին օրինաց հին
 « արարողութի ոչ մեռեալք էին և ոչ մահաբերք, այլ փրկա-
 « կանք. . . յետ չարչարանացն, մինչ. . . յընդհանուր քարո-
 « ղութի աւետարանին, էին մեռեալք և ոչ մահաբերք, կարէր
 « պահել ՚ի հաւատացեալ Հրէիցն, յոյս ՚ի նոսին ոչ դնելով: »

Բանզի անարժան էր այն ժամանակը քի մահուանէն ետ-
 քը՝ անգոսնել Մովսէսի օրէնքը իբր կռապաշտութիւն. այլ
 վայելուչ էր հին մայրը՝ այսինքն հին օրէնքը պատուով ՚ի դե-
 րեզման մտնալ. ահա՛ այն ժամանակը երբեմն կերևայ՝ առաքե-
 լոց հին օրինաց արարողութիւր գործածել: Եւ այց յետ ընդհա-
 նուր քարոզութեան աւետարանին՝ հին օրէնքն ոչ թէ միայն
 մեռեալք էին, այլ և մահաբերք:

Հ. ԻԱ

Հին օրինաց մէջ արդիւլեալ չէ՛ չորս հինգ անգամամուս-
 նանալը՝ թէ էրիկ մարդու և թէ կնիկ մարդու. ինչո՞ւ քն կը
 յանդիմանէ Սամարացի կինը, ըսելով՝ || Հինգ այր փոխեալ է
 քո, և զոր այժմ՝ ունիս՝ չէ՛ քո այր. Կով. Դ. 18 ||:

Պ. ԴԵ՛ կինը օրինաւոր ամուսնութիւն ամուսնացեալ չէր
 այն հինգ էրիկ մարդոց հետ, իբր թէ մէկին մեռնելէն ետքը
 միւսը առած չէր. այլ սիրօղներն էին, և վեցերորդն ալ այն-
 պէս էր, ինչպէս կինը վկայեց, ըսելով || Չիք իմ այր ||:

Պատկերի՝ որ Բառնաբառս անուանեցաւ առարեալնե-
րէն . . . ॥ Ղևաացի՝ յազգէ Վիպրացի . էր նր՝ գիւղ՝ վաճառեաց
և եբեր զգինսն , և եգ առ ոսս առարեւոյն . Գործ . Դ . 36 ॥ :

Մտղ՝ Թէ որ Բառնաբառս Ղևաացի էր , պէտք չէր՝ որ
կալուած կամ գիւղ ունենար . քանզի Հին օրինաց մէջ գրած
է , ॥ Ո՛չ գոյ Ղևաացւոյն բաժին և ժառանգութիւն ՚ի մէջ
եղբարց իւրեանց , զի տէր ինքնին է մասն և ժառանգութիւն
նոցա , որպէս և ասաց նոցա . Ը , օրինաց . Ժ . 9 ॥ : Մտս այդ
մարդը ինչպէս կալուած կուեննայ :

Պ . Եկինիչք կըսեն , Թէ երկու բան պէտք է միտք բե-
րել . Ղևա՝ չարգիլեց ան՝ Ղևաացւոց կալուած ունենալը
աւետեաց երկիրէն դուրս : Երբորդ՝ այն աւետեաց երկ-
րէն՝ իբր ճանապարհի մղոնի մը չափ պարսպապատ քաղաքնե-
րէն հեռի եղած միջոցներուն մէջ՝ Ղևաացւոց աեղի արժի՛կ
իրենց անասունները արածվելու համար :

Մտաջին ըսածնուս հաստատութի՛ն ունի՛ր ՚ի գիրս Թուոց՝
॥ ԺԷ . 20 . Յերկրի ն՞յ մի՛ ժառանգեսցես ॥ , և այլն . և ՚ի 24 հա-
մարն նոյն գլխոյ՝ կըսէ ան . ॥ Ի մէջ որդւոցն Իսրայէլն մի՛ ժա-
ռանգեսցեն վիճակ ॥ , ոյսինքն Իսրայէլն երկրին մէջ . բայց ու-
րիշ տեղ կըրնային կալուած ունենալ , ինչպէս կըսեն մեկնիչք :

Երկրորդ ըսածնուս հաստատութիւն նոյն Թուոց գրոյն
մէջ ունի՛ր ՚ի գլ ԼԷ . ॥ Հրաման անւր որդւոցն Իսրայէլն , և
տացեն Ղևաացւոց ՚ի վիճակաց կալուածոց իւրեանց քաղաքս
բնակութեանց և բուրաստանս , և եղիցին նոցա քաղաքք բնա-
կութեան՝ և զատուցեալք նոցա , եղիցին խաշանց նոցա և
ամենայն չորքոտանեաց նոցա ॥ :

Մտս խօսքէն մեկնիչները ընդհանրապէս կիմանան , Թէ
այն գիւղը կամ ագարակը՝ Բառնաբառս որ ծախեց , կամ ա-
ւետեաց երկիրէն դուրս էր , կամ Եբրայեցւոց քաղաքներուն
մէկին հեռաւոր միջոցներն էր . բայց եթէ միտք բերեմք՝ Թէ
Իսրայէլն քաղաքներուն հեռաւոր միջոցները՝ Ղևաացիք միայն
կըրնային դործածել , բայց աիրութիւն չունէին ծախելու .
այդ ասիից կերևայ՝ որ Բառնաբասի ծախած այն ագարակը՝
Իսրայէլն երկրին մէջ չէր , որովհետև իւր տունը Վիպրոսի
մէջ էր , այդ այն աեղ էր իւր ագարակն ալ՝ որ ծախեց :

Հին օրինաց մէջ եթէ մէկը իւր եզրօրը կինը առնէր՝ մեղք չէր համարվէր . ինչո՞ւ Յովհաննէս մկրտիչ կը յանդիմանէր Հերովդէսը . Իարկոս . 7 . 17 :

Պ . Լ . Երկրորդ կինը որ Հերովդէս առած էր , աւետարանիչը՝ Փիլիպպոսի կինն անուանելով , կը ցուցունէ՝ թէ կենդանի էր երկիր . ապա թէ ոչ՝ այրի կանուանէր . ահա՛ այս պատճառաւ շուտիւն կը համարվի հին օրինաց մէջ ևս այս գործը :

Հին օրինաց մէջ , էլեց . իբ՛ . 1 . գըրված է , եթէ մէկը գողանայ արջառ մը կամ ոչխար մը , և մորթէ կամ ծախէ . հինգ արջառ մէկ արջառին փոխարէն առգանք առնելի , և չորս ոչխար՝ մէկ ոչխարին փոխարէն . ինչո՞ւ արջառին հինգ կըսէ , և ոչխարին չորս :

Պ . Մ . Եկնիչք կըսեն , մեծ բան գողցողը մեծ պատիժի արժանաւոր է . արջառին գողութիւն ոչխարին գողութեն մեծ է . ապա արջառին գողը կը հարկադրի արդարութե՛ք հինգ արջառ հատուցանել , որով փոխարինած ըլլայ եղած վնասը՝ որ արջառին տիրոջը հասաւ՝ իւր երկրագործութեն յետս մնալով , բանզիկ այդ գործոյն մէջ ոչխարը պաշտօն մը չունի . և որովհետև աւելի է արջառին վնասակը , ՚ի հարկէ և անոր փոխարինական հատուցմունքն ալ աւելի կըլլայ :

Դրամով ինչ և իցէ խաղ խաղալը , (որ է խուճար) և փարայով պէս բռնելը օրինաւոր է :

Պ . Լ . Երկրորդ խաղերը գարշելի և անվայել ըլլալը՝ բոլոր անձապաշար կը վիւայեն . և պէտով խաղցրված խաղը և առնրված դրամը անիրաւ կը համարին բոլոր ո՛ր հարք : Բայց ես այս աեղ բաւական կը համարիմ միայն՝ ժ՛դ Լուգովիկոս Թագաւորին հրովարտակը , որ կըսէ . « Լ՛րգիլեալ եմք՝ մեր իշխանութեանը մէջ հնազանդեալ բոլոր ժողովուրդը , որ չի հաւարվին իրենց տանը մէջ այսպիսի խաղերու համար , (որ այն « ժամանակը Ակադեմեան կամ Բերլանեան կըսվէր) , այսուհետև « թող յայտնելին բոլոր գիմարձ ըլլողները՝ և ձեռք

„ դարնօղնէրը այսպիսի փնաստար գործերու • և այնպիսիները
 „ այսուհետեւ վատահամբաւ և անընդունակ համարվին իմ թա-
 „ քաւորութիւնս պաշտամանց մէջ : Հրաման կընեմք , որ խաղի
 „ պատճառաւ եղած պարտքը՝ և բոլոր պարտաւորութիւննե-
 „ րը՝ խոստմունքները՝ պէտքերը՝ իրաւունքէ դուրս համարվին՝
 „ և բոլոր կանոններէն հեռու :

Հ • ԻԶ

Երդումը ինչ պիտի ըլլայ :

Պ • Երդումին սահմանը այս է • Վկայութի՝ այսինքն ՚ի վկայ
 կոչումն անօրին անուան , առ ՚ի հաւատարմացուցանել , կամ
 հաստատել զխոստումն ։ Եւ սահմանէն կերեայ՝ որ երկնից
 վկայ երդուողը՝ կամ աւետարանին վկայ , կամ առձարին , կամ
 քրիստոնէական հաւատոց վկայ՝ անոնց ստեղծօղը վկայ բերել
 կը համարվի , թէ ոչ՝ ընդունելի չէ՝ այսպիսի անշունչ իրաց ա-
 նունը ՚ի վկայութի բերել : Եւ սուրբերը՝ երբ վկայ կը բըռ-
 նըվին բանի մը ստուգութի համար , այն մտօքը պիտի առնը-
 վին , ըստ որում անօրին ճշմարտութիւնն ՚ի նոսա կը փայլէ :
 Թէ այս ձևով չըլլայ այն երդումը՝ առ անօրինութիւնն
 վերաբերեալ չըլլար :

Հ • ԻԷ

Երդումը քանի՞ կը բաժանի :

Պ • Երեք , հաստատական , խոստացողական , և նզովական :

Հ • ԻԸ

Ինչ է հաստատատական երդումը :

Պ • Ա՛յն՝ որով կը հաստատի այժմեան եղածը կամ անցեալը :

Հ • ԻԹ

Մոտացողական երդումը ինչ է :

Պ • Ա՛յն՝ որով կը հաստատի մէկ բանին խոստմունքը՝
որ տալի է :

Հ • Լ

Նզովական երդումը ինչ է :

Պ. Ա՛յն՝ որով անձ վիայ և վրէժխնդիր կը կոչեմք . եթէ սուս ըլլայ մեր հաստատութիւնը , եթէ մեր խոստմունքը՝ կամ խոստմանը վրայ հաստատ չի մնամք . ինչպէս ըսեմք՝ թէ անձ զիս պատուհասէ , թէ որ ստեմ՝ երբ այսպիսի նոզվմունք բարկութեամբ զուրուցվին , հայհոյութիւն կը համարվին՝ այնունը և սրբոց անունը և մեր սուրբ խորհուրդները թշնամանօք առնրվելուն համար :

Հ . ԼԱ

Պօղոս առաքեալ կը գրէ , || Է , 1^րն . ան . 23 . Վիայ զանձ կոչեմ || : Այլ թափանց Ագուինացին կըսէ , || Երդնով մարդն յանձ խոստովանի զանձ հղորադոցն , որոց ճշմարտութիւնն է անազարտելի և ճանաչումն ընդհանուր , և այսպէս յարգէ զանձ || : Աստի և Պօղոս առաքեալը կըսէ , || Ապաքէն մարդիկ՝ սր ինչ ՚ի վերոց է քան զինքեանս՝ յայն երդնուսն || :

Այս այս վիայութիւններէն կերևայ՝ որ երդումը իրաւամբ և ուղիղ բան մի է . այլ ինչպէս իմանամք . քի խօսքը , որ կըսէ՝ || Այլ էս ստեմ՝ ձեզ՝ ամենեկին մի երդնուլ . 1^ա . Ե . 34 || :

Պ. Ասձ վիայութիւնները ճշմարիտ է , և բանն քի ևս առաւել՝ ճշմարտագոյն . բայց անարանք այսպիսի արգելումը կիմանան կիւրակէ աւուր ծառայական գործ գործելու արգելմանը պէս : Այլ կիւրակէ աւուր մէջ ծառայական գործ գործելու հրաման չի կայ , բայց միայն անհնարին հարկ մը ըլլայնէ . ուստի երբ հարկը կըստիպէ՝ պէտք է ճշմարտութիւնը երդմամբ հաստատել , և ոչ հասարակ խօսքի մէջ խօսք որ՝ Ա՛յ վիայ՝ ըսելով , երդում ընել : Այսպէս կըսեն անարանք , || Հրաման ան արգելուլ զերդումն յայսմ է , զի դու ՚ի կողմանէ քումմէ մի՛ ակորթեացիս , իբր զի մի՛ իբրև բարեոց բերկրութեամբ իմն ցանկացիս երդնուլ || :

Հ . ԼԲ

Անչ կանոն հարկէ երդում մը , որ օրինաւոր հանրովն :

Պ. Այլ հարցմունքիդ Երեմիա մարգարէն այսպէս կը պատասխանէ . || Եւ երդնուցուս՝ եթէ կենդանի է տեր , ճշմարտութիւն , իրաւամբ , և արդարութիւն . երե՛ . 1^ր . 2 || : Այս այս երեք կանոնին կարօտ է օրինաւոր երդումը : Ճշմարտութիւն հարկ կընէ՝ որ երդում ընողը թէթէ կարծիքով մը ընտրութիւն

չընէ երգում ընելու բանին ճշմարիտ ըլլալը, այլ խոհեմութեւ
քննութիւն ընէ: Արդումն արդար ըլլալուն՝ պէտք է նոյն բանունը
ընդունայն տեղը բերան չառնել, այլ պատուով և
միայն ըստ հարկաւորութեան, և իրաւամբ:

Հ . ԼԳ

Արդեօք անուն կոտորվելու՝ կամ արար ըլլալու՝ կամ
մեռնելու երկիւղով եղած երգումը՝ արդար կը համարվի:

Պ . Արբեմն այդպիսի սուտ երգումները պատշաճ համարե-
ցաւ, և երանի թէ մեր ժամանակներն ալ այդ փնասակար
մոլութիւնը նորէն չի բողբոջէր:

Արդ՝ ասոնց դէմ Օգոստինոս այսպէս կը վճռէ. «Իսկ
« զի նչ, զի կենցաղասէրքս այսոքիկ առ ՚ի ոչ մեռանիլ մարդոյ,
« կամին՝ զի ոչ միայն ստեցուք, այլ և ստերգումն լիցուք: Ալ
« են քաջահամուտք ՚ի նս, որք և կանոնս սահմանեն, թէ էջբ
« արժան իցէ սուտ երգնուլ և երբ ոչ: Ալ թէ՛ ո՛ւր են աղ-
« բիւրք արտասուաց, ո՛ւր մնացուք՝ զօղիցուք ՚ի բարկութենէ
« ճշմարտութե՛, յորժամ ոչ միայն զանց առնեմք զգուշանալ ՚ի
« ստութենէ, այլ և իշխեմք ուսուցանել զստերգմնութիւն:
« Աւրեմն այս վճռոյն նայելով՝ ամենեւին արգիլեալ է սուտ
երգումը:

Հ . ԼԴ

Աբրահամ նահապետ երգում ընել կուտայ ծառային,
և կըսէ, « Դիւր զձեռն քո ընդ երանօք իմովք, (այսինքն միջա-
ցըս վրայ) ծննդոյ իմի՛, 2 ॥: Ի նչ միտք պիտի ըլլայ ծառային
ձեռք դնել ասլը իւր միջացը վրայ:

Պ . Աստ անտարանք կըսեն, թէ այս կերպ երգումը այն
ժամանակը սովորութիւն չէր ամենուն ալ, այլ միայն Աբրահա-
մու և Թուին նորա, որոնք հագուցին սրբոյ աղոթցութիւն՝ գի-
տէին քի ծնանիլը իրենց ցեղէն. վասն որոյ միջացը վրայ ձեռք
դնելը՝ քի վրայ երգում ընել կը հասկըցվէր:

Հ . ԼԵ

Արբ Զահար նահապետ երգում ընել կուտայ Յովսէ-
փին, որ իւր մարմինը մեռնելէն ետքը Եգիպտոսի մէջ չի ձգէ.
սուրբ գիրքը կըսէ յետոյ, « Եւ երկիրեպաղ Իսրայել ՚ի վերայ

գլխոյ գաւազանի իւրոյ . ՏՆՆ . ԽԷ . 31 || : Յակոբայ այդ երկրորդագէլոյն միտքը ինչ պիտի ըլլայ :

Պ . Սմանք կըսեն՝ Թէ այսպէս ընելով Յակոբ նահապետ Յովսէփայ երազը հասաստեց . ՏՆՆԴՊ . ԼԷ . 9 : Սմանք ևս կըսեն , Թէ նոյ երկրորդագուծի ըրաւ . բայց վարդան վարդապետն մեր կըսէ , անհողինին մէջ նստած ըլլալով՝ իւր ձեռքը գաւազան մը ունէր , որ կը նշանակէր երկրորդագէլի կենաց փայտը , և այն մտքը երկրորդագուծիւն ըրաւ :

Յովսէփայ երազը եթէ կուզես իմանալ այս էր . կըսես նար Յովսէփ՝ որ արեգակը և լուսինը և տասն և մէկ տառը իրեն երկրորդագուծիւն կընէին . որ հայրը մեկնեց՝ Թէ ինքը և մայրը և տասն և մէկ եղբարքը իրեն երկրորդագուծիւն պիտի ընեն : Յիրաւի այն ժամանակը Յակոբ նահապետ բարկացաւ Յովսէփայ վրայ այդ երազին համար , բայց յետոյ աստուած կատարեց , երբ Յովսէփ՝ Եգիպտացոց փարաւօն Թագաւորին փոխարքայ եղաւ :

Հ . 1, 2

Վրդար մարդուն սուտ խօսիլ չի վայելէր . ինչո՞ւ Աբրահամ սուտ խօսեցաւ Աբիմէլէք Թագաւորին Սառայի համար՝ քոյրս է ըսելով . ՏՆՆԴՊ . Ի . 2 : Յայտնի է՝ որ Սառայ քոյրը չէր , այլ կինն էր :

Պ . Սուտ չէր Աբրահամու ըսածը , քանզի ինքը կը հաստատէ ետքը իւր ըսածը , Թէ յիրաւի Սառայ իմ քոյրս է հօրմէս՝ և ոչ մօրմէս , և եղև ինձ կին . ՏՆՆԴՊ . Ի . 12 :

Հ . 1, 5

Նանք է որ մէկ մարդ մը իրեն կին ընէիւր քոյրը , Թէ և ոչ մէկ մօրէ ըլլայ . ո՞չ ապաքէն բնական օրինաց դէմ է :

Պ . Ննականի դէմ չէ՝ . սոյտ Թէ ոչ՝ պէտք էր աստուծոյ Ադամ ստեղծած ժամանակը՝ երկու այր մարդ ևս և երկու կին ստեղծել . որ Ադամայ առաջին աղայքը առ հարկի իրենց քոյրերը չաւնէին :

Հ . 1, 6

Սը պատուիրէ փարաւօն Եբրայեցի կանանց դայեկներու , որ ճնած արու զաւկըները խղըեն , և միայն աղջիկները

ապրեցընեն : Բայց այսպէս չէին ընէր , այլ արու զաւկընէրն
ալ կապրեցընէին , և ֆարաւօնի սուտ կը խօսէին , և կըսէին՝
մէք այն յլի կանանց քով չի գացած՝ իրենք իրենցմէ կը ծնա-
նին . և կըսէ նք գիրքը՝ թէ բարի կընէր նձ այդ դայեկնե-
րուն . Եւրո . Թ . 20 : Ինչո՞ւ սուտ զուրցելը վարձ կուենայ :

Պ . Դ ստուածաբանք կըսեն , ॥ Վարձաբեցաւ մարդասիրու-
թիւնն և ոչ խաբէութիւնն , բարեյոժարութիւնն մտաց և
ոչ անօրէնութիւն ստախօսին ॥ :

Հ . ԼԹ

Ինչո՞ւ արդարոց ոմանց աղաչանքը ընդունելի չըլլար
առաջի աստուծոց , ինչպէս Աբրահամու աղաչանքը Սողո-
մայեցւոց համար :

Պ . Դ որոմայեցիք ինքը զինքնին զըման չի պատրաստեցին ,
վն որոց արժանաւոր չէղան Աբրահամու աղաչանաց շնորհքին
և նոյ ողորմութեք . և իրենք իրենց համար ալ աղաչանք չըրին
նոյ , ուստի յուսահատ հիւանդաց նման դեղին օգուտը ոչինչ
համարեցին : Աւս արդարոց աղաչանքը՝ որ վնասու մը համար
կըլլայ , երբեմն ընդունելի չըլլար , քանզի այն վնասէն մեծ
օգուտ պիտի ըլլայ . ահա Պօղոս առաքեալ իւր մարմնոյն խայ-
թին համար երէք անգամ աղաչանք ըրաւ նոյ , և ընդունելի չե-
ղաւ . Թ , Կոթն . ԺԷ . 8 . քանզի այն վնասէն մեծ օգուտ կը յա-
ռաջանայ , և նոյ զօրութիւնը Դիտիարութեք կերևայ :

Հ . Խ

Դրոց բարեխօսութիւնը առաջի նոյ ընդունելի՞ է :

Պ . Դ Երիզոր Նարեկացին կըսէ , ॥ Զորոց (զորքոց) կերպա-
րանս և յիշատակս անուանցն աղաչել՝ աստուած իսկ վարդա-
պետեաց , և նորօք հաճութիւն Դիմէջ խառովութեան՝ արարչիդ
բան լուսաւորեաց . ԳԼ , հմ ॥ :

Բայ խօսքին վրայ Յակոբ նձաբան այսպէս կըսէ . ॥ Աճ-
ուսոց նեղութեք ժամանակին մէջ սուրբերէն բարեխօսութեք
խնդրել ॥ և այս խօսքին վնայութեք կառնէ Յօբայ գիրքէն , որ
նձ կըսէ , ॥ Յօբ ծառայ իմ արասցէ աղօթս վասն ձեր . զի թէ
ոչ նմա ակն առեալ էր , և թէ ոչ վն նք էր , կորուսեալ էր իմ
արդեօք զձեզ . յօբ . ԽԷ . 8 ॥ : Նաև տեսեալք երևի նձ .

Աբիմեէլէրայ, և Սառայի համար կրօնք՝ ॥ Արձակեալ զէինդ յայր
 իւր, զին այր մարդարէ է, և արասցէ աղօթս վասն քո և կեց-
 ցես . Տննոց . Ը . 7 ॥ :

Ըստուածածնի բարեխօսութիւն չէ՞ր մի, որ կանոց Գալիլ-
 եացւոց հարսանեաց մէջ ջուրը գինի փոխվեցաւ : Ստեփաննոսի
 աղօթքը չէ՞ր մի՞ որ Սօղոս գայլը՝ գառն Պօղոս եղաւ : Սիմօն
 կախարդը՝ սրբոց բարեխօսութիւն հաւատաց, և աւարեալնե-
 րուն ըսաւ, ॥ Աղաչեցէք դուք վասն իմ՝ զոհեր ॥ : Աւսյսպիսի
 վկայութիւններ անթիւ է :

Հ . ԽԱ

Սեղաւոր մարդու ձեռօք սքանչելիք կըլլայ :

Պ . Վրիու բան պէտք է նկատել սքանչելեաց վրայ, մէկ մը՝
 ինչ բանի համար ըլլալը, և միւս՝ ինչ կերպով ըլլալը : Ինչ
 բանի համար ըլլալը նկատես նէ, երբեմն սքանչելիքը կըլլայ,
 միայն անային կարողութիւն և հրամանը և բարութիւն ցոյց տա-
 ըւաւ համար, իբր միթարութիւն նեղութե՛ մէջ ինկածի մը, կամ
 ուղիղ վարդապետութիւն մը ճշմարտելու համար . այսպիսի սքան-
 չելիքները երբեմն մեղաւոր մարդու ձեռօք կըլլայ . ինչպէս՝
 « Բազումք ասիցեն ցիս յաւուր յայնմիկ, տէր տէր, ո՞չ յա-
 նուն քո մարդարեացաք, և յանուն քո դեւ հանաք, և յա-
 նուն քո զօրութիւն բազում արարաք : Աւսյսժամ ասացից
 « ցնոսա, եթէ ոչ երբէք գիտէի զձեզ, Ի բաց կացէք յինէն
 « ամենեքեան՝ ոչք գործէք զանօրէնութիւն . Խա . Գ . 22 :

Սքանչելիք ևս կրնէ ան մարդկանց ձեռօք՝ որոնց անմե-
 ղութիւնը և սրբութիւնը յայտնելու համար . բայց այս կերպով
 եղած հրաշքները մեղաւոր մարդու ձեռօք չըլլար . քանզի
 հրաշք ըսածդ՝ կնիք և ստուգութիւն է աստուածային հրա-
 մանին . և ինչպէս սուտ չի կրնար ըսել աստուած, նշնպէս
 ստուծեան ալ չի վկայէր :

Ըրբ՝ սքանչելեաց ինչ կերպով ըլլալուն՝ այսպէս կրսէ
 Օգոստինոս . « Սարգէր հրաշք կը գործէ՝ ինքը իրմէ բան մը չու-
 « նենալով, այլ կրնէ խաչին նշանաւ, կամ յի անունը տալով,
 « կամ նքք մատուցելով . և այսպիսի հրաշքները կը արվին անային
 « զօրութե՛ կամ այն սրբոց շնորհացը, որոնց է նէ մատուցնե-
 « րը . այսպէս ըլլալով՝ կարելի է մեղաւոր մարդու ձեռօք հրաշք
 « ըլլալ . բայց այսպիսի հրաշքներով այն մեղաւորը պարտուց
 « արժանաւոր չըլլար, այլ պատիւը հրաշքին տիրոջն է :

Ի՛հա՛ առարեալք ըսին յԵ՛ • ॥ Վա՛րդապէտ՝ տեսաք զո՞նն՝ որ յանուն .բո գևս հանէր , և մեր զինի ո՛չ շըջէր , և արգելաք զնա . Կար . Թ . 37 ॥ : Ի՛նչ պատասխան կուտայ .բս՝ , ॥ Մի՛ արգելուք զնա ॥ : Վրանզի հնա՛ր է և չար մարդուն հաղորդ . ըլլալ այն շնորհին , որով գեերը հալածելու և հրաջք գործելու կարող ըլլայ . բայց որքան որ ամբարիշտ և չար ըլլայ , չի կրնար յիսուսի անունովը հրաջք գործել , իսկոյն յիսուսի անունը հայհոյել . վասն որոյ ըսաւ .բրիստոս , ॥ Զի՛ որ ո՛չն է ընդ մեզ հակառակ , ՚ի մեր կոյս է ॥ :

Հ . ԽԲ

Սարմնաւոր բարիքը , ինչպէս մարմնոյ առողջութիւն՝ կամ հարստութիւն , ինչո՛ւ ընդհանրապէս չար մարդկանց ալ կը արըվի՛ բարեաց ալ :

Պ . Սարմնաւոր և ժամանակաւոր կամ բնական բարիքը՝ բարի մարդկանց վարձք չեն , քանզի հասարակ են բարեաց և չարաց , նոյ ատելիներուն և սիրելիներուն . և Օգոստինոս կըսէ ,
 ,, Վրանզի ուղեց ամ՝ որ մարմնաւոր բարին հասարակաց ըլլայ ,
 ,, բարի մարդկանց ալ և չարաց ալ , որ արդարները չի ցանկան
 ,, այսպիսի բարիքներու , տեսնալով՝ որ չարերն ալ ունին . ուստի
 ,, ժամանակաւոր և բնական բարիքը ամ՝ կուտայ չարերուն ալ՝
 ,, որ դերագոյն ոմն չերևան անք . ինչպէս Աբրահամ՝ աղախիննէ
 ,, բուն զաւակացը անցաւոր բարիք արվաւ . բայց սիրելի և հարա
 ,, զատ որդոյն Իսահակին՝ որ օրհնեց , իւր կալուածը տրվաւ :

Հ . ԽԳ

Մոլանսութե՛ բուն էութի՛ր ի՛նչ բանի վրայ կը կայանայ :

Պ . Մոլանսութե՛ էութի՛ր ո՛չ թէ մարմնոյ խառնակութի՛ն է , այլ հոգւոց միաւորութի՛ք , որ մշանջենաւոր կապակցութի՛ մի է ՚ի ներգործական հաւանութե՛ առն և կնոջ ծագեալ . ապա ամոլանսութեան իսկութիւնը մարմնոց զուգաւորութեան վրայ կապված չէ՛ . այսպէս կուսուցանեն աստուածաբանք : Աւ եթէ կուղես ընդարձակ մեկնեմ՝ ամոլանական էութի՛ր , բնական կամ քաղաքական դաշնակցութիւն ըլլալով՝ ի՛նչ բանի վրայ կայանալը իմացունեմ :

Մոլանսութի՛ր երկու կերպ է , մէկը կըսվի՛ Յեղանիլն , և միւսը կըսվի՛ Յեղեալ գոլն : Յեղանիլ ըսածը՝ ամոլանսութե՛

սկսել մի է . Յեղեալ գոլն՝ կատարին է : Ըմունսնութէ էուծիլը ըստ որում յեղանին՝ կը կայանայ երկու ամուսնացելոց օրինաւոր և յայտնի հաւանուծեան վրայ փոխարինելու խոստամբ մէկզմէկու հետ՝ այսինքն առն և կնոջ : Իայց ամուսնական էուծիլը ըստ որում յեղեալ գոլն՝ կապված չէ՛ ամուսնուծէ նպատակը գործածելու վրայ՝ մարմնոց խառնակուծիլ . այլ հաւանականն ուր սիրով հոգւոց միաւորուծիլը վրայ է , իբր մըշանջէնաւոր կապակցուծիլ մի է , որ կը ծագի ՚ի ներգործական հաւանուծենէ առն և կնոջ . ահա անհէրբելի և սառւգագոյն վիայուծիւն՝ կանոն՝ և օրինակ քեզ ամենօրհնեալ սուրբ կոյս Մարիամ անձամբինն , որ կին սրբոյն Յովսէփայ անձամբին կանուանի , բայց միշտ կոյս և անարատ մնաց , ո՞չ վիայէ ո՞ր եկեղեցին և ամենայն ազգ ուղղափառ քրիստոնէից : Եւ թէ կին կանուանի սրբոյն Յովսէփայ , ինչպէս ըսաւ և հրեշտակը , || Յովսէփ որդի Գաւթի , մի՛ երկնչէր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո . Գաթի . Թ . 20 || :

Եւ յա բանին համար այսպէս կըսէ Օգոստինոս . || Ո՛չ էր կորուսեալ , և ո՛չ սուտ լինէր անուանին ամուսին . ուր չէր՝ և ո՛չ լինելոց էր՝ խառնակուծիւն մարմնոց || : Բանզի ինչ բանի վրայ որ դաշնակցուծիլ կըլլայ , անոր գործածուծիլը դաշնակցուծեան էուծիւն կախված չէ՛ , այլ երկրորդական և հետեւեալ բան մի է գործածուծիլը : Ինչպէս ըսեմք՝ թէ Պետրոսը Պողոսէն արամը գնեց . Պետրոսին այն արտին արար ըլլալ՝ արար վարելուն ցանելուն վրայ կապված չէ՛ , այլ իրաւամբը գնելով՝ իսկական աէր կըլլայ արտին , և իշխանուծիլ ունի այն արար գործածելու առանց անիրաւուծեան :

Ի՞նչ ամուսնուծէ դաշնակցուծիւնը կը կատարի առն և կնոջ փոփոխակի մէկզմէկու իշխանուծիւն տալով իրենց մարմիններուն վրայ . թէ և ամուսնական գործը այնուհետեւ չի գործածեն ալ նէ , ևս օրինաւոր այր և կին են :

Հ . ԽԴ

Ըմունական միաւորուծիլը կարգիլէ՞ ՚ի հաղորդուծենէ :

Պ . Ըմունական միաւորուծիլը ըստ որում հեշտուծի անձին և ցանկուծի մարմնոց կարգիլէ ՚ի հաղորդուծէ . և ո՞ր հաղորդուծէ մերձեցողին պէտք է զղջումով և խոստովանուծիլ և ապաշխարուծիլ սրբիլ և մաքրիլ ՚ի մեղաց . քանզի ո՞ր պատարազին ասմունքին մէջ՝ երբ ժամանալը փրկարար խորհուրդը

կը բարձրացընէ առանց ծածկութի ՚ի տեսութիւն ժողովուրդ-
եան, կըսէ՝ Ի սրբութի սրբոց: } Իրաւի սրբութիւն է, բայց
սրբոց սրբութիւն է, և ոչ թէ պղծոց:

Հ • ԽԵ

Սուրբ գրոյն մէջ գրված է՝ երբ սեամբ ամպոյ անձեղէն
տեսիւքը պիտի ըլլար, ॥ Եւ ասէ ցժողովուրդն, պատրաստ լե-
րուք՝ զերիս առուրս ՚ի կանայս մի մերձենայք. ելէց. ԺԹ. 15 ॥
Այս մերձաւորութի ունեցողին պէ՛տք չէ հաղորդութի առ-
նել, քանզի մերձաւորութիւնը մեզի ՚ի շնորհաց կը զրկէ, և
այն գործը՝ որ ՚ի շնորհաց կը զրկէ, մեղք է:

Պ. Ստուածաբանք կըսեն՝ թէ մարդս ընդ նոյ երկու կեր-
պիւ միաւորութիւն կուսենայ. մէկը կըսվի՝ ըստ ունակութե
շնորհաց, որով մարդս միաւորի ընդ նոյ՝ որդեգրութեան
շնորհօք, ծառայութեան կամ պաշտօնի: Աւ միւս՝ միաւորի
մարդն ընդ աստուծոյ՝ գործով, խոկմամբ, և սիրով:

Այս երկու կերպ միաւորութեց մէջ զանազանութի կայ.
քանզի առաջին կերպ միաւորութիը հարկաւոր է փրկութե,
այսինքն ըստ ունակութե շնորհաց ըսածնիս, քանզի հարկ չէ՛
միշտ ներգործութե զանաւայինսն մտածել. ուստի այն գործը՝
որ առաջին միաւորութե մեզի կը հեռացընէ՝ միշտ մեղք է,
քանզի նոյ շնորհը առանց մեղաց չի վերցըվի մարդոյն վրայէն:

Իսկ այն գործը՝ որ երկրորդ միաւորութե մեզի կը
զատէ, այն միշտ մեղք է. քանզի զանաւայինսն մտածելը շատ
կերպիւ կը վերցըվի մարդէն՝ առանց մեղաց. ասա՛ մարմնաւոր
զբաղմունքներ կան՝ որ զանաւայինսն մտածել չեն թողուր, և
մեղք չէ՛. ինչպէս մերձաւորութե գործը այնպէս բան մի է,
որ մարդս այն ժամանակը իւր մտածմունքը յանաւանց կը հե-
ռացընէ: Այս անոնք՝ որ անաւանց խոկումմը ունին, կամ
սուրբ խորհրդոց հաղորդ եղողները՝ պէ՛տք է որ օրինօք այն
ժամանակին մտքուր ըլլան ամէն կերպով. և այսպէս յայտնի
եղաւ որ մերձաւորութեան գործը կարգելէ՝ երկրորդ միաւոր-
ութիւնն ընդ նոյ՝ այլ ոչ զառաջինն, ասա՛ մեղք չէ՛:

Հ • ԽԶ

Սնունացեալ մարդը իւր կնոջմէն մօտ մարդ չունենար,
որովհետեւ երկուքը մի մարմին են, ասպա անձ. Նոյ նախապետին
կըսէ, ասպանը մտիր դուսն և բու որդիբդ, բու կինդ՝ և բու

որդւոցդ կանայքը • Ծննդոց • Է • 7 • Ինչո՞ւ Նոյէն ետև իւր
որդիքը կըսէ , կինը չըսէր , յետոյ կինը և որդւոցը կա-
նայքը կըսէ :

Պ • Եկնիչք այսպէս իմանալով՝ կըսեն , անային հրամա-
նին միտք բանին այն է՝ որ Նոյ իմանայ , թէ տապանին մէջ
արգիլեալ է մերձաւորութիւնը : Իբրդ՝ եթէ տապանը եկե-
ղեցւոյն օրինակ էր , թող ճանաչէն եկեղեցականք սուրբ եկե-
ղեցւոյն գերազանցութիւնը : Եթէ տապանը ապաշխարութե
օրինակ էր , թող լսեն զընացողք և պահք պահողք , և մանա-
ւանդ սուրբ հաղորդութեան մերձեցողք :

Հ • ԽԵ

Պոռնիկ կին առնելը , կամ պոռնիկի հետ ամուսնանալը
ամեն օրինաց մէջ արգիլեալ է • արդ՝ ինչո՞ւ անհրաժեշտ հրաման կընէ
Ովսէ մարգարէին պոռնիկ կին առնել • « Վսէ • ան • 2 :

Պ • Թէպէտ այդ խօսքիդ խորհրդական մեկնութիւնը այս-
պէս կ'իմացվի , իբր զն Ովսէին պոռնիկ կին առնելը օրինակ էր
միանալոյ պոռնիկ մարդկային բնութեանս ընդ որդւոցն այ • և
մարդկային բնութիւնը պոռնիկ կըսվի , քանզի իւր շնամբիտ
պաշտելի անձը ձգէր էր , և կռապաշտութե կը հետևէր • ինչ-
պէս որ օրինաւոր ամուսնութե՞ ունեցած իւր էրիկը կը ձգէ
մէկ կին մը , և օտարաց հետ կը զուգաւորի՝ պոռնիկ կըսվի :

Իայց պիտի ըսես , խորհրդական մեկնութիւնը իմացանք ,
սակայն մարգարէին այդ գործը գործելը մեղք չէ՞ մի • անա-
բանք կը պատասխանեն այսպէս • ॥ Ովսէէ մերձենալովն ՚ի յա-
մուսին պոռնիկ՝ կամ ՚ի կին շնացող , ոչ շնացաւ և ոչ պոռնիկե-
ցաւ , յի՞ զի մերձեցաւ առ այն՝ որ իւր էր հրամանաւն այ՝ որ
է հաստատիչ ամուսնութե ॥ : Իբր զն պոռնիկի հետ ամուսնա-
նալը մեղք է • ո՞վ ըսաւ՝ ան • և որովհետև Ովսէի միայն ինքն
հրաման տրվաւ , մեղք չէ :

Հ • ԽԸ

Յայանի է՝ որ Ադամ մէկ կին ունէր , որ է Եւայ • այլ
չառ կին առնելը ուսկից սկըսվեցաւ :

Պ • Դ՝ ամբէն , որ երկու կին առաւ , մէկը Ադամ , և միւսը
Սէլա , Ծննդոց • 7 • 23 :

Հ • ԽԹ

Խնչո՛ւ՝ Ադամայ առաջին ծնունդքը իրենց քրոջը հետ կամուսնանային • չէ՞ որ ան արգելէր է՛ ըսելով , || Չառականս քեռ քո , թէ առ ՚ի հօրէ իցէ կամ առ ՚ի մօրէ , ՚ի տան ծնեալ կամ արտաքոյ , մի՛ յայտնեսցես զառականս նորա •
 Ղ-Գայ-ոյ • ԺԷ • 9 || :

Պ • **Լ**ռաջինք երբ այսպէս կրնէին , տակաւին ըսված օրէնքը արրված չէր , որ դրական և անային օրէնք է : Վրանդի այս օրէնքը իբր չորս հարիւր տարի Աբրահամու մեռնելէն ետքը արրվեցաւ : Նշնպէս ևս այն տեղ կարգիւն ան երկու քոյր ՚ի միասին կին առնելը՝ քանի որ երկուքն ալ ողջ են • Ղ-Գ • ԺԷ • 18 : Բայց Յակոբ նահապետ՝ երբ այս օրէնքը արրված չէր , երկու քոյրը միատեղ առաւ , Լիա և Ռաքէլ , որ երկուքն ալ կենդանի էին :

Հ • Ծ

Լյո մարդ մը և կին մը , կամ տղայ մը և աղջիկ մը իրարու հետ դաշն ունենան մէկ զմէկ առնելու , ապա թէ խօսքէն մէկը դառնայ , այսչափ գումար դրամոյ հատուցանէ միւսին • և եթէ յիրաւի մէկը խօսքէն դառնայ նէ , հարկ է որ այնչափ դրամը հատուցանէ :

Պ • **Լ**յս կերպ դաշնակցութիւնը պսակին ազատութիւն կը բառնայ , և բռնութիւնք եղած կըլլայ պսակը • բայց ըստ օրինաց մերոց՝ պէ՛տք է որ պսակը կամաւոր ըլլայ • ուստի դաշնակցութիւնները անվայել է պահելը • և հրաման չիկայ խնդրելու այն դաշնակցութե մէջի եղած դրամը՝ երկուքին մէկէն , եթէ պսակվիլ չի կամենան :

Հ • ԾԱ

Կէկ մարդ մը իւր բոլոր ստացուածքը իւր կամքին ուղածին պէս կրնայ գործածել • արդ՝ հարձըն (օտարին) ալ ստացուած կը համարի իւր տիրոջը • ապա տէրը կրնայ իւր կամքին ուղածին պէս մեղք գործել հետը :

Պ • **Հ**արձը ստացուած կը համարվի իւր տիրոջը իրաւամբք , բայց ըստ որում պաշտօնատար և սպասաւոր , և ո՛չ թէ գործի մեղաց , ապա հետը մեղք գործելը իրաւանց դէմ է : Եւս

ուրիշ կերպ է միայն մարմնաւորէն ստացուած ունենալը , և ուրիշ կերպ է ՚ի հոգւոյ և ՚ի մարմնոյ ունենալը , ինչպէս որ մարդս ՚ի հոգւոյ և ՚ի մարմնոյ բաղկացեալ է : արդ՝ հոգին ուրիշն ստացուած չըլլար , ապա և մահացուցիչ գործոյ ներքեւ ալ չի ձգվիր :

Հ . ԾԲ

Հայհոյութիւնն ինչ է :

Պ . () Գոստինոս կրօնէ , թէ Հայհոյութիւնը կիմանամք միայն չար բան ըսել ընդդէմ ՚ոյ : Այլ այս չար ասութիւնը՝ կամ անմիջապէս կրօնի ընդդէմ ՚ոյ , կամ միջնորդաբար ՚ոյ արարածոց վրայ , կամ սրբազան իրաց և սրբոց վրայ :

Հ . ԾԳ

Վանի՞ կերպ է Հայհոյութիւնը :

Պ . Արէք , Արտասանական , Անիծական , և Անարգական :

Հ . ԾԴ

Արտասանական Հայհոյութիւնը ինչ է :

Պ . Ա՛յն , որ ՚ոյ չի վայելլու բան մը կրօնի , կամ ՚ոյ սեպհական՝ եղած բան մը կը վերցըվի . ինչպէս՝ եթէ ըստ առաջնոյն ըսվի ՚ոյ՝ անգութ , անողորմ , և այլն . և ըստ երկրորդին՝ վերցըվի ՚ոյ վրայէն ամենակարողութիւնը , յառաջատեսուիլը , և այլն :

Հ . ԾԵ

Անիծական Հայհոյութիւնը ինչ է :

Պ . Ա՛յն , որով որ չար կը խնդրէ աստուծմէ , ինչպէս կընեն զատասպարտեալները դժօխքին մէջ , և յուսահատեալներն ալ երկրիս վրայ :

Հ . ԾԶ

Անարգական Հայհոյութիւնը ինչ է :

Պ . Ա՛յն , որ երբ ՚ոյ բան մը կրօնի , որ յերաւի ՚ոյ կը վայելէ , բայց ըսողը անպատշաճ կերպիւ և թշնամութեան ձևով

կըսէ , ինչպէս էր ուրացօղ Յուլիանոսին որդնալից բերանոյն
 հայհոյութիւն , որ ըսաւ ՚ի դէմն քի , Յաղթեցեր Գալիլէացի :

Հ . ԾԷ

Թէ անձնասպանութիւն մեղք է , անձին մահ խնդրելն
 ալ մեղք է , կամ ծնած օրը անիծել . ապա ինչո՞ւ Յօբ կըսէ ,
 Կորիցէ՛ օրն՝ յորում էս ծնայ , և գիշերն՝ յորում ասացին ,
 Թէ ասչա՛ արու . Եփ . 7 . 2 ॥ : Կոյնպէս և Երեմիա . Ի . 14 :
 Եւ Նարեկացին . գլ . 7 :

Պ . Երբարև անձին մահ խնդրելը մահու չափ մեղք է՝ երբ
 խնդրողին գիտաւորութիւնը արանջէլ ըլլայ ընդդէմ՝ անձային
 նախատեսութեան , կամ յուսահատութեան մտօք , և ոչ թէ
 քո ցուցուցած սրբոցդ նման . ապա ասոնք չի մեղանչեցին ,
 որոնք հոգևով սրբով լցված էին : Երաւի իրենց անձին կը
 խնդրէին՝ բայց սրտերնուհն կսկիծէն էր , և ոչ թէ մեղաւո-
 րաց նման արանջէլու պատճառաւ :

Յօբ՝ իւր սրտին ցաւէն զաւակացը կորստեանը վրայ ա-
 ղէքը արորելով՝ իւր ծնած օրը կանիծէ . իբր թէ իւր մեղաց
 պատճառաւը՝ իւր զաւակունքը սկսան սպառիլ : Երեմիա մար-
 գարէին ըսածը ժողովրդեան վրայ ցաւելուն համար էր , որ
 գերի պիտի ըլլային : Ինչպէս որ Մովսէս կըսէր նոյն , Եթէ
 թողուս դոցա (այսինքն ժողովրդեան յանցանքը կը ներես նէ) ,
 թող . և թէ ոչ՝ և զիս ջնջեա՛ ՚ի դպրութենէդ քումմէ՛ յոր
 գրեցեր . Էլէյ . 17 . 3 ॥ : Այսպէս Պօղոս առարբեալ ցաւակ-
 ցելով չրէից վրայ՝ նոյն կուղէր ըլլալ ՚ի քի . հռով . Թ . 3 :

Այսպէս այսպիսի անէծքի խօսք ըսողները արանջելով , մա-
 հացու մեղք կը գործեն , և ոչ թէ այնպիսի սուրբերը՝ որ նոյն
 սիրովը սիրահարեալ՝ վառեալ և բորբոքեալ գոյով , կը կամե-
 նային՝ որ իրենց կեանքը կտրի , և անձային ամենաբարի կա-
 մացը դէմ գործմը չի յառաջանայ :

Հ . ԾԸ

Երկու շահողմեան աւազակը ինչ պատճառաւ զղջացաւ , և
 ներողութեան արժանացաւ :

Պ . Արդապետք է կեղեցւոյ կըսեն , որովհետեւ նք կոյսը
 խաչին աջ կողմը կայնէր էր՝ մարդկային ազգի միջնորդութի-
 ընէլու համար , այն կողմի խաչեալ աւաղտին ալ անոր միջնոր-

դու թեամբը շնորհաց արժանի եղաւ . ինչպէս որ նորին միջ-
նորդու թէր ջուրը գինիի փոխվեցաւ , աւաղակն ալ մեղաւորու-
թենէ յարդարութի փոխվեցաւ : Այժմէ Պետրոս առաքե-
լոյն շքովը ակտաւորները կառողջանային , ևս առաւել տիրա-
մօրը ողորմութե շքովը՝ որ շնորհաց աղբիւր է , հոգւով ակտ-
աւորները կառողջանան :

Հ . Ծ . Թ

Սորահաւատ մէկը չի մկրտված՝ եթէ անհաւատները
սպաննեն հաւատաւուն համար , փրկեալ կը համարվի՞ արդեօք :

Պ . Այո՛ , փրկեալ կը համարվի , քանզի այնպիսի մարդուն
մկրտութիւնը՝ մկրտութիւն արեան կըսվի , որով մարտիրոսա-
կան պատկ կառնէ :

Հ . Կ

Անչ կերպ մեղք է , որ ընդդէմ հոգւոյն սրբոյ կըսվի ,
և թողութի չունենալուն համար անթողլի կըսվի :

Պ . Այս արդասպետք զանազան կերպիւ կը մեկնեն այս ան-
թողլի մեղքը . բայց ինքն երկնաւոր վարդապետը ստոյգ մեկ-
նութիւնը կըսէ , || Ամէն ասեմ ձեզ , զի ան թողլի որդւոց
մարդկան մեղք և հայհոյութիք՝ որչափ և հայհոյիցեն , բայց որ
հայհոյեսցէ զհոգին սբ , ոչ ունիցի զթողութիւն յաւիտեան ,
այլ պարտապան լիցի յաւիտենիցն մեղաց . Գրք . Գր . 28 || :

Արդ՝ ո՞վ պիտի ըլլայ այսպիսի հայհոյիչը , կամ ի՞նչ է
հայհոյութիւնը . ինքն քո՛ միւս խօսքովը կը մեկնէ . երբ կըսէ՝
|| Զի ասէին , թէ այս պիղծ գոյ ՚ի նմա || : Ա՛հա՛ յայանապէս
կերեայ՝ թէ հոգւոյն սրբոյ հայհոյութիւնը կամ անթողլի մեղքը
յատկապէս այն է՝ որ գերբնական բարիքները , որոնք հոգւոյն
սրբոյ շնորհօքը կըլլան , հայհոյիչները կըսեն՝ թէ սատանայա-
կան զօրութե եղան , ինչպէս որ Հրէաները քրիստոսի համար
կըսէին , բէեղբուղաւ հանէ զդ . ևս , այս է ըսելն թէ , || Զի
ասէին՝ թէ այս պիղծ գոյ ՚ի նմա || :

Հ . ԿԱ

Արբ Մովսէս մօրմէն կը ծնանի , մայրը պրտուեայ արկղ
մի կառնէ , և կը ծեփէ կպրածիւթով , և զաւտկը կը դնէ այն

արկղին մէջ , և կը ձգէ գետոյն մէջ քովը՝ վախ ունենալով
Եգիպտոսի մանկահոտոր Թագաւորէն : Ըստ մօրը գործը արդ-
էօք որդեսպանութիւն չի համարուիր :

Պ . Ը . քանզի Յովսէպոս կը պատմէ , թէ մանկահոտոր
Եգիպտացւոց իշխանութիւն ժամանակը , տեսաւ Միսրամ Մով-
սէսի հայրը՝ որ իւր Յովսէփէէլ կինը յղէ էր , անհնարին նե-
ղութիւն մէջ ինկաւ՝ այ օգնականութիւն ապաւինելով : Տեսիլ-
քին մէջ անձ կերևայ իրեն՝ և սիրտ տալով կը մխիթարէ , որ
իւր ժողովուրդը պիտի աղատէ խիստ ծառայութենէն այն
աղային միջնորդութիւնը՝ որ իւր կինը պիտի ծնանէր : Ըստ
զօրացան Մովսէսի ծնօղքը՝ և երբ ծնաւ մանուկը՝ միտք ըրին
գաղանի տանը մէջ սնուցանել . բայց երբ ամիսէն ետքը շատ
վախցան , որ չըլլայ քի՛ աղային հետ իրենք ալ մեռցնեն ,
աստուծոյ յանձնելով մանուկին աղատիլը՝ հնարեցին արկ-
ղին մէջը դնել և գետը ձգել :

Ըստ գործոյն որդեսպանութիւն չըլլալուն համար , և այ
ողորմութիւն ապաւինելով՝ մանուկը գետը ձգվելուն համար ,
Պօղոս առաքեալ կը վկայէ այսպէս . || Հաւատովք՝ զՄովսէս
իբրև ծնան , թարուցաւ ամիսս երիս ՚ի հարց իւրոց , քանզի
տեսին կայտաւ զմանուկն , և ոչ զանդիտեցին ՚ի սրոյ թագա-
ւորին . Էբբայեցոց . Ժա . 23 || : Աւրեմն որդեսպանութիւն
չէ՛ , քանզի գիտէին՝ որ աստուծոյ նախախնամութիւնը ապրի
պիտի . որ և ապրեցաւ թագաւորին Թերմութիս անուն աղ-
ջըկանը միջնորդութեամբը :

Հ . ԿԲ

Դիշերվան պատահած գիճութիւր կարգիլէ՞ զմարդ սը
խորհրդոյն հաղորդութենէն :

Պ . Դիւնալ պէտք է՝ որ գիճութեան մէջ մահացու մեղք
ալ կըլլայ , ներելի մեղք ալ . քանզի եթէ խորհուրդ ըլլայ
առանց մեղաց , ինչպէս եթէ մէկը արթնութիւն մէջ կը կար-
դայ և կը տրամաբանէ առանց ուրախութիւն՝ այս մեղք չէ՛ , ոչ
մահուչափ և ոչ ներելի . բայց երբ այդ պատահմունքին հետ
ղոցայութեան ալ ուրախութիւն կըլլայ , այն ժամանակը ներելի
մեղք կըլլայ . երբ քանականութիւն ալ կամակից կըլլայ այն չար
խորհրդոյն , և կը պատահի գիճութիւն , այն ժամանակը մեղք է .
միայն ըստ որում մահուչափ մեղք պատահած ժամանակը կար-
գիլիլ ՚ի սուրբ հաղորդութենէն :

Մարմնոյն պղծութեանը համար կարգելով՝ մարդ սուրբ խորհուրդէն :

Պ • **Թ**է պղծութիւն բնական է և միշտ՝ արդելու մն չըլար • էթէ պատահական է և դժուարաւ առողջանալի՝ պէտք է ժամանակ մը յետս մնալ ՚ի պատիւ սուրբ խորհրդոյն :

Մեղաց համար աղաչխարօղները և զղջացօղները ինչո՞ւ ձայնով կաղաչէն , ձեռքերնին վեր կառնեն , կուրծքերնուն կը զարնեն :

Պ • **Յ**այտնի է՝ որ մեղքը երէք բանով կը գործըվի , խորհրդով՝ բանիւ՝ և գործով • ուստի ապաշխարօղը՝ աղաչանաց երէք կերպ ցոյց կուտայ ասոնց դէմ • բերանով կաղաչէ՝ բանիւ գործած մեղքերուն համար • կուրծքին կը զարնէ՝ խորհրդով գործած մեղքերուն համար • ձեռքերը վեր կառնէ՝ գործով ըրած մեղքերուն համար :

Մովսէս՝ Եգիպտացին սպաննելով՝ որ կը հարկանէր զԵբրայեցիին , մարդասպանութիւն մեղք գործեց մի • Էլէց • Է • 12 :

Պ • **Լ**արայեւացիք իրաւունք ունէին՝ իրենց անձին և ընկերին պաշտպանութիւն ընել՝ անիրաւութիւն չարչարօղներուն դէմ : **Լ** . յս իրաւունքը Մովսէս գործածեց՝ մեծ եղբայրական սիրով անմեղ Եբրայեցիին աղատելով • որ ուրիշ հնար չի կար աղատութիւն , այլ հարկ էր սպաննել զԵգիպտացին : Մովսէս այս գործը ընելով՝ ուզեց ժողովրդեան իմացունել նոյ կամաց հաճութիւնը , որ ինքը առաջնորդ և փրկիչ պիտի ընէ իրենց • ինչպէս կը վկայէ Ստեփաննոս՝ ըսելով , || Ջմտաւ ածէր՝ Թէ իմացին եղբարք նորա , զի աստուած ՚ի ձեռն նորա տալոց էր զփրկութիւն նոցա • Գործ • Է • 35 || :

Լ . րդ՝ Մովսէս երէք կերպ իրաւունքով վարեցաւ՝ Եգիպտացին սպաննած ժամանակը • այս է՝ արդար պատերազմու , անմեղադրելի պաշտպանութեամբ , և իրաւամբ իշխանութեան՝ որ արըված էր իրեն :

Թեմը թէ Պետրոսը Պօղոսի հետ ստեղծութի ունենալուն համար՝ Պօղոսին ըլլալու վնասները չի խափանէր, խափանելու հարողութի ունեցած տեղը . ինչպէս կը տեսնայ Պետրոս՝ որ գողէրը Պօղոսին ստացուածքը կը տանին, կամ թշնամիները կապահանէն արար . և կամ կը տեսնայ՝ որ Պօղոսին բարեկամներուն մէկը կաշխատի՝ որ այդ վնասը ընել չի տայ, անոր մետքը կը դարձունէ Պետրոսը, որ Պօղոսին տիրութիւն չընէ : Արդ՝ կուզեմ իմանալ, արդեօք Պետրոս այդ եղած վնասները հատուցանելու կը պարտաւորի :

Պ . Եթէ Պետրոս իւր աստիճանին հարկադրութիւն՝ պարտաւորութի ունէր Պօղոսի վնասը խափանելու՝ և չի խափանէց, հարկ է որ այն վնասը հատուցանէ : Աստիճանի հարկադրութիւն ըսելը այս էր, էթէ Պետրոս իշխան ըլլայ, կամ արախ պահապան, կամ քաղաքի հրամանատար, հարկ է որ Պօղոսին վնասը հատուցանէ . քանզի փոխարինական արդարութեան դէմ մեղք գործած կըլլայ, որովհետեւ հասարակութեան հետ դաշն բրած է պաշտպանել հասարակութեան ստացուածքը . սպա թէ ոչ՝ սիրոյ ազդեալ պարտաւորութիւն չունի հատուցանելու :

Եւս ըսիր՝ թէ Պետրոսը Պօղոսին բարեկամը արգիւտէց, որ տիրութիւն չընէ Պօղոսի : Եթէ Պետրոս՝ Պօղոսին բարեկամը արգիւտէց սուս զուրջելով՝ կամ ուրիշ հնարքով մընէ, պարտաւոր է այն վնասը հատուցանելու . էթէ աղաչելով մը արգիւտէցնէ, պարտաւոր չէ . քանզի արդարութեան դէմ չէ մեղքը, այլ սիրոյ դէմ է :

Արդեօք թագաւորին մեղքին համար ժողովուրդը կը պատժուի :

Պ . Այո՛ . քանզի Աբիմելէք այսպէս կըսէ Աբրահամու, || Զինչ գործեցեր դու զայդ ընդ մեզ . մի՛ թէ մեղաւք ինչ քեզ, զի անէր ՚ի վերայ իմ և ՚ի վր թագաւորութե իմոյ մեղս մեծամեծս . Ծնն . Ի . 9 || : Որ ըսել կուզեմ՝ թէ Սառա կնոջ համար քոյրս ըսիր : Արդ՝ ժողովուրդը իբր ստացուած մի է իշխանին, կամ անդամէ քաղաքականին, և ինչպէս ան մարդու

մը բարեհանայ նէ , անոր ինչքը կը հատցընէ , նոյնպէս երբ
Թագաւորին կը բարեհանայ , Ժողովուրդը կը պատժէ :

Հ . ԿԸ

Յակոբ նահապետ դաշն կընէ Լաբանու հետ՝ որ ոչխարաց կամ այծից խառուտիկ ծնածները իրեն ըլլայ վարձքի տեղ , քանզի Լաբանու հովիւութի կընէր , և այնպէս խառուտիկ բնականաբար պէտք էր որ՝ ոմանք կը ծնանէին՝ և ոչ արհեստիւ . Յակոբ հնարքովմը այնպէս ծնել կուտար . արդ՝ ըրած դաշանցը նենդութիւն չէ՞ր մի . Ծնն . Ը . 37 :

Պ . Գ Յակոբայ այսպէս ընելը՝ դաշնիքին նենդութիւն ընել չէր , քանզի ազահ և անօրէնն Լաբան շատ կը նեղացընէր զինքը . և իւր աշխատանացը վարձքը ուրիշ կերպովմը չէր կրնար առնել Յակոբ . քանզի նախ Լաբան ծանր անիրաւութի ըրած էր Յակոբայ չուարէլի համար , որ իրեն խոստացեր էր տալ , և անոր տեղը ազեղ Լիան տրվաւ . և յետոյ եօթը տարի ևս ծառայել տրվաւ , և ապա չուարէլն ալ տրվաւ : Եւ որովհետեւ իշխանաւոր չի կար իրաւունքը յայանի ընելու , Յակոբ առ հարկի իւր վարձքը այնպէս հնարքով առաւ :

Հ . ԿԹ

Ը ծնէ կուրին համար աշտիերտները կը հարցընէին յի՞
|| Ո՞րք միտաս է , սորա՞ , Թէ հօր և մօր իւրոյ . Գօհ . Թ . 2 || : Եւ որ հօր և մօր մեղքովը կը պատժւի՞ն արդեօք որդիքը , կամ այն կոյրը չի ծնելէն յառաջ կըրնա՞ր մեղանչել :

Պ . Ե յի՞ , կը պատժւի՞ն ոմանք ուրիշներուն մեղքին համար . քանզի ջրհեղեղին ժամանակը անմեղ մանկուներն ալ խղզւիլեցան : Վարանայ և Աբիրոնի պատժոյն մէջ՝ անմեղ մանկուներն ալ ընկղմեցան իրենց ծնողացը մեղքին համար : Բայց այն կոյրը՝ երբ մօրը արգանդին մէջ էր , մեղք ունէ՞ր մի . Օգոստինոս կըսէ , || Շատ թշուառութի և մարմնաւոր ցաւ կը կրեն մանկուներ սկզբնական մեղքի համար || :

Հ . Հ

Ե յի՞ կուրին համար՝ քրիստոս Թուքով շաղախ շինեց , և անով աչքը բացաւ , այդ ի՞նչ միտք է :

Պ . Դողուով կուրացեալ Հրէաները գիււական զօրութիւն կուտային՝ քի ըրած հրաշքները . այժմ այս ձևով կըրած բժշկուէն կըրնային գիտնալ Հրէաները՝ թէ այն տեղ գիււական զօրութիւն չի կայ . քանզի դէր բնական պատճառները՝ որ ներգործական են, կըրաւորական պատճառաց մտեցընելով կըրնէ՝ ինչ որ կըրնէ . բայց շողախը՝ եթէ աչքի վրայ ծեփվի, ոչ թէ լոյս կուտայ, այլ լուսաւոր աչքը կը կուրացընէ . ապա հնար չէր բնապէս անանկ պատճառէ այնպիսի գործ յառաջ գալ, այլ անոր միայն յատուկ է՝ որ ամենակարօղ զօրութիւն ունի : Կուղէր ևս քնցոյց սալ, թէ ինքն է՝ որ հողէն ստեղծեց ամմէնն ալ, և ահա հողով լոյս կուտայ աչաց . ևս թուք գործածելով՝ ցոյց կուտար, թէ ոչ միայն մարմնոյն կատարեալ մասանց մէջ ունի հրաշից զօրութիւն, այլ և թրոյն մէջ ևս իւր ամենակարօղ զօրութիւնը կը փայլի :

Հ . ՀԱ

Վոյն կոյրը կըսէր, || Գիտեմք՝ զի անձ մեղաւորաց ոչ լսէ || . Իրան էր արգէօք :

Պուտ է, քանզի անձաբանք կըսեն, թէ այն կոյրը թէպէտ այն ժամանակը աչօք լուսաւորեալ էր, բայց մաօք կատարեալ չէր :

Հ . ՀԲ

Սրոգայթ լարելը բոլոր օրէնքները կարգիւն . ապա ինչո՞ւ անձ կը պատուիրէ Իսրայէլացւոյ՝ Եգիպտոսէն ելած ժամանակինն, Եգիպտացւոյ որոգայթ լարել, անոնց ինչքը հնարքով հետերնին առնելով :

Պ սոր որոգայթ լարել չըսվիր, որովհետև ամմէնուն տէրը ինքն անձ է . երբ մէկին ստացուածքը կառնէ՝ ուրիշին կուտայ, այն անոր օտարի ստացուածք չի համարվիր, քանզի իւր է աշխարհ լրիւ իւրով : Բայց Սողոմոն՝ Եգիպտացիներէն առնըված ինչքը՝ Եբրայեցւոյ աշխատութիւն վարձը կը համարի՝ ըսելով, || Հասոց սրբոցն զվարձս վաստակոց նոյն . Իմաստ . Ժ . 17 || :

Հ . ՀԳ

Ստուած Մովսէսի կըսէ, || Ես խստացուցից զսիրտն փարսւածնի, և յաճախեցից զնշանս իմ և զարուեստս յերկրին

Եզրի պատգուոց • Էլից • Է • 3 ॥ : Մըդ՝ Եթէ փարաւօնի սիրտը
խստացունօղը՝ և յամառութիւն ընել արվօղը ինքն է , ինչ
իրաւամբը կը պատժէ :

Պ . Մենայն ուղղափառ վարդապետք՝ ոչ ուղղակիանապէս և
դրականաբար կիմանան խստացուցանելը , այլ թոյլատրաբար •
քանզի մարդոյն կտրբը նոյն ձեռքն է , գործողութեան և դրա-
կանապէս կը շարժէ զինքը առ բարին • Բայց երբ թող կուտայ
իւր կամացը՝ այն ժամանակը դէպ ՚ի առ շարն հասիլ , ահա
այս է թոյլտուութեան ներգործութիւնը : Պարտէալ խրս-
տացուցանել կըսվի՝ քարշելով փարաւօնէն իւր շնորհքը •
ինչպէս որ արեգակը իւր ասբութիւնը դէպ յինքն քարշելով՝
գետնի խոնաւութիւնը կը չորնայ :

Հ • ՀԴ

Ինչո՞ւ յերրորդ ժամու կը պատահի հոգւոյն սրբոյ ի-
ջումը աւարեւոյ վրայ :

Պ . Մեր մարդկային խաբվիլը յերրորդ ժամու սկսաւ • Ինչ-
պէս սրբազան հայրն մեր՝ Ներսէս շնորհալին կը վկայէ • ॥ Իւ-
ծեալ յերրորդ ժամու օձին , զմիտս նախնւոյ մօրն Եւային ॥ :
Վոյնպէս յերրորդ ժամու մեր հոգեւոր ծնողացը՝ այսինքն ա-
ռաքեւոց վրայ իջաւ կենդանաբար նր հոգին , որ այն վերքին
առողջացուցիչ անձային դեղն էր : Աւ որովհետեւ քի չարչարա-
նաց պարգևն էր , ինչպէս որ կըսէ , ॥ Չեւ ևս էր հոգի , զի յս
չէր փառաւորեալ ॥ : Մյա ինչպէս յերրորդ ժամու խաչը ե-
լաւ քս , որ կըսէ սուրբ աւետարանը , ॥ Էր ժամ՝ երրորդ , և
հանին զնա ՚ի խաչ ॥ • Նոյնպէս յերրորդ ժամու եղաւ հոգ-
ւոյն սրբոյ իջումը :

Հ • ՀԵ

Երբ Նէէման Ասորին կը խրկուի Եղիսէի քով՝ որ իւր
բորտութեն սրբովի • Եթէ հրաշքով պիտի ըլլար՝ բաւական
էր մէկ անգամ Յորդանան գետոյն մէջ լուացվիլը • Ինչո՞ւ
եօթն անգամ լուացվիլ կուտայ • Դ , ԲաԳ • Է • 10 :

Պ . Յիրաւի մէկ անգամ լուացվիլը բաւական էր • Բայց բա-
ւական ալ չէր անոր մէջն եղած խորհրդոյն համար , այլ եօթն
լուացմունք պէտք էր : Աւ եօթն թիւը ինչ խորհուրդ ունե-
նալը՝ գիտնալ պէտք է , որ նր գրոց մէջ՝ շատ տեղ եօթն ըսել

չիհասկցվիր , այլ շատ կամ շատ անգամ՝ ըսել է : **Յ**որդանանն գետը՝ ապաշխարութեան խորհրդոյն օրինակ էր . որով մեզի հասկընալ պէտք է , որ եօթն՝ այսինքն շատ անգամ այս ապաշխարութեան ջրովը լուացվելու է . որ այն ժամանակը իւր հոգին այնպէս մաքրութիւն մը կատանայ , ինչպէս որ Նեէմանի մարմինը ունեցաւ , որ նոր ծնած տղայի մարմինի նման եղաւ ըստ վկայութեան սուրբ գրոց :

Հ . ՀԶ

Լղիսէ երբ Երիբով էր , քաղաքացիք կաղաչէն՝ որ իրենց ջուրը աղէկցընէ , որ անշահ և անպաղաքէր էր . ինչո՞ւ իրենց կըսէ՝ նոր կուժ մը բերէք ինձի և աղ , որ ջուրը բժշկեմ . **Գ** , Բագա-որաց . Թ . 20 :

Պ . **Յ**այանի է՝ որ աղը սչ եթէ անշահ ջուրը կաղէկցընէ , այլ աղէկը կաւրէ . ուստի աղ բերել կուտայ՝ որ աստուծոյ ամենակարօղ զօրութեան շնորհը ցոյց տայ , որ ներհակէն ներհակ բան յառաջ կը բերէ :

Հ . ՀԷ

Խարայէլացոց համար Երկինքէն իջած մանանայն , ինչո՞ւ յառաւօտէ յառաւօտ ժողվել կուտար ան :

Պ . **Լ** . յայէս կըսէ Սողոմօն , **||** Որպէս զի յայանի լեցի , թէ պարտ է նախ քան զարեգակն կանխել ՚ի գովութիւն քեզ . և յառաջ քան զծագել լուսոյ յանդիման լինիլ քեզ . **Իսաայի-Բիւն . ԺԴ . 28 ||** :

Հ . ՀԸ

Լրդէօք առաքեալք լեզուաց գիտութիւնն առին , եթէ իրենք Եբրայեցոց լեզուաւը խօսելով , ուրիշները իրենց լեզուաւը կ'իմանային :

Պ . **Ո**մանք կըսեն՝ թէ առաքեալք միայն Եբրայեցերէն կը խօսէին , և լսողները իրենց լեզուաւը կ'իմանային : **Լ**թէ այսպէս ըլլար՝ առաքելոց եղած չէր ըլլար շնորհը՝ այլ լսողներուն . և Ղուկաս աւետարանիչ չըսէր՝ թէ լսողները կ'իմանային , այլ առաքեալք խօսէին յիւրաքանչիւր լեզուս , և լսողք կ'իմանային իրենց լեզուաւը :

Յիսուս երբ դէպ ՚ի Բեթանիա կելլար , ճանապարհին վրայ Թուղի ծառ մը տեսաւ . և պտուղ ուղեց այն ծառէն՝ և չի գտաւ , քանզի Թուղի ժամանակ չէր . ինչ իրաւամբք այն ծառը անիծեց . իարկոս . ԺԿ . 13 :

Պ . Ա արդարեապէս այսպէս կիմանան . Թղենին ուրիշ ծառերէն և բոցերէն զանազան է . քանզի ուրիշ ծառերը յառաջ ծաղիկ և տերև կուտան՝ և սպա պտուղ . բայց Թղենին տերևին հետ կուտայ պտուղը , և երբեմն տերևէն ևս յառաջ : Արդ՝ այն Թղենին , որուն քն մծտեցաւ , միայն տերև տրվէր էր առանց պողոյ , ինչպէս որ կը պատահի տկար և անպիտան Թղենեաց : Բրիտանոս անկէ հասուն պտուղ չէր ուղէր , քանզի գիտէր՝ որ ժամանակը չէ՛ . այլ գոնէ խակ պտուղալ չունէր՝ որ ժամանակն էր , և յն կը բաւականանայր խակ պողով , կամ հրաշքով կը բաղցրացընէր . այս պատճառաւ յանցաւոր եղաւ ծառը , մինչև այն ժամանակը պտուղ չի տալուն համար :

Իյորհրդականապէս՝ Թղենի ծառով կիմացվի Եբրայական եկեղեցին . բայց բարոյականապէս՝ ծոյլ մեղաւորաց օրինակ կը համարի այն Թղենին , որոնք արտաքին բարեօք՝ այսինքն տերևօք զարդարեալ կըլլան , և հոգևորական բարի պտուղէ զուրկ կերևան , պատճառելով՝ Թէ շատ բարիք պիտի գործէի , բայց յարևոր ժամանակ չեղաւ : Ինչպէս մարմնաւոր բարիքներուն , որք տերևոյ օրինակ են , ժամանակ կուենեան , և հոգևոր գործոց ժամանակ չեն ուենեար . սպա ինչպէս որ անիծաւ Թղենին , անոնք ալ իրաւամբք լսեն պիտի , ॥ Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հունրն յաւիտենական ॥ :

Արդոյս կեանքը՝ նոյ նահապետին ժամանակը հարիւր քսան տարի սահմանվեցաւ աստուծոմէ . ինչո՞ւ այնուհետև ոմանք աւելի ևս ապրեցան :

Պ . Սուրբ գերբը կըսէ , ॥ Եւ եղիցին աւուրք դոցա՝ ամբ հարիւր և քսան . ճննդոց . 7 . 3 ॥ : Այս հարիւր քսան տարին՝ մարդոյս կեանքին չափ չի տրվեցաւ . քանզի յայտնի է՝ որ այդ խօսքէն ետքը՝ Սէմ ապրեցաւ հինգ հարիւր տարի . Արփաքսատէ՝ երեք հարիւր երեսուն տարի , Եբեր՝ երկու հարիւր երեսուն տարի , և այլն :

Մորդ՝ այս խօսքը այսպէս իմանալու է, այս մարմնասէր մարդիկները առաւելապէս զիս նեղացուցին, կարօղ եմ՝ որ մէկ վայրկեանի մէջ զերենք ջնջեմ. բայց որովհետեւ գթած եմ, իրենց հարիւր քսան տարի ժամանակ կուտամ, եթէ այնչափ ժամանակին մէջ ծուլութիւն չապաշխարեն, ջրհեղեղով ամէնն ալ կը ջնջեմ. այսպէս կ'իմանան ամ վարդապետը: Աւ սակից ալ յայանի է, որ երբ այս խօսքը ըսվեցաւ, նոյ չորս հարիւր ութսուն տարեկան էր, որ քսան տարի յառաջ էր Սեթայ ծնունդէն. և երբ ջրհեղեղը եղաւ, վեց հարիւր տարեկան էր նոյ, ինչպէս կը վկայէ սուրբ գիրքը. Ճնդոյ . է . ॥ Աւրեմն ստուգապէս կը հետեւի, թէ այն հարիւր քսան տարին, որ ամբարսաւ, ապաշխարելու ժամանակ տրված էր մինչև 'ի ջրհեղեղ, և ոչ թէ մարդոցս կենացը չափ և սահման:

Հ . ՁԱ

Սեռնելէն ետքը մարդոցս կամբը անփոփոխ է 'ի չարէն առ բարին՝ և 'ի բարւոյն առ չարն, ըստ որում մարմինէն զատված հոգի է. սանդարամետականաց գունդն ալ հոգի էր, ինչո՞ւ հպարտութեան մտք փոխվեցան, որով և թշուառութեան մէջ ինկան:

Պ . Սգեղէն բնութիւնը՝ այսինքն հոգին, քանի որ մէկի մը հետ միաւորված չէ՛, մէկ անգամ կը դառնայ առ բարին կամ առ չարն. և երբ մարմնոց հետ միաւորի, կըրնայ փոփոխիլ 'ի բարւոյն առ չարն՝ և 'ի չարէն առ բարին. քանզի հոգին՝ մարմնոց նման բաղադրեալ չէ՛, այլ սրբող է, որ կողմը դառնայ՝ հոն կը մնայ. բայց մարմնոց հետ միաւորվելով՝ մարմինը ինչ կերպ որ փոխվի, հոգին ալ հետը կը դարձնէ. «ւղեր» . գիրք, Է . դԼ . Ժէ:

Հ . ՁԲ

Ոգւոց փրկութեան համար սուրբ եկեղեցին շատ հարկաւոր բաներ կը սորվեցընէ մեզի. քրիստոս ինչո՞ւ միայն մէկ խօսքով մը սահման կը դնէ՛ ըսելով, ॥ Այս է գործն նոյ, զի հաւատասցիք յայն՝ զոր աւարեացն նա . յօ՛հ . Կ . 29 ॥: Միայն միայն քի՛ որդի նոյ ըլլալուն հաւատալը՝ բաւական է փրկութիւն:

Պ . Ստուածաբանք այսպէս կը մեկնեն այս բանը. ॥ Ձի հաւատասցիք յայն ॥, ոչ եթէ հաւատայցէք այնմ . քանզի դեւերն

ալ նմա հաւատացին , այլ ոչ ՚ի նա (յիծ) : Ինչ պիտի ըլլայ հաւատալն ՚ի նա , այս է՝ հաւատալով սիրել , հաւատալով սնորհրամանացը հեռելի՛ւ և իւր անդամոցը հետ միաւորիլ . ահա այս է հաւատքը՝ որ անձ մեղմէ կը պահանջէ . և այս հաւատքն է , որ կը դաւանիմք՝ Նիկիական հանգանակին մէջ ըսելով ,
 || Հաւատամք ՚ի մի անձ հայրն ամենակալ . . . և ՚ի տէր յի քսորդի նորա միածին . . . Հաւատամք և ՚ի հոգին սուրբ յանեղն և ՚ի կատարեալն || :

Հ . ԶԳ

Մարդոյս հոգին աւանդելը ինչպէս կը ըլլայ . և աւանդելէն յետոյ ինչ որ պիտու թիւն կուենայ :

Պ . Սուրբ Գրիգոր եռամեծն այսպէս կը գրէ . Երբ սուրբ կոյսն Մարիամ հրեշտակէն իւր վերադիտման աւետիսը իմացաւ , իրեն մերձ եղողները ժողովել արվաւ , և անոնց փրկութեանը շատ գիտնալու բաներ սորվըցուց . և այն սորվըցուցածներուն մէկը քու հարցմանդ պատասխանն է , որ կըսէ : Լըրկու հրեշտակ կերթան մարդոյն հոգին առնելու , մէկը չարութիւն և միւսը արդարութիւն . երբ մարդոյս օր մահուն ահեղ և սարսափելի է , չար հրեշտակը կը մօտենայ՝ և այն նեղը ինչպիսի հոգին կը պահանջէ , և չար դեւերն ալ այն ժամանակը կը մօտենան : Լու եթէ նք ըլլայ հոգւով և մարմնով և զգայութեամբ , կուրախանայ բարի հրեշտակը , և իբր բարեկամ և սիրելի ողջոյն կուտայ իրեն , և չար դեւերը արամութիւն կը հեռանան . և հրեշտակը այն հոգին կառնէ՝ քաղցրութիւն երկնից ճանապարհը կելլայ . և յիրաւի օրային չար դեւերը առաջը կելլան , որ գանան վրան մեղաց արատը , և երբ չեն կըրնար գանալ՝ հրեշտակէն ամաչելով յետս կը դառնան . և նք հրեշտակը կը տանի այն հոգին առաջի աթոռոյ անձութեան , և երկրպագութիւն ընէլ կուտայ , և ապա կը տանի՝ արդարոց կարգը կը շարէ , որուն Պօղոս առաքեալ ըստ յիս անդրանկաց կատարելոց || կըսէ . և այն տեղ կը մնայ լցեալ անմահութիւն յուսով մինչև դատասանին օրը , որ հատուցում պիտի ըլլայ ըստ գործոց իւրաքանչիւրոց . ինչպէս Դաւիթ կըսէ , || Քեզ սպասեն արդարքն , մինչև հատուցես || : Իսոյց միջակ արդար եղողներուն հոգին , որ քիչ մը յանցանք կուենան , իրեն նման հոգիներուն կարգը կը գնէ . որոնք յոյս ունին նոյն ողորմուէր դատասանին օրը , և նք եկեղեցւոյն սրբոց օժանդակութիւն :

Եւ թէ մեղօք շաղախեալ ըլլայ հոգին, կը արամի բարի հրեշտակը, և չար դեւերը կուրախանան, որ յաւիտենականապէս պիտի տանջեն այն հոգին: Բայց այն հրեշտակը՝ թէպէտ ակամայ կամօք, բայց նոյն հրամանին համար աւանդել կուտայ հոգին, և սոսկալի կերպարանք մը ցոյց կուտայ իրեն, ինչպէս թագաւորի մը կողմանէ խրկրլաւձ գահիճի մը կերպիւ՝ չարսագործները տանջելու, վն որոյ չար հրեշտակ կըսվի. ինչպէս կը գրէ Գաւիթ. ॥ Առարեաց ՚ի նս տանջանս ՚ի ձեռն հրեշտակի չարի ॥ Բայց ոչ թէ բնուած չար է հրեշտակը, այլ չարաչար տանջանքներուն համար չար կանուանի. և դեւը հոգի աւանդել տալու իշխանութի չունի: Եւ երբ չար հոգին մարմինէն կը բաժանի, հրեշտակը կառնէ անիկայ՝ կելլայ գէպ ՚ի յօղը, գէմ կելլան դեւերը գունդ գունդ, կուրախանան այն կորըստական հոգւոյն վրայ, և կուզեն՝ որ յափշտակեն՝ սը հրեշտակին ձեռքէն, և իւր ամէն չար գործքերը յայտնի կը հանեն, և կըսեն՝ մեր է այդ հոգին, մեր կամացը հետեւեցաւ. վն որոյ Յովհաննէս աւետարանիչ իւր ննջման աղօթքին մէջ կըսէ. ॥ Եւ ՚ի գալս իմում առ քեզ, ընկրկեսցի հուրն. շիջցի հնոցն. ամաչեսցեն հրեշտակք չարին ॥: Քանզի տանջանաց գործիքներ կը պատրաստեն, կրակի բոց կը հանեն, սաստիկ սառնամանիք ցոյց կուտան, որ գիտնայ մեղաւոր հոգին, թէ անոնք պիտի պատահին իրեն դատաստանին օրը, և ապա հրեշտակը յետս կը կանգնեցընէ անոնք: Արժան չըլլար մեղաւոր հոգին՝ երկինքը ելլալ և երկրպագութի ընել նոյն, այլ հրեշտակը կը տանի միւս չարագործ հոգիներուն քով. և կսպասէ ողբով և կոծով յաւիտենական տանջանաց, և թէպէտ չեն աւնէր կատարեալ պատիժ իրենց չար գործոցը համար, բայց անտանելի արամուծք կը չարչարվին. ինչպէս որ արդարներն ալ փառաց և պսակաց յուսով միշտ կուրախանան և կը հանդիսին:

Հ. 27

Ննդական կանանց մարբրովելուն համար գըրլաւձէ, այն՝ որ արու կը ծնանի, մինչև քառասուն օր. և այն՝ որ էգ կը ծնանի, մինչև ութսուն օր. զհարցոց. ժբ. 2: Ինչ պիտի ըլլայ արուին և էգին զանազանութիւնը:

9. Իբրեւն՝ թէ արուին յղուծէ սերմը մինչև քառասուն օր հաղև կը կազմվի՝ գոյացական տեսակ ընդունելու. բայց էգինը՝ մինչև ութսուն օր, որովհետև պաղուկ է սերմը և էգին բնուած թիւնը:

Հ • 2Ե

Լ Դամ և Եւայ դրախտին մէջ մերկ ըլլալով ինչո՞ւ չէին ամաչէր • Տննդոց • Է • 25 :

Պ • **Ք** անի որ անմեղ էին՝ վավաշոտութիւն և ցանկութիւն չունէին , քանզի անկից յառաջ կուգայ ամօթը և պատկառանքը , և այն անդամոց վրայ կերևայ վավաշոտութիւնը :

Հ • 2Զ

Վայենի և Աբէլի պատարագին համար ո՞ր գիրքը կրէ • || Հայեցաւ անձ ՚ի Հաբէլ և ՚ի պատարագս նորա • և ՚ի Աստուծոյ և ՚ի զոհս նր՝ ոչ հայեցաւ • Տնն • Է • 4 || : **Բ**նչ նշանով յայտնի եղաւ՝ Աբէլի պատարագին ընդունելի ըլլալը , և Աստուծոյ ընդունելի չըլլալը :

Պ • **Ն**դհանրապէս սուրբ հարք կրէն , թէ անձ երկիրքէն կրօնակ ՚իջեցնելով Աբէլի պատարագին վրայ՝ յայտնի ըրաւ անոր պատարագին ընդունելի ըլլալը , և այն կրօնակով անոր զոհը այրեց • Բայց Աստուծոյն այնպէս մնաց : **Լ**հա՛ այս է ընդունելի ըլլալուն և չըլլալուն նշանը :

Հ • 2Է

Լնովք և Եղիա ինչո՞ւ համար յերկինս համբարձան :

Պ • **Ն**րկուքին ալ պատճառը ո՞ր գիրքէն այսպէս կխմանա՞նք • Ենովքայ համար Սիրաք այսպէս կը պատասխանէ • || Ենովք հաճոյացաւ նոյ , և վերափոխեցաւ ՚ի դրախտս • զի տացէ հեթանոսաց զապաշխարութիւն • Եւր • 16 || : **Ե**ղիայի համար այսպէս կըսվի ո՞ր գրոց մէջ • || Եղիա վսնտխանձայոյզ լինելոյ՝ խընդրելոյ զվրէժն օրինաց՝ վերացաւ յերկինս • ան , Կալ • Է • 58 || :

Հ • 2Ը

Լնովք և Եղիա յերկինս մարմնով համբաւնալէն ետքը՝ բնակութիւննին ո՞ւր եղաւ :

Պ • **Վ**արդապէսք եկեղեցւոյ կրէն , || Տեղի և վիճակ Ենովքայ՝ և Եղիայի • Թէ զնորդ կեան այժմ , և թէ արդեօք կերակրին , և զինչ գործեն , ծածկեաց ՚ի մէնջ անձն : **Լ**ստանոց վրայ նախկին և այժմեան գիտունները զանազան կարծիքով շատ բան կրէն , և ո՞ր գրոց մէջէն հիմն չունին , և ո՞ր

եկեղեցւոյն վարդապետութեն վկայութի չունին • միայն այս
Չմարիտ է , որ կենդանի պիտի մնան մինչև ՚ի կատարած աշ-
խարհի , և վերստին պիտի գան և նահատակ ըլլան • ինչպէս կը
վկայէ Յովհաննէս աւետարանիչ իւր յոյտնութիւն մէջ : Տէս
՚ի Տեսութիւն Տին կտակարանաց • հատոր , 7 • էրես • 160 :

Հ • 2Թ •

Չափ և կշիւ՝ յորմէ՞ մնաց :

Պ • Պայէնէն : Տէս ՚ի Տեսութիւն Տին կտակարանաց • հա-
տոր , 7 • գԼ • Է :

Հ • Գ

Ինչո՞ւ կը պատուիրէ անձ Նոյին , որ անսուրբ կենդանի-
ներէն երկու երկու դնէ տապանին մէջ , և ՚ի սքեց՝ եօթն եօթն :

Պ • Ինսուրբ կենդանիները տապանին մէջ դրովեցան՝ միայն
տեսակնին պահվելու համար • բայց սք կենդանիները՝ ոչ միայն
տեսակնին պահվելու համար , այլ Նոյի և իւր ընտանեացը կե-
րակուր ըլլալու համար , և յետոյ այ զո՞հ ըլլալու համար :

Հ • ԳԱ

Նին ժամանակը ինչ գերազանցութի ունէր անդրան-
կութիւն , որ Յակոբ Նահապետ կամք կրնէ , և ոսպէ ապուրով
մը Եսաւ եղբօրմէն կը գնէ անդրանկութիւնը • Ծն • իԷ • 35 :

Պ • **Չ**որս կերպ գերազանցութի ունէր անդրանիկը : Նախ՝
անդրանիկը կիշխէր իւր եղբարցը վրայ : Արբորդ՝ հօրը ինչքը
բաժանման ժամանակը՝ երկու բաժին կտանէր : Արբորդ՝
անդրանիկը քահանայ կըլլար իւր ընտանեացը : Չորրորդ՝ երբ
հայրը մեռնէր , բուն օրհնութիւն անդրանիկին կուտար : Ըստնք
համառօտեցինք Աուանելիոսին ծննդոց մեկնութենէն :

Հ • ԳԲ

Երկրագործներէն տասանորդ առնելու սովորութիւնը
յորմէ՞ մնաց :

Պ • **Յ**ովսէփէն , երբ Եգիպտոսի մէջ փոխաբայ էր : Տէս
ճննդոց , իԷ • 26 :

Սրբազան առաքեալն Պետրոս, երբ քի մարդեղուէր վրայ կը քարոզէր նորահաւասաններուն, կըսէ՝ ॥ Չնա նկատեալ խորհրդով և կանխագիտութիւնն այ, մատնեալ ՚ի ձեռս անօրինաց՝ բեւեռեալ ՚ի փայտի սպանիք . Գործ . Է . 23 ॥ : Ըրդ՝ եթէ անկը կամէր այն մահը, ինչ պատճառաւ մեղք գործեցին սպաննողները, ոչ սպարէն այ կամբը կատարած եղան :

Պ . Ըրդ վկայութիւնդ սրբազան առաքեալն Պետրոս՝ իբր խորին անձաբան զանազանեաց յանձ, սահման կամ վճիռ, և կանխագիտութիւնն : « Կատեալ ըսածը, այսինքն սահմանեալ խորհրդով և կանխագիտութիւնն այ . իբր թէ ըսել կուզէ, թէ անձ ՚ի յաւիտենից նախատես էր, որ չըէայք հալածեն պիտի յսը, և այնքան պիտի հակառակին՝ մինչև որ խաչեն, և խաչին վրայ սպաննեն . և որովհետև հարկ չէ այ մեղքը խափանել՝ այն փրկական մահը իրեն հաճոյ ըլլալով . քանզի գերազանց գործ մի էր խոնարհութե՝ սիրոյ՝ արդարութե՝ և ան գերագոյն առաքինութեանց . սահմանեց այս չարչարանքը և մահը՝ հաճութե կամօք, և թշնամեաց գործողութիւն՝ թշլտուութե կամօք : Իբր ըսել կուզէր, չեմ՝ կամիր այն մեղքը խափանել, որով իմ որդիս մեռնելով՝ մարդկային սղգին այնչափ բարիք յառաջ պիտի գան, և ինձի այնչափ փառք :

() Բինակաւ խօսիմք, զօրապետ մը հրաման կնէ իւր զօրացը յարձակիլ տեղի մը վրայ, որ թշնամեաց սուրին և կրքակին մէջէն պիտի անցնրվի . թէպէտ կամք կուտայ զօրապետը այն յարձակմանը, բայց թշնամեաց դէմ դնելը՝ իւր կամքին ընդդէմ է . և սպարքսը իրաւամբք մահուան վճիռ կուտայ մեղապարտ մէկի մը . բայց դահիճը կը մեղանչէ, եթէ թշնամութեամբ այն հրամանը կատարէ : Ըրդ սպէս չըէից գործողութիւնը անհաճոյ էր, բայց քի չարչարանքը հաճոյ եղաւ կըսեն անձաբանք . ॥ Քանզի ոչ անտի էլ կամքն սպանանելոյ՝ ուստի մեռանելոյ . և ոչ ՚ի միոյ ոգւոյ եղև դժնդակութիւն սպիրատութեանն՝ և համբերութիւն փրկչին ॥ :

() Խոսս՝ աստուծուէ տրվեցաւ, և ինքը իւր կամօքը անձը ընծայեց վն հնազանդելոյ այ՝ ՚ի ձեռս թշնամեաց իւրոց . անհաճոյն Պետրոս այս յօժարութիւն խօսեցաւ . որ չըլլայ թէ կարծեն չըէաները, թէ քի յաղթեցին իրենց հնաբրովը և զօրութիւնը : Ըրդ երբ քի կը համբերէր տանջանաց՝ վն սք և գերագոյն վախճանի, սատանայն կաշխատէր հնաբք գանալ, որ

քի քարոզութիւնը ոչինչ հանէ • Յուգան իրեն օգնական գտաւ որ արծաթ ստանայ • Հրէաները գիմակալութիւնը ըրին վասն նախանձու • քահանայք՝ վասն շահախնդրութե • Պիղատոս՝ վասն երկիւղին • և բոլորն ալ նոյ կամքը կատարելու համար չէին • ամենեւն ալ գիտաւորութիւնը՝ նոյ գեմ մեղանչէլէր՝ որ իրենց թոյլ կուտար • Ինչպէս որ ուրիշներուն մեղացը թոյլ կուտայ • Ըն զարհուրելի սեղանակապտուծիւնը • այն մահուանը վճիռը՝ կապակցեալ էր աստուծոյ կանխագիտութեանը հետ • և ոչ թէ իրենց ամբարշտութեան հրամանին հետ •

Հ • ՂԴ

Պետրոս առաքելոյն տեսիլք մը կերևայ՝ ինչպէս որ Ղուկաս աւետարանիչը կը պատմէ • «Տեսանէր զերկինս բացեալ • և զճորեցունց տանոց կապեալ անօթ ինչ իբրև կտաւոյ մեծի • իջեալ և նստեալ ՚ի վի՛ր երկրի • յորում էին ամ չորքոտանիք • և սողունք երկրի • և թռչունք երկնից • Եւ եղև ձայն առ նա • արի՛ Պետրէ • զէն և կէր • և Պետրոս ասէ • քաւ լիցի ՚ի տր • զի ոչ երբէք կէրի խառնակ ինչ և անոք • Չայն եղև կրօն կին անգամ առ նա • զոր ամ սրբեաց՝ դու մի՛ պիղծ համարիր • Ըսկից կերևայ՝ որ բոլոր կենդանիները կուտվին • ինչո՞ւ զմանս պիղծ կանուանեմք •

Պ • ՍԻ՛ն այդ պէս իմանար տեսիլքին միտքը • ոնց թէ կենդանիները անխափր ուտելու համար երևցած ըլլայ • այլ այն ժամանակը՝ որ Պետրոս տեսիլքը տեսաւ • կուռնելիոսէն՝ որ հեթանոս էր • հրաւիրակ պիտի գայր իրեն • և Պետրոս հրեութե՛ եկած ըլլալով՝ կը զգուշանայր հեթանոսի տուն մտնալէն • կամ հեթանոսի հետ սեղան նստելէն • յառաջ այդ տեսիլքը կերևայ • որ գալու հրաւիրակները յետս չի գարձընէ • Եւ այսպէս ըլլալը ինքն Պետրոս առաքեալ կը մեկնէ՝ այն հրաւիրակներուն հետ կուռնելիոսի տունը երթալէն ետքը • քանզի երթալ հանգչելէն ետքը • այն բազմութիւնը մեջ կը սկսի ըսել • || Դուք ինքնին գիտէք՝ ոնց անմարթ է առն շրէի հպիլ կամ մերձենալ առ այլազգիս • և ինձ ամ եցոյց՝ մի՛ զոր խառնակ կամ անսուրբ ասել ՚ի մարդկանէ • Գործ • Ժ • 28 || •

Տեսա՞ր որ կենդանիները անխափր ուտելու համար չէր՝ զէն և կէր ըսվածը • այլ ՚ի ճշմարիտ հաւատս եկողները՝ երբ ջերմեռանդ սրախ կուգան յուզութիւնը • մի՛ խտրէր • մի՛ անոք ըսէր • մի՛ պիղծ համարիր • որովհետեւ ոք աւազանի ճնուռդ

կըլլան մեզին նման , այն ժամանակը համայնապես եղևայր են
 մեզին , և մեք և անոնք անգամք էմք միոյ գլխոյն յի : Ասահայ
 վկայութի այս մեկնութեա Ներսէս շնորհալին ըսածը , որ կը
 գրէ ՚ի միջագետս Ասորոց . « Հաղագս այնպիսեաց խաբէու-
 » թեանց՝ բերէք յառաջ և զհատակէն անօթն , զոր ետես
 » Պեարոս , որ ոչ վն զշունս՝ և զգայլ՝ և զօձս՝ և զգորտունս
 » ուտելոյ սասցաւ , թէ արի Պեարէ՝ զէն և կէր , այլ վասն
 » զայնոսիկ պաշտողացն հէթանոսաց , որք սրբելոյ էին ՚ի
 » պղծութենէ՝ ՚ի ձեռն քարոզութեանն Պեարոսի , որպէս
 » աւրնթեր բանն վկայէ :

Հ . ԳԵ

Սպա Պողոսի այս ըսածը ինչ պիտի ըլլայ , || Ամենայն
 արարածք նոյ բարիք են , և չիք ինչ ՚ի նոսա խոտան , մանա-
 ւանդ որք գոհութեամբ ընդունիցին . զին սրբի բանիւն նոյ
 և աղօթիւք . ն , Խիօթէս . Դ . 4 || :

Պ . Պողոս առաքեալ այսպէս ըսելով , ոչ եթէ հրաման կու-
 տայ մեռեալ մարմին ուտող կենդանիները ուտելու . այլ նոյն
 սրբազան հայրապետը այն թողութին մէջ այսպէս կըսէ ,
 » Օրր ասէ Պողոս , որ ոչ թէ զայս ասելով՝ հրամանս տայ
 » գաղանս շաղակերս լինիլ , և յամ գարշելիս բերանաբաց եղ-
 » եալ գաղանաբար՝ առաւել քան զհէթանոսս : Այլ քանզի
 » էին ոմանք ՚ի սուտ առաքելոցն՝ որ արգելուին զհաւատաց-
 » եալսն որ ՚ի հէթանոսաց , յամուսնութի և ՚ի մնոյ , ոչ յան-
 » սուրբ կենդանեաց՝ այլ ՚ի սրբոցն և յուտելեացն . յաղագս
 » այնպիսեացն գրեաց նա զայս :

Հ . ԳԶ

Պողոթութիւն ընօրը եթէ երթայ խոստովանի քահանային
 իւր ըրած գողութիւնը նէ , թողութիւն կառնէ , և կազատի
 այն մեղքէն :

Պ . Պողոցեալ իրին թողութիւն՝ միայն այն ինչքին տէրը
 կուտայ , անոր պէտք է խոստովանիլ , որուն կամ կը հատու-
 ցանէ , կամ այն ինչքին տէրը կը բաշխէ իրեն , որով կա-
 զատի այն մեղքէն . և ասահայ սուրբ Ներսէս շնորհալին այսպէս
 կըսէ , « Թողութի իշխանութիւն՝ գողոցն , յաղագս գողացելոյ
 » իրին , որ աւրն է գողացեալ գոյին ունի , և ոչ օտոր որ խոս-

« ատվածնա հայր » ॥ ասն որոյ զի ոչ խոստովանի նմա (այսինքն
 « մալին տիրոջը »), և ոչ հատուցանէ՝ զոր գողացաւն ՚ի նմանէ
 « և զրկեաց, ոչ ասեմ չորեքիկն ըստ մաքսաւորին Չարէի, այլ
 « ոչ զոր էաուն, ոչ ընդունի թողու թիւն յաւիտեան »:

Հ . ԴԵ

Պողոցեալ իրին փոխարէն՝ աղքատաց ողորմութիւն
 տրուի նէ, թողու թիւն կըլլայ՝:

Պ . Ընչ առտասխանին հարցմանդ . ॥ Որ մատուցանէ զող-
 ջակէդ ՚ի գոյացութի աղքատաց՝ իբրու թէ որ զենու զորգի
 առաջի աչաց հօր իւրոյ . սիրա . լի . 24 ॥ :

Հ . ԴԸ

Ընչ տեսակ մեղքի կը նմանի գողութիւնը :

Պ . Սարգասպանութեան նման բան մի է . ինչպէս կըսէ
 Սիրաք . ॥ Որ հեղու զարիւն՝ և որ զըկանս առնէ վարձկանի,
 էղբարք են . իբ . 27 ॥ : Բնես պիտի՝ թէ զըկանքը գողութի
 կը համարվի . այս՝ գողութե մէկ տեսակն ալ այն է :

Հ . ԴԹ

Սուրբ գիրքը կըսէ՝ թէ վերջին դատողական ատեանը
 Յովսափաթու ձորոյն մէջ պիտի ըլլայ . այնքան մարդիկ այն ձո-
 րոյն մէջ ինչպէս պիտի պարունակվին :

Պ . Ընչ ձորոյն մէջ վերջին դատաստանը պիտի ըլլայ կըսվի
 նէ, ոչ էթէ ամ դատելի մարդիկ այն տեղ պիտի պարունակ-
 վին, այլ այն ձորը ատեանի միջին տեղը կը համարվի, և բոլոր
 տեղերը որովհետեւ հարթ և հաւասար պիտի ըլլան, ամեն կողմն
 ալ կը կանգնին, որքան տեղի որ բաւական ըլլայ ամ մարդ կան :
 Ոմանք ևս կըսեն, որովհետեւ արդարնէրը քի աջ կողմը պիտի
 կանգնին, և մեղաւորները ձախ կողմը . աջ կողմով՝ կիսմանս
 արդարներուն կանգնիլը քրիստոսի հետ՝ ՚ի վերայ բարձրա-
 գոյն օդոյն՝ իբր ՚ի փառաւոր տեղում . և ձախ կողմով՝ մեղա-
 ւորաց կանգնիլը ՚ի վերայ երկրի՝ իբր յանարգ տեղում :

Մնմեղ մեռեալ մանկունքները , սուրբ մկրտութեամբ աղատ ըլլալով սկզբնական մեղքէն՝ մեռեր են . անոնք ալ դատաստանի պիտի ելլան :

Պ . Մի՞ յո՛ , անոնք ալ դատաստանի պիտի ելլան , ինչպէս կը վկայէ Յովհաննէս աւետարանիչ իւր յայտնութիւն մէջ , ըսելով ՝ Եւ տեսի զմեռեալս՝ զմեծամեծս և զփոքունս , որք կ'սլին առաջի աթոռոյն . Ի . 12 ՝ : ⁴ } Իրաւի առանձնական կամ ներգործական յանցանք մը չունին , որ այն մեղաց դատաստանը ըլլայ , բայց վայելուչ է՝ որ իրենց համար ալ հրատարակական և վերջին վճիռ մը ըլլայ՝ այն աշխարհագումար տաեանին մէջ , որ բրիստոսի բազմապատիկ շնորհը , և իւր պատուական արեան արդիւնքը առաւելապէս կերևի այն փրկեալ մանկանց անմեղութեամբը , որոնք առանց բարի գործոց՝ միայն սկզբնական մեղքէն ազատելով , նորին շնորհօքը ՚ի յերկինս պիտի փառաւորին յաւիտենական փառօք :

Մասնց մկրտութի՛ մեռնող երախայք , որոնք սկզբնական մեղօք մեռած են , անոնք ինչպէս պատիժ ունին :

Պ . Մնդ հանուր կարծիք է բոլոր անձանցից եկեղեցւոյ և երևելի նրբոց վարդապետաց , թէ միայն սկզբնական մեղօք՝ այսինքն առանց մկրտութի՛ մեռեալ մանկանց պատիժը՝ ոչ է պատիժ զգայական , ներգործական մեղք ունեցող մեղաւորաց նման , այլ միայն պատիժ զգիման յերանական տեսութենէ յոյ :

Վ Ե Ր Զ Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս Ի Ն

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԽՆԳՐՈՅ

ՄԱՍՆ • Ե

ԻՆԵԿԵՆ ԻՐԸՅ ՍՐԸՅ

ՀԱՐՅՈՒՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

Դամայ խօսակցութիւնը ինչ լեզուաւ էր :

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Եւ այս առաջին հարցմանդ երկարօրէն պատասխանի պէտք է . բայց համառօտ կերպիւ մը խօսիմք հաստատութեամբ ՚ի սուրբ գրոց :

Արդ՝ Ադամ նախահօրն մերոց խօսակցութեան լեզուն՝ Հայոց լեզուն էր . և այս է հաստատութիւն բանիս . քանզի առաջին նահապետք՝ Հայոց աշխարհին մէջ յեա ջրհեղեղին իբր հարիւր յիսուն տարիի չափ բնակելով՝ աճեցան, և իրենց բաղմնութիւնը բաւական տեղի գտնալու համար ցրուեցան ոմանք անկից . և ոմանք ևս այն տեղ տուն և այգի և բաւական բնակութե տեղի ունեին, վն որոց չի ցրուեցան, որոնցմէ մէկը Նոյ նահապետն էր, որ Հայաստան երկրին մէջ ապանէն իջաւ, և այն տեղ բնակեցաւ, որուն համար նք գիրքը՝ այլ տեղափոխութի մը չի գրէր : Այլ այս ցրուողները եկան Սենաար երկրին դաշտին մէջ սկսան մլարանիլ, և աշտարակ մը շինել, որ էր չարութե գործ ըսա նք գրոց . քանզի նա՛ տեսաւ՝ որ այս չարութիւնը լեզուաց միութիւնը կը գործէն, վն որոց միայն այն տեղ ոմանք պատժեց լեզունին խառնակելով . ինչպէս նք գիրքը կըսէ, || խառնակեցուք անդ զլեզուս նոցա, ծննդոց, ժա, 7 || :

Եւ յիրաւի նոյ արդարութեանը դէմ է անոնց հետ չի միաբանօղնէրն ալ պատժել . ապա կը հեռուի՝ որ Նոյ և այլ չի միաբանօղք այս լեզուի խառնակութեան պատիժը չի կրեցին :

Եւ ապա ելաւ Հայկ այս միաբանութեան մէջէն՝ եկաւ իւր հայրենի երկիրը . և դիտէր՝ որ իւր նախահաւը՝ այսինքն Նոյ տակաւին ողջ է . քանզի ըստ նր գրոց՝ Նոյ ջրհեղեղէն ետքը երէք հարիւր յիսուն տարի ևս ապրեցաւ . և աշտարակին շինութիւնը հարիւր յիսուն տարիի չափ ետքը եղաւ ջրհեղեղէն :

Եւ բնակեցաւ Հայկ իւր հայրենիքին մէջ , և այն ժամանակը Նեբրովթայ հպարտ ամբարտաւանութիւնը ևս նուաճեց , և բնաջինջ ըրաւ այն անձնդդէմ գործոցն հետևօղնէրուն մէկը՝ մանաւանդ գլխաւորը . և ձգեց այն լեզուն՝ որ երկնառաք պատուհաս էր , և իւր նախնեացը հետ կը խօսէր առաջին անմեղութեան լեզուաւ , որ յԱդամայ իրենց հասէր էր որդւոց յորդի . ապա Ադամ՝ նախահօրն մերոյ խօսակցութեան լեզուն՝ Հայոց լեզուն էր , որ յաջորդութեամբ մինչև ցՆոյ հասէր էր , և Նոյէն մինչև առ մեզ Հայաստան երկրի մէջ , և ՚ի մէնջ մինչև ՚ի կատարած աշխարհի :

Իսն ևս այլ ապացոյց հաստատուէ այս բանիս վրայ , առել յանուանէ նախնի տեղեաց , և ՚ի ստուգաբանութէ անուանց կենդանեաց , և ՚ի բարեյարմար կազմութէ լեզուիս , որոց ամմէնն ալ կը թողումք բազմահմուտ իմաստնոց և ներհուն գիտնոց :

Հ . Բ

Իրավի թէ եօթանասուն և երկու հոգի էին այն աշտարակին շինօղնէրուն գլխաւորները , վասն որոյ լեզուները երբ խառնակեցան՝ եօթանասուն և երկու տեսակ լեզու եղաւ . արդ՝ մինչև ցայժմ ամբողջ եօթանասուն և երկու տեսակ լեզու կայ մի :

Պ . Եւ յի կայ . և կրտեն՝ թէ մէկը մէկէ ածանցմամբ ևս ելէլցաւ . քանզի կը վկայեն , թէ Քիլէ մէնկին մէկը հարիւր և քսան տեսակ գրով և լեզուաւ տպել տրված է տէրունական աղօթքը՝ Համարդամ քաղաքին մէջ :

Հ . Գ

Եւ յամ աւետեաց երկիրը չի թաղվեցաւ , ինչպէս կըլայ՝ որ գլուխը Գողցութայ լեռան վրայ է կրտեն :

Պ • Արդ տպէտք կը գրեն , թէ Նոյ ջերմեռանդութեամբ
 և պատուով՝ Ադամայ ոսկորները ժողվեց՝ տասանին մէջ դրաւ
 ջրհեղեղին ժամանակը • և ջրհեղեղը դադարեւէն ետքը՝ այն
 ոսկորները իւր որդւոցը բաժին ըրաւ • Սեմ որդւոյն բաժինը՝
 Ադամայ գլուխն էր , որ այս տղային վիճակ՝ Հրէաստանի
 կողմը ինկաւ : Իբր թէ Նոյ մարգարէական հոգւով այս այս-
 պէս ըրաւ , գիտնալով՝ որ քի մահը այն տեղ պիտի ըլլայ , և
 Ադամայ յարութիւն պիտի տայ • ահա այս պատճառաւ
 Ադամայ գլուխը Գողգոթայ է կրավի :

Հ • Դ

Այդ տեղը Գողգոթայ ըսելուն պատճառն ինչ է :

Պ • Ահապարտից գլխատման տեղի էր • և կռուամիսակը
 կամ գազաթ ևս կրավէր , որովհետև Ադամայ գլուխը հոն էր :

Հ • Ե

Ադամայ խաբվելը ինքիրմէն էր , եթէ սատանայէն :

Պ • Ատանայն մարգս չի կրնար խաբել , եթէ չի յօժարի
 անոր թելադրութեանը • արդ՝ Ադամ հչ եթէ իբր անգէտ
 խաբվեցաւ , այլ ինքն ալ կամք ըրաւ անոր ըսածին • քանզի
 իւր բանականութեւր և իմաստութեւր չէր վայելէր հաւատալ
 թէ օձը սողուն մը ըլլալով՝ կրնայ բնապէս խօսիլ • չէր վայելէր
 հաւատալ՝ թէ տարրական պտուղը՝ կրնայ անձնաւ • շատ
 քիչ էր օձ կերպարանեալ բանասարկութիւն ստութե ղօրութիւր՝
 իրեն անձապարզ և իմաստութէն • սատանային թելադրութիւր
 յիմարական խօսք մի էր , ինչ կարօտութի ունէր Ադամ՝ եթէ
 ունկնդիր չըլլար • բայց յօժարութիւն կամաց ցուցունելուն
 համար կրավի , Ադամ խաբվեցաւ օձէն՝ կամ սատանայէն :

Ահա և Ոսկեբերան այսպէս վկայութիւն կուտայ՝ ըսե-
 լով ՚ի ձև հարցման ՚ի գիրն՝ Ո՛չ որ միաստի , եթէ հչ յիւրմէ :
 " Աս (այսինքն սատանայն) ո՛չ միասեաց զԱդամ , և յերկիր
 " կործանեաց , և ՚ի դրախտէ անտի արտաքս վարեաց : (Իբր
 " թէ մէկը հարցնէ , և ինքն ալ այսպէս պատասխան կուտայ)
 " Ո՛չ նա , այլ միասելոյն (այսինքն Ադամայ) վատութիւն • և
 " զի հչ ղուարթուն հանդիպեցաւ նախահայրն և հչ հսկօղ :
 " Իսնզի որ այնպիսի և այնչափ մեքենայս առեալ ՚ի մէջ մա-
 " տոյց , և հչինչ կարօղ եղև սասանեցուցանել զՅովբ , զԼաւրդ

« արդեօք խոնարհագուռնիւքն նշան յաղթութեան կանգնէր
 » ՚ի վերայ Ադամայ , եթէ ոչ նա ինքնին ընտանի վատութիւն
 » մատն եղեալ էր անձին իւրոյ :

Հ . Զ

ՍԷ գիրքը՝ Ծնն . 7 . 24 . կրսէ՛ Եհնան զԱդամ , և այլն .
 իբր դրախտին դիմացը . արդեօք ո՛ւր պիտի ըլլայ այդ տեղը :

Պ . Արևեն՝ թէ հրեշտակի ձեռօք առնովեցաւ Ադամ դրախտէն դուրս , ինչպէս եղան Ամբակու՛մ կամ Տօբիթ . և բերվեցաւ Քեբբոնի երկիրը՝ ուր տեղ որ ըստեղծվեցաւ , և հոն մնաց , և յետոյ թաղվեցաւ :

Հ . Ե

ՍԷրբան Ժամանակ մնաց դրախտին մէջ :

Պ . Ամենայն սրբազան հարբ կը վկայեն , թէ վեցերորդ օրը ստեղծվեցաւ Ադամ , և նոյն օրը մեղանչեց :

Հ . Ը

Սառ կենաց ըսվածը ի՛նչ ծառ էր :

Պ . Շատ գիտնականք զանազան բան կը խօսին . բայց Առնեկընո՛ւ՝ իրական ծառ էր կրսէ , և բնական զօրութի՛ մի ունէր , որ կենաց երկարութի՛ կուտար՝ հանդերձ առողջութեամբ , բայց ոչ բոլորովին անմահութիւն կամ անսպականութիւն կը պարզուէ :

Հ . Թ

Սխտութե՛ բարւոյ և չարի ըսված ծառը ի՛նչ ծառ է :

Պ . Սմանք թղենի կրսեն , և ոմանք խնձորենի , և այլն : Բայց այս եղելութեցը պատմիչ նախամարգարէն Մովսէս է , որ անկից աւելի հարազատ տեղեկութի՛ ունեցող չի կոյ՝ թէ դրախտին և թէ Ադամայ վրայ , որ պտուղի անուն չի տար : Այսա ՝ ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի ՝ ըսածը՝ այս է կրնամք ըսել . որովհետև պատուիրեց տ՛ծ այն ծառէն չուտել , և եթէ ուտվէր , ըսել է թէ ուտողին չար ըլլալը կերևար , անոր համար ըսվեցաւ՝ ՝ ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի ՝ , որով ճանաչի չարն և բարին :

Եւ սրբազան հայրապետան մեր Ներսէս շնորհալի՝ այս երկու տեսակ ծառերուն, այսինքն կենաց ծառին և գիտութիւն ծառին համար այսպէս կրսէ . « Եւ ծառն կենաց և ծառն « գիտութիւն՝ ծառք են ստուգապէս ըստ այլոցն, ՚ի չորից տա- « րերաց բնութիւն գոյացեալք, որոնց այսորիկ որ առ մեզս են . « բայց այլանմանք ՚ի սոցանէ՝ և յոյժ վայելուչք, և պտուղքն՝ « պտուղք հաւաստիք, ըստ աղօթի՝ անգիտելիք մեզ, ոմն կե- « նաց ըստ բնութեան, և ոմն մահու՝ ոչ ըստ բնութեան, այլ « յաղագս պատուիրանազանցութեանն եղեալ :

Հ . Ժ

Եւ ամայ գերեզմանը ո՛ւր է :

Պ . Եւ արդապետք՝ աւանդութեամբ նախնեաց կրսեն, թէ Ագամ թաղեցաւ ՚ի Քերբոն :

Հ . ԺԱ

Եւ նչ եղանակի մէջ աշխարհս ստեղծվեցաւ :

Պ . Եւ մանք կրսեն՝ թէ աշխարհս աշնան եղանակի մէջ ստեղծ- վեցաւ, որ այն ժամանակը գիշեր և ցերեկ հաւասար կըլլայ . և այն եղանակին մէջ հասած բոլոր պտուղները և բոյսերը՝ մար- դոյս ապրուստին համար : Բայց Առննելիոս և այլ երևելի վարդապետք կը հաստատեն՝ թէ գարնան եղանակի մէջ ըս- տեղծվեցաւ աշխարհս, որ այն ժամանակը գիշեր և ցերեկ հաւասար կըլլայ . ինչպէս որ աշխարհիս նորոգումն ալ՝ քի մարդեղութեամբը՝ նոյն եղանակին մէջ եղաւ :

Հ . ԺԲ

Եւ թէ գարնան եղանակին մէջ ստեղծվեցաւ աշխարհ և մարդ, այն ժամանակը ինչ հասուն պտուղ կար ուտելու :

Պ . Եւ երկիրը՝ ուր տեղ մարդ և նա՛մ ցամաքային կենդա- նիք ստեղծվեցան, բարեխառն էր . և այս պատճառաւ գարնան եղանակին մէջ շատ պտուղ կու՛նենար, և անասնոց համար ալ՝ արածեղու խոտ . մանաւանդ Ագամ երկրաւոր դրախտին մէջ գըրվեցաւ, որոց ծառերը միշտ պողալից էին :

Կան ոմանք՝ որ աշխարհս ՚ի յաւիտենից է կրսէն , և ոչ թէ ՚ի ժամանակի ստեղծեալ . այսպէս ըսողներուն ինչ պատասխան տալու է :

Պ . Եւ այդպէս ըսողները՝ յայտնի է որ նք գրոց վկայութի չեն ընդունիր . հարկ է որ բնական բանիւ պատասխանի տալը : Կաւիտենական անոր կրսովի , որ փոփոխութիւն չունի . քանզի փոփոխութիւնն է սկիզբն ապականութեան . և աշխարհիս մէջ եղածները կը տեսնամք , որ միշտ փոփոխութեան մէջ են . և որովհետեւ կը փոփոխին , հարկ է որ մի ալ ապականիլ , և ապականացուն՝ չի կըրնար անսկիզբն և անապական և յաւիտենական ըլլալ . ուրեմն ապականացու աշխարհս ոչ է ՚ի յաւիտենից՝ այլ ՚ի ժամանակի ստեղծաւ :

Եւս յաւիտենական անոր կրսովի , որ իւր գոյութիւնը իրմէն եղած կըլլայ , և ոչ թէ ուրիշէն սկիզբն կունենայ . այլ աշխարհիս մէջի եղածները կը տեսնամք՝ որ մէկը մէկէն յառաջ կուգայ , և ոչ թէ ինքը իրմէն . ուրեմն չեն յաւիտենական՝ այլ սկզբնաւորեալ :

Եւս գլխաւոր մասն աշխարհի մարդն է , և այլ ստեղծուածք անոր համար ստեղծվեցան . և յայտնի է՝ որ մարդն ժամանակաւոր է՝ և ոչ յաւիտենական , քանզի այս աւուր ծնեալը եէրեկ չի կար , ապա ժամանակ յառաջ մարդոյն առաջին արմատն ալ չի կար . և միւս բոլոր ստեղծուածները՝ որ իրեն համար ստեղծվեցան , անոնք ալ ժամանակ կար՝ որ չի կային . ուրեմն ժամանակաւոր են ամէնն ալ՝ և ոչ յաւիտենական :

Եթէ ՚ի ժամանակի ստեղծվեցաւ աշխարհս , քանի՞ տարի է մինչև ցայժմ ստեղծվիլը :

Պ . Զին իմաստասէրք՝ ինչպէս Քաղզեացիք , Եգիպտացիք , և այլն , քան հազար կամ երեսուն հազար տարվան՝ և առաւել ևս կը համարին , որ բոլորն ալ առասպել է . և ատոնց ոմանց տարի ըսածը լուսնի մէկ շրջանն է , որ է մէկ ամիս , և այսպէս շատ հազարաւոր տարիներ կը թուեն : Սեզի գիտնալու պէտք եղածը եօթանասնից թուականն է , որ բոլոր քրիստոնէից ազգերը՝ իրենց գիտնականօք և իմաստնովք անոնց կը հետևին . որոնք ՚ի ստեղծմանէ աշխարհի մինչև այս տարի կը թուեն եօթն հազար երկու հարիւր եօթանասուն տարի :

Հ • ԺԵ

Սուրբ գիրքը կրսէ՝ թէ վեց աւուր մէջ ստեղծեց բո-
լոր աշխարհը, այդ վեց օրը ինչպէս իմանալ արժան է:

Պ • Սուրբ գրոյն հետեւելով՝ կարծիք է հասարակաց, թէ
բնական օրեր են այդ վեց օրը: Առաջին օրը՝ երկինք և երկիր
և լոյսը ստեղծվեցաւ: Արեւորդ օրը՝ անձրևային ջուրը գե-
տերուն և ծովուն ջուրէն զատվեցաւ՝ մէջէրնին օդը հաս-
տատելով: Արբորդ օրը՝ ջուրը միատեղ ժողվըվեցաւ, և մնաց-
եալ ցամաքը բուսովք և անկովք զարդարեց: Չորրորդ օրը՝
երկնային լուսաւորքը ստեղծեց: Հինգերորդ օրը՝ ձուկերը
և թռչունները ստեղծեց: Վեցերորդ օրը՝ անասունները և
մարդը ստեղծեց: Աօթներորդ օրը՝ հանգեաւ ՚ի գործոց, իբր
՚ի նորատեսակ ստեղծուած ոց:

Հ • ԺԶ

Առաջին օրէն եթէ բնական օր թուեմք, արեգակը լու-
սաւորաց հետ չորրորդ օրը ստեղծվեցաւ. այն երէք աւուր ցե-
րեկը և գիշերը՝ երեկոյն և առաւօտը ինչպէս պիտի գիտցըվէ:

Պ • Առաջին օրը՝ թորում տաց աստուած եղիցի լոյս և
եղև լոյս ՝ արեգակը ստեղծվեցաւ. քանզի սբ գիրքը կրսէ.
՝ Եւ տեսաւ անձրև լոյսն բարի է. և մեկնեաց անձրև մէջ լու-
սոյն և ՚ի մէջ խաւարին: Եւ կոչեաց անձրև լոյսն տիւ, և զխա-
ւարն գիշեր ՝: Ասոնք առաջին աւուր եղելու թիւն են. քանզի
այն օրը որոչեց լոյսը և խաւարը՝ ցերեկը և գիշերը. ապա արե-
գակը այն օրը ստեղծվեցաւ՝ ունելով օրական շարժումն:

Եւ գիտեմ՝ պիտի ըսես, թէ սուրբ գիրքը ինչո՞ւ կրսէ
չորրորդ օրը ստեղծվեցաւ. չորրորդ օրը մասնաւոր ընթացք
ունեցաւ կենդանակերպից կամարին վրայ, և ներգործական
ազդեցութիւն ժամանակաց փոփոխմանը վրայ, վնորոյ չորրորդ
օրը եղաւ կըսվի՝ և ոչ թէ պարզաբար այն օրը ստեղծուած,
՝ Այլ զեւ լեցի ՚ի նշանս, և ՚ի ժամանակս, և յաւուրս և ՚ի տա-
րիս ՝: Ահա չորրորդ օրը ստեղծվեցաւ ըսելը՝ այս ներգոր-
ծութիւնները ունենալուն համար է այն օրը. բայց օրական
շարժումը առաջին օրը ունեցաւ:

Ընելը քակելէն աւելի ժամանակի կարօտ է . ինչպէս վէց օրվան մէջ երկինքը և երկիրը կատեղծէ ձած , և ջրհեղեղով սպազանած ժամանակը՝ քառասուն օր տևեց կործանումը :

Պ . Արդապէսք եկեղեցւոյ կրսէն , թէ ստեղծելը ողորմութիւն գործ է , որ նոյ բնութիւնը յարմար է . ինչպէս Դաւիթ կրսէ , || Ասացեր՝ թէ աշխարհս ողորմութիւն շինեսցի || : Բայց սպազանելը վրէժխնդրութիւն գործ է , որ նոյ գութութիւն օտար է . վն որոյ կրսէ մարգարէն . || Տրամութիւն նր օտարաբար դատեսցէ , և գառնութիւն նորա օտարաբար հասցէ . Եսայի . իր . || :

Աստղաբաշխները կամ մոգերը տօմարական գրոց մէջ՝ երբեմն սպագաց բաներու վրայ կը խօսին . ինչպէս այս ինչ տարի սղութիւն պիտի ըլլայ , կամ առատութիւն , կամ պատերազմ , կամ խաղաղութիւն , և այլն . ասոնք ճշմարիտ են :

Պ . Ուրբ ներսէս շնորհալին ստղագիտաց համար Յիսուս որդի գիրքին մէջ կը գրէ , || Է՛ զի լինի և կատարի՝ զոր խօսեցան , է՛ զի սխալօղ և ընդունայն բարբառեցան || : Այլ կրուանելոս կրսէ , մեր ստղաբաշխները իրենց օրացոյցներովը ճշմարիտ գուշակութիւն չունին . այլ գուշակութիւն կրնեն սպագայից վրայ՝ լուսինն նորած ժամանակը . քանզի այն ժամանակը նշանաւոր փոփոխութիւններ կը ըլլայ , և լուսինն ալ իշխանութիւն ունի իւր ներքեր եղօղներուն , և կը ներգործէ մարմնաւորաց վրայ :

Այս ստղաբաշխներուն զրոյցքը երբեմն կը յարմարին՝ և երբեմն չեն յարմարիր . քանզի ստեղաց զօրութիւնը յօժարութիւն կուտայ , բայց բռնութիւն չի կրնար ընել :

Այդ պատասխանէդ կերևայ՝ որ ստեղք կամ երկինային լուսաւորք մարդոցն վրայ չեն կրնար իշխել :

Պ . Ես չեն կրնար , քանզի երբ ձած երկինային լուսաւորքը ստեղծեց՝ մանաւանդ արեգակն և լուսինն , ըսաւ Լինիլ ՚ի նշանս՝ իբր զանազանութիւն տարութիւն՝ ցրտութիւն՝ անձրևի՝ պարզութիւն՝ եղանակաց և ժամանակաց , և ո՛չ թէ մարդոցն փոփոխութիւն տարու՝ կամ անձնիշխանութեանը վրայ արեւը ,

վր որոյ ըստ անձ մարդարէին բերանով, || Ի նշանաց երկնից մի՛
զարհուրիցիք || : Քանզի հեթանոսները կը կարծէին՝ թէ սա-
տեղք կամ բոլոր լուսաւորք մարդոյն բարուցը վրայ կը ընան
իշխել, և պարգևը և պատիժը անոնցմէ յառաջ կուգայ, այն
պատճառաւ իբրև անձ կը պաշտէին : Աթէ լուսաւորք մար-
դոյն բնութեանը կը ընան իշխելնէ, ահա Եսաւ և Յակոբ
երկու եղբայր մէկ մօրէ մէկ ժամանակ միատեղ ծնան . ինչո՞ւ
մէկը չար և միւսը բարի եղաւ, մէկը անմաղ և տգեղ, և միւսը
մազոտ և կարմրագոյն . ապա սատեղք՝ մարդոյն կառքին և
անձնիշխանութեանը վրայ չեն կը ընար իշխել :

Հ . Ի

Սարգարէական դրոյ մէջ երբեմն արեգական և լուսնի
խաւարումն կը կարգավք . ինչպէս՝ Եսայի . ԺԷ . 10 : Յովել .
Գ . 15 : և այլն : Արդէօք իրականապէս կը խաւարէին :

Պ . Առունելիոս այն կանոնացը մէջ, որը կըսվին ճշագ մար-
գարէական, ՚ի կանոնն լի՛ աշպէս կըսէ . || Ո՛չ արգարե խա-
ւարեցան՝ կամ անկան ||, այլ նախ՝ ցոյց տալու համար կոտոր-
ման և կործանման սաստիկութիւնը՝ որ այնքան մեծ եղաւ, որ
արեգակն և լուսին և սատեղք Բաբելոնացոց և Երուսաղէմաց-
ոց՝ ահաբեկութիւն և տարակուսութիւն շատ և շատ յիմարելոց
էին, մինչ զի խաւարել կամ անկանիլ ըսելու չափ արժանաւոր :

Արհորդ՝ այնպիսի տեղեաց կործանումը օրինակ եղաւ
աշխարհի կործանման, երբ արեգակն և լուսինն խաւարելու
են՝ և երկնից սատեղքը իյնալու են . ճառ . իԳ . 25 : Արեմն
այնպիսի ստութիւնները ոչ այնքան յօրինակն՝ որքան յօրի-
նակեալն, որուն միայն կը վայէն, և անոր վրայ կը հաստատ-
վին : Բայց քի խաչելութեան ժամանակին լուսաւորաց խա-
ւարումը՝ որ կըսվի, իրականապէս կատարեցան ըստ բոլոր
սուտարանին անստելի ճշմարտութեան :

Հ . Ի Ա

Սովսէս մարգարէն կըսէ, թէ բոլոր ստեղծուածները
վէց օրվան մէջ ստեղծեց անձ . բայց Էկէսիասաթիկէս կը գրէ,
|| Ստեղծ զամենեսեանսն ՚ի միասին . ԺԷ . 1 || :

Պ . Առունելիոս կըսէ, թէ ՚ի Միասին բառը, Ստեղծ բա-
ռին վրայ խմանալու չէ՛, այլ զամենեսեան բառին վրայ այս-
պէս, զԱմենեսեան ՚ի միասին՝ աստուած ստեղծ :

Ինչո՞ւ վնասակար զեռուները և սողունները և չար գազանները ստեղծեց աստուած :

Պ . **Ի** նասակար և անվնաս կենդանեաց ստեղծողը մի միայն ամենակարօղ արարիչն է երկնի և երկրի : Ոմանք վնասակար կենդանեաց պէտք կը լլան , ինչպէս օձէն՝ ախտի բժշկութեան համար թիրեաք կառնեն , և ոմանք զարդ են աշխարհիս , ոմանք երկիւղ կուտան , որ մարդոցս հպարտութիւնը անոնց խոնարհեցընէ : **Մ**այսպէս կը գրէ Եզնակ Աղղբացին :

Երբ ստեղծեց ան սողունները և թռչունները , սուրբ գիրքը կըսէ՝ օրհնեց և ըսաւ . **Ս**ճեցէք և բազմացարուք , ծնն . **Մ** . 22 **։** **Ո**ր այն օրհնութեամբ իւրաքանչիւրը իրենց տեսակաւ շատցան . **Ի**նչո՞ւ փիւնիկ հաւը մէկ հատիկ մը մընաց . **Ի**նչպէս որ շատերը կը պատմեն՝ **Թ**է մէկ հատ մի է , և իւր մոխիրէն վերստին կը ծնանի :

Պ . **Ք**ին գիտունները շատ տեղ գրեր են այդ փիւնիկ հաւուն համար . բայց յետին փիլիսոփայք և քննիչք բնութե և այլք բազումք՝ փիւնիկ հաւը առասպել կը համարին . և սուրբ գիրքն ալ կը վկայէ . քանզի առոր համար գրողները կըսեն , **Թ**է մէկ հատիկ մի է աշխարհիս մէջ . ո՞ւր կը մնայ այ հրամանը՝ որ ըսաւ Նոյն . **Ս** ամենայն անասնոց սրբոց մոյժ ընդ քեզ ՚ի տապանն Եօթն Եօթն՝ արու և էգ . **Ծ**նն . **Է** . 2 **։** **Մ**այս փիւնիկ հաւը ինչպէս մէկ հատիկ է : **Ա**ւ այսքան երկիրները շրջապայօղ իմաստասիրաց մէկն ալ ըսած չունի , **Թ**է տեսած եմ . ուրեմն մտացածին կենդանի է :

Սուրբ և անսուրբ կենդանեաց խտրութեան պատճառը ինչ է , որ հին օրինաց մէջ կար :

Պ . **Ք**րեք պատճառ կուտան նախնիք : **Մ**ախ՝ իրենց բնական շահակամութիւն , այսինքն՝ սր կենդանեաց օգուտը , և անսրբոց վնասը մարդկային բնութե : **Ա**րկրորդ և բարոյականապէս՝ որ յետս քաշվին Իսրայէլի ժողովուրդները՝ պիղծ կենդանեաց բնութէն , ինչպէս խոզին զազրասիրութէն , շանը և նապաս-

տակին անառակութենէն , ուղտին ռխակաղութենէն , և այլն :
Երրորդ և խորհրդապէս՝ որ անձ որոշէ իւր սուրբ ժողովուրդը հեթանոսներէն , որոնք անխաիր բոլոր կենդանիներն ալ կուտէին : **Բ**. Ես միտքը Ղևտացուոց մէջ գրելածին կը հայի . **Ի** . 24 . և **Ի** . 26 :

Հ . Ի Ե

Բրդէօք ջորին ուրիշ կենդանեաց հետ՝ վեցերորդ աւուր մէջ ստեղծվեցաւ աստուծմէ :

Պ . **Ս** որին կատարեալ կենդանի չըսվիր , այլ խառնածին . վասն որոյ այն օրը ուրիշ կենդանեաց հետ չստեղծվեցաւ . այլ յետ ժամանակի ձիոյն և իշոյն զուգաւորութենէն յառաջ եկաւ :

Հ . Ի Զ

Փիւնիկ հաւուն համար ինչպէս կը կարծէինք՝ թէ մէկ հատ է . արդէօք Վեխաթան ըսված ծովային վիշապն ալ մէկ համ է , և կը գանրվի՞ աշխարհիս վրայ :

Պ . **Գ** Եւմ կարծէր՝ որ այդ Վեխաթանը մէկ հատ մը ըլլայ , ինչպէս կը կարծէն ոմանք . քանզի Վեխաթանը ծովային մեծ կենդանեաց կըսվի , և ոչ թէ յատկապէս մէկ կենդանիի : **Ե**ւ ոմանք կարծեօք կըսեն , թէ Վեխաթանը աշխարհս պատելով սուտը գլխուն եկեր միաւորէր է , և երկրաշարժութիւն անոր շարժմանէն կըրլայ . և այս խօսքերուն բոլորն ալ սուսապել է :

Եւ Լամբրոնացին՝ ահագնատեսիլ կանուանէ Վեխաթանը , որ մարգարէն Գաւիթ վիշապ կըսէ : **Ե**ւ Որոգինէս կըսէ՝ կայ մարմնաւոր և սքանչելի վիշապ մը այնչափ մեծութիւն , որ նաւավարները իբր տեսած են : **Ե**ւ Յօբայ խօսքը՝ **Ի** . 10 . յիրաւի մեծ և անձուռնի ըլլալ ցոյց կուտայ Վեխաթանը , բայց ոչ այնքան մեծ , որիմ զի աշխարհս չորս կողմէն պատէ . քանզի եթէ ծովուն մէջ տեսեր են նաւավարները , ապա ծովուն մէջ բնակած է , և ոչ թէ աշխարհս պատած է ըստ սուսապելաբանից : **Բ**. Եւ շնամբիտը այս է՝ որ այսպիսի բառերը՝ **Վ**ետ , **Վ**եխաթան , **Վ**իշապ , **ը**նդհանրապէս ծովային բոլոր մեծամեծ գաղաններուն կըսվի :

Հ . Ի Ե

Վիշապ ձուլը ո՞ր թքաւ Յօնան մարգարէն , որ նինուէ քաղաքին մօտ գանրվեցաւ :

Պ. Արուսեակոս կրսէ՝ թէ Յօնան ցամաքը ելաւ՝ Փիւնիկ Ասորւոց երկրին մէջ . և տաճարը գնաց նոյ շնորհակալութիւն տալու , և ապա Նինուէ քաղաքը գնաց , որ չըլլայ թէ Փիւնիկեցիներէն խրկըված համարվէ :

Հ . ԻԸ

Արդոյս մեղանչական ըլլալը բնական է , եթէ եէտքէն վրայ եկած բան մի է :

Պ. Արդապետք եկեղեցւոյ բնական չէ՛ կրսէն , մանաւանդ սուրբ Գրիգոր Նարեկացին նոյ հետ խօսելով՝ այսպէս կրսէ .
 || Եթէ ես զաննմանն ինձ կամն ցուցի , ո՞րչափ առաւել դու զընաւորականսդ քո զընտանի բարերարութիւնսդ || : Ար Յակոբ անձարան մեկնելով կրսէ . « Ես որ մեղսասիրութիւր՝ բնաւորապէս կան չէ՛ ինձի , և անվայելուչ քո ստեղծեալ պատկերիդ՝ որ է իմ հոգիս , իբր իմ կամքս ըլլալով ցոյց տրվի՝ մեղքը սիրելու լիս , ո՞րչափ առաւել դու՝ քո բարերար և բնութեանական կամքդ ողորմելու՝ ինձի ցոյց տալու ես :

Հ . ԻԹ

Քանի՞ մարդոյ անուն կայ , որ ան ինքն է դրեր :

Պ. Աեց ինչպէս կը վկայեն վարդապետք , Նախ՝ Իսմայէլ . ծննդոց . ԺԴ : Արկորդ . Իսահակ . ծննդոց . ԺԷ . 19 : Արրորդ՝ Սաղոմօն . ԺԸ , Բաբաւորաց . ԺԹ . 25 : Չորրորդ՝ Յօսիա . ԴԲ , Բաբաւ . ԺԴ . 1 : Հինգերորդ՝ Յովհաննէս . զուհաս . ան . 13 :
 Աեցերորդ՝ Յիսուս . զուհաս . ան . 31 :

Հ . Լ

Արդոյս մահը քանի՞ տեսակ կը պատահի :

Պ. Չորս տեսակ է . Բնական , Պատահական , Անձնիշխանական , և Նախախնամական :

Բնական մահը ծերութեան մահն է , որ զգայարանաց զօրութիւնը կը թուլնայ , և չորս տարերաց բաղադրութիւնը կը քակվի , և հոգին մարմինէն կը բաժանի . ինչպէս Աբրահամը՝ Իսահակայ՝ Յակոբայ՝ և այլոց մահը , որոց համար սուրբ գիրքը կրսէ , || Աւերեալ և լի աւուրբբ՝ մեռան և յաւելան առ հարս իւրեանց || :

Պատահական մահը՝ փորձանքով յառաջ կուգայ՝ ՚ի գաղանաց՝ ՚ի գետոց՝ ՚ի քարանց՝ և յայլոց, որոնք աստուծոյ թոյլտուութենէն մարդոցս կը պատահին :

Ինձնիշխանական մահը՝ երկու կերպ է՝ բարի և չար • բարին՝ մարտիրոսաց մահն է, որ անձնիշխանական կամօք՝ իրենք զիրենք կը մատնեն նոյ սիրոյն համար, որոնք թէպէտ մարմնով կը մեռնին՝ այլ հոգւով կը կենդանանան : Չար մահը՝ Աբխտոփէլի և Յուդայի մահուանը նման է, որ իրենք զիրենք կսպաննեն, և հոգւով և մարմնով կը մեռնին • և անձնասպան և հակառակ աստուծոյ կը համարվին :

Կախախնամական մահը՝ շատ պատճառներով կը լլայ • անձեզ ձեզ անզեղ մեղաւորին մահ կուտայ՝ որ մեղքը չի շատնայ, կամ ՚ի պատիժ մեղաց՝ անժամանակ մահ կուտայ • կամ մէկը արդար կը լլայ, բայց ճգնութե՛ն նեղութե՛ն մէջ ձգած կը լլայ իւր անձը, մահ կուտայ անձայնակիսեցն՝ որ հանգչի, քանզի այնպիսի մարդոցն մահը հանգիստ է : Կամ եթէ անձ պատիժ տալու ըլլայ երկրի մը, նախ արդարը մահուամբ կը վերցընէ՝ որ մեղաւորաց հետ չի պատժվի՝ կամ անոնց համար աղաչանք ընէ : Սահ կուտայ փոքր աղայոց՝ որ չի մեծնան և մեղօք շողախփին • այլ անմեղ մեռնին՝ և իրենց ծնողաց չարեացը հաղորդ չըլլան, կամ ծնողքները իրենց կսկիծովը խրատվին :

Թողումք ուրիշ կերպ պատճառները՝ որ միայն անձ գիտէ • անք այսքան գիտեմք՝ որ նոյ խնամքը բարի է, և բարի կրնէ, չար չի կամիր • թէպէտ մեղի չար կերևայ թէ արդարոց և թէ մեղաւորաց մահը • քանզի անզգամաց կերևայ՝ որ արդարը մեռաւ, բայց արդարոց հոգին ՚ի խաղաղութեան է ըսա Սողոմօնի : Սեղաւորը որ կը մեռնի՝ կը դադարի մեղք գործելէն, որ այն ևս բարի է :

Հ • ԼԱ

Ա երջին վայրկենին մէջ եղած զղջումը ընդունելի կը լլայ :

Պէտք է նոյ անոխակալութիւնը մտածել, և զղջացողին զղջման կերպը • քանզի եթէ տասն և մէկ ժամուն յայգին եկող մը շահները ընդհանրապէս վարձ առին՝ առաւօտեան ժամուն եկողներուն հետ • յա • Թ • Գ • Ինչ կը ընամք ըսել վերջին վայրկենին ճշմարտապէս զղջացողին • միայն այսչափ պէտք է գիտնալ, որ չըլլայ թէ մէկ մարդ մը այս խօսքիս յուսալով՝ այն

Ժամանակին ձգէ զզժուամբ • Թնդ գիտնայ՝ որ մահը երբէմն յանկարծ ալ կը պատահի, և ինքն ալ անպատրաստ կը գանձուի, և յուսով մեղանչելով՝ անյոյս կը կորնչի: Ինչպէս Առկասուտեալ արանին մէջ ըսված, ԺԷ • 16 • մեծատունը՝ որոյ անդաստանը իւր բերքերը տրվէր էր, կը մտածէր՝ Թէ ինչ ընեմ, ո՞ւր լեցնեմ այնքան արգիւնքը • շտեմարաններս կը քակեմ կըսէր, և կը մեծցնեմ՝ և այն տեղ կը լեցնեմ, և իմ հաճոյքս կը նայիմ • Երբ տակաւին այս մտածմունքներուն վրայ էր, այն գիշերը հոգին իրմէն պահանջուեցաւ:

Արդ՝ մեր խօսքին նայիմք, և Թէ այն վերջին շունչին Ժամանակը խելքը գլուխը գանձելով՝ սրտի մտօք զզժաց, և այնպիսի դիտաւորութիւն դրաւ որ՝ Եթէ նոյ ողորմութեամբը առողջանայ չի մեռնի, և այն խոստովանած մեղքերը չի գործէ, և այն չար սովորութիւնները ձգէ նէ, այնպիսին Թողութեան արժան չըլլար չեմք կրնար ըսել, ապա Թէ ոչ՝ խոստովանութիւնը ոչինչ կըլլար:

Հ • ԼԲ

Պովուեն ջուրը ինչո՞ւ աղի է:

Պ • Պովուեն աղիութիւն գեանէն ելած շոգիէն և կըրակէն կըլլայ, որ չի հոտիք և նաւերն ալ յաջողութեամբ կընթանան: Սմանք ըսեր են՝ Թէ աղիութիւնը արեգական տարութեանէն յառաջ կուգայ՝ որ երևելի գիտնականք չեն ընդունիր այդ խօսքը: Վանդի Եթէ այնպէս ըլլար՝ պէտք է որ ստեղծուած Ժամանակը քաղցր ըլլար, յետոյ արեգական ներքև իյնալով՝ աղիութիւն ունենար:

Այս ատոր դէմ Առուներլիոս կըսէ, Թէ երրորդ օրը՝ ամառը ծովը ստեղծեց, և միշտ աղիութիւն կը պահէ՝ այն շոգիները վրան է վեցընելով, որ գեանէն արևին զօրութիւնը և ուրիշ լուսաւորաց զօրութիւնը կելլան՝ և ծովը կը Թափին, քանզի անմտութե խօսք է կըսէ Առուներլիոս՝ ոմանց աստղաբաշխներուն խօսքը՝ որ կըսեն, Թէ ծովուեն աղիութիւնը արեգական ճառագայթներէն յառաջ կուգայ, որ իբր Թէ անով ծովուեն յատակը կայրի, և այրելէն այն աղիութիւն յառաջ կուգայ, ինչպէս կըրակը կը կըծուենայ այրելէն: Այս այս կարծիքը ամենեւին անընդունելի է, որովհետև յայտնի փորձով կը ստուիլի • քանզի արեգակը ծովը չայրէր, և իւր ճառագայթը տասն և հինգ կանգունէն աւելի ջուրին մէջ չի ներգործէր, ինչպէս կը վկայեն հմուտ նաւավարները և լողակները:

Հ • ԼԳ

Օրովուն կապոյտ գունով ըլլալը ինչէն է :

Պ • Երկնից գոյնը իրեն քարշէլով՝ կապոյտ կերևայ :

Հ • ԼԴ

Պ • Ըրված է՝ Թէ ॥ Նոյ անկեաց այգի • Տննող • Թ • 20 ॥
Սի Թէ ջրհեղեղէն յառաջ այգի չի կա՞ր :

Պ • Սարդապետը կըսեն՝ Թէ որթը ջրհեղեղէն յառաջ կար • բայց մինչև ՚ի ջրհեղեղ՝ որթը վայրենի անկոց կարգն էր • և մարդիկ անկից գինի ընել չէին գիտէր, մնայն խաղողը կուտէին : Բայց Նոյ հնարիւք առաւ որթը՝ և հարթեց, և այգիի մէջ կարգաւ անկեց, և խաղողէն գինի ըրաւ • և որովհետև գինին զօրութիւնը չէր գիտէր, խմելով գինովցաւ :

Հ • ԼԵ

Նոյի տապանին բոլոր մեծութիւնը սրջափ էր, որ մէջը այնքան կենդանիներ պարունակվեցան :

Պ • Սուրբ գրոյն խօսքին նայելով, չորս հարիւր յիսուն հազար քառակուսի կանգուն էր • քանզի երեք հարիւր կանգուն տապանին երկայնութիւն էր, յիսուն կանգուն լայնութիւնն էր • Եթէ այս թիւերը երկրաչափօրէն բազմապատկէ՝ իբր երեք հարիւրը յիսունով, կըլլայ տասն և հինգ հազար քառակուսի կանգուն • և այս թիւը երեսունով բազմապատկէ՝ որ բարձրութե՛ չափն է, կըլլայ չորս հարիւր յիսուն հազար կանգուն : Եւ եթէ տապանին երկայնութիւն՝ լայնութիւն՝ և բարձրութիւն ստոյգ այսչափ ըլլալը կուզես, տէս ճննողոց, ի՞նչ • 15 :

Հ • ԼԶ

Երբ ան խոստացաւ՝ Աբրահամու, որ զինքը մեծ ազգ մը ընէ, և ցոյց տրված էր իբր ժառանգել տայ : Աբրահամ իբր նշան մը ուզելով՝ կըսէր, Թէ ինչէն գիտնամ, որ պիտի ժառանգեմ : Բայտ աստուած իրեն, առ երեք տարվան երինջ մը, և երեք տարվան նոխաղ մը, և երեք տարվան խոյ մը, և տատրակ՝ և աղանիս : Աբրահամ առաւ ասոնց ամէնը, և երկու կտոր ըրաւ՝ և մէկը մէկու գէմ դրաւ, և Թռչունները չի կըտորտեց, և այլն, Տնն • Գ : Այս նշաններէն ինչ հասկընալ պէտք է :

Պ. **Ստուած ցոյց կուտայ Աբրահամու տանցմով յետ ժամանակի ըլլալէքները, որ իրմէ ետքը եկողներուն պիտի ըլլար՝ այսինքն Եբրայեցւոց ազգին . քանզի երէք տարեկան երինջը՝ ցոյց կուտայ Եբրայեցւոց ազգը՝ և իրենց յԵգիպտոսէն ազատվիլը Յովսէփայ ժամանակը . քանզի այն ժամանակը երինջի նման Եգիպտոսի դաշտերուն վրայ կը կենային :** Երէք տարեկան նոխազը՝ Յովսէփէն յետոյ եղած Եբրայեցւոց երկրորդ ազգը, որ այժու նման կ'Թել սկսան Եգիպտոցիք, և անոնց գործքովը և ծառայութեամբը հարստացան :

Բայց զօրաւոր և եղջերաւոր խոյը՝ ցոյց կուտար Եբրայեցւոց անթիւ և ուժեղ երրորդ ծնունդը՝ Մովսէսի ծնած ժամանակը, վնորոյ սաստիկ ծառայութիւն կը ներկէին Եգիպտացիներէն : Բայց երկու տեսակ թռչունները՝ այսինքն տատրակը և աղաւնին, որոնք չի կարրաեց, ցոյց կուտային Եբրայեցւոց յԵգիպտոսէն ազատիլը չորս հարիւր տարիէն ետքը, որ անոր պաշտէին՝ թէ անապատին մէջ և թէ 'ի քանան : Ագալեց տատրակը՝ ցոյց կուտայ քառասուն տարվան սուգը անապատին մէջ պանդխտութեամբ, և ընկերասէր աղաւնին՝ ցոյց կուտայ Յետուայ ժամանակը՝ որ Եբրայեցիք խստացած երկրին մէջ խաղաղութեամբ և ուրախութիւն բնակեցան : Զորքոտանեաց կարատումը ցոյց կուտայ Եբրայեցւոց զանազան նեղութիւնները Եգիպտոսի մէջ . և յետոյ ամբողջ թռչունները, և անոնց թռչիլը դէպ 'ի մարմիններուն վրայ, ցոյց կուտայ Զովգ՝ Զսէհոն՝ և Զամադէկ՝ և ուրիշ թշնամիները Եբրայեցւոց՝ պանդխտութեան մէջ, որոնք կողոպտեցին և փախուցին : Եւ Աբրահամու թռչունները փախցընելը, ցոյց կուտայ այն նախահնամութիւնը, որ Աբրահամու արդիւնքին համար պաշտպանեց Իսրայէլացւոց ազգը :

Հ . ԼԷ

Ինչո՞ւ այդ կենդանիները երէք տարեկան ընտրվեցան :

Պ. **Երէք տարեկան կենդանիները կատարեալ կըլլան հասակաւ և զօրութիւն . և Եգիպտական ծառայութիւնը մինչև երէք ազգ մնաց՝ կահաթու, Ամրամայ, և Մովսէսի, վասն որոյ երէք տարեկան կենդանիներ ընտրվեցան :**

Հ • ԼԸ

Ստանային համար կըսվե՛ թէ նախ հրեշտակ լուսոյ էր • էթէ հրեշտակ էր՝ պէտք է որ իմաստուն ըլլար , ինչո՞ւ այն յիմարական խօսքը կըսէ • ॥ Ելեց յերկինս ՚ի վերոյ քան զաստեղս երկնից՝ արկից զաթոռ իմ՝ , նստայց ՚ի լէրինսն բարձու • • • եղէց նմանօղ բարձրեղոյն • Էսայի • ԺԴ • 13 ॥

Ի . յսպիսի խորհուրդ յիմար մարդիկ անգամ չեն ընէր :

Պ • Սուռնելիոս կըսէ՛ թէ յառաջ այնքան յիմար չէր , որ ԹԺ ըլլալ ուզէր՝ կամ հաւասար այ , քանզէ գիտէր՝ որ անկարելի է • բայց իւր գերազանց որպիսութեանը նայելով , և տեսնալով իւր իմաստութիւնը՝ կարողութիւնը՝ և շնորհքը , հպարտութեամբ ուռեցաւ , և իբր ինքը իրեն բաւական ըլլալու չափ՝ կամք չէր ընէր , որ աստուծմէ կախում ունենայ , կամ հնազանդի • և այս հպարտութեան ախախտ կուրացաւ , և այն յիմարական խօսքը միտք բերաւ , և անով ինկաւ :

Հ • ԼԹ

Ուսկից են դուք որոնցմով կը պատժուին ոմանք աշխարհիս վրայ :

Պ • Արդայետք կըսեն , թէ երբ ԹԺ չար հրեշտակները երկինքէն դուրս հանեց , անոնցմէ շատերը դժոխքէն դուրս ձգեց մինչև դատաստանին օրը , ոմանք լեռներու մէջ և ոմանք չէն տեղերու մէջ մնացին • կամ օդոյն մէջ իրենց բնական զօրութեամբը ձգեց • բայց ասոնցմով չի հպարտանալու համար նուաստացոյց , նախ անոնց զօրութիւնը խափանեց , որ չի կրնան գործածել մինչև աստուծմէ թոյլտուութիւն չըլլայ • երկրորդ՝ այնպէս երկիւղմը դրաւ վրանին , որ ոչինչ բանէ մը կը վախնան :

Հ • Խ

Չկան ծխված լէտրդը և սիրտը ինչ զօրութիւն ունէր , որով աղմուդ դուր հալածվեցաւ • ԽՊԷԻԲ • Ը • 2 :

Պ • Շատ մեկնիչք զանազան բան կը խօսին , բայց հաւանականը այս է : Բասուծոյ կարողութիւնը՝ այն դուք իստափառ առկելու համար ստեղծուածոց ոմանց զօրութիւն սաստիկացոյց , որոնցմով ամառէ այն դուք , որ իրենց սաստիկ ամառանքը

խկցն տեղը կը լեցվի • արդէօք այսպէս ալ անձ չի՛ լեցընէր այն որդերէն կերված մարմինը : Այս հաւանական է՝ թէ որդը այն տեղ խածատելու և ցաւցընելու համար է • նոյնպէս կըրահն ալ շմարիտ կըրահ է՝ այրելու համար և ո՛չ թէ սպառելու համար :

Հ • ԽԳ

Տարեմուտին օրը ինչո՞ւ կը պատուեմք :

Պ • Լ՛ւանդութէ՛ այսպէս պատմութի՛ մը կայ • յայտնի է՝ որ աշտարակաշինութեան ժամանակը եօթանասուն և երկու հոգի էին գլխաւորները , որոնց լեզուն երբ խառնըվեցաւ՝ իրարմէ զատվեցան • և մեր աղգին գլխաւորը՝ որ Հայկն էր , տարեմուտին օրը Հայաստան հասաւ , և այն օրը հանգստանալով՝ ուրախութեան տօն կատարեցին • և անկից մինչև այս օր սովորութի մնաց մեր աղգին մէջ այն օրը պատուել : Բայց ըստ վարդապետութե՛ Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ՝ այսպէս գիտեմք • որ աղօթիւք սրբազան հայրապետին Բարսիլ՝ անօրէն Յուլիանոսը սատակեցաւ , և այն օրը իմացան , վասն որոյ ուրախութե՛ տօն կատարեցին քրիստոնէայք • ուստի մինչև ցայժմ՝ այն ուրախութե՛ յիշատակութիւն կընեմք : Տէ՛ս Յայամուտըի • յունվարի • ան :

Հ • ԽԴ

Վ՛զարիսյի փոքր թուականը ի՛նչ է :

Պ • Լ՛մէն աղգաց թուականները մէկ մէկ երևելի իրողութիւններ ունին՝ իրենց աղգին վերաբերեալ • և անկից սկսված է այն աղգին թուականը : Բայց այս Ազարիսյի փոքր թուականը այնպիսի նշանաւոր իրողութիւն մը չունի , վասն որոյ կըսվի փոքր • և միայն Ջուղայեցւոց կը վերաբերի , և տօմարագէտ Ջուղայեցի Ազարիսյէն սկսված է • քանզի ՚ի թուականիս հայոց անձ , Պարսից առաջին Շահապաս թագաւորը գերի կառնէր Ջուղայու քաղաքացիները , որ էր մեծին Հայոց վասպուրական աշխարհին մէջ , և կը տանէր Պարսից երկիր • և նոր Ջուղայ քաղաքը շինել կուտայ Սպահան քաղաքին մօտ , և այն տեղ կը բնակեցընէ հին Ջուղայէն բերած գերիները :

Եւ երբ այն տեղ հանգստացան քաղաքին շինութիւնը լըմըցած ժամանակը՝ հանդէս և ուրախութիւն ըրին • և նոյն Ազարիս անուն մարդն ալ փոքր թուական ըսվածը հաստատեց , որ իմացվի այն նորաշէն Ջուղայ քաղաքին մէջ բնակած

ման ըրաւ՝ որ անոր կտորվանքին հետեւթան ըսվի , որ իբր
պղնձի կտոր ըսելէ . Դ , Բաժասորայ , ԺՂ . 4 :

Հ . ԽԵ

Յառաջ ուսկից հնարեցաւ ժամը , այսինքն սահաթը :

Պ . **Ե**ամ ըսածդ՝ նախ ՚ի նախահարց անուն ունեցաւ արե-
գական օրական ընթացքը , քսան և չորս բաժին ընելով , և ամ-
մէն մէկ բաժինը ժամ անուանեցին : Իսկ ժամացոյցը , թէ ո՞ր
գրոց վկայուի՞ր և թէ ըստ առասպելաց՝ Եզեկիա թագաւորին
հօրմէն՝ Աքաղէն եղաւ , որ Յուդայի ցեղին թագաւորն էր :

Հ . ԽԸ

Սարմնաւոր քնարները և նուագարանները ուսկից հնա-
րեցաւ :

Պ . **Ի**սկից ցեղէն ծնած Յօբալ անուն ոմն հնարեց .
ծննդոց . Դ . 21 :

Հ . ԽԹ

Լրկաթագործութիւնը ո՞վ հնարեց :

Պ . **Պ**օփէլ անուն Ղամբայ աղայն . ծննդոց . Դ . 22 :

Ս Ե Ր Թ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ Ս Ը Ս Ի Ն

Ե Ի

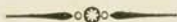
Վ Ա Խ Ճ Ա Ն Բ Ո Լ Ո Ր Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Ս

Յ Ա Ն Կ Խ Ն Գ Ի Ր Ո Յ

Մ Ա Տ Ե Ն Ի Ս

Մ Ա Ս Ն . Ա

- Ընդանփոփոխ է, ինչպէս կըսվի երբեմն բարկացաւ : երես 1
- Երբեմն հոգւոյն սրբոյ համար ինչպէս փոփոխիլ կըսվի : 1
- Հոգին սուրբ ինչո՞ւ աղանահերոյ երևեցաւ քրիստոսի մը-
կրտութեան ժամանակը : 2
- Հոգին սուրբ առաքելոց վրայ ինչո՞ւ հրեղէն լեզուի նման
երևեցաւ : 2
- Հոգւոյն սրբոյ համար ինչպէս բարեխօսել կըսվի : 3
- Երազը կը համարվի՞ ճշմարիտ կամ մասն մարդարէութի : 4
- Հոգին սուրբ իբրև հողմ՝ կամ հուր ինչո՞ւ երևեցաւ : 4
- Ինչո՞ւ միայն երկինքը աթու աստուծոյ կըսվի : 4
- Երկիրը ինչպէս կըսվի պատուանդան ոտիցն աստուծոյ : 5
- Գլխիքին մէջ դատապարտեալները արդէ՞օք կաղատին : 5
- Գլխիքի դատապարտեալներուն վրայ եղած աստուծոյ ան-
դարձ վճիռը կը փոխվի՞ : 6
- Եթէ ամեն բան աստուծով կըլլայ, ինչպէս մեղք կամ
այլ ինչ կը պատահին : 7
- Չարէն ինչպէս բարի յառաջ կուգայ : 7
- Գլխուածով եղած բաներուն աստուծոյ նախախնամով՞քը
եղած կըսվի՞ : 8
- Եթէ մեղաւոր մը իւր մեղքէն չի դառնայ նէ, ո՞չ կամքը ան-
կատար կը մնայ, որովհետև մեղաւորին մահը չի կամիր : 8
- Եթէ մէկը մարմնաւոր աչքով չի կրօնար տեսնալ աստուած,
Եւայի մարդարէն ինչպէս կըսէ, || Տեսի զտէր նրստ-
եալ յաթու, || և այլն : 9
- Ընդառնչին մէջ կը կարգամք՝ որ անձամբ կերևար և կը
խօսէր նահապետաց հետ, ինչպէս կերևար և կը խօսէր : 9
- Ինչպէս իմանամք աստուծոյ խօսիլը նահապետաց կամ մար-
դարէից հետ : 10
- Հրեշտակները մարմնաւոր կերևային նէ, որովհետև մարմին
կառնէին, և ինչպէս կուեննային : 10

- Ս Ժուէալ մորենիով ինչո՞ւն անկերեայ Մովսէսի : 11
- Պատաստանին օրը երբ ըլլալը ինչո՞ւն քրիստոս կը բացասէ
 թէ քրիստոս հօր աստուծոյ գիտցածը չի գիտէր : 11
- Մէտաորանիչը ինչո՞ւն կըսէ , թէ Ո՛չ եթէ հայր դասէ զոր ,
 այլ , և այլն : 12
- Ինչո՞ւն աստուած Եսայի մարդարեին բերանովը կըսէ ,
 թէ . . . հաստատեմ զչար : 12
- Մարդէօր բնուածեան դէմ կերեալի՞ երկնից վրայ ևս ջուր
 ըլլալը : 13
- Մին ջուրերը երկնից վրայ դրվելուն պատճառը ինչ է : 13
- Մաքրինի ոմանք երբեմն ինչո՞ւն թող արված կերևան , և
 կամ վախճանին մոլութեամբ կը կատարի : 13
- Սուրբ գրոյն մէջ գրված է՝ թէ թէ Սասց անձ եղիցի լոյս ,
 և այլն , մի՞ թէ այսպէս արտաբերական ձայն էր : 14
- Մասուած ամենուս է , ինչո՞ւն կըսվի թէ Սասուած Աբրահա-
 մու՝ Իսահակայ , և այլն : 14
- Քրիստոսի ուտելը յարուածէնէն ետքը ինչպէս էր : 14
- Քրիստոսի ուտելուն ընդարձակ մեկնութի՞ մի կըրնան տալ : 14
- Քրիստոս խաչին վրայ խաչահանուաց համար աղօթեց նէ ,
 հօր աստուծոյ ընդունելի եղա՞ն : 16
- Յակոբայ հէա մարանչօղը աստուած էր՝ եթէ հրեշտակ : 16
- Ինչո՞ւն Յակոբ կըսէ , թէ Տեսի զանձ . . . և ապրեցաւ անձն իմ : 16
- Հրեշտակը ինչո՞ւն Յակոբայ հէա կը մարանչէր : 17
- Հրեշտակը ինչո՞ւն Յակոբայ պուսին ջնդերը ճմլելով թմրեցոյց : 17
- Ինչո՞ւն քրիստոս կին անուամբ կանուանի : 17
- Քրիստոս անունը ե՞րբ դրվեցաւ յիսուսի : 17
- Ինչո՞ւն քրիստոս կըսէ , թէ Չիք որ բարի՞ բայց մի անձ : 18
- Մաքրեալները թափօրական լեռը քրիստոսի անուամբ լոյսը
 ինչպէս տեսան մարմնաւոր աչօք : 18
- Հօր այ կամօքն էր քրիստոսի խաչվիլը , ինչո՞ւն չրեայք
 և Յուդա պարտաւորեցան : 19
- Քրիստոս չարչարանաց ժամանակը հրեշտակէն ինչպէս կը
 զօրանայր , և ինչպէս կը սորվէր հօր աստուծոյ կամքը ,
 որովհետեւ ինքն է իմաստութիւն հօր : 19
- Հոգին սուրբ քի՞ վրայ ինչո՞ւն աղաւնակերպ երևեցաւ : 20
- Մասուծոյ մարդասիրութեանը կը վարվէ՞ մեղաւորաց մեղքին
 համարնքը պահէլ իւր մտացը մէջ : 21

- Վրիստոս խաչին վրայ ինչո՞ւ կազարակէր առ հայր ըսելով :
 || Աստուած իմ աս՜ իմ , ընդէ՞ր թողէր զիս || : 21
- Վարեկացին ինչո՞ւ միայն աստուած հոգւոց կանուանէ : 22
- Վգուհնացին ինչո՞ւ կրսէ . || Աստուած կարէ առնել լաւագոյն ինչ բան զոր արարեալն է՝ բաց ՚ի յերկց || : 23
- Վրիստոնեայք ինչո՞ւ տէրուհական պատկեր կը նկարեն : 23
- Վեկեհական հանգանակին մէջ որ կըսվի , || ճնեալն յոյ հօրէ՝ միածին , այսինքն յեռութէ հօր || , ի՞նչպէս իմանալու է : 24
- Ի ծոցոց հօր աւաքեալ կըսվի քրիստոսի համար , այս ծոց բառը ի՞նչպէս իմանալու է : 24
- Վչք և ահանջք աստուծոյ՝ ի՞նչպէս կըսվի : 25
- Վստուծոյ համար ի՞նչպէս կըսվի՝ Աստուած նախանձոտ : 25
- Վիկղոն և պաաճաւ , ի՞նչպէս կըսվին աստուծոյ վրայ : 26
- Վի՛ հոգւոյն շրջիւր ջուրերուն վրայ ի՞նչպէս իմանալու է : 27
- Վախասահմանութիւն բառը ի՞նչ իմանալու է : 28
- Ինչէ՞ն կը յառաջանայ նախասահմանութիւնը : 28
- Վախասահմանութեան չորս պատճառները որո՞նք են : 28
- Եթէ նիւթական պաաճաւ՝ նախասահմանեալ անձն է , անոր ինչէ՞ն նախասահմանեալ կըլլայ : 28
- Վախասահմանութիւնը իբրև ճակատագրութիւն իմանալու է : 29
- Վախասահմանեալները արդէ՞օր մեղաց մէջ կիյնան : 29
- Վրդէօք կըսվի , թէ աս՜ ինչո՞ւ այս ինչ մարդ նախասահմանեց , և այս ինչ մարդ չի նախասահմանեց : 30
- Վախաշարժութիւնը ի՞նչ է կամ ի՞նչ պիտի ըլլայ : 30
- Եթէ նախաշարժութիւնը աստուծմէ ըլլայ նէ , մարդու անձնիշխան ի՞նչպէս կըլլայ : 31
- Վախաշարժութիւնը իրականապէս աստուծմէ ըլլալուն՝ ՚ի գրոց վկայութիւն ունի՞ն : 31
- Ինչո՞ւ աստուած միշտ չի շարժէր մեղի ՚ի բարի գործս : 32
- Օ ի՞նչ է հրեշտակն : 34
- Հրեշտակները ի՞նչպէս կը ճանաչեն : 35
- Հրեշտակները կրնան ապագայն գիտնալ : 35
- Հրեշտակները մարդոց խորհուրդը գիտեն : 36
- Հրեշտակները մարդոց խորհուրդը ինչո՞ւ չեն գիտեր : 36
- Հրեշտակները ի՞նչպէս կը խօսակցին իրարու հետ : 36
- Հրեշտակները ի՞նչպէս կուտեն : 37
- Հրեշտակաց գոյացական իմաստութիւնը կեղեղնայ : 37
- Հրեշտակները տեղեան կէին քրիստոսի մարդեղութեանը : 37

- Հրեշտակները ինչո՞ւ քրիստոսի համբարձման ժամանակը ան-
գիտաբար կը հարցանէին, || Իսկ այս ո՞վ է՝ || և այլն : 38
Հրեշտակաց երգաբանութիւնը ի՞նչ է : 38

ՄԱՍՆ • Բ

- Ո՞վ Թլփատեց յիսուսը : 41
Տեառն ընդ առաջ ինչո՞ւ կըսվի : 42
Կանա Գալիլեացւոց հարսանիքին փեսայն ո՞վ էր : 42
Վրիստոս իւր պայծառակերպութեան օրը հետք եղօղ
աշակերտաց ինչո՞ւ պատուիրեց, որ տեսածնին մար-
դու չըսեն : 42
ԼԵԹէ Ադամ չի մեղանչէր, քրիստոս կը մարմնանայր : 43
ԼԿեղեցւոց աստիճանները ե՞րբ պարգևեց քրիստոս : 43
Կոր օրինաց խորհուրդքը ինչո՞ւ ամենքը միասեղ չի կար-
գեց քրիստոս : 43
Պսակը ի՞նչպէս խորհուրդ կանուանի : 44
Վրիստոսի խաչին շարկելը ի՞նչ կը նշանակէր : 44
Վրիստոսի խաչին երկայնութիւնը որքա՞ն էր : 45
ՎԺոխքի բոլոր հոգիներն ալ ազատեց քրիստոս : 45
Ղդամ գլուխ էր աղօթի մարդկան, պէտք չէ՞ր որ անդամ-
ներն ալ աղատէին : 45
Ղազգ ուրբաթ գիշեր ինչո՞ւ սեղանին տասներկու մօմը կը
մարեն, և մէկը վառ կը պահեն : 45
Ղաքեալք ինչո՞ւ միայն յանուն յի.քի կը մկրտէին : 46
Վրիստոսի Թաղումը ամբողջ երէք օր էր : 46
Վն չարչարանաց գիշերը ինչո՞ւ պատասխան չէր տայր : 46
Վրիստոս ինչո՞ւ երէք օրէն յարութիւն առաւ : 47
Վն յարութէն ետքը ինչո՞ւ յառաջ կանանց երեցաւ : 47
Ինչո՞ւ քն Մազգաղէնացիին ըսաւ, || Մի՛ մերձենար յիս || : 48
Վի՛ հետ յարութի՛ առնօղբերուն մէջ կնիկ ալ կանը մի : 48
Սուրբ աստուածածին սկզբնական մեղք ունէ՞ր : 48
Ղէտարանիչները ինչո՞ւ բան չի գրեցին անձամբի վերա-
փոխմանը և սկզբնական մեղացը վրայ : 49
Ինչո՞ւ չի կամեցաւ աստուած, որ սուրբ աստուածածին
առանց ամուսնութեան մնայ : 49
Վրիստոս ինչո՞ւ իւր կոյս մայրը կին կանուանէ : 50
ՂԾածին քանի՞ տարեկան էր վերափոխման ժամանակը : 51

- Սրբազան Հաղորդութեան ինչո՞ւ սուրբ Հաց կըսվի: 51
- Սուրբ Հաղորդութեան գոյափոխութիւնը պատարագի ո՞ր բանին կըլլայ: 51
- Խելագար մարդու Հաղորդութիւն տալ արժան է: 52
- Ի՞նչ պէտք է եկեղեցւոյ խորհրդոյն կատարելութեանը: 52
- Ի՞նչ է խորհրդոյն նիւթը: 53
- Ի՞նչ է խորհրդոյն աեսակը: 53
- Ի՞նչ է դիտաւորութիւնը: 53
- Հերետիկոս քահանայի պատարագը ընդունելի կըլլայ: 53
- Ինչո՞ւ ոմանք կըսեն, թէ խորհուրդը կատարողին վրայ՝ էթէ Հաւատք և սրբարար շնորհք չըլլայ նէ՝ հոգ չէ՛: 53
- Ուրացող քահանային ըրած խորհուրդը ի՞նչպէս է: 54
- Պատարարը երբ սուրբ Հացը կը բեկանէ, քրիստոսի մարմինն ալ բեկեալ կը համարվի՞: 54
- Հնա՞ր է՝ որ գրոշմը կըրկնրվի: 54
- Քահանայ մը էթէ սուրբ պատարագին մէջ միայն էական բանը ըսէ, և միւս աղօթքները չըսէ, այն խորհուրդը կը կատարի՞: 55
- Եթէ նեղ ժամանակ մը հարկ ըլլայ, հնա՞ր է՝ որ այն գործը աւանց մեղաց ըլլայ: 55
- Սուրբ խորհրդոյն գոյափոխութեանը բնականաբար օրինակ մի կըրնան տալ: 55
- Մշտնց գոյացուէ պատահմունք ցոյց տալը խաբէուի՞ չէ՞: 56
- Եղիսիօպոս ձեռնադրութեան ժամանակը աւետարանը ինչո՞ւ գլխուն վրայ կը դնեն: 57
- Կարգաւորներուն հրաման կայ՝ ամուսնացեալ կամ օտար կանանց հետ կենալ: 57
- Եթէ մէկը անարժանութեամբ քահանայ ըլլայ, կըրնայ ինքը զինքը անպարտ ընել. կամ ձեռնադրողը չի գիտնալով ձեռնադրածին անարժանութիւնը, անպարտ կըլլայ մը: 57
- Յովհաննէս մկրտչի մկրտութիւր խորհուրդը կը համարվէր: 58
- Մշտնց մկրտութեան նահատակ եղողը կըրնայ փրկուիլ: 58
- Հնա՞ր է աղայն իւր մօրմէն չի ծնած մկրտել: 58
- Երկու քահանայ՝ մէկը միաձեռանի և միւսը համը, կըրնան Երախայ մի մկրտել: 59
- Սրբոց բարեխօսութիւնը ընդունելի՞ է առաջի նոյ: 59
- Հրեշտակները ի՞մ նշանքը որո՞նց համար կըրնան բարեխօսել: 59

- Սուրբ միւռոսնը իբրև դեղ մարմնոյ տխտից քործածել
արժան է : 60
- Եկեղեցւոյ ասմունքներուն կարգը ինչպէս մտաւ նք նծը : 60
- Յարութեան օրը մարդիկ ինչ հասակաւ յարութիւն պի-
տի առնեն : 61
- Յարութեան օրը մարդիկ ինչպէս կը նորոգին , և ամբողջ
մարդ կըլլան : 61
- Եթէ մէկ մարդ մը մարդու միս ուտելով և անկից սնանե-
լով զաւակ ծնանի նէ , ինչպէս յարութի կըլլայ : 61
- Բրիստոսի չի հաւատացողները յարութիւն կառնեն : 62
- Ինչո՞ւ Պաւիթ մարգարէն կըսէ , || Ո՛չ յարեցեն ամբարիշտք
ի դատաստան || : 62
- Սամանակաւոր յանցանքի համար յաւիտեանական պատիժ
ինչո՞ւ պիտի ըլլայ : 63
- Բրիստոս որ թացեալ պատառ տըլաւ յուդայի նէ , այն
պատառը սուրբ խորհուրդէն էր : 64
- Պաղարոս որ օր յարութիւն առաւ : 64
- Ինչո՞ւ չի ձգեց նծ՝ որ նք Յակոբ Նոյի տապանը տեսնայ : 64
- Ի ո՞ր տապանը ամբողջ մնացէ՞ր էր : 65
- Սրբոց նշխարաց պաշտօն տալ կը վայլէ : 65
- Սրբոց նշխարքը տեսնալէն ինչ օգուտ կըլլայ : 65
- Սրբոց մատուներէրը բժշկութիւն կըրնան տալ : 66
- Սրբոց բարեխօսութիւնը օգուտ է մեղաւորին : 67
- Ընիրաւ բանադրեալը կը համարի բանադրեալ : 67
- Կարգաւոր մը ռիսակալութեամբ պատարագ կըրնայ ընել : 67
- Բահանայ մը պատուիրանազանց մէկը բանադրելովը կըրնայ
պատարագ մատուցանել : 68
- Ոչինչ պատճառաւ մը բանադրեալին թողութիւն չի տայ նէ
քահանայն , կըրնայ պատարագ մատուցանել : 68
- Ինչ որպիսութի պէտք է պատարագամատոյց քահանային : 68
- Ինչ որպիսութիւն պէտք է ճաշակ առնողին : 69
- Ընարժան ճաշակողները ինչ պատիժ ունին : 70
- Ըմէն ազգի պատարագը մի և նոյն է : 71
- Խմորեալն և անխմորն՝ ջրախառն գինին և անապակն նոյն է : 72
- Ինչպէս մի մարմին քրիստոսի կըսվի զանազան եկեղեցւոյ
մէջ կատարված պատարագը : 72
- Ըմէն օր պատարագելով քրիստոսի մահը միւսանգամ կա-
տարած կըլլա՞ր : 73

- Մ. ւարեալք ի՞նչ ասմունք ունէին պատարագի արարողութեան : 73
- Սուրբ պատարագին մէջ՝ ը Ողջոյն տուր միմեանց՝ և Քրիստոս ՚ի մէջ մեր յայտնեցաւ ը , ի՞նչ կը նշանակէ : 73
- Ժամանորին կիսով չափ սկիհ՛ը բանալը՝ և սեղանոյն մէկ կողմը կանգնելը՝ ի՞նչ պիտի ըլլայ : 74
- Վ. քրիստոս առաքելոց ըսաւ , ը Մի՛ բառնայք զքսակ ը , և այլն . այս ի՞նչ միտք պիտի ըլլայ : 74
- Ի ճանապարհի ումէք ողջոյն մի՛ տայցէք ըսելը՝ ի՞նչ միտք է : 74
- Մ. ւարեալք քարոզողութեան վիճակը ո՞րք էին : 75
- Վ. քրիստոսի պայծառակերպողութեան ժամանակը՝ առաքեալները Մովսէսը և Եղիան ինչէ՞ն ճանչցան : 75
- Մ. ւարեալք ինչո՞ւ չորս են : 76
- Վ. ինչո՞ւ այնպէս յարմարեց , որ յետ յարողութե՛ էրբ առաքելոց երեցաւ՝ Թովմաս հետերնին չի գտնուէցաւ : 77
- Ի. զարբեր կանայք ո՞վ էին : 77
- Մ. ւագ շաբաթ օր ի՞նչ մտօք է՝ որ ուրէք ոմանք գերեզմանատուն կերթան : 77
- Վ. որաչէն եկեղեցին ինչո՞ւ կօրհնեն՝ և կօծեն : 78
- Ի՞նչ կերպով պէտք է յեկեղեցին մտնալ : 78
- Եկեղեցին ի՞նչպէս կը սվի գերազանց քան զերկինս : 79
- Չեթանոս մը յեկեղեցին մտնայ նէ , եկեղեցին պղծեալ կը համարվի՞ : 79
- Վ. անի՛ պատճառաւ եկեղեցին պղծեալ կը համարվի : 79
- Օ. արբարիս քահանայապետ տաճարին սրահին մէջ սպաննը վեցաւ , ինչո՞ւ տաճարը վերստին չի սրբագործեցաւ : 80
- Եպիսկոպոսը եթէ չի գիտնայ ձեռնադրածին որպիսութիւնը , պահասութիւն կը համարվի՞ իրեն : 81
- Մ. արժան մէկը քանի մի անձանց վկայութեամբ ձեռնադրվի նէ , ձեռնադրողը յանցաւոր կըլլայ : 81
- Մ. արժան ընծայացունին մեղացը ինչպէս հաղորդ կըլլայ ձեռնադրողը : 82
- Մ. շխարհամարան կիւրակէ ի՞նչ ըսել է : 83
- Սուրբ եկեղեցւոյ մէջ անդաստան ընելով աշխարհիս չորս կողմը ինչո՞ւ կօրհնուի : 83
- Յետ սուրբ պատարագի մաս արվելուն խորհուրդը ի՞նչ է : 84

- Որչափ և ինչ էին Եգիպտացւոց պատիժները : 93
- Որչափ Ժամանակ տւեց Եգիպտացւոց պատիժները : 94
- Ինչ ջուր էր՝ որ Փարաւօնի կախարհները յարիւն փոխեցին : 94
- Փարաւօնի խղրոված ծովուն ինչո՞ւ կարմիր կրավի : 94
- Մայեղէն սիւնը ինչո՞ւ ցերեկը անզի նման կերևար Խարայեւացւոց , և գիշերը հրոյ նման : 94
- Թ ինչո՞ւ հրաման ըրաւ Եբրայեցւոց , որ օրվան բաւականին չափ Ժողկէն յերկնից իջեալ մանանայն : 95
- Հին օրինաց սեղանի շինուածեանը համար՝ ինչ է սասուծոյ հրամանին մեկնութիւնը : 95
- Հին խորանին չորս նիւթերը ինչ նշանակութիւն ունին : 96
- Հին խորանը ինչո՞ւ խորան վկայութեան կրավի : 96
- Մ. հարօն ինչո՞ւ որթ շինեց՝ որ Խարայեւացիք պաշտեն , և ուրիշ կենդանիի կերպարանքով բան մը չի շինեց : 96
- Մ. հարօն մեղադրելի չէ՞ որթ շինելուն համար : 96
- Մովսէս ինչո՞ւ սասուծոյ պատուիրանաց երկու տախտակը կոտորեց բարկութեամբ : 97
- Մ. հարօնի շինած որթը Մովսէս ինչո՞ւ պրեց , խարտեց , և ջուրին երեսը ցանեց , և խմցուց Խարայեւացւոց : 97
- Եգիպտացիք քառասուն տարի անապատին մէջ ուսկից՝ հանդերձ կառնէին և կը հազնէին : 98
- Պաւլոթ մարգարէն Մովսէսի համար կը գրէ , || Ի վիմէ մեզը յազեցոյց նց || , այս խօսքը ինչպէս իմանալ պէտք է : 98
- Մովսէս մարգարէին պատկերը նկարօղները գլխուն վրայ երկու եղջիւրի նման բան կը գնեն , ինչ պիտի ըլլայ այն : 98
- Հանդերձը ինչպէս կը բորոտի : 99
- Հանց բորոտութիւնը ինչ պիտի ըլլայ : 99
- Մովսէս և Մ. հարօն ինչո՞ւ կըցին մոնալ աւետեաց երկիրը : 100
- Յակորբ նահապետի և Մովսէս մարգարէի խօսքերուն մէջ Ռուբենի վրայ զանազանութիւն կայ , ինչպէս պէտք է իմանալ : 101
- Մովսէս վերջին օրհնութիւնին մէջ Խարայելի տասն և մէկ ցեղին նահապետաց անունները կը յիշէ , բայց ինչո՞ւ Շամաօնը չի յիշէր : 102
- Մովսէսի վախճանելը ինչպէս եղաւ : 103
- Ինչ վիճմունք է Մովսէսի մարմնոյն համար , որ Յուդա առաքեալ կը գրէ , յուդա . ւն . 9 : 103

- Սատանայն ինչ համարձակութիւն ունի այ տալին գալ ,
որ և ան խօսի անոր հետ Յորայ վրայ : 104
- Ինչո՞ւ ան Մովսէսի պատուիրեց գաւազանը Ահարօնի
տալ , որ փարաւօնի առջին ձգէ : 104
- Հորդոյն սրբոյ գալտեան ժամանակը բոլորն ալ շնորհք
առին : 105
- Յեփթայէ իւր աղջիկը մատաղ ըրաւ : 105
- Սամիսոն ՚ի կարգս նահապետաց ինչպէս կըրնայ ըլլալ : 109
- Լ. բխողոմ ինչո՞ւ անզուակ կըսվի : 110
- Պ. իր կենաց ըսվածը ինչ պիտի ըլլայ : 110
- Պ. իր կենաց ըսվածին մէջ գրվողները կը ջնջուվին : 110
- Սաւուղի համար ինչո՞ւ գրված է՝ որդի ասրևոր ՚ի թա-
գաւորել իւրուսի : 111
- Խարայէլացիք Յեգիպտոսէն ելած ժամանակնին արդէօք
գիշեր էր , եթէ առաւօտ , և կամ իրիկուն : 111
- Սոյոգ Սամուէլ էր երևցողը , որ կախարդ կինը ցոյց
տրվաւ : 112
- Պ. աւիթ ինչո՞ւ ըսաւ՝ կոյրք և կաղք մի՛ մտցեն ՚ի տուն ան : 112
- Ողային մեղքը ինչ էր : 113
- Ի նչ իմանալու է այ փառքը՝ որ Մովսէս տեսնալ կուղէր : 114
- Ինչ էր Եղիակի միտքը՝ որ ըսաւ Աղայէլին . Դ. Բ. Գ. Դ. 16 : 115
- Պ. աւիթ ինչո՞ւ սուգ պահեց Աբխողոմին վրայ : 115
- Լ. բխողոմ ծառէն կախված տեղը նետովմը մեռաւ , ին-
չո՞ւ ուրիշ կերպիւ չի պատահեցաւ մահը : 116
- Յովաբ երբ Աբել քաղաքը և Բեթմարայ պարիսպը պա-
շարէր էր , կին մի ելաւ պարիսպին վրայ՝ և բան խօ-
սեցաւ , այն խօսքին միտքը ինչ է : 116
- Սուրբ գիրքը կըսէ՝ թէ Գաւթի ժամանակը եօթանասուն
հազար այր մեռաւ կստորիչ հրէշտակէն , արդէօք
կին չի մեռաւ : 117
- Լ. պատուիրած էր Խարայէլացւոց՝ որ այլազեաց հետ
խնամութիւն չընեն , Սողոմօն ինչո՞ւ Եգիպտացւոց
փարաւօն թագաւորին աղջիկը առաւ կնուծեան : 117
- Սողոմօնէտն տաճարին համար կըսվի , որ շինված ժամա-
նակը ամենակն երկաթեղէն գործիքի ձայն չէլաւ .
ինչպէս կըրնայ ըլլալ այս : 118
- Ինչո՞ւ միայն Եղիա մարգարէին կըսվի Այր աստուծոյ : 118
- Ինչո՞ւ միայն Եղէկիւ մարգարէին կըսվի Որդի մարդոյ : 119

- Եսայի մարգարէին ինչո՞ւ կայծակամբ մերձեցաւ Սերովբէն : 120
- Ինչպէս իմանալու է այն խօսքը՝ որ կրսէ Եսայի մարգարէն • գլ. Խղ • 20 : 121
- Դանիէլ մարգարէին չորս կերպ գազան երևեցաւ , ի՞նչ իմանալու է այս գազաններով : 121
- Ինչո՞ւ մարգարէից բանքը պարզ չի գրվեցան : 121
- Մէկման Եղիսէէն ներուձն խնդրեց Ռեմմայ կոքստունը մտնալու , և Եղիսէ ըսաւ Ե՛րթ խաղաղու՛թեամբ • ի՞նչպէս իմանալու է այս խօսքը : 122
- Եսայի մարգարէն կրսէ , գլ. Դ • 1 • այն խօսքով ի՞նչ իմանամք : 123
- Ինչո՞ւ Սերաք կրսէ , || Որ յաւելանայ ՚ի գիտութիւն , յաւելանայ ՚ի ցուս || : 124
- Եսայի մարգարէին՝ գլ. Ծւ • 19 համարին խօսքը ի՞նչպէս իմանալու է : 125
- Եսայի մարգարէին՝ գլ. կէ • 20 համարին խօսքը ի՞նչպէս իմանալու է : 125
- Եղեկիէլն առաջին տեսիլքին մեկնութիւնը ի՞նչ է : 126
- Եղեկիէլն գլ. Դ • 13 համարին մէջ ևս բան մի կայ , այն ի՞նչ է : 130
- Պոգ Եբրտհամու ըսվածը ի՞նչ է : 130
- Երկիր կենդանեաց ըսվածը ի՞նչ է : 130
- Գժոխքին երբեմն ինչո՞ւ Գեհեան կրավի : 130
- Վարուքոգոնոսոր Թագաւորը բոլորովին գազան եղա՞ւ մի : 131
- Ի՞նչ է Գաւթի այս խօսքը՝ որ կրսէ , աղոս • Է • 7 : 134
- Սուրբ գրոց մէջ յեաին օր կրավի երբեմն՝ ի՞նչ իմանալ պէտք է : 134
- Երբ որ Գաւթի աթոռ կրավի՝ ի՞նչ իմանալու է : 135
- Ինչո՞ւ կին կանուանէ քրիստոս սուրբ կոյս անամիսը : 135
- Ի՞նչպէս իմանալու է Մատթէոս աւետարանչի՝ գլ. ւ • 25 համարի խօսքը : 136
- Ի՞նչպէս կը ներհակին ոմանք ըսելով , Եթէ քս եղբայր չունէր՝ ի՞նչպէս անդրանիկ կրավի : 136
- Յովհաննէս աւետարանչի՝ գլ. Է • 12 համարի խօսքը ի՞նչպէս իմանալու է : 137
- Ի՞նչ հասակ էր Յովհաննէս մկրտիչ՝ երբ յոնապատ գնաց , և ինչո՞ւ գնաց : 137

- Յովհաննէս մկրտչի համար կրսէ .քս , || Չէ՛ յարուցեալ ՚ի
 ծնունդս կանանց՝ մեծ .քան զյովհաննէս || , և այլն .
- այս խօսքը ինչպէս խմանալու է : 138
- Քսի ընծայաբեր մոգերը ճշմարիտ թագաւոր էին : 138
- || Ը կողմէ եկան ընծայաբեր մոգերը : 139
- Կսողը էրբ երևեցաւ մոգերուն : 139
- Ի Եթէ հէմի մանկունքը իբրև մարտիրոս ինչպէս կը
 տօնախմբին : 140
- Սատանայն գիւէր քրիստոսի որդի նյ ըլլալը : 140
- Սատանային առաջին փորձութի հարցմունքը սրն էր : 141
- Երկրորդ փորձութիւնը ինչ էր : 142
- Երրորդ փորձութիւնը ինչ էր : 142
- Ինչ է աւետարնչին՝ մատ . Ժ . 12 համարին խօսքին միտքը : 143
- Ինչ է քրիստոսի ըսածը . զուկ . Ժ . 35 : 143
- Ինչ է քրիստոսի ըսածը . յօհ . Թ . 39 : 144
- Ինչ է քրիստոսի ըսածը . յօհ . Ե . 19 : 144
- Քի սնօրէնութեց սբ գիրքին ինչո՞ւ Աւետարան կրսվի : 145
- Հայր և սբ հոգի դատողական իշխանութի հազոյրդ են : 145
- Յիսուս ինչպէս նազովրեցի կրսվի : 146
- Ինչ յանցանք ունէին այն օրինակածները վայ լսելու ,
 որոց հայրերը սպաններ էին մարգարէները : 146
- Երբ շնացեալ կիրը քի առաջը բերին , քս գետինը նայե-
 լով՝ դիր գրեւ սկսաւ , այս գրութենէն ինչ պիտի
 հասկրնամք : 148
- Քրիստոս ինչո՞ւ գիւաց աղաչանքը ընդունեց , և անոնք
 ալ խողերուն փորը մտան , և խողերն ալ ծովը խղզը-
 վեցան , առոնց տիրոջը յանցանքը ինչ էր : 148
- Ինչ է քրիստոսի ըսածը՝ յօհ . իս . 22 : 149
- Ինչ է քրիստոսի ըսածը՝ յօհ . Ժ . 10 : 150
- Քս կրսէ՝ || Չէ՞ղ տուեալ է գիտել . . և նյ չէ՛ տուեալ || ,
 ապա չի հաւատարմիւն ինչ յանցանք ունին : 150
- Սելովամ ինչ կը նշանակէ : 151
- Ինչ կերպ հատուցմունք խմանալու է Գաւթի մարգարէին
 խօսքը՝ որ առաքելոց համար կը մարգարէանայ : 152
- Քս բոլոր հրաջքները խօսքով ըրաւ , բայց մէկ կուրին
 աչքը ինչո՞ւ թուբաւ , և յառաջ ինչո՞ւ կիսամը
 բացաւ , և ինչո՞ւ շէնիքէն դուրս հանեց : 152
- Քս միայն աղքատաց աւետարանելու համար յո եկաւ : 153

- Վ. ս ինչո՞ւ ըստ մեծի մասին խորհրդակից ըրաւ իրէն աշակերաներէն՝ Պետրոսը՝ Յակօբոսը՝ և Յովհաննէսը : 154
- Վ. քիստոսի աճեցուցած հացին կտորները ո՞ւր մնաց : 154
- Ինչո՞ւ աղքատ Ղազարոսին անուներ կը յիշվի , և մեծատունինը չի յիշվի : 154
- Ս. էծատուներ դժոխքէն ի՞նչ կըրնայ տեսնալ Ղազարոսը : 155
- Ս. էծատուներն ըրած խնդիրը աբրահամէն ի՞նչ միտք պիտի ըլլար : 155
- Ինչո՞ւ խաչին վրայ ըսաւ քրիստոս , || Ա՛ճ իմ՝ աս՛ իմ , ընդէ՛ր Թողեր զես || : 156
- Յիսուսի հրաշքներէն մեծ հրաշք ո՞վ գործեց : 157
- Ինչո՞ւ քրիստոս Սիմոն բորոտին տուներ բազմեցաւ : 157
- Պարկան մեկնութիւն ի՞նչ իմանալու է՝ ժողովուրդոց հանդերձ սարածելը , երբ քիստոսայդէմ՝ եկաւ : 158
- Արմաւենիի և ձիթենիի ոստերով որ քրիստոս գիմաւորեցին նէ , ի՞նչ միտք պիտի ըլլար : 158
- Վ. քիստոս ըսաւ Քարինքդ աղաղակեցէն , սոյս քարերուն աղաղակը ի՞նչ իմանալու է : 159
- Վ. ի նստիլը իշոյ և աւանակի վրայ՝ ի՞նչ իմանալու է : 159
- Հեթանոսները ո՞վ էին , որ քրիստոս տեսնալ կուղէին : 160
- Ա. յն հրաւիրակներուն՝ որ քրիստոսի եկեր էին , ինչո՞ւ հեթանոս կըսվի : 161
- Ինչո՞ւ քիստոս աղօթք ըրաւ՝ ըսելով , || Հայր՝ եթէ կամիս || , և : 161
- Ս. ասունէ գիշերը քիստոս զօրուի կառնէ հրեշտակէն : 161
- Հրեշտակին ինչ խօսիլը քրիստոսի յայտնի է : 162
- Ինչո՞ւ քիստոս կը խոստանայ աշակերտացը հոգին քըր խրկել : 162
- Ա. արքայները ամեն գիտունին ալ սորվեցան հոգին քըր : 164
- Վ. ս ինչո՞ւ երկիւղ և տրամուլի ունէր չարչարանաց գիշերը : 164
- Ս. արկոս աւետարանիչ երկտասարգի մը համար բան մը կը խօսի՝ գլ. ԺԴ. 51 , այդ երկտասարգը ո՞վ պիտի ըլլայ : 165
- Վ. ի երբ լեղիով խառնած գինի տրվին , ինչո՞ւ չի խմեց : 165
- Վ. քրիստոս հոգին աւանդած ժամանակը՝ լեղիով խառնած քացախը ինչո՞ւ խմեց : 165
- Վ. քրիստոսի խաչելութիւն գիշերը՝ ի՞նչ պատճառաւ եղաւ արեւին խաւարումը : 166
- Ա. րեւին խաւարումը բոլոր աշխարհի վրայ եղաւ : 167
- Ե. գիպտոսի սովոյն ժամանակը ինչո՞ւ կըսվի , ծնն . խա . 57 , || Եւ ամենայն աշխարհ գային Յեգիպտոս || , և ոյն : 167

Բայ գրոց խաւարը կէս օրվան մէջ եղաւ , ապա ինչ-
պէս խաւար եղաւ այն տեղերը , որ այն ժամա-
նակը տակաւին կէս օր չէր այն տեղերը : 168

Լըւերն խաւարումը միայն շրէաստանեայց երկրին ինչո՞ւ
չէղաւ : 168

Վրիստոսի յարութիւնը պատմող կանայքը ո՞վ էին : 169

Վրիստոս յետ յարութեան իւր մօրը երևեցաւ : 169

Լէտարանիչք ինչո՞ւ գրեբեն յետ յարութեան քրիստոսի
երևիլը իւր մօրը : 169

Պօղոս առաքեալին՝ Թ , Գի . Թ . 19 . գրածը ինչ ըսէլէ : 169

Լճածին սկզբնական մեղք չունէր՝ ինչո՞ւ մեռաւ : 170

Պօղոս առաքեալին խոյթ՝ կամ հրեշտակ Սասան ըսածը
ինչ պիտի ըլլայ : 170

ՄԱՅՆ . Գ

() րէնք ինչ ըսէլէ : 171

() րէնքը քանի՞ կը բաժանի : 171

Յաւիտենական օրէնքը ինչ է : 171

Ինական օրէնքը ինչ է : 172

Գրական օրէնքը ինչ է : 172

Լստուածային օրէնքը քանի՞ է : 172

Սարգկային օրէնքը քանի՞ է : 172

Լճային օրէնքը ներհակ սովորութեամբ մը կը գաղարի՞ : 172

Ինական օրէնքը ինչո՞ւ տախտակի վրայ գրվեցաւ : 173

Հին օրէնքը բարի էր : 173

Ինչո՞ւ ան կրտէ՝ ॥ Ետու նոցա հրամանս անբարիս ॥ : 173

Հին օրէնքը ինչո՞ւ ծխով և մրրկաւ կը արվի : 173

Ինչո՞ւ քրիստոս հին օրէնքներուն շատը լուծեց : 174

Հին օրինաց մէջ չորեքդրամենի ըսվածը ինչ էր : 174

Թիւրատուութիւնը ինչ էր հին օրինաց մէջ : 174

Թիւրատուութեան օգուտը ինչ էր : 175

Թիւրատուութիւնը ինչո՞ւ ծննդական մարմնոյն վրայ կոչացաւ : 175

Ինչո՞ւ քս թիւրատուէ հնազանդեցաւ , և շաբաթը լուծեց : 175

Լծե՞ հին օրէնքը պահեմք , մեղադրելի կը ըլլամք : 175

Ինչո՞ւ քրիստոս յանդիմանեց Սամարացի կինը՝ հինգ երկի
մարդ աւեր ես ըսելով : 176

Բառնաբաս՝ որ Ղևսացի էր , ինչպէս կալուած ունէր : 177

- Յօհաննէս միբարիչ ինչո՞ւ կը յանդիմանէր շէրովդէսը՝ որ
 իւր եղբօրը կ'ինը առնել կուզէր : 178
- Հին օրինաց մէջ ինչո՞ւ հրաման եղած է մէկ արջառին՝ հինգ
 արջառ առգամբ տալ, և մէկ ոչխարին՝ չորս ոչխար տալ : 178
- Դրամով խաղ խաղալը օրինաւոր է : 178
- Երդումը ինչ պիտի ըլլայ : 179
- Երդումը քանի՞ կը բաժանի : 179
- Ինչ է հաստատական երդումը : 179
- Ինչ է խոստացողական երդումը : 179
- Ինչ է նշովական երդումը : 179
- Ինչ՞ ամենեւին մի՛ երգչուկ ըսածը, ինչպէս իմանալու է : 180
- Երդումը ինչպէս օրինաւոր կը ըլլայ : 180
- Ատանդէ ազատ մնալու համար եղած երդումը՝ արդար
 կը համարվի : 181
- Լբբահամ ինչ մտօք էր, որ երբ երդում ընել առաւ՝
 ծառային ձեռքը իւր միջացը վրայ դնել տալով : 181
- Յակօր նահապետ՝ որ իւր որդւոյն Յովսէփին երկրպա-
 գուծիւն ըրաւ, ինչ մտօք էր : 182
- Լբբահամ ինչո՞ւ սուտ խօսեցաւ Աբիմէլէքի իւր կնոջը
 համար : 182
- Անկ մարդ մը իւր քոյրը կը ընայ իրեն կ'ին առնել, թէ և
 ոչ մէկ մօրէ ըլլայ : 182
- Սուտ զուրցելը ինչպէս վարձ կուճենայ : 183
- Ինչո՞ւ երբեմն այ ընդունելի չըլլար արդարոց աղօթքը : 183
- Արբոց բարեխօսութիւնը ընդունելի է աստուծոյ : 183
- Անգաւորի ձեռօք սքանչելիք կը ըլլայ : 184
- Արամաւոր բարիք ինչո՞ւ չարաց ևս կը տրվի : 185
- Ըմբանութեան հովութիւնը ո՞ւր կը կայանայ : 185
- Ըմբանական միաւորութիւնը կարգիլէ՞ ՚ի հաղորդութենէ : 186
- Ելից՝ դէ. Թի. 15 համարին մէջ գրված բանը ինչ է : 187
- Եջ երբ տապանը պիտի մանար, ինչո՞ւ անձ յառաջ նշի
 որդիքը կը յիշէ, և յետոյ կ'ինը : 188
- Բազմակիւն ըլլալը ուսկից սկսվեցաւ : 188
- Ըդամոյ առաջին ծնունդքը ինչո՞ւ իրենց քոյրը կ'առնէին : 189
- Ըյր մը և կ'ին մը իրարու հետ դաշն ունենան առնելու, և
 եթէ խօսքերնուն դառնան՝ այսպիսի դուժար դրամոյ
 հատուցանեն, և եթէ մէկը խօսքէն դառնայ նէ՛ կը
 պարտաւորի այն դրամը հատուցանելու : 189

Հարձը ստացուած կը համարի՞ իւր տիրոջը :	189
Հայհոյութիւնը ի՞նչ է :	190
Քանի՞ կերպ է հայհոյութիւնը :	190
Լրտասանական հայհոյութիւնը ի՞նչ է :	190
Ընծիական հայհոյութիւնը ի՞նչ է :	190
Ընարգական հայհոյութիւնը ի՞նչ է :	190
Ինչո՞ւ Յօբ կանխէ իւր ծնած օրը :	191
Լ. Ջակոբեան աւազակը ի՞նչ պատճառաւ զղջացաւ :	191
Լ. Բանց մկրտութեան նորահաւատ մը եթէ սպաննելի անհաւատներէն , փրկեալ կը համարվի՞ :	192
Հոգւոյն սրբոյ դէմ՝ լաված մեղքը ի՞նչ կերպ է :	192
Սոլէսի մօրը բրածը որդեսպանութիւն կը համարվի՞ :	193
Գիշերային գիճուութեան համար կարգիլվի՞ մարդ սուրբ հաղորդութենէն :	193
Սարմնոյն պղծութեանը համար կարգիլվի՞ մարդ սուրբ հաղորդութենէն :	194
Լ. Կաշխարօղ և զղջացեալ մարդիկ ինչո՞ւ ձայնով կաղաչեն , ձեռքերնին վեր կառնեն , կուրծքերնուն կը զարնեն :	194
Սոլէս՝ Եգիպտացին սպաննելովը մարդասպան համարեցա՞ւ :	194
Սէկուն վնաս մը հասած ժամանակը՝ ուրիշ մէկը կարօղը ըլլալով՝ այն վնասը չի խափանէր , ինքը հասուցանել կը պարտաւորի՞ :	195
Թագաւորին մեղքին համար ժողովուրդը կը պատժուի՞ :	195
Յակօբ նահապետ արհեստիւ խառուտիկ ծնել կուտար Լաբանու ոչխարները , և իւր դաշինքովը իրեն կը սեպհականէր վարձքի տեղ . այս բրածը նենգութի՞ չէր :	196
Հօբ և մօր մեղքով կը պատժուի՞ն որդիք :	196
Ի՞նչ միտք է քրիստոսի Թուքով շաղախ շինելը , և կուրին աչքը բանալը :	196
Լստուած մեղաւորաց ո՞չ լսէ ըսաւ կոյրը , իրա՞ւ է :	197
Եթէ որդայթ լարելը արգիլեալ է , ինչո՞ւ ան հրաման ըսաւ Խարայէլացւոց , որոնք հնարքով Եգիպտացւոց լսթերը առին , և այնպէս Եգիպտոսէն ելան :	197
Եթէ աստուած էր Փարաւօնի սիրար խստացունողը՝ ինչո՞ւ պատժեց :	198
Սուրբ Հոգւոյն իջումը առաքելոց վրայ ինչո՞ւ յերրորդ ժամն պատահեցաւ :	198

Նէէման Ասորիին՝ ինչո՞ւ Եղիսէ եօթն անգամ լուացվե- լու հրաման ըրաւ :	198
Եղիսէ ինչո՞ւ նոր կուժ և աղ բերել տրվաւ ջուրը բը- ժշկելու համար :	199
Ինչո՞ւ ան առաւելուր ժողովել կուտայր մանանայն :	199
Մաքեալք լեզուաց գիտութիւն առին :	199
Ի՞նչ իրաւամբք քրիստոս թղենին անիծեց :	200
Ի՞՞՞ մարդոյս կենացը հարիւրքսան տարի սահման դրաւ Նոյի ժամանակը, յետոյ ոմանք ինչո՞ւ աւելի ևս ապրեցան :	200
Սանդարամեաականք՝ որոնք հոգի են, ինչո՞ւ հպարտութիւն մեղանչեցին :	201
Ի՞նչ որդի նոյ ըլլալուն հաւատալը՝ բաւական է փրկութիւն :	201
Սարգոյս հոգին աւանդելը ի՞նչպէս կըլլայ :	202
Ի՞նչ զոնազանութիւն է արուին և եգիին՝ որ գրված է ղեասցոց . ԺԷ . 2 :	203
Մգամ և Եւայ մերկ ըլլալով՝ ինչո՞ւ չէին ամայէր :	204
Ի՞նչպէս յայանի եղաւ Աբելի պատարագին ընդունելի ըլլալը :	204
Ենովք և Եղիա ինչո՞ւ համար յերկինս համբարձան :	204
Ենովքին և Եղիային բնակութիւնը ո՞ւր է :	204
Չափ և կշիռ ուսկից մնաց :	205
Ինչո՞ւ ան պատուիրեց Նոյին անսբ կենդանիներէն երկու- երկու դնել ապականին մէջ՝ և սբերէն եօթն եօթն :	205
Հին ժամանակը ինչէն գերազանց էր անդրանկութիւնը :	205
Երկրագործներէն տասանորդ առնելը ո՞ւսկից մնաց :	205
Եթէ քրիստոսի մահը նոյ կամօքն էր, ինչո՞ւ սպաննօղները մեղք գործեցին :	206
Կենդանիներուն բոլորն ալ կուտվին :	207
Ի՞նչ պիտի ըլլայ Պօղոս աւաքեալին ըսածը՝ ան . արհ . ք . 4 :	208
Պողը միւսն խոստովանելով թողութիւն կըրնայ գանալ :	208
Պողութեան թողութիւնը ողորմութեամբ կըլլայ :	209
Ի՞նչ տեսակ մեղքի կը նմանի գողութիւնը :	209
Պատաստանին օրը Յովսափաթու ձորոյն մէջ այնքան մար- դիկ ի՞նչպէս պիտի պարունակվին :	209
Սկրտեալ և անմեղ մեռեալ մանկութները ևս դատաստա- նի պիտի էլլան :	210
Մաւնց մկրտութեան մեռած երախաները ի՞նչ պատիժ առնին :	210

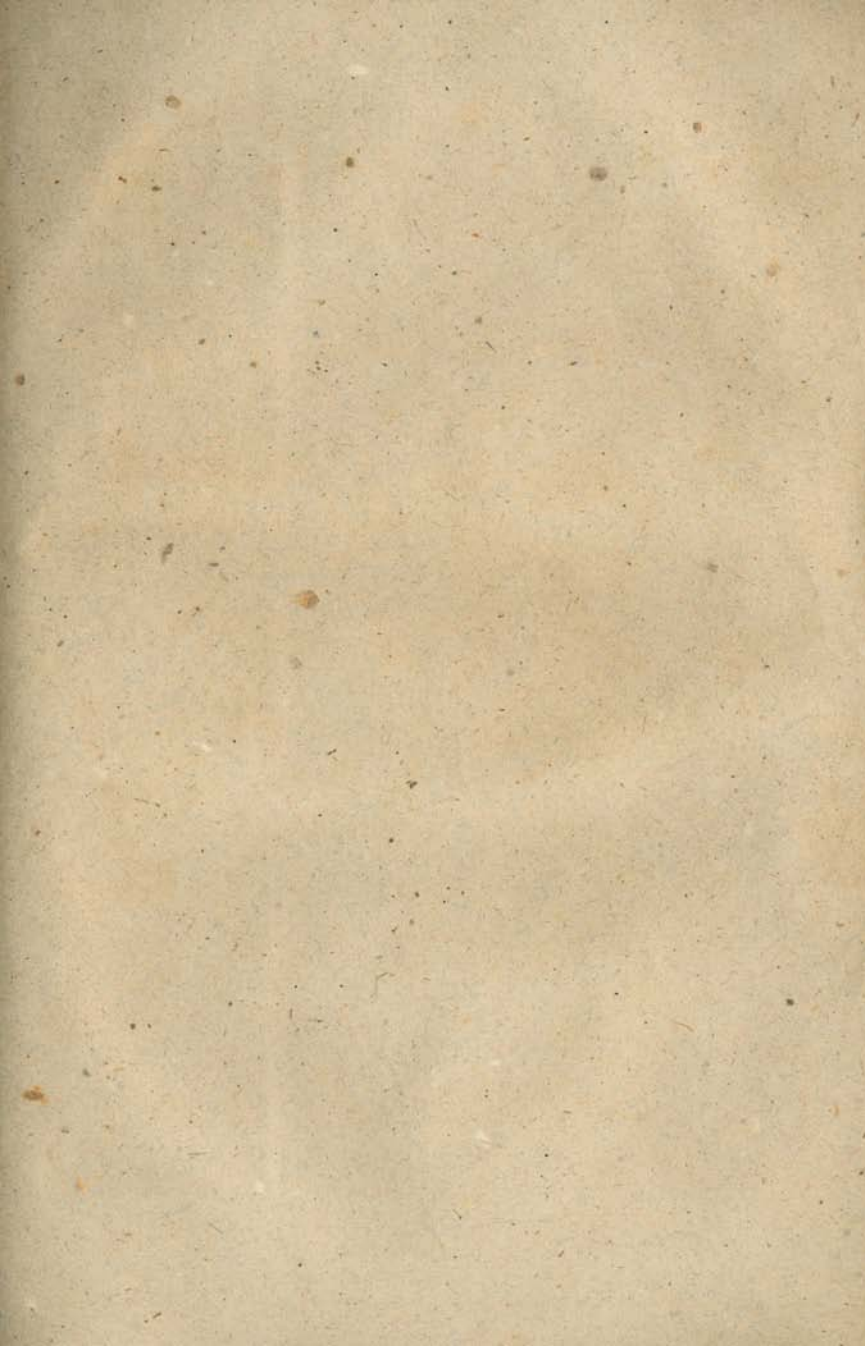
ՄԱՍՆ • Ե

Մի քամի ինչ լեզուաւ կը խօսէր :	211
Եօթանասուն և երկու տեսակ լեզու կայ մինչև ցայժմ :	212
Մի քանայ գլուխը ինչէն Գողգոթայ լեռան վրայ է կրսեն :	212
Գողգոթայ ըսվելուն պատճառը ինչ է :	213
Մի քանայ խաբվիլը սատանայէն էր :	213
Գրախաին գիմաց ըսած տեղը՝ ո՞ւր է :	214
Մի քամի ո՞րքան ժամանակ մնաց գրախաին մէջ :	214
Շառ կենաց ըսվածը ինչ ծառ էր :	214
Գիտութե բարեց և չարի ըսված ծառը . . . ինչ ծառ է :	214
Մի քանայ գերեզմանը ո՞ւր է :	215
Ինչ եղանակի մէջ աշխարհս ստեղծվեցաւ :	215
Գարնան եղանակին մէջ ինչ պտուղ կար Ադամայ ուտելու :	215
Մաշխարհս ՚ի յաւիտենից է ըսողներուն ինչ պատասխան տալու է :	216
Մաշխարհիս ստեղծվիլը քանի՞ տարի է մինչև ցայժմ :	216
Մաշխարհիս արարչագործութեան վեց օրը ինչպէս իմանալու է :	217
Մրեգակը չորրորդ օրը ստեղծվեցաւ , այն առաջին երեք առուր առաւօտը և իրիկունը ինչպէս պիտի գիտցըվի :	217
Ինչո՞ւ վեց օրը ստեղծեց անձ աշխարհս , և քառասուն օրվան մէջ եղաւ ջրհեղեղով կործանելը :	218
Մտղաբաշխներուն գուշակութիւնը ճշմարիտ են :	218
Մտեղք մարդու վրայ կըրնան իշխել :	218
Սուրբ գրոց մէջ կը կարդամք արեգակոն և լուսնի խաւարումն , իրականապէն կը խաւարէր :	219
Ի կղէտիաստիկէս կը գրէ . ԺԵ . 17 ինչպէս իմանալու է :	219
Սնասկար կենդանիները ինչո՞ւ ստեղծեց անձ :	220
Փիւնիկ հաւը ինչէն մէկ հատ է կրսեն :	220
ՍԷ և անսք կենդանեաց խարութե պատճառը ինչ է :	220
Սորին ևս աստուած ստեղծեց :	221
Սևիաթան վիշապը մէկ հաւ է :	221
Սիլապ ձուկը ո՞ւր թքաւ Յօնան մարգարէն :	221
Սարդոց մեղանչահանութիւնը բնական է :	222
Սքանի՞ մարդոց անուն կայ աստուծ մէջ գրված :	222
Սարդոց մաշը քանի՞ տեսակ կը պատահի :	222

Ս Էրջի վայրիկենի զղջումը ընդունելի կըլլայ:	223
Շտովուն ջուրը ինչո՞ւ աղի է:	224
Շտովուն կապոցա գոյնը ինչէ՞ն է:	225
Ջրհեղեղէն յառաջ այգի կա՞ր:	225
Կցի տապանին բոլոր մեծութիւնը ո՞րչափ էր:	225
Լճ խոստացաւ Աբրահամն աւագ ընել, և իւր խոստմանը հաստատութե՞ համար նշան ցոյց արվաւ, ծնն՞ ժե՞ց: Լ. յն նշաններէն ի՞նչ հասկընալ պէտք է:	225
Լճ ինչո՞ւ էրէք տարեկան կենդանիներ ցոյց արվաւ Աբրահամին առ ՚ի նշան իւր խոստմանը:	226
Ստանայն եթէ յառաջ հրեշտակ էր՝ ապա իմաստուն էր, ի՞նչպէս յիմարաբար մեղանչեց:	227
Ի՞նչպէս ոմանք կը պատժովին դեերէն աշխարհիս մէջ:	227
Չկան լեարդը և սիրար ի՞նչ զօրութի՞ ունէր. Կովք. Ը. 2:	227
Կժովարը ե՞րբ ստեղծվեցաւ:	228
Կժովարին հուրը ի՞նչ կերպ հուր է:	228
Տարեմուտին օրը ինչո՞ւ կը պատուեմք:	229
Ղարբայի փոքր թուականը ի՞նչ է:	229
Լախդ կամ ճակատագրութիւն լավածը ի՞նչ է:	230
Սովետսի պղնձէ շինած օձը ո՞ւր մնաց:	230
Յառաջ ո՞ւսկից հնարեցաւ ժամը:	231
Վնարը և նուագարանը ո՞վ հնարեց:	231
Լըկաթագործութիւնը ո՞վ հնարեց:	231

Ստու	Ուղիշ	Էրես	տող
գործքը	գործքը	12	20
ննջէցի	ննջցի	39	35
պէք է	պէտք է	52	28
հաւարքը	հաւատքը	56	27
յաւիտենականութիւնը	յաւիտենականութիւնը	120	29
Ի՛	Ի՛	172	8
կողմէ	կողմէ	173	25
խոստացած	խոստացած	226	19

Gift. here 16. 10.

How

up

20

